

ÖNSÖZ

Ülkemizde hukuk kurallarının etkin bir biçimde uygulanması ve hukuk araştırmalarının üst düzeyde gerçekleştirilmesi, toplumsal yaşamımızın ve uluslararası ilişkilerimizin niteliğini belirleyen önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği gibi, ülkemizin hukuk sistemi büyük ölçüde yazılı hukuk kaynaklarına dayanmaktadır. Bu kaynaklar; anayasa, kanun, uluslararası antlaşma, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik gibi kaynaklarla, içtihadı birleştirme kararları ve hukuk doktrinini oluşturan bilimsel eserler olarak sıralanabilir. Hukukun işleyiş sürecinde çeşitli anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması ve adaletin mümkün olan en kısa sürede yerine getirilebilmesi, söz konusu hukuk kaynaklarımıza çağın koşullarına uygun ve etkin bir biçimde erişimi zorunlu kılmaktadır.

Geçmişten günümüze ortaya çıkan ve yürürlükte olan tüm yazılı hukuk kaynaklarımızın bir bütün halinde derlenmesi ve etkin bir erişimin sağlanması için gereken yazar adı, eser adı, konu, tarih gibi erişim uçlarının saptanarak birbirleri arasında bağlantının kurulabilmesi, bu kaynaklarımızın bibliyografik denetimi ile mümkün olacaktır. Günümüzde hukuk kaynaklarımıza ilişkin erişim etkinliklerinin ele alınıp değerlendirildiği ve gelişen bilgi teknolojileri paralelinde yapılması gereken düzenlemeler ile erişim araçlarına ilişkin bilgilerin ve önerilerin yer aldığı bu çalışma, hukuk kaynaklarının etkin kullanımı açısından önemli bir boşluğu doldurmak amacı ile hazırlanmıştır. Yabancı ülkelerin hukuk kaynaklarına erişim konusundaki uygulamalarından örneklerin de yer aldığı araştırmada, ülkemizde hukuk kaynaklarına erişim faaliyetlerinin günümüz enformasyon teknolojisi araçlarının kullanımıyla çağdaş bir niteliğe kavuşturulması için yapılması gerekli çalışmalar konusunda öneriler sunulmaktadır.

Çalışmam süresince beni yönlendiren, denetleyen ve destek olan başta danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Fahrettin Özdemirci olmak üzere tüm bölüm hocalarıma, araştırma görevlisi arkadaşlarıma ve Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme Yayın Genel Müdürlüğü uzmanlarından Sayın Hüsnü Merdanoğlu ile Vahit Çakmak'a çalışmama gösterdikleri ilgi ve yardımları dolayısıyla teşekkür ederim.

Ayrıca, çalışmam boyunca maddi ve manevi destekleriyle her zaman yanımda hissettiğim aileme sevgi ve şükranlarımı sunarım.

Fatih Rukancı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	X
BÖLÜMLER	
I. GİRİŞ	1
I.1. AMAÇ	2
I.2. KAPSAM	3
I.3. VARSAYIMLAR	3
I.4. YÖNTEM	3
I.5. DÜZEN	5
I.6. TERİMLER	6
I.7. KAYNAKLAR	10
II. HUKUKUN KAYNAKLARI	11
II.1. GİRİŞ	11
II.2. HUKUKUN ESAS KAYNAKLARI	18
II.2.1. Anayasa	18
II.2.2. Kanunlar	22
II.2.3. Uluslararası Antlaşmalar	28
II.2.4. Kanun Hükmünde Kararnameler	33
II.2.5. Tüzükler	40
II.2.6. Kaide Kararnameler	44
II.2.7. Yönetmelikler	45
II.3. HUKUKUN YARDIMCI KAYNAKLARI	48
II.3.1. Bilimsel İçtihatlar	49
II.3.1.1. Şerhler (Komanterler-Açıklamalar)	51
II.3.1.2. Sistematik Eserler	52
II.3.1.3. Monografiler	53
II.3.1.4. Makaleler	54

II.3.1.5. İçtihat Derlemeleri	54
II.3.2. Yargısal İçtihatlar	55
II.3.2.1. Yüksek Dereceli Mahkemeler	57
II.3.2.1.1. Anayasa Mahkemesi	58
II.3.2.1.2. Yargıtay	59
II.3.2.1.3. Askeri Yargıtay	60
II.3.2.1.4. Danıştay	61
II.3.2.1.5. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi	63
II.3.2.1.6. Sayıştay	63
II.3.2.1.7. Uyuşmazlık Mahkemesi	64
II.3.2.2. İçtihatları Birleştirme Kararları	65
II.3.2.2.1. Yargıtay'da İçtihatları Birleştirme	66
II.3.2.2.2. Askeri Yargıtay'da İçtihatları Birleştirme	67
II.3.2.2.3. Danıştay'da İçtihatları Birleştirme	68
II.3.2.2.4. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nde İçtihatları Birleştirme	69
II.3.2.2.5. Sayıştay'da İçtihatları Birleştirme	69
III. ÜLKEMİZDE HUKUK KAYNAKLARININ YAYIMLANMASI	72
III.1. MEVZUAT KAYNAKLARININ YAYIMLANMASI	72
III.1.1. T.C. Mevzuatının Tek Metin Halinde Derlenmesi Çalışmaları ve Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü	74
III.1.2. Resmi Yayınlar	81
III.1.2.1. Resmi Gazete	81
III.1.2.2. Düstur	88
III.1.2.3. Kanunlar Dergisi (Kavanin Mecmuası)	92
III.1.2.4. T.B.M.M. Tutanak Dergisi	93

III.1.2.5. Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı ve Fihristi	95
III.1.2.6. Yürürlükteki Bazı Kanunların Mülga (Kaldırılmış) Hükümleri Külliyatı	100
III.1.2.7. Kanun Hükümünde Kararnameler Külliyatı	103
III.1.2.8. Yürürlükteki Tüzükler Külliyatı	107
III.1.2.9. Bakanlar Kurulu Kararıyla Yürürlüğe Konulan Yönetmelikler Külliyatı	110
III.1.3. Özel Yayınlar	113
III.1.3.1. Sicilli Kavanîn	113
III.1.3.2. Gerekçeli Kanunlar Külliyatı	115
III.1.3.3. Tek Metin Kanunlarımız (Kanunlarımız)	115
III.1.3.4. T.C. Merî Kanunları	117
III.1.3.5. T.C. Kanunları	117
III.1.3.6. T.C. Merî Nizamnameleri	119
III.1.3.7. T.C. Tüzükleri	120
III.1.3.8. Diğer Mevzuat Rehberleri	121
III.1.3.8.1. Direktif	121
III.1.3.8.2. Kanun Arama Kılavuzu	122
III.1.3.8.3. Cumhuriyet Kanunları Rehberi	123
III.1.3.8.4. “Hangi Kanunlar ve Maddeler Yürürlükten Kaldırılmıştır?”	124
III. 2. YÜKSEK MAHKEME KARARLARININ YAYIMLANMASI	125
III.2.1. Resmi Yayınlar	125
III.2.1.1. Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi	125
III.2.1.2. Anayasa Yargısı	126
III.2.1.3. Yargıtay Kararları Dergisi	127
III.2.1.4. Danıştay Dergisi	128
III.2.1.5. Adalet Dergisi	129
III.2.1.6. Yargı Mevzuatı Bülteni	130

III.2.2. Özel Yayınlar	131
III.2.2.1. Ankara Barosu Dergisi	131
III.2.2.2. İstanbul Barosu Dergisi	131
III.2.2.3. Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi	131
III.2.2.4. Türk İçtihatlar Külliyyatı	132
III.3. BİBLİYOGRAFİYALARIN YAYIMLANMASI	133
III.3.1. Genel Hukuk Bibliyografyaları	134
III.3.2. Özel Hukuk Bibliyografaları	137
III.4. ELEKTRONİK YAYINLAR	140

IV. TÜRKİYE’DE BİBLİYOGRAFİK DENETİM VE HUKUK

KAYNAKLARI	145
IV.1. BİBLİYOGRAFİK DENETİM	145
IV.1.1. Yasal Yapı	149
IV.1.2. Kurumsal Yapı	156
IV.2. BİBLİYOGRAFİK DENETİM ARAÇLARI	162
IV.2.1. Bibliyografyalar	162
IV.2.1.1. Genel Bibliyografyalar	162
IV.2.1.2. Özel Bibliyografyalar	164
IV.2.2. Kataloglar	166
IV.2.3. Dizinler ve Özler (İndeksler ve Abstraktlar)	168
IV.2.4. Bibliyografik Veri Tabanları	173
IV.3. ULUSAL BİBLİYOGRAFİK ÇALIŞMALAR VE HUKUK	
KAYNAKLARI	176
IV.3.1. Cumhuriyet Öncesi Bibliyografya Girişimleri	177
IV.3.2. Cumhuriyet Dönemi Bibliyografik Denetim	
Çalışmaları	179
IV.3.2.1. Türkiye Bibliyografyası	180
IV.3.2.2. Türkiye Makaleler Bibliyografyası	185
IV.3.2.3. T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası	187

V. HUKUK KAYNAKLARINA ERİŞİM VE VERİ BANKALARI	194
V.1. YABANCI ÜLKELERDE HUKUK KAYNAKLARINA	
ERİŞİM VE VERİ BANKALARI	195
V.1.1. Yabancı Ülkelerde Hukuk Kaynaklarına Erişim	195
V.1.2. Yabancı Ülkelerde Hukuk Veri Bankalarının Ortaya	
Çıkışı ve Gelişimi	209
V.1.2.1. İsviçre'deki Hukuk Veri Bankaları	214
V.1.2.1.1. Swisslex	216
V.1.2.1.2. Reperta	220
V.1.2.1.3. Law Base	222
V.1.2.1.4. Case Tex	224
V.1.2.1.5. Computerprogramm Strafrecht	225
V.1.2.1.6. Redline	227
V.1.2.2. Fransa'daki Hukuk Veri Bankaları	228
V.1.2.2.1. CNIJ (Centre National d'Informatique	
Juridique:Ulusal Hukuki Bilgi İşlem Merkezi) ..	228
V.1.2.2.2. Juris (Fransa)	229
V.1.2.2.3. Lexis.....	230
V.1.2.2.4. Diğer Veri Bankaları	231
V.1.2.3. İtalya'daki Hukuk Veri Bankaları	232
V.1.2.3.1. Italgire	232
V.1.2.3.1.1. Italgire – Mevzuat	232
V.1.2.3.1.2. Italgire – İçtihat	233
V.1.2.3.1.3. Italgire – Doktrin	234
V.1.2.4. Almanya'daki Hukuk Veri Bankaları	235
V.1.2.4.1. Juris	235
V.1.2.4.2. Arbeitsrechtliche Praxis (AP-CD-ROM)	236
V.1.2.4.3. NJW Voltex CD-ROM	236
V.1.2.4.4. N.W. Leitsatzkartei CD-ROM	237
V.1.2.5. Avrupa Birliği Hukuk Veri Bankaları	237
V.1.2.5.1. Celex	237

V.1.2.5.2. Scad	239
V.2. ÜLKEMİZDE HUKUK KAYNAKLARINA ERİŞİM	
VE VERİ BANKALARI	240
V.2.1. Hukuk Kaynaklarımızın Durumu	241
V.2.2. Hukuk Kaynaklarımızın Elektronik Ortama	
Aktarılması Gereksinimi ve Faaliyetleri	246
V.2.3. Hukuk Kaynaklarımıza İnternet Erişimi	258
V.2.3.1. Hukuk Kaynaklarımıza İlişkin Web Siteleri	261
V.2.3.1.1. Türk Hukuk Sitesi	261
V.2.3.1.2. Kazancı Bilişim	263
V.2.3.1.3. İdeal Hukuk Sitesi	264
V.2.3.1.4. Başar Bilgi Bankası	265
V.2.3.1.5. Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi (MBS)	267
V.2.3.1.6. Elektronik Resmi Gazete Servisi (REGA)	268
V.2.3.1.7. Ajans Tüba / Mevzuatbank - Pro.	269
V.2.3.1.8. Hukukçu: Türkiye'nin Hukuk Portalı	270
V.2.3.1.9. Hukuk Rehberi	271
V.2.3.1.10. Mevbank.com: Türkiye'nin Mevzuat Portalı ...	271
V.2.3.2. Ülkemizde Hukuk Veri Tabanı Çalışmaları	272
V.2.3.2.1. Başkent Üniversitesi Kütüphanesi Hukuk	
Veri Tabanı	273
V.2.3.2.2. Corpus: Mevzuat ve İçtihat Programı	277
V.2.3.2.3. İçtihat Bankası: Yargıtay & Danıştay	
Kararları	279
VI. SONUÇ VE ÖNERİLER	282
VI.1. SONUÇ	282
VI.2. ÖNERİLER	287
KAYNAKÇA	298
ÖZET	314
SUMMARY	315

KISALTMALAR

ATF: Annuaire Tribunal Fédéral (Federal Mahkeme Yıllığı)

BYRDK: Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu

BYRDM: Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü

CNIJ: Centre National d'Information Judique (Ulusal Hukuki Bilgi İşlem Merkezi)

EOS: Evrensel Onlu Sınıflama

ISBN: International Standard Book Number

ISSN: International Standard Serial Number

JAAC: Jurisprudence des Autorités Administratives de la Confédération (Konfederasyon
Yönetim Otoritelerinin Mahkeme Kararları)

JT: Journal des Tribunaux (Adli Gazeteler)

KTS: Key to Turkish Science

MGYGM: Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü

RDAF: Reveu de droit Administratif et de Droit Fiscal (Vergi Hukuku ve İdare Hukuku
Dergisi)

SJ: Semain Judiciare (Adli Hafta)

T.B.M.M.: Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TB: Türkiye Bibliyografyası

TMB: Türkiye Makaleler Bibliyografyası

TRT: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

ULAKBİM: Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi

UNESCO: United Nations Education Scientific Cultural Organization

I. BÖLÜM

GİRİŞ

I.1. AMAÇ

Bilgi çağı olarak nitelendirilen günümüzde, bilginin her zamankinden daha fazla ön plana çıktığı ve buna bağlı olarak yaşamı doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen tüm alanlarda bilgi erişim faaliyetlerinin de önem ve hız kazandığı bir gerçektir.

Günlük yaşantı ve toplum düzeni açısından hukukçuların ve hukuk araştırmacılarının görevini tam olarak yapabilmeleri hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda hukukçuların ve hukuk araştırmacılarının gereksinim duydukları hukuk kaynaklarından yararlanabilmeleri de söz konusu kaynaklara kısa sürede, etkin biçimde erişebilmeleriyle mümkün olabilmektedir. Hukuk alanında yayımlanmış tüm yazılı hukuk kurallarını kapsayan basılı ve elektronik ortamdaki söz konusu kaynakların tespiti, kaydedilmesi, düzenlenmesi ve erişimi için yapılan ve yapılması gereken çalışmalar, hem hukuk kaynaklarına hakimiyet hem de ilgili bütün kaynaklardan yararlanma açısından son derece önem taşımaktadır. Kuşkusuz, hukuk kaynaklarına gereksinim duyan herkesin inceleme konusuna giren kaynakları kolaylıkla tespit ederek erişebilmesi, hukukî çalışmaların düzeyi ve varılacak sonuçların güvenilirliği açısından üzerinde durulması gereken önemli konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir hukuk devleti olmasıyla gurur duyduğumuz Ülkemizde de hukukçuların etkin olarak görevini yapabilmesi ve hukuk araştırmalarının üst düzeyde gerçekleştirilebilmesi için hukuk alanındaki bilgi erişim sorununun çağın koşullarına uygun olarak çözüme kavuşturulması kaçınılmazdır. Ülkemizde hukuk kaynaklarının

bibliyografik denetim çalışmalarını irdeleyerek, bu konudaki yetersizlikleri ortaya koymak, bu yetersizliklerin giderilmesi için yapılmış ve yapılması gereken faaliyetleri bilgi teknolojileri bağlamında ele alarak değerlendirmek ve önerilerde bulunmak çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

II.2. KAPSAM

Çalışmanın inceleme konusunu, ülkemizdeki yazılı ve bağlayıcı niteliği olan, anayasa, kanun, uluslararası antlaşma, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik ve benzeri idari düzenleyici işlemler, yüksek mahkemelerin içtihatı birleştirme kararları olarak sıralayabileceğimiz hukuk kaynakları oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında, ele alınan bu kaynakların yanı sıra hukuk doktrinini oluşturan hukuk konulu bilimsel eserlerin erişim açısından bugünkü durumlarına da değinilmiştir.

Yazılı hukuk kaynaklarımız incelenirken bu kaynakların tanımlarına yer verilmiş, hukuk araştırmalarında ve adaletin yerine getirilmesindeki önemi vurgulanmış ve bu bağlamda söz konusu kaynaklara erişim amacıyla ülkemizde gerçekleştirilen bibliyografik denetim faaliyetleri de irdelenmiştir. Hukuk kaynaklarımızın bibliyografik denetim çalışmalarının daha iyi anlaşılması için genelde bibliyografik denetim etkinliklerine de değinilmiştir.

Ayrıca çalışma kapsamında İtalya, İsviçre, Fransa, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkelerin ve Avrupa Birliği ortak hukuk sisteminin hukuk kaynaklarına erişim faaliyetlerinden de örnekler verilmiştir. Araştırmada inceleme kapsamına alınan yabancı ülkelerin seçiminde söz konusu ülkelerin hukuk

kaynaklarına erişim konusundaki çağdaş uygulamalara öncülük etmeleri dikkate alınmıştır.

Türkiye’de hukuk kaynaklarının üretiminden, denetim ve erişimine kadar geçen süreçte karşılaşılan olumsuzlukların giderilmesine yönelik çeşitli çözüm önerileri sunulmuştur.

I.3. VARSAYIMLAR

Çalışmanın varsayımları şöyle sıralanabilir:

1. Ülkemizde hukuk kaynaklarımıza erişim amacıyla gerçekleştirilen bibliyografik denetim faaliyetleri yetersizdir ve devamlılık göstermemektedir.

2. Hukuk kaynaklarımızın oluşumunda ve yayımlanmasında belirli bir standart oluşturulamamıştır ve bu durum hukukçularımızın gereksinim duydukları kaynaklara erişiminde çeşitli güçlükler neden olmaktadır.

3. Hukuk kaynaklarımızın bibliyografik denetiminde ve bu kaynaklara erişim faaliyetlerinde bilgi teknolojilerinden yeterli ölçüde yararlanılmamaktadır.

4. Hukuk kaynaklarımızın tümüyle denetim altına alınması ve bu kaynaklara erişimin tam olarak sağlanması için ilgili uzmanlar ve kurumlar işbirliği içinde çalışmamaktadır.

I.4. YÖNTEM

Araştırma konusu ile ilgili dokümanları belirlemek için geniş bir literatür taraması yapılmış, konuyla ilgili bilgilerin tespiti, konunun incelenmesi ve açıklanmasında “betimleme” yönteminden yararlanılmıştır.

Betimleme yöntemi: “Mevcut olayların daha önceki olay ve koşullarla ilişkilerini de dikkate alarak, durumlar arası etkileşimi açıklamayı hedef almaktadır. Bu şekilde, araştırma konusu ile ilgili mevcut durum nedir? Oraya nasıl gideriz? gibi sorulara, mevcut zaman kesiti içinde olduğu düşünülen verilere dayanılarak cevap bulmaya çalışılmaktadır” (Kaptan, 1993: 61).

Konuyla ilgili verilerin toplanmasında ise, veri toplama tekniklerinden “*belgesel tarama*” ve “*yapılanmamış görüşme*” tekniği kullanılmıştır.

Belgesel tarama: “Varolan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya belgesel tarama denir. Tarananlar: geçmişteki olguların anında iz bıraktığı resim, film, plak, ses ve resim kayıtlı bantlar, araç-gereç, bina, heykel vb. kalıntılarla; olgular hakkında sonradan yazılmış ve çizilmiş her türlü mektup, rapor, kitap, ansiklopedi, resmi ve özel yazı ve istatistikler, tutanak, anı, yaşam öyküsü vb. leridir. Belgesel tarama, belli bir amaca dönük olarak, kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar” (Karasar, 1998: 183). Söz konusu veri toplama tekniğinden hareketle ülkemizde hukuk kaynakları irdelenmiş ve bu kaynakların bibliyografik denetimiyle ilgili yapılmış ve yapılmakta olan çalışmalar tespit edilerek araştırmanın amacı doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Yapılanmamış görüşme: “Görüşmeciye büyük hareket ve yargı serbestisi veren esnek, kişisel görüş ve yargıların kökenlerine inmeyi sağlayan bir görüşme şeklidir. Sorulacak sorular, önceden, ana çizgilerle hazırlanmış olsa da, görüşmedeki gelişmelere göre, yeni sorular düşünmek ve sormak gerekebilir” (Karasar, 1998: 168). Söz konusu veri toplama tekniği, araştırma konusuna ilişkin olarak mevzuat kaynaklarımızın yayımlanmasında görevli olan uzmanlar ve hukukçularla gerçekleştirilen çeşitli görüşmeler sırasında kullanılmıştır.

I.5. DÜZEN

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; çalışmanın amacı, kapsamı, varsayımları, yöntemi, terimleri, düzeni ve temel kaynakları hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde; çalışma kapsamında ele alınmış olan hukukun yazılı kaynakları ve hukuk doktrinini oluşturan bilimsel eserler hakkında hiyerarşik sırayla tanımlayıcı bilgiler verilerek açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca bu bölümde, hukukun yardımcı kaynakları arasında önemli bir yeri olan yargısal içtihatların ve içtihatı birleştirme kararlarının ortaya çıkışının ve etkinliğinin daha iyi anlaşılması için yüksek mahkemelerimizin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde; hukuk kaynaklarımızın yayımlanış biçimi ve bu kaynakların yayımlandığı külliyatlara, belli başlı dergilere, hukuk bibliyografyalarına değinilerek ülkemizde araştırma konusuna ilişkin resmi ve özel basılı yayınlar tanıtılmıştır. Ayrıca bu bölümde hukuk kaynaklarımızın elektronik ortamda yayımlanmasına dair faaliyetlere de ana hatlarıyla değinilmiştir.

Dördüncü bölümde; bibliyografik denetimin amacı, ülkemizdeki yasal ve kurumsal yapısı, bibliyografik denetim araçları ve ülkemizdeki önemli bibliyografik kaynaklar irdelenmiş ve bu kaynaklar, hukuk kaynaklarımızın bibliyografik denetimi üzerindeki etkinliği bağlamında ele alınarak incelenmiştir.

Beşinci bölümde; yabancı ülkelerde hukuk kaynaklarına erişimde kullanılan temel başvuru kaynaklarından ve hukuk veri bankalarından örnekler verilmiş, hukuk kaynaklarımızın elektronik ortama aktarılması faaliyetleri başlangıcından günümüze ele alınarak, ülkemizdeki hukuk konulu önemli web siteleri ile hukuk veri tabanı çalışmaları hakkında tanıtıcı bilgiler verilmiştir.

Altıncı bölüm ise, araştırmanın sonuç ve öneriler kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümden sonra kaynakça yer almaktadır.

I.6. TERİMLER

Çalışmada geçen terimlerin açıklanması konunun daha iyi anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

- **Anayasa:** Devletin temel yapısını yönetim biçimini, devletin temel organlarını, bunların birbiri ile ilişkilerini, kişilerin devlete karşı, devletin kişilere karşı olan hak ve görevlerini düzenleyen en üst yasa (Yılmaz, 2001: 68).

- **Bibliyografik Denetim:** Bibliyografik denetim, hangi ortamda bulunursa bulunsun bilgiyi tespit etmek, düzenlemek ve kullanıcıya sunmak amacıyla kayıtlı bilginin analiz edilerek bibliyografik kayıtlarının oluşturulması işlemlerinin tümüdür.

- **Bibliyografya:** Yayınların, belirli bir plana göre ve her yayını tanıtıcı, niteleyici bilgiler vererek düzenlemiş listesi ve bu listeyi hazırlama bilim ve sanatı anlamlarına gelmektedir (Sefercioğlu, 1999: 252).

- **Dizin:** 1. Bir eser içinde bulunan konuların, adların, vb. geçtikleri yer belirtilerek düzenlenen abeceli listesi. 2. Bir kütüphanedeki veya başka bilgileme kurumundaki özgül konu, vb. ortamlarına yapılan yöneltmeleri gösteren abeceli liste (Sefercioğlu, 2003: 120).

- **Düster:** Devletin resmi yayın organlarından biri. Düster koleksiyonları beş tertip olarak düzenlenmiştir. 1961 yılından bu yana beşinci tertip Düster yayınlanmaktadır. Düsterlerde yasalar, tüzükler, yönetmelikler, içtihatları birleştirme kararları vb. yayımlanır (Yılmaz, 2001: 240).

- **Hukuk Kaynakları:** Çalışmada “hukuk kaynakları” terimi ile hukukun şekli kaynakları kastedilmektedir. Hukuk kaynakları, hukuk kurallarının oluştuğu, bulunduğu yerleri ifade eder (Karayalçın, 2001: 65). Çalışma kapsamında hukuk kaynakları terimi ile yalnızca yazılı hukuk kaynaklarından bahsedilmiştir.

- **Hukuk Kroniği:** Belirli bir zaman aralığını kapsayan hukukla ilgili bilimsel yayınların kronolojik listesi. Örn. Türk Hukuk Kroniği (1943 – 1958).

- **İçtihadı Birleştirme Kararı:** Bir yüksek mahkemenin (örneğin, Yargıtay’ın) dairelerinden birisinin yerleşmiş kararından dönmek istemesi, çeşitli dairelerin (genel kurulların veya dairelerle genel kurulların) birbirine aykırı karar vermesi, aynı dairenin benzer konuda çelişik kararlarının bulunması ve kanunda belirtilen diğer nedenlerin varlığı halinde, içtihatlar (inançlar) birleştirilir; diğer deyişle, farklı kararlardan biri tercih edilerek veya tamamen yepyeni bir sonuca varılarak çelişki ortadan kaldırılır ve hukukî istikrar ve hukuk birliği sağlanmış olur; içtihadı birleştirme kararları, kanun hükmünde sayılırlar ve mahkemeleri bağlarlar (Yılmaz, 2001: 382).

- **İçtihat:** Bir konu üzerinde bütün güçle çalışıp, işin özüne inerek sonuç ve hüküm çıkarmak; uyuşmazlığı en iyi şekilde çözümlenmek; karara bağlamak (Yılmaz, 2001: 383).

- **Kanun Hükmünde Kararname:** TBMM kanun ile, belli konularda Bakanlar Kurulu’na kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verebilir; Yetki kanununda, çıkarılacak kararnamelerin amacı, kapsamı ve ilkeleriyle bu yetkiyi kullanma süresi ve yürürlükten kaldırılacak kanun hükümlerinin açıkça gösterilmesi gerekir. Kanun hükmünde kararnameler Resmi Gazete’de yayımlandıkları gün TBMM’ne sunulur; ivedilikle görüşülür. Yayımlandıkları gün TBMM’ne sunulmayan kararnameler bu

tarihte, TBMM'nce reddedilenler bu kararın Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Değiştirilerek kabul edilen kararnamelerin değişik hükümleri, bu değişikliklerin Resmi Gazete'de yayımlandığı gün yürürlüğe girer (Yılmaz 2001: 472).

- **Kanun:** Yasama organı tarafından yazılı olarak ve bu ad altında çıkarılan genel, sürekli ve soyut hukuk kuralı; yasa (Yılmaz, 2001: 937).

- **Katalog:** Bir dermede, bir kütüphanede veya kütüphaneler topluluğunda bulunan kütüphane ortamlarının belli bir plana göre düzenlenmiş listesi. Geniş anlamda, ortamların veya gereçlerin belli bir amaç için hazırlanmış listesi (Sefercioğlu, 2003: 121).

- **Külliyyat:** Bir kimseye (veya bir şeye) ilişkin tüm yapıtlar (Yılmaz, 2001: 529).

- **Mevzuat:** Kanun, tüzük, yönetmelik ve diğer hukuk kaynaklarının tümü (Yılmaz, 2001: 588).

- **Monograf:** Süreğen olmayan tek veya birkaç parçadan oluşan eser (Sefercioğlu, 2003: 122).

- **Portal:** İnternet üzerinde yayınlanan bilgilere açılan bir pencere olarak tanımlanabilir. Portallerin temel amacı, İnternet üzerinde dağıtık ve düzensiz bir biçimde yayınlanan bilgi yumaklarına, bütünleşik bir yapıda hızlı ve kolay ulaşılmasını sağlayacaktır.

- **Şerh:** Açmak, açıklama; açıklanmış yapıt; bir konuyu (örneğin, bir kanunu) derinliğine açıklayan eser (Yılmaz, 2001: 813).

- **Tüzük:** Bakanlar Kurulu'nun, kanunun uygulanmasını göstermek veya kanunun buyurduğu işleri belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak koşuluyla ve Danıştay'ın incelemesinden geçirerek çıkarttığı hukuk kaynağı (Yılmaz, 2001: 897).

- **Uluslararası Antlaşmalar:** Yürürlüğe konulan uluslararası antlaşmalar kanun gücündedir; Yönetim görevlerini yürütürken bunlara uymak zorundadır. Cumhurbaşkanının bir antlaşmayı onaylayabilmesi için, TBMM'nin antlaşmayı bir kanun ile uygun bulması gerekir. Uluslararası antlaşmaların kanuna aykırılığı ileri sürülemez ve iptalleri için Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz.

- **Veri Tabanı (Veri Bankası):** Bir bilgisayar sistemi içinde saklı ve erişilebilir verilerin tümü. Bunlar değişik kullanıcıların aynı bilgilere erişebilmesi ve gereksiz tekrar ve fazlalıkları önlemek amacıyla büyük bir kütük şeklinde hazırlanabilir. Bu düzen veri saklama alanında daha az yer kapladığı gibi erişim süresini de hızlandırır. İzni olmayan kişilerin kullanmasını ve başkalarına ait verilerle karışımı veya bunların bozulmasını önlemek için bu kütüğe parolalar ve kullanıcı alanları konulabilir. Genellikle kapsamlı saklama kabiliyet olan bilgi çağırma için yerel ve uzak terminallerle erişilebilen geniş bir bilgisayar sistemini gerektiren bir sayısal bilgi deposu olan veri tabanına veri bankası da denilir (Aydın, 1992: 140).

- **Yönetmelik:** Devlet örgütü içinde bulunan çeşitli kurum ve kuruluşların daha çok kendi iç bünyelerini ilgilendiren ve (kendi) çalışma yöntemlerini düzenleyen kurallar bütünü (Yılmaz, 2001: 953).

I.7. KAYNAKLAR

Konuyla ilgili yayınların elde edilebilmesini sağlamak amacıyla Türkiye Bibliyografyası, Türkiye Makaleler Bibliyografyası ve Türk Hukuk Bibliyografyaları ile hukuk web siteleri taranmıştır.

Hukuk kaynaklarının açıklanmasındaki teorik bilgiler, temel olarak Prof. Dr. Yaşar Karayalçın'ın "Hukukda Öğretim – Kaynaklar – Metod Problem Çözme" adlı eserinden ve hukukun temel kavramlarının açıklandığı diğer hukuk kitaplarından elde edilmiştir.

Mevzuat kaynaklarımıza ilişkin külliyatlar hakkındaki bilgiler ise söz konusu mevzuat derlemeleri incelenerek ve Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü uzmanlarıyla görüşülerek sağlanmıştır.

Fransa, İtalya, İsviçre, Almanya ve Avrupa Birliği'ndeki hukuk veri bankaları için Dumoulin/Frossard'ın "Les sources du droit, la documentation juridique et l'informatique documentaire" adlı eserinden ve ilgili web sitelerinden yararlanılmıştır.

Çalışmada, hukuksal terimlerin açıklanmasında Prof. Dr. Ejder Yılmaz tarafından hazırlanan "Hukuk Sözlüğü" adlı eserden yararlanılırken araştırma yöntemi ve veri toplama tekniğinin tespiti ve uygulanmasında Prof. Dr. Niyazi Karasar'ın "Bilimsel Araştırma Yöntemi" adlı kitabı ile Saim Kaptan'ın "Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri" adlı kitabından gerekli bilgiler sağlanmıştır.

Araştırma raporunun yazımında, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları Yönergesi (2000) kullanılmıştır.

II. BÖLÜM

HUKUKUN KAYNAKLARI

II.1. GİRİŞ

İnsanlar, topluluk halinde birbirleriyle değişik ilişkiler içinde yaşarlar. Bu ilişkiler ailede, köyde, kentte ve diğer devlet vatandaşları ile olmak üzere çok çeşitli biçimlerde ortaya çıkar. Söz konusu ilişkilerin uyum halinde sürdürülmesi topluluk hayatı bakımından büyük önem taşımaktadır. Sosyal bir çevrede yaşayan insanların birbirleri ile olan ilişkilerinin düzenlenmesinde hukuk çok önemli rol oynar.

Hukukun ne olduğunu açıklamak için yüzyıllar boyu, çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bireylerin toplum içindeki davranışlarını düzenleyen hukuk kuralları, ülkeden ülkeye, dönemden döneme değişebilmektedir. İçeriği değişebilen bir kavramı tanımlamadaki güçlük ortadadır. Hukuk kavramı için çeşitli yaklaşımlarla çeşitli tanımlamalar yapılmışsa da bu tanımlamaların hiçbiri tatmin edici olmamıştır. Hukukun konusu, amacı ve kaynakları hakkındaki düşüncelerin çeşitliliği hukukun tanımının yapılmasındaki güçlüğü ve tanım çokluğunun nedenlerini de göstermektedir.

“Hukukçular, kendi hukuk kavramlarına hala bir tanım aramaktadırlar” sözü yıllar önce ünlü Alman düşünürü Immanuel Kant tarafından söylenmiştir. Böyle olmakla beraber yapılan çeşitli tanımlamalarda ortak nokta, hukuk kurallarının, toplumu düzenleyen kurallar arasında yer almasıdır (Gözübüyük, 2000: 5). Arapça bir sözcük olan **hukuk**, hak sözcüğünün çoğuludur ve haklar anlamına gelmektedir. Ancak Türkçe’de, hukuk sözcüğü, topluluk hayatında uyulması zorunlu kuralları ifade eder. Söz konusu kurallar toplum yaşamını düzenleme, sosyal gereksinimleri

karşılama ve adalet düşüncesini gerçekleştirme amaçlarına yönelik olarak oluşturulmuştur.

Prof. Dr. Vecdi Aral, hukuku adalete yönelmiş bulunan bir toplumsal yaşam düzeni (Aral, 1979: 13) olarak tanımlarken, Prof. Dr. Ergun Özsunay'a göre "İnsan topluluklarında, kişiler arasında ya da kişiler ile devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen ve kendilerine uyulması, devletin zorlayıcı gücü (müeyyide) ile sağlanmış bulunan, düzenleyici, yasaklayıcı ve izin verici davranış kurallarının bütününe hukuk adı verilir (Özsunay, 1979: 5).

Şekli tanımına göre hukuk, toplum yaşamını düzenleyen ve devlet yaptırımlarıyla güçlendirilmiş bulunan kurallar bütünüdür. Özlü tanımda ise hukukun pozitif yönü yanında fikri yönü de gösterilir; "Hukuk, toplumun genel yararını veya ortak iyiliğini sağlamak amacıyla (biçimi ne olursa olsun, kral, parlamento, diktatör veya halk meclisi) yetkili makam tarafından konulmuş ve etkinliğini sağlamak için ilke olarak, yaptırımla güçlendirilmiş bir toplumsal yaşam kuralıdır". Bu tanımlamada hukukun temelini toplumsal gerçekler olduğu ilkesinden hareket edilmektedir (Görgün, 1996: 58-59).

Bir başka tanıma göre hukuk, toplumun genel yararını, bireylerin ve toplumun ortak iyiliğini sağlamak amacıyla yetkili makam tarafından konulmuş, devlet yaptırımlarıyla donatılmış sosyal kurallar bütünüdür (Bilge, 2000: 13). Hukuk konusundaki farklı yaklaşımların hukukla ilgili tanımları etkilediği söylenebilir. Değişik hukuk tanımlarında üç ayrı unsur dikkati çekmektedir. Hukuk, kimi zaman "tabiata uygun akıl" dan çıkan kurallar bütünü sayılmaktadır. Bu yaklaşımın tabii hukuk olduğu söylenebilir. Hukuk, başka bir yaklaşıma göre devletin çıkardığı ve uyguladığı **emir** niteliğini taşımaktadır. Kimi zaman da hukuk olgusu,

“mahkemelerin uyuşmazlıkların çözümü ile ilgili fiili uygulamasında” aranmaktadır (Güriz, 1986: 31).

Bir şeyin ilk çıktığı yer anlamına gelen **kaynak** sözcüğü, hukukta çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Bilgi kaynağı, organsal kaynak, biçimsel kaynak deyimlerinin yanı sıra birinci (asli) kaynak, tamamlayıcı kaynak ve yardımcı kaynak deyimleri de kullanılmaktadır. Hukukun kaynakları hukuk kurallarının büründükleri dış görünümle ilgilidir. Söz konusu kaynaklar genel olarak **esas kaynaklar** ve **yardımcı kaynaklar** olmak üzere ikiye ayrılır. Bu ayrımın temelinde Medeni Kanun’un birinci maddesi yatmaktadır. Bu maddede hakim hükmünü kanuna ve örf-adete göre verecektir ifadesi yer almaktadır. Ayrıca yine aynı maddede hakim hükmünü verirken bilimsel içtihatlardan ve yargı kararlarından yararlanabileceği belirtilmiştir

Hukukun esas kaynakları da **yazılı kaynaklar** ve **yazılı olmayan kaynaklar** olmak üzere iki kısımda ele alınmaktadır. Yazılı olmayan kaynaklar, gelenek hukukunu oluşturan toplumun örf ve adetleridir. Söz konusu kaynaklar çalışma kapsamı dışında olduğu için bu kaynak türüne ayrıntılı olarak değinilmeyecektir. Hukukun yazılı kaynaklarını ise;

1. *Anayasa*
2. *Kanunlar*
3. *Uluslararası Antlaşmalar*
4. *Kanun Hükmünde Kararnameler*
5. *Tüzükler*
6. *Kaide-Kararnameler*
7. *Yönetmelikler* oluşturmaktadır.

Bu kaynaklar Anayasa'nın yetkili kıldığı otoriteler tarafından çıkarılan yazılı metinlerdir. Bunlara maddesel veya geniş anlamda kanun denildiği gibi, eski bir deyimle mevzuat adı da verilmektedir. Yazılı hukuk kaynakları tek biçimde ve tek organca değil, çeşitli biçimlerde ve çeşitli organlar tarafından çıkarılmaktadır. Hangi organın, hangi biçimde yazılı hukuk kaynağını ya da kuralını oluşturacağı Anayasa'da belirtilmiştir (1982 Anayasası'nın 87., 95.,115.,121. maddeleri). Bu hükümlere göre kanunları, Yasama Meclisleri, kanun hükmünde kararnamelerle tüzükleri, Bakanlar Kurulu ve yönetmelikleri de bakanlıklar veya kamu tüzel kişileri çıkarırlar (Bilge, 2000: 39).

Yazılı hukuk kaynakları arasında, bir taraftan kuvvet ve geçerlilik dereceleri, diğer yandan soyutluluk dereceleri bakımından bir sıralama yapılabilir. Her iki bakımdan da birbirine uygun düşen bu sıralama şöyledir: Anayasa, kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük ve yönetmelik (sıralamada uluslararası antlaşmalar kanun kapsamında ele alınmaktadır). Sözü edilen bu beş kaynaktan hiçbiri, sıra itibariyle kendisinden önce gelen sıradaki kaynağa oranla daha kuvvetli ve daha geçerli olamayacağı gibi, daha soyut da olamaz. Dolayısıyla kuvvetlilik ve soyutluluk bakımından anayasa kanuna göre daha ön sıradadır ve ondan daha üstün ve daha soyuttur. Kanunlar tüzüklere ve tüzüklerde yönetmeliklere nazaran daha güçlü ve daha soyutturlar. Bu esasın pratik sonucu şudur: Hiçbir yazılı kural, kendisinden önce gelen sıradaki yazılı kurala aykırı olamaz. Nitekim kanunların Anayasa'ya, tüzüklerin kanunlara ve yönetmeliklerin de tüzüklere ve kanunlara aykırı olamayacakları Anayasa'da belirtilmiştir (1982 Anayasası'nın 115. ve 124. maddeleri). Kanun hükmünde kararnameler yasama organından geçinceye kadar kanunlara eşittirler ve yasama organı onaylayınca da kanun olurlar (Bilge, 2000: 39).

Yazılı hukuk kaynakları ya da kuralları arasındaki bu hiyerarşi hukuki bir sorunun çözümünde olaya ilk önce en soyut ve en geçerli yasa kuralının uygulanacağı anlamına gelmemektedir. Aksine somut bir olaya ilk önce ona somutluk bakımından en yakın olan kural uygulanmaktadır. Önceki kurallara aykırılık söz konusu olmadığı sürece kuvvet derecesi daha zayıf olandan başlamak suretiyle uygulamaya geçilir. Buna göre önce yönetmelik hükmü ve ondan sonra da sırasıyla tüzük, kanun ve Anayasa uygulanır. Yani hukuk kurallarının kuvvet değerleriyle uygulama olanakları ters orantılıdır.

Ayrıca her kural kendisinden bir önce gelen kural açısından daha ayrıntılı hükümler içerir. Bu anlamda bir tür açıklayıcı kural niteliğindedir (Görgün, 1996: 72).

Hukukun esas kaynaklarından bir diğer grup ise yazılı olmayan hukuk kaynaklarıdır. Bunlar örf ve adetlerdir. Örf ve adetler de ikiye ayrılır :

1. *Sıradan örf ve adetler*
2. *Hukukî nitelikteki örf ve adetler*

Örf ve adetlerin hukukun kaynağı olabilmesi için hukuki nitelik taşıması gerekmektedir. Sıradan örf ve adetler hukukun kaynağı değildir.

Örf ve adet, topluluk içersinde uzun zamandan beri kök salmış olup, uyulması zorunlu sayılan ortak davranışlardır. Bunlar, kanunlarda olduğunun aksine yetkili bir otoritenin bilinçli bir işlemiyle vücut bulmazlar; ancak nitelikleri itibariyle birbirine benzeyen değişik durumlarda, aynı davranış biçiminin tekrarlanmasıyla meydana gelirler. Başlangıçta belki bilinçsizce tekrar olunan bu hareketler, zamanla insanların bilincinde yer alan bir alışkanlık haline gelir ve toplum da bunu benimseyerek yaptırım altına alır. Böylece örf ve adet hukuku meydana gelir. Örf ve adet hukukuna

gelenek hukuku da denilmektedir. Gelenek (örf ve adet) hukuku yazılı değildir. Toplumsal vicdanda yaşamaktadır. Toplumun bireyleri arasında sosyal bir davranış kuralı olarak benimsenen bir geleneğin hukuki nitelik kazanması yani bir hukuk kuralı haline gelebilmesi için üç koşulun bir araya gelmesi gerekmektedir :

1. Süreklilik: İstikrarlı bir durum göstermeyen gelip geçici tekrarlamalar başka bir ifadeyle modalar, gelenek hukuku niteliğini kazanmazlar. Bu nedenle söz konusu olayın bilinmeyen bir tarihte yada hatırlanamayan bir tarihte ortaya çıkması ve uzun süredir uygulanıyor olması gerekmektedir.

2. Genel İnanç: Bir geleneğin bağlayıcı ve zorunlu olduğu, yani belli davranışın tekrarlanmasının başkalarından istenebileceği hakkında topluluk bireyleri arasında yaşayan iç kanıyı ifade eder. Toplum vicdanında böyle bir inanç bulunmadığı takdirde, ne kadar sürekli olursa olsun bir geleneğin, adet hukuku niteliğini kazanacağı düşünülemez.

3. Devlet Desteği: Devlet yaptırımına bağlı olmayan bir adetin, hukuk kuralı halini aldığı ileri sürülemez. Örf ve adet kuralına hukuk kuralı tarafından atıf yapılması gerekmektedir (Bilge, 2000: 33-35).

Önceleri mevcut örf ve adet kurallarının yazılı hale getirilmesi yoluyla kanunların oluşturulduğu söylenebilir. Kanun koyucunun kendi belirlediği amaçlara göre toplum hayatını bilinçli şekilde düzenleyebileceği görüşü sonraları ortaya çıkmıştır.

Yasama organının faaliyeti sonucu kanunların belirgin ve kesin bir nitelik kazanması ve mesleği “hukukçu” olan kişilerin yargı görevi yapması, örf ve adet hukukunun etkinliğinin azalmasında rol oynamıştır. Çağdaş hukukta örf ve adet hukuku, ancak kanunlar ve mahkeme kararları tarafından benimsendiği zaman, başka

bir ifadeyle devlet hukuku tarafından tanındığı ölçüde geçerlilik kazanmaktadır (Güriz, 1986: 9).

Gelenek hukuku kurallarının uygulanabilmesi için o konuda yazılı hukukta bir kuralın bulunmaması gerekmektedir. Yazılı hukuk kuralının bulunduğu yerde gelenek kuralının uygulanması söz konusu olamaz. Başka bir ifade ile gelenek kuralları kanuna (mevzuata) aykırı olamazlar. Bu bakımdan gelenek hukuku, yazılı hukukun yanında hiyerarşik açıdan ikinci sırayı alır ve bu nedenle de onun tamamlayıcısıdır. Hakim yazılı olmayan hukuk kuralını, tarafların veya bir tarafın isteği üzerine uygular. Bir tarafın istemesi halinde bu taraf gelenek kuralının varlığını ve uygulanabilmesi için taşıması gereken niteliklere sahip olduğunu kanıtlamak zorundadır. Ayrıca, hakim kendiliğinden de yani tarafların istemi olmadan bilirkişi ve diğer kaynaklar aracılığıyla varlığını tespit ettiği gelenek kurallarını res'en (görevi gereği kendiliğinden) uygulayabilir (Görgün, 1996: 79).

Esas kaynaklara hakimin başvurması zorunlu iken, yardımcı kaynaklar başlığı altında topladığımız içtihatlar başvurması zorunlu değildir.

Arapça bir sözcük olan içtihat bir konunun çözüm şekli üzerinde mahkemelerce verilen kararları veya hukuk bilginlerince belirtilen düşünceleri ifade eder. Hukuki bir konuda bilim adamlarının ileri sürdükleri fikir ve kanılara **bilimsel içtihat** denir. Bilimsel içtihat;

- a. *Şerhler*
- b. *Sistemantik eserler*
- c. *Monografiler*
- d. *Makaleler'*den oluşmaktadır.

Mahkemeler arasında anlaşmaya varılamayan bir konuda yüksek mahkemelerce verilen ve uyulması zorunlu olan kararlara da **kazai veya yargısal içtihat** denilmektedir (Yavuzcan ve Demirsan, 1976: 4-5).

Genel hatlarıyla değinilen hukukun kaynaklarından çalışma kapsamında olan esas kaynaklar ve yardımcı kaynaklarla ilgili ayrıntılı bilgiler verilecektir.

II.2. HUKUKUN ESAS KAYNAKLARI

Esas kaynaklar, yazılı hukuk kaynakları ile örf ve adetlerden oluşmaktadır. Ancak çalışmada yazılı hukuk kaynaklarının bibliyografik denetim ve erişim faaliyetleri irdeleneceğinden esas kaynaklar arasında yer almasına rağmen örf ve adetler konusuna değinilmeyecektir.

II.2.1. Anayasa

Anayasa sözcüğü, “yasa” ve “ana” sözcüklerinin bir araya gelmesi nedeni ile diğer tüm yasaların anası olan, onlara kaynaklık eden, yasaların temeli sayılan “esas olan yasa” anlamlarını çağrıştırmaktadır. Dünyadaki bütün ülkelerin hemen hemen hepsinin yazılı bir anayasası vardır.

Ülkemizde batı dillerindeki “constitution” terimini karşılamak üzere üç sözcük kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nda anayasa karşılığı olarak “Kanun-ı Esasi” kullanılırdı. Anadolu’daki kurtuluş hareketi ile birlikte Anayasa’ya “Kanun-ı Esasi” yerine “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu” denilmiştir. Bunun nedeni Kurtuluş Savaşı sırasında saltanatın yıkılacağı ve yerine cumhuriyetin kurulacağı izlenimini ve düşüncesini oluşturmamak için, ayrı bir Kanun-ı Esasi yapar görünmek istemeyenlerin Teşkilat-ı Esasiye Kanunu deyimini tercih etmeleridir. 1921 ve 1924

Anayasaları da bu adı taşımaktaydı. 1945 yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Türkçeleştirilirken dilimize “*anayasa*” sözcüğü girmiştir. 1961 ve 1982 metinleri anayasa adını taşımaktadır (Turhan, 1994: 3).

Anayasa devletin temelidir. Yani devlet anayasaya göre biçimlenir, kurulur ve işler. Bunun yanında, vatandaşların temel hak ve özgürlükleri de Anayasa’da düzenlenmiş ve güvence altına alınmıştır. Yazılı hukuk kaynaklarının hiyerarşik sıralamasında birincil nitelikte olan anayasa, piramidin tepesini oluşturur.

Devletin temel yapısını, yani kuruluşunu, yönetim biçimini, devletin temel organlarını, bunların birbirleriyle olan ilişkilerini, kişilerin devlete karşı olan temel haklarını ve ödevlerini düzenleyen kanun anayasa adını taşır. İngiltere gibi anayasası geleneklere dayanan ülkeler dışında, hemen bütün devletlerin anayasası yazılıdır (Bilge, 2000: 46).

Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlar. Toplumun siyasal düzeni bakımından bir istikrar düzeni olarak kabul edilen anayasanın sık sık ve kolayca değiştirilmesi istenemez. Bu nedenle anayasanın yapılmasında ve değiştirilmesinde, diğer kanunlara nazaran daha sıkı koşullara ve usullere bağlı kalınmak istenir. Bu tür anayasalara, sert veya bükülmez anayasa denir. Türk Anayasası da bu tür bir anayasadır.

Türk Anayasası’nın değiştirilebilmesi için Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının en az üçte biri tarafından yazılı teklif verilmesi, değiştirme tekliflerinin de üye tam sayısının beşte üçü veya üçte ikisi tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Anayasa değişiklik teklifleri ivedilikle görüşülemez. Çoğu devletlerin anayasaları bu türdendir. Buna karşılık yapılmasında ve değiştirilmesinde diğer kanunlardan ayrı koşullara ve usullere başvurulmayan yani tamamen diğer kanunlar gibi yapılan

anayasalar da vardır ki, bunlara yumuşak anayasa adı verilir. Çoğu hükümleri geleneğe dayanan İngiliz Anayasası, yumuşak anayasalara örnek olarak verilebilir. Anayasalar bazen normal yasama meclisleri tarafından bazen de kurucu meclis denen özel bir kurul tarafından kabul edilir. Nitekim bizde 1961 ve 1982 Anayasaları, kurucu meclisler tarafından çıkarılmıştır (Bilge, 2000: 45).

Anayasa'ya aykırı hukuk normu çıkartılamaz, hüküm verilemez, idari veya diğer herhangi bir işlem yapılamaz. Buna anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü ilkesi denilmektedir.

Kanun koyucunun, kanun koyma faaliyeti sırasındaki yetkisi anayasa ile sınırlandırıldığı için yani buna aykırı kanun yapılamayacağı için, bu normların Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmesi gerekmektedir. Ayrıca anayasayı ve anayasal kurumları koruyucu nitelikteki pek çok hüküm de ceza kanununda düzenlenmiştir (Görgün, 1996: 73).

Anayasa'nın üstünlüğünün başlıca iki anlamı vardır. Birinci anlamı, bir ülkede yaşayan herkesin anayasaya uygun davranmak zorunda olmasıdır. Devletteki siyasi organların özellikle anayasaya uygun davranması gerekmektedir. İkinci anlamı, anayasanın normlar hiyerarşisinde en üstte olması ve diğer bütün hukuk kurallarının anayasaya uygun olması anlamındadır. Anayasa'nın bu anlamda üstünlüğünü sağlamanın yollarından biri anayasallık denetimidir. Anayasallık denetimi; belirli hukuk kurallarının Anayasa'ya uygun olup olmadığı yönünde yapılan denetimdir. Söz konusu denetim ikiye ayrılır:

1. *Siyasi (Önleyici) Denetim*: Kanunların yürürlüğe girmeden önce Anayasa'ya uygun olup olmadığı bakımından denetlenmesidir. Genellikle siyasi organ tarafından yapılmaktadır.

2. *Hukuki (Düzeltilici) Denetim*: Kanunların yürürlüğe girmesinden sonra Anayasaya uygun olup olmadığı yönünde denetlenmesidir. Hukuki denetim yargı organı tarafından yapılmaktadır. Ülkemizde söz konusu yargı organı Anayasa Mahkemesi'dir. Bu mahkemenin denetlediği kurallar :

- a. *Kanunlar,*
- b. *Kanun Hükmünde Kararnameler,*
- c. *Meclis İç Tüzüğü,*
- d. *Anayasa Değişiklikleridir.*

Ülkemizde hiçbir mahkeme bir uyuşmazlığa doğrudan doğruya karışamaz. Uyuşmazlığın, mahkemenin önüne bir şekilde gelmesi gerekir. Anayasa Mahkemesi'nde de durum böyledir.

Anayasa'nın esas özelliği, devlet içinde iktidarı ve toplum içinde de devlet iktidarını sınırlamasıdır. Ancak anayasaların aşırı düzenleyici bir yöntemle hazırlanmaları kısa süre içinde sosyal gelişmenin gerisinde kalma tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Değişen gereksinimler, sık sık anayasa değişikliğini gerekli kılabilir ve anayasanın katılığı nedeniyle de bu değişiklik her zaman mümkün olmayabilir. Dolayısıyla anayasa tartışmalarının sürekli siyasal gündemde bulunması daha istikrarsız bir siyasal ortama yol açabilmektedir.

Anayasa, yazılı hukuk kurallarının oluşmasını sağlayan, bu kaynakların çıkış yerlerini gösteren temel ve en üstte yer alan bir yazılı hukuk kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. O halde anayasa genelde hukuk kaynaklarının, özelde yazılı hukuk kaynaklarının varlık nedenidir diyebiliriz.

II.2.2. Kanunlar

Kanun kelimesinin hukuk kaynağı olarak yapılacak olan tanımlaması, kanun kelimesine verilen geniş anlama göre değil, dar ve teknik anlama uygun biçimsel bir tanımlama olacaktır.

Kanun, anayasanın yetkili kıldığı organ tarafından yazılı bir şekilde ve bu ad altında tespit edilmiş bulunan genel, sürekli ve soyut hukuk kurallarından ibarettir. Hukuk kurallarını içeren bu yazılı belgeler, hukukun asıl kaynaklarındandır.

Kanunların genel nitelikte ve sürekli olmaları, soyut ifade taşımaları, hukuk güvenliğinin sağlanması bakımından çok önemlidir. Kanunu çıkaracak olan yetkili organı her devletin anayasası belirtir. Kanun yapan kuruluşa yasama organı veya “teşri kuvveti” adı verilmektedir. Bu kuvvet, devletin rejimine göre, bir kişide veya bir mecliste toplanır. Yasama organının görevleri ve diğer organlarla ilişkisi Anayasa hukukunun konusunu oluşturmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’na göre, yasama organı Türkiye Büyük Millet Meclisi (T.B.M.M.)’ dir. Dolayısıyla yalnız T.B.M.M.’nden çıkan hukuk kuralları “kanun” adını ve niteliğini taşıyabilmektedir (Bilge, 2000: 42).

Kanunların yazılı olması onları örf ve adetten ortaya çıkan hukuk kurallarından ayırmaya yarayan en belirgin özelliktir. Kanunun yazılı olan metni, yasama organı tarafından tespit edilir. Ancak esas metnin tespitinden önce, yardımcı ve hazırlayıcı nitelikte bazı faaliyetlere gerek vardır. 1982 Anayasası’nın 98. maddesine göre kanun teklif etme yetkisi Hükümete ve T.B.M.M. üyelerine tanınmış bulunmaktadır.

Hükümetin hazırlayıp T.B.M.M.’ne sunduğu taslağa, Kanun Tasarısı veya Kanun Layihası; Meclis üyelerinin sunduğu taslağa ise, Kanun Teklifi adı verilmektedir. Söz konusu tasarı veya teklifler, önce Millet Meclisinin yetkili

komisyonlarında görüşülüp karara bağlanır. İlk proje (tasarı veya teklif) ile komisyonlarda kabul edilen metin, Millet Meclisi'nin genel kuruluna sunulur ve orada yapılan görüşmelerden sonra son şeklini alır (Bilge, 2000: 43).

Kanunun yürürlüğe girmesi için yayımlanması gerekmektedir. Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanı T.B.M.M.'nce kabul edilen kanunları en geç 15 gün içinde yayımlar. Cumhurbaşkanı, yayımlanmasını uygun bulmadığı kanunları bu konuda gösterdiği gerekçe ile birlikte 15 gün içinde T.B.M.M.'ne geri gönderebilir. T.B.M.M. geri gönderilen kanunu aynen kabul ederse kanun Cumhurbaşkanı'nca yayımlanmak üzere Başbakanlığa gönderilir. Meclis, geri gönderilen kanunda değişiklik yaparsa, Cumhurbaşkanı değiştirilen kanunu tekrar Meclise gönderebilir. Bütçe Kanunlarıyla ilgili olarak Cumhurbaşkanı'nın geri gönderme yetkisi yoktur. Kanunların yayımlanması işi, Başbakanlıkça çıkarılmakta olan Resmi Gazete'de yapılmaktadır (Güriz, 1986: 40).

1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanı'nın yalnızca Bütçe Kanunları'nı geri gönderemeyeceği belirtilmiş olup (1982 Anayasası madde 89/2), anayasa değişikliklerinin Meclise geri gönderilebilmesinden başka halk oyuna sunulması olanağı da tanınmış bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı'nca uygun bulunmayan bir kanunun bir daha görüşülmek üzere Meclise gönderilmesi olayına 1960 yılına kadar hemen hiç rastlanmamış ise de, 1961'den ve özellikle 1983'den sonra çıkan bazı kanunların, Cumhurbaşkanlarınca geri gönderildiği olmuştur.

Ayrıca kanunların şekil ve esas yönünden anayasaya aykırılığı iddiasıyla kanunun Resmi Gazete'de yayımlanmasından itibaren 60 gün içinde Cumhurbaşkanı, iktidar, ana muhalefet partisi meclis grupları ve T.B.M.M. üye tam sayısının en az beşte biri tutarındaki üyeler, Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açabilirler. Bir

kanunla ilgili olarak herhangi bir mahkemenin Anayasa'ya aykırılık kanısına varması durumunda sözü geçen kanunun anayasaya uygun olup olmadığı Anayasa Mahkemesi'nce incelenir. Anayasa Mahkemesi'nde anayasayı değiştiren kanunların anayasaya aykırılığı iddiasıyla ilke olarak dava açılmaz. Anayasa Mahkemesi anayasa değişikliklerini yalnızca şekil açısından yani oylama çoğunluğu bakımından anayasa kurallarına uyulup uyulmadığı yönünden incelemektedir (Güriz, 1986: 41).

Kanunda yazılı kural, geneldir; yani kanun, yalnızca belli bir kişiyi veya belli bir olayı değil, aynı durumda olan bütün kişileri ve aynı nitelikleri taşıyan bütün olayları içine alır. Bir kanun hükmü devletin egemenliği altında bulunan bütün ülkede geçerli olur.

Kanun uygulandığı alan ve işin gereğine göre bazen dar ve bazen de daha geniş olabilir. Örneğin, Medeni Kanun veya Ceza Kanunu Türkiye'de yaşayan herkesi ilgilendirirken, İş Kanunu yalnızca işçileri ve işverenleri, askerlik mesleği ile ilgili kanunlar yalnızca askerleri ilgilendirmektedir. Ancak bu durum, kanunun genel olma niteliğini bozmaz. Ayrıca uygulamada, kanun adını taşıyan bazı kuralların bir kişiye veya bir olaya uygulanması da görülebilir. Örneğin, Mustafa Kemal'e Atatürk Soyadının Verilmesi Kanunu böyle bir kanundur. Bu tür kanunlar kanunun genel olması gerektiği hakkındaki prensibin birer istisnası olarak kabul edilir. Ayrıca bu tip uygulamalara ya da tasarruflara kanun adının verilmesinin nedeni, bunların da genel nitelikteki kanunları çıkarmaya yetkili organ tarafından, kanunların çıkarılması hakkındaki usullere uyularak çıkarılmış olmalarıdır. Yani bu tasarruflar biçim olarak kanundur (Bilge, 2000: 44).

1961 Anayasası gibi 1982 Anayasası da yasama organının kanun koyma yetkisini, konu yönünden sınırlandırmamıştır. Anayasa'ya aykırı olmamak koşulu ile kanun koyucu kanunun konusunu serbestçe saptayabilir.

T.B.M.M.'nce kabul edilen kanun, Resmi Gazete'de yayımlanmadıkça bağlayıcı değildir. Kanunların ne zaman yürürlüğe gireceği kanunların yürürlük maddesinde açıkça gösterilmektedir. Böyle bir kural bulunmayan durumlarda kanun Resmi Gazete'de yayımını izleyen günden başlayarak 45 gün sonra yürürlüğe girer (Gözübüyük, 2000: 44).

Cumhuriyet Dönemi Kanunları, 23 Nisan 1920'den itibaren başlamaktadır. Kanunlar 1'den itibaren numaralandırılmıştır. 27 Mayıs hükümet darbesine kadar 7480 kanun çıkarılmıştır. 27 Mayıs hükümet darbesi döneminde kanunlar tekrar 1'den itibaren numaralandırılmıştır. Bu dönemde toplam 375 kanun çıkarılmıştır. Normal döneme geçildikten sonra 1 Kasım 1961'den itibaren kanunlar 1'den başlanarak numaralandırılmıştır. 12 Eylül hükümet darbesinden sonra yeniden numaralandırılmaya gidilmemiştir. Halen 1 Kasım 1961'de başlayan numaralandırma devam etmektedir (Gözler, 1998: 161-162).

Cumhuriyet Dönemi Kanunları 23 Nisan 1920'den itibaren başlamasına karşın Türk pozitif hukukunda yürürlükte olan kanunlar bunlardan ibaret değildir. Osmanlı döneminden kanunlar da vardır.

Osmanlı Dönemi'nde çıkarılmış ve yasama fonksiyonunun kullanımı niteliğinde olan, yani bir alanı asli olarak düzenleyen işlemler kanun niteliğindedir (Özbudun, 1995: 350). Bunların adının ve bunları koyan organın (padişah, heyet-i vükela, meclis) olmasının hiçbir önemi yoktur. Bunların hepsi bugün için kanun sayılmaktadır. Bu metinler de Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenebilmektedir.

Osmanlı Dönemi'nden kalan kanunlar değişik isimler altında anılmaktadır. Bunlardan başlıcaları I. Meşrutiyet döneminde çıkarılan nizamnamelerdir. Nizamnameler kanun hükmündedir, zira düzenledikleri alanı doğrudan doğruya düzenlemekte, yani asli bir yasama yetkisine dayanmaktadır. Söz konusu dönemde Osmanlı Parlamentosu dağıtıldığından yasama yetkisinin başka türlü kullanılması mümkün değildir. 30.5.1283 (1867) tarihli Demir Yollarının Usulü Zabıtasına Dair Nizamnamesi bu dönemde çıkarılan ve hâlâ yürürlükte olan nizamnamelere bir örnek olarak gösterilebilir (Teziç, 1996: 23).

Kanunlar, belli bir süre yürürlükte kalması amacıyla değil, her zaman uygulanmaları amacıyla çıkarılırlar. Diğer bir ifade ile kanunlar belirli bir süre için değil, belirsiz bir süre için yürürlüğe konulurlar. Ancak bu süreklilik uygulamada doğru değildir. Kanun hükmünün sürekliliği ancak kanunun yürürlükte kaldığı süreye bağlıdır. Bu süre ise, kanunu doğuran ihtiyacın devam süresi ile sınırlıdır. İhtiyaçlar zamana göre değiştiği için kanunların da ihtiyaca bağlı olarak zamanla değişeceği tabiidir. O halde, bir kanun yürürlükten kalktığı andan itibaren uygulanma kabiliyetini kaybeder. Fakat, bu ana kadar devamlı olarak uygulanması esastır. Bir kanunun ne zaman yürürlükten kalkacağı da genellikle belli değildir (Bilge, 2000: 44). Bunun yanı sıra sürekli olmayacağı önceden belli olan kanunlar da vardır. Örneğin Anayasamızın 91. maddesine göre kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi bir kanunla verilir ve bu kanun sürelidir. Buna ek olarak bütçe kanunları da içerikleri gereği süreli kanunlara örnek olarak gösterilebilir.

Kanunların veya belli maddelerinin yürürlükten kaldırılması çeşitli biçimlerde olabilir. Kanunlar “açıkça” yürürlükten kaldırılabilceği gibi, “üstü kapalı” bir

biçimde de (zımnen) yürürlükten kaldırılabilir. Açıkça kaldırma, çeşitli biçimlerde olabilir :

a. Kanun koyucu bir kanunun yürürlükte kalacağı süreyi açıkça belirtebilir. Bu gibi durumlarda kanunda ileri sürülen sürenin dolması veya belirli bir tarihe ulaşılması durumunda, kanun herhangi bir işlem yapmaya gerek kalmadan yürürlükten kalkar. Örneğin, Türk Parasının Kıymetinin Korunması Hakkındaki Kanunun 3. maddesinde şu hüküm yer almıştır; “Bu kanun neşri tarihinden itibaren üç sene müddetle muteberdir”.

b. Sonradan yürürlüğe giren kanun, açıkça kendisinden önce çıkarılmış olan bir kanunu veya belli maddelerini yürürlükten kaldırabilir. Örneğin 26.6.1972 gün ve 1598 sayılı Mali Denge Vergi Kanunu, 5.1.1961 gün ve 223 sayılı kanun ile 27.7.1967 gün ve 930 sayılı kanunu yürürlükten kaldırmıştır.

c. Anayasa Mahkemesi, anayasaya aykırılık nedeni ile kanunu tüm olarak veya bazı maddelerini iptal edebilir.

Üstü kapalı kaldırma: Sonradan çıkarılan kanun, kendisinden önce çıkarılmış olan kanunu veya bazı kurallarını üstü kapalı bir biçimde yürürlükten kaldırabilir. Bunun için genel olarak her çıkan kanunda “Bu kanuna aykırı olan hükümler kaldırılmıştır” kuralı yer almaktadır. Kanunlarda böyle bir kural bulunmasa bile yeni çıkan bir kanuna aykırı olan eski kanunların kurallarının kaldırıldığını, ilke olarak kabul etmek gerekir (Gözübüyük, 2000: 70-71). Bu durumda hangi kanun ya da kuralların yürürlükte, hangisinin yürürlükten kalkmış olduğunu belirlemek uygulamada pek kolay olmamaktadır. Sorunun açıklığa kavuşturulmasında öğretinin ve yargı içtihatlarının katkısı büyüktür.

Yeni kanunun, eski kanun döneminde ortaya çıkan olaylara ve ilişkilere uygulanmamasına “kanunların geçmişe etkili olmaması” ya da “kanunların geriye yürümemesi” denir. Bunun anlamı, kısaca şudur: Bir kanun ancak, yürürlüğe girdiği tarihten sonraki olay ve ilişkilere uygulanabilir; yürürlük tarihinden önceki olay ve ilişkilere uygulanmaz (Gözübüyük, 2000: 72). Ancak bazı durumlarda istisnai olarak kanunlar geçmişteki olaylara uygulanabilir. Özel hukuk alanında, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunmasına ilişkin hükümlerin geçmişe yürüyebileceği kabul edilmektedir. Türk Ceza Kanunu’ nun ikinci maddesinde kabul edilen ilkeye göre de failin lehine olan ceza kanunu geçmişe yürür ve bazen de kamu hukukunda özellikle bireyi korumak düşüncesiyle de kanunlar geriye yürütülebilmektedir (Gözler, 1998: 232-233).

Kanunlarla ilgili bir diğer konu da kanun başlıklarıdır. Kanunlarda değişiklik yapan kanunlara verilen isimlerin uzunluğu, bir kanun ile birden çok değişiklik yapılması, uygulamada hiç de küçümsenemeyecek zorluklara neden olmaktadır.

Ortaya çıkışı, bağlayıcılığı, yürürlük durumu, kapsamı, numaralandırılması, başlıkları, türleri açısından ele alınan “kanunlar” yazılı hukuk kaynaklarımızın önemli bir bölümünü oluşturmakta ve hiyerarşik olarak anayasadan sonra gelmektedir.

II.2.3. Uluslararası Antlaşmalar

Uluslararası hukukun başlıca kaynaklarından biri ve belki de en önemli kaynağı uluslararası antlaşmalardır. Kaynak olarak uluslararası yargı yerlerinin kararlarından da yararlanılmaktadır. Uluslararası hukuk alanındaki yaptırımlar, düzenlediği konunun bir gereği olarak, iç hukuktakiler kadar etkili ve belirgin

değildir. İç hukuk kurallarının geçerliliğini devletin üstün gücü sağlamaktadır. Buna karşın, uluslararası hukuk kurallarının uygulanmasını sağlayacak, devletler üstü bir güç kurulamamıştır. Birleşmiş Milletler örgütü henüz bu görevi üstlenecek duruma gelmemiştir.

Hukukçulardan bazıları, uluslararası antlaşmaları, yazılı hukuk kurallarının ayrı bir türü olarak gösterirler. Ancak bu antlaşmalar Türk Anayasası'na göre onaylanıp yürürlüğe konulduklarında kanun niteliği kazandığı için kanunların bir türü olarak da ele alınabilmektedir.

Uluslararası antlaşmaların onaylanmasında üç sistem uygulanmaktadır. Bunlardan ilki, onaylama yetkisini yasama organına veren sistemdir. İkincisi, bu konuda tek yetkili olarak yürütme organını görür. Üçüncüsü ise, karma sistem olarak adlandırılmaktadır. Karma sistemde onaylama yetkisi yasama ve yürütme organları arasında paylaştırılmıştır. Bunlardan birinci sisteme 1921 ve 1924 Anayasalarında, ikincisine Mussolini İtalyası'nda ve Hitler Almanyası'nda rastlanmaktadır. Parlamenter rejimi benimseyen çağdaş demokrasilerde genelde karma sistem uygulanmaktadır (Çelik, 1975: 143).

Ülkemiz, Cumhuriyetin ilanından sonra üç anayasal dönem geçirmiştir. 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları dönemi. Uluslararası antlaşmalar konusunda 1924 Anayasası dönemi ayrı olarak, hükümlerdeki benzerlik, hatta aynılık nedeniyle 1961 ve 1982 Anayasaları dönemleri ise birlikte ele alınıp incelenebilir.

1924 Anayasası, 1961 ve 1982 Anayasalarında olduğu gibi parlamenter rejimlerdeki biçimiyle olmasa bile, yasama-yürütme ayrımı ilkesini kural olarak benimsemiştir. Uluslararası antlaşmaların görüşülme, metin oluşturma ve imzalanma aşamalarında yürütme organı etkili olmuştur. Antlaşmaların yürürlüğe girip bağlayıcı

olabilmesi ise, kural olarak T.B.M.M.'nce onaylanmasına bağlı tutulmuştur. 1924 Anayasası döneminde uluslararası antlaşmalar onaylama yasasına ekli olarak Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 10.3.1954 günü, 6366 sayılı kanunla onaylanmış ve 19.3.1954 günlü Resmi Gazete'de bu kanunun eki olarak yayımlanmıştır (Serim, 1993: 21-22).

Uluslararası antlaşmaların onaylanması konusunda hüküm içeren 1961 Anayasası'nın 65. maddesiyle 1982 Anayasası'nın 90. maddesi, kimi Türkçeleştirmeler dışında kelimesi kelimesine aynıdır. 1982 Anayasasının 90. maddesinde (1961 Anayasası'nın 65. maddesi) yer alan kurala göre, Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletler ya da uluslararası kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, T.B.M.M.'nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

Uluslararası antlaşmaların onaylanmasında ortaya çıkan sorunlardan biri Cumhurbaşkanı'nın yetkisi ile ilgilidir. Anayasa, uluslararası antlaşmalarla ilgili olarak; uygun bulma kanununun söz konusu olduğu durumlarda Cumhurbaşkanı'na iki ayrı görev ve yetki vermiştir. Cumhurbaşkanı, Anayasa'nın 104. maddesi uyarınca önce uygun bulma kanunu ile ilgili "yayımlama" yetkisini kullanacak, sonra da uluslararası antlaşmayı onaylayacak ve yayımlayacaktır. Uygun bulma kanununun çıkarılması Cumhurbaşkanı'nca uluslararası antlaşmanın onaylanması anlamında değildir. Onaylama yetkisi, uygun bulma kanununa bağlı olan antlaşmalarda kanunun yayımından sonra, kanun çıkarılması zorunlu olmayan antlaşmalarda doğrudan hazırlanan ve antlaşmanın onaylanmasına ilişkin bulunan Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle kullanılmaktadır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı'nın onaylama yetkisi uygun bulma kanununun çıkarılmasının zorunlu olduğu durumlarda kanunun

yayımlanmasına bağılı yetkiye dönüşmektedir. Sonuç olarak Cumhurbaşkanı onaylanması bir kanunla uygun bulunan uluslararası antlaşmayı onaylamaktan kaçınamaz. Kanunda belirtilen dışında, onaylama aşamasında antlaşmaya başka çekinceler koyamamaktadır. Uyarma görevini ancak uygun bulma kanununu geri çevirerek ya da kararname evresinde yapabilmektedir (Serim, 1993: 23-24).

İktisadi ve teknik ilişkileri düzenleyen antlaşmalarla, uluslararası bir antlaşmaya dayanan ya da kanunun verdiği yetkiye dayanarak yapılan antlaşmaların T.B.M.M. tarafından uygun bulunması zorunluluğı yoktur. Bu gibi antlaşmalar, doğrudan doğruya yürütme organı tarafından yapılmakta ve yürürlüğe konulmaktadır (Gözübüyük, 2000: 47).

1961 ve 1982 Anayasaları dönemlerinde, 1924 Anayasası'ndan farklı olarak, antlaşmaların bağlayıcılık kazanması yönünden yasama ile yürütme arasında yetki dağılımına gidildiğı görülmektedir. Kurallara göre uluslararası görüşme ve metin düzenleme evresi yürütme organınca gerçekleştirilmekte ve antlaşma imzalanmaktadır. Sonra yasama organı bir kanunla bu antlaşmanın onaylanmasını uygun bulmaktadır. Bu kanuna dayanan yürütme organı bir Bakanlar Kurulu kararı ile antlaşmayı onaylamaktadır. Onaylamanın karşı tarafa ya da uluslararası örgüt sekreteryasına bildirilmesiyle antlaşma bağlayıcı niteliğe kavuşmaktadır. Antlaşma metninin İngilizce ve Fransızca düzenlemeleri ile Türkçe çevirisi Bakanlar Kurulu kararı ile birlikte Resmi Gazete'de yayımlanmaktadır (Serim, 1993: 32-33).

Türkiye'de bugünkü uygulama, onaylamanın Bakanlar Kurulu kararıyla yapılması yönündedir. Onaylanması bir kanunla uygun bulunan ya da onaylanması için bir kanun gerektirmeyen uluslararası antlaşmalar ya da diğ er uluslararası belgeler Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle onaylanıp yürürlüğe konulmaktadır.

Ayrıca, ekonomik, ticari ve teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan antlaşmalar, devlet maliyesi bakımından bir yük getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı ülkelerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak koşuluyla yayımlanma ile yürürlüğe konulabilmektedir. Bu antlaşmalar yayımlarından başlayarak iki ay içinde T.B.M.M.’nin bilgisine sunulmaktadır. T.B.M.M. tarafından uygun bulunması zorunluluğu yoktur (Güriz, 1986: 41).

1982 Anayasası’nın 90. maddesinin son fıkrasında, yönetimine uygun biçimde yürürlüğe konulan uluslararası antlaşmaların “kanun hükmünde” olduğu belirtilmiş; hemen sonra da bu antlaşmaların, kanunların yargısal denetimini yapan Anayasa Mahkemesi denetimine bağlı tutulması önlenmiştir.

Uluslararası antlaşmaların iki tür denetimi söz konusudur. Bunlardan ilki yargısal, ikincisi siyasal denetimdir. Anayasa bunlardan ilkini önlemiş, ikincisi için önleyici kural getirmemiştir. Tam tersine uluslararası antlaşmaların onaylanmasını yasama organının uygun bulmasına bağlarken bu denetimi de öngörmüştür.

Anayasa’nın 11. maddesi Anayasa hükümlerinin üstünlüğünden ve yasama, yürütme ve yargı organları ile yönetimi, diğer kuruluş ve kişileri bağlayıcılığından söz etmektedir. Bu niteliği ile anayasal kurallar üstün ve bağlayıcı temel hukuk kurallarıdır. Anayasa’nın bağlayıcılığı yalnız yargı organları yönünden değil, yasama organı yönünden de geçerlidir. Bu geçerlilik, yasama organının Anayasa’ya aykırı uluslararası antlaşmalara karşı Anayasa Mahkemesi’ne başvurulamaması, yalnız antlaşmalar yönündendir ve yargısal denetimi engelleme amacını taşımaktadır. Bu durum, uluslararası antlaşmaların Anayasa’dan üstün olduğu anlamına gelmediği gibi, Anayasa’ya aykırı uluslararası antlaşmaların yürürlüğe konulmasına olanak tanıyan bir kural olarak da değerlendirilemez.

Uluslararası antlaşmaların onaylanmasının uygun bulunmasına ilişkin kanunlar Anayasa Mahkemesi'nin denetim alanına girmemektedir. Bu denetim sırasında, kanunun Anayasa'ya aykırılık savının doğruluğunun araştırılabilmesi için, o kanunun onaylanmasını uygun bulduğu antlaşmanın içeriğine girebilmektedir. Antlaşma kurallarında Anayasa'ya aykırılık bulunması durumunda, kuşkusuz, antlaşmanın değil, bu antlaşmanın onaylanmasını uygun bulan kanunun iptali yoluna gidilebilmektedir (Serim, 1993: 41-42).

Yürütme organı, Türk iç kamu hukukuna intikal eden uluslararası antlaşmalara dayanarak bazı tasarruflarda bulunabilmektedir. İktisadi, ticari ve mali antlaşmaların uygulanması sonucu ilgili bakanlıklar tebliğler yayınlamaktadır. Böylece idare, uluslararası antlaşmalara dayanarak bir takım eylem ve işlemlerde bulunabilir. Bu bakımdan da uluslararası antlaşmalar idare hukukunun kaynağını teşkil etmektedir.

Uluslararası antlaşmalar iç ilişkileri düzenleyen milli kanunlarla değiştirilemezler (Bilge, 2000: 48). Yönetim, görevlerini yürütürken uluslararası antlaşmalara uymak zorundadır. Çünkü bu antlaşmalar yürürlüğe girdiği andan itibaren kanunlaşmakta yani kanun niteliğini taşımaktadır.

II.2.4. Kanun Hükmünde Kararnameler

Türk hukukunun yazılı kaynaklarından dördüncüsü kanun hükmünde kararnamelerdir. Bunlar, adı üstünde kanun hükmündedir. Yani normlar hiyerarşisinde kanunlarla eş düzeyde yer alır.

Bazı devletlerin anayasalarında mevcut bir hüküm ve hatta adet hukuku, hükümete kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisini tanımış bulunmaktadır. Daha çok kural dışı hallerle ilgili olan bu kararnamelerin Fransız ve İsviçre

mevzuatında oldukça eski bir geçmişi vardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İtalyan Anayasası'na girmiştir (Bilge, 2000: 48).

1876 Kanun-ı Esasi'nin 36. maddesinde düzenlenen “muvakkat kanun” Türk Anayasa tarihindeki ilk kanun hükmünde kararname örneğidir. 1921 ve 1924 Anayasaları ile 1961 Anayasası'nın ilk metninde kanun hükmünde kararname kurumu bulunmamaktadır. Ancak bu dönemlerde çıkarılan ve öğretilerde “kaide kararname” olarak adlandırılan yürütme organı işlemlerinin niteliği tartışmalı olmuş ve bunların, yasalarla belirlenmiş oranlarda değişiklikler yapması nedeniyle kanun gücünde olduğu savunulmuştur (Karahanoğulları, 1998: 41).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ait olan yasama yetkisinin devir edilemeyeceği hakkındaki anayasal hüküm karşısında (1982 Anayasası'nın 5. maddesi), Türk Anayasa Hukuku'nda, Bakanlar Kurulu'nun kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi genellikle kabul olunmamakta idi. Ancak, 1961 Anayasası'nın 64. maddesinde, 1961 yılında (12 Mart Dönemi) 1488 sayılı Kanunla yapılan değişikliğe ve 1982 Anayasası'na göre, T.B.M.M. kanunla, belli konularda, Bakanlar Kurulu'na kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verebilmektedir. Yetki veren kanunda çıkarılacak kararnamelerin amacı, kapsamı ve ilkeleri ile, bu yetkiyi kullanma süresinin açıkça gösterilmesi gerekmektedir (Bilge, 2000: 48).

Kanun hükmünde kararnamelerin ortaya çıkışındaki nedenlerin irdelenmesi, söz konusu kurumun amaç ve niteliklerinin anlaşılmasında yardımcı olacaktır. 1971 yılı değişikliği ile 1961 Anayasası'na monte edilen ve 1980 yılına kadar hiçbir ciddi uygulaması görülmeyen kanun hükmünde kararname kurumunun ortaya çıkış nedenlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

Acil durumlarda, yasamanın ağır işleyen kurallarından kurtulmak, etkili, durumun gereklerine uygun karar alma ve uygulama olanağı yaratmak gerekmektedir. Ayrıca Olağanüstü hâller kesin ve süratli karar alma ihtiyacı doğurmaktadır, kanun koyucunun bir meseleyi yürütme organı kadar sessiz, gizli ve gürültüsüz bir şekilde düzenleyemeyeceği son derece açıktır. Devletin ekonomik ve sosyal hayatta üstlendiği görevler ve günümüz toplumunun ekonomik, teknik koşulları, yürütme organını yasama karşısında güçlü duruma getirmiş ve yürütmeye yasamanın yükünü hafifletici nitelikte bir yetki verilmesi bir zorunluluk halini almıştır. Kanun hükmünde kararname modern ve demokratik toplumlarda görülen gelişmelerin kaçınılmaz bir ürünüdür (Karahanoğulları, 1998: 44).

Yürütme organının kanun koyması anlamına gelen kanun hükmünde kararnameler iki grupta incelenebilir:

a. Olağan Kanun Hükmünde Kararnameler

b. Sıkıyönetim ve Olağanüstü Hâl Kanun Hükmünde Kararnameler

a. Olağan Kanun Hükmünde Kararnameler: Bakanlar Kurulu'nun T.B.M.M.'den çıkarılan bir yetki kanunu ile yetkilendirilmesi gereklidir. Konu bakımından Anayasamız tarafından sınırlandırılmıştır. Bu tür kararnameler her konuda çıkarılamaz. 1982 Anayasası'nın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümünde yer alan temel haklar ve ödevler ile dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler kanun hükmünde kararname ile düzenlenemez (1982 Anayasası madde 91/1). Buna göre, örneğin konut dokunulmazlığı, haberleşme, seyahat, din, düşünce, bilim, sanat, basın, mülkiyet, gibi temel hak ve özgürlükler kanun hükmünde kararname ile düzenlenemezler. Buna karşın bu alanlara girmeyen diğer konular,

örneğin, yürütme organının içinde bulunan bakanlıklar, valilikler, kanun hükmünde kararname ile düzenlenebilmektedir.

Bu kararname, usul ve şekil bakımından Bakanlar Kurulu'nun diğer kararnamelerinden farklı değildir. Bakanlar Kurulu kararlarını oybirliği ile alır. Dolayısıyla kanun hükmünde kararnamelerin altında Başbakan ve bütün Bakanların imzası bulunmalıdır. Kanun hükmünde kararnamelerin Cumhurbaşkanı tarafından da imzalanması gerekir. Zira Anayasamızın 104. maddesi Cumhurbaşkanı'nın görevleri arasında "kararnameleri imzalamak"tan bahsetmektedir. Kanun hükmünde kararnameler Resmi Gazete'de yayımlanır. Kanun hükmünde kararnamelerde yürürlük tarihi olarak başka bir tarih belirtilmemişse, Resmi Gazete'de yayımlandıkları gün yürürlüğe girerler (1982 Anayasası madde 91/6).

Kanun hükmünde kararnameler Resmi Gazete'de yayımlandıkları gün onay için T.B.M.M.'ne sunulurlar (1982 Anayasası madde 91/7). Onaya sunulan kanun hükmünde kararnameler T.B.M.M. Komisyonlarında ve Genel Kurulu'nda öncelik ve ivedilik ile görüşülür (1982 Anayasası madde 91/8). Anayasamız böylece kanun hükmünde kararnamelerin mümkün olan en hızlı şekilde T.B.M.M.'nin kararına bağlanmasını istemiştir. Ancak kanun hükmünde kararnamelerin T.B.M.M.'nde görüşülüp karara bağlanması için bir süre belirlenmemiştir. Bu nedenle de bir çok kanun hükmünde kararname T.B.M.M.'nde beklemektedir.

Kanun hükmünde kararnamelerin yürürlüğe girmeleri için T.B.M.M.'nin onayı şart değildir. T.B.M.M. yürürlükte olan bir kanun hükmünde kararnameyi kısa bir sürede görüşebileceği gibi yıllar sonra da görüşebilir. Bu süre için kanun hükmünde kararname yürürlükte kalır. Eğer bir gün T.B.M.M. kanun hükmünde kararnameyi görüşüp reddederse, bu söz konusu kararname ret kararının Resmi Gazete'de

yayımlandığı tarihe kadar geçerliliğini korur. Dolayısıyla, bu kanun hükmünde kararnameye dayanılarak yapılmış işlemler ve kazanılmış haklar da doğal olarak geçerli kalmaktadır. T.B.M.M. kanun hükmünde kararnameleri olduğu gibi kabul edebilir, değiştirebilir veya reddedebilir. T.B.M.M.’nin bu kabul, değiştirme veya ret işlemi bir “karar” değil, “kanun” niteliğindedir. T.B.M.M. bir kanun hükmünde kararnameyi ister aynen kabul etsin, ister değiştirerek kabul etsin, bu onay kanunu, kanun hükmünde kararnameyi kanun haline dönüştürür (Özbudun, 1995: 210).

Kanun hükmünde kararnamelerin anayasaya şekil ve esas bakımından uygunluğunun denetimi Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmaktadır (1982 Anayasası 148. madde). İptal davası açmaya yetkili kişi ve makamlar ve Anayasa Mahkemesi’nin vereceği kararlar bakımından kanunların denetimi ile kanun hükmünde kararnamelerin denetimi arasında hiçbir fark yoktur.

Kanun hükmünde kararnameye karşı iptal davası açma süresi, kanun hükmünde kararnamenin Resmi Gazete’de yayımlanmasından itibaren başlar. İptal davası açmak için kanun hükmünde kararnamenin T.B.M.M. tarafından onaylanmasını beklemeye gerek yoktur (Gözler, 1998: 168).

Anayasa Mahkemesi’nin kanun hükmünde kararnameler üzerinde yaptığı denetimde sadece kararnamenin anayasaya uygunluğu değil, aynı zamanda kararnamenin dayandığı yetki kanununa uygunluğu da incelenir. İçeriği anayasaya aykırı olmasa bile, örneğin yetki kanununun kapsamı dışında çıkartılan bir kanun hükmünde kararname anayasaya aykırı olarak kabul edilir ve Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilir (Özbudun, 1995: 211).

Kanun hükmünde kararnamenin kanun ile arasında herhangi bir derece farkı yoktur. Kanun hükmünde kararnameye kanun hükmünde olma niteliğini veren de

yürürlükteki kanunları değiştirebilme gücüdür. Kanun hükmünde kararnameler mevcut kanunları kaldırabilir; onlarda değişiklik yapabilir veya kanun konusu olmayan bir konuyu kanun gibi düzenleyebilir. Bu işlevlerin yerine getirilmesindeki öncelikli ve temel şart anayasaya aykırı olmamaktadır.

Kanun hükmünde kararname, kanunlar için söz konusu olduğu gibi, bir mahkemenin kanun hükmünde kararnamenin anayasaya aykırılığı kanısına varması durumunda, Anayasa Mahkemesi'nce Anayasa'ya uygunluk bakımından denetlenir (Güriz, 1986: 42).

b. Sıkıyönetim ve Olağanüstü Hâl Kanun Hükmünde Kararnameler

Olağan Dönem Kanun Hükmünde Kararnamelerde, kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi Bakanlar Kuruluna aittir. Sıkıyönetim ve Olağanüstü Hâl Kanun Hükmünde Kararnamelerinde ise, bu yetki, "Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kuruluna" aittir (1982 Anayasası madde 121/3).

Yetki unsuru bakımından ikinci fark ise, yetki kanunu açısından ortaya çıkmaktadır. Olağan Kanun Hükmünde Kararnameler için T.B.M.M. tarafından çıkarılacak bir yetki kanununa ihtiyaç vardır. Olağanüstü Hâl ve Sıkıyönetim Kanun Hükmünde Kararnameler için ise böyle bir yetki kanununa gerek yoktur. Nitekim, Olağan Kanun Hükmünde Kararnamelerin yetki kanununa dayanması zorunluluğunu getiren Anayasa'nın 91. maddesi 5. fıkrasında, açıkça, bu zorunluluk kaldırılmaktadır. Fıkra göre, "sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde, Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nun kanun hükmünde kararname çıkarmasına ilişkin hükümler saklıdır". Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nun Olağanüstü Hâl Kanun Hükmünde Kararnamesi çıkarma yetkisinin düzenlendiği 121. maddenin 3. fıkrasında ise, yetki kanunlarından

bahsedilmeksizin, adı geçen kurulun, “olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, kanun hükmünde kararname çıkarabileceği” hükme bağlanmıştır.

Anayasamız, olağan dönemlerde kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisini konu unsuru bakımından sınırlandırmıştır. Buna karşın, Sıkıyönetim ve Olağanüstü Hâl Kanun Hükmünde Kararnamelerinde Anayasamızın öngördüğü bir konu sınırlaması yoktur. Çünkü, 1982 Anayasası'nın 91. maddesinin 1. fıkrasının 2. cümlesinin hemen başında “sıkıyönetim ve olağanüstü hâller saklı kalmak üzere” ifadesi yer almaktadır. Ayrıca aynı maddenin 5. fıkrası da yine bu görüşü destekler niteliktedir. Dolayısıyla, Sıkıyönetim ve Olağanüstü Hâl Kanun Hükmünde Kararnameleri ile temel haklar, kişi hakları, siyasi haklar ve ödevler de düzenlenebilmektedir.

Konu bakımından bu kararnamelerin bağlı olduğu tek sınır, bunların ancak sıkıyönetim ve olağanüstü hâlin gerekli kıldığı konularda çıkarılabilesidir. Ayrıca bu kanun hükmünde kararnameler ile sıkıyönetim ve olağanüstü hâlin yürürlükte olmadığı bölgeler ve zamanlar için düzenleme getirilemez.

Bu tür kanun hükmünde kararnameler de Resmi Gazete'de yayımlanır ve aynı gün T.B.M.M.'nin onayına sunulur; bunların Meclisçe onaylanmasına ilişkin süre ve usul içtüzükle belirlenir. T.B.M.M. söz konusu kararnameyi aynen kabul edebilir veya reddedebilir. Kabul işlemiyle kararname kanun haline dönüşür (Gözler, 1998: 170). Bu tür kanun hükmünde kararnamelerin anayasaya aykırılığı iddiası ile Anayasa Mahkemesi'nde dava açılmaz (1982 Anayasası 148. madde). Bu denetim yasağı birçok hukukçu yazar tarafından eleştiri konusu olmuştur.

Bu kararnamelerin üzerindeki tek denetim T.B.M.M.'nin denetimidir. Kanun haline dönüşen bu tür kanun hükmünde kararnamelerin ise Anayasa Mahkemesi

tarafından denetimi yapılabilir. Diğer bir ifadeyle denetim yasağı onaydan önceki dönemi kapsamaktadır. Toplumsal gelişmenin siyasal yapılanmada ciddi sorunlar meydana getirdiği bir gerçektir. Ancak bu sorunların aşılması için yürütme organının güçlendirilmesini ve meclislerin yasama işlevinden el çekmesi gerektiğini savunmak kolaycı bir yaklaşımdır. Hem demokratik ilkeleri sistemin ayırt edici ögesi olarak elde tutmak hem de demokratik yapıda temsilin gerçekleştiricisi olan meclislerin en temel işlevini başka bir organla paylaşması gerektiğini savunmak çelişkili bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir (Özbudun, 1995: 216).

Gerek 1961 Anayasası'nın gerekse 1982 Anayasası'nın getirdiği düzenleme, kanun hükmünde kararnamelerin çıkarılmasından beklenen yararı sağlayamamıştır. Bunun yanında, hükümetler de bu yetkiyi iyi kullanamamışlardır. Dolayısıyla kanun hükmünde kararname kurumu yozlaştırılmıştır (Gözübüyük, 2000: 48).

Yazılı hukuk kaynaklarımız arasında hiyerarşi bakımından ikinci sırada bulunan kanunlarla kuvvet derecesi bakımından eşit olan kanun hükmünde kararnameler, yürürlüğe giriş usulleri ve sayıca çokluğu açısından dikkati çekmektedir. Kanun hükmünde kararnameleri, kanun ve kanun hükmünde kararnamelerin içerdiği soyut kuralların uygulama biçimlerini açıklayan tüzükler izlemektedir.

II.2.5. Tüzükler

Türk hukukunun yazılı kaynaklarından beşincisi eski adı nizamname olan tüzüklerdir. Kanunun tanımının yapıldığı sırada belirtildiği üzere, kanun soyut nitelikte genel kurallar koyar; somut durum ve olaylarla ilgili ayrıntılara inmez. Ancak, soyut nitelikteki genel kuralların özel ve somut olaylara uygulanabilmesi için

ayrıntılarla ilgili sorunların çözülmesi gerekmektedir. Söz konusu çözümlerin gösterilmesi ve kanunun emrettiği diğer hususların belirtilmesi bakımından, kanun kadar soyut ve genel olmasa bile, bir takım soyut kuralların konması gerekli olabilir. Bu kurallar, daha az genel olduğu ve uygulama ile ilgili bulunduğu için, bunların hazırlanmasının, düzenleme yetkisi adı altında yürütme organına ve idareye bırakılması uygun görülmüştür. Bu kuramsal düşünceye ve pratik gereksinimlere uygun olarak, Anayasa; Bakanlar Kurulu'nun tüzükler çıkarabileceğini hükme bağlamıştır (1982 Anayasası'nın 115. maddesi).

Kanun çıkarmak, yani hukuk kuralı koymak esas itibariyle yasama organının yetkilerinden ise de, kamu hizmetlerinin yürütülmesi bakımından belli bazı kuralları koyma yetkisi Anayasa tarafından yürütme organına da tanınmış bulunmaktadır. Bunu, yasama yetkisinden ayırmak için düzenleme yetkisi adı verilmiştir. Düzenleme yetkisi kullanılarak çıkarılan tüzük ve yönetmelikler, kanun hükmünde kararnamelerin aksine, yasama organının onayına sunulmazlar ve kanuna aykırı hükümler taşıyamazlar. Bu yetki uyarınca çıkarılan tüzük ve yönetmelikler de hukuka kaynaklık ederler. Bunların yanı sıra bir de dernek veya ortaklık gibi özel hukuk tüzel kişilerinin tüzük ve yönetmelikleri vardır ki, bunlar, hukuk kaynağı olmayıp; özel hukukla ilgili bireysel tasarruflar veya işlemlerdir (Bilge, 2000: 55).

1982 Anayasası'nın 115. maddesinde düzenlenmiş olan tüzükler, bir kanunun uygulanmasını göstermek ve emrettiği işleri belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak ve Danıştay'ın incelemesinden geçirilmek koşuluyla Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan yazılı hukuk kurallarıdır (Gözler, 1998: 171).

Tüzük çıkarma yetkisi Bakanlar Kurulu'na aittir. Bakanlar Kurulu dışında bir organ, örneğin bir bakanlık, ya da bir kamu kurumu tüzük çıkaramaz. Tüzük

kesinlikle bir kanuna dayanmak zorundadır. Kanuna dayanmayan, başka bir deyişle henüz kanunla düzenlenmemiş bir konuda tüzük çıkarılamaz.

Tüzük, kanunların boşluğunu doldurmak amacıyla çıkarılmamaktadır. Kanunlardaki boşluklar yargı organlarınca yapılan yorumlarla doldurulur. Kanunda genel esaslar gösterilmeli, ayrıntıya ilişkin hususlar tüzük gibi idarenin düzenleyici işlemlerine bırakılmalıdır. Çünkü kanunu uygulayacak olan idaredir (Kibar, 1976: 277).

Bazı konuların kesinlikle kanunla düzenlenmesi gerektiğini belirten Anayasa, yürütme organına tanınan düzenleme yetkisinin genişliğini ve sınırlarını belli etmemiş ve bu konuda açık bir ölçü de vermemiştir. O halde, Anayasa'nın kanunla düzenleneceğini belirttiği hususlar dışında kalan konuların, kanun içinde mi, yoksa tüzükte mi düzenlenebileceğini belirleme bir takdir meselesi haline gelmektedir.

Anayasa, kesinlikle kanunla düzenleneceğini örnek olarak belirttiği hususlar dışındaki konuların kanunla düzenlenmesini yasaklamadığına göre, yasama organının, bir kanunu çıkarırken, tüzüğe veya yönetmeliğe bırakılması uygun gelecek tali noktaları da kanunla düzenlemek istemesine hukuken engel olunamaz. Kuvvetler dengesini muhafaza etmek üzere, yasama organının genel çerçeve içinde kalması, fazla ayrıntılara inmeyerek, ayrıntıları yürütme organının düzenleme yetkisine bırakması gerektiği kuramsal olarak söylenebilirse de, bu düşüncenin uygulanması yine bir takdir meselesi olarak kalmaktadır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, yasama organı, kendi meclislerinin içtüzükleri dışında, önemli bir konuyu bir tüzükle düzenleyemez. Ancak en tali bir noktayı da kanun içinde düzenlemekten hukuken alıkonulamaz. Diğer yandan tüzük, sadece ayrıntıların düzenlenmesi ile ilgili değil, kanunun uygulanma biçimi ile de ilgili bulunmaktadır (Bilge, 2000: 56).

Anayasa'ya göre, tüzükler Danıştay'ın incelemesinden geçirilerek Bakanlar Kurulu Kararı ile çıkarılmaktadır. Cumhurbaşkanı tarafından imzalanan tüzükler kanunlar gibi Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmektedir.

Danıştay'ın incelemesinden geçmemiş olan tüzük tasarısı, tüzük olarak çıkarılamaz. Aynı zamanda Danıştay'ın incelemesi Bakanlar Kurulu'nu bağlayıcı nitelikte değildir. Bakanlar Kurulu isterse, Danıştay'a sunduğu ilk metni veya Danıştay'ın değiştirdiği metni tüzük olarak kabul edebilir. 1990 yılında Danıştay Kanunu'nda yapılan değişiklik ile Danıştay'ın tüzük tasarılarını inceleme yetkisi daraltılmıştır. Yeni düzenlemeye göre, Danıştay, tüzüğün kanuna uygunluğu konusunda bir rapor hazırlayarak hükümete verecektir. Böylece, tüzük tasarılarının Danıştay'ca ayrıntılı bir biçimde incelenmesi önlenmek istenmişse de, Anayasa Mahkemesi, bu kısıtlamayı, Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir (Gözübüyük, 2000: 52).

Tüzüklerin kanunlara uygun olması, onlara aykırı kurallar taşımaması gerekmektedir. Bir dava dolayısıyla, tüzüklerin kanuna aykırı olduğu, gerek adalet mahkemesinde, gerek Danıştay'da ileri sürülebilir. Mahkemeler, eğer tüzüğü kanuna aykırı bulurlarsa uygulamazlar. Kanuna aykırı tüzüğün iptali için Danıştay'da dava açılabilir (Gözübüyük, 2000: 53).

Bir tüzüğün ne zaman yürürlüğe gireceğini kural olarak tüzüğün kendisi gösterir. Tüzükte böyle bir hüküm yer almamış ise, Resmi Gazete'de yayımını izleyen günden başlayarak 45 gün sonra yürürlüğe girmektedir.

II.2.6. Kaide Kararnameler

Kararname, Cumhurbaşkanı imzasıyla tamamlanan hükümet kararı ya da Bakanlar Kurulu'na verilen yetkilere dayanarak alınan karar şeklinde tanımlanabilir. Kaide kararnameler, bazı kanunların belirli alanlarda Bakanlar Kurulu'na verdiği geniş bir düzenleme yetkisine dayanarak Bakanlar Kurulu veya yetkili kılınan diğer kuruluşlar tarafından çıkarılan hukuki işlemlerdir. Kanunla düzenlenmesi gereken işlerde hükümete bazı meseleleri kararname ile düzenleme yetkisi istisnâî olarak verilmiştir. Bunlar hukuk kuralı koyan ve aslında kanun konusu olan hususları düzenleyen kararnamelerdir. Bizde, Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ile Milli Koruma Kanunu, hükümete belirli alanlarda bu türden kararnameler koyma yetkisini tanımıştır.

Bu tür kararnameler de Resmi Gazete'de yayımlanmaktadır. Bunlar üzerindeki yargı denetimi, hem iptal davası yolu ile soyut olarak Danıştay tarafından, hem itiraz yolu ile dava mahkemesince yapılabilmektedir. Kaide kararnameler, yetki kanununa dayanılarak Bakanlar Kurulu'nca çıkarılan kanun hükmünde kararnameler ile yetki kanununa gerek kalmadan olağanüstü haller ve sıkıyönetim dönemlerinde Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nca çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerden farklıdır. Kaide kararnameler, yürütmenin düzenleyici bir işlemidir ve hep öyle kalır. Buna karşılık, kanun hükmünde kararnameler, meclise sunulur ve meclis tarafından kanuna dönüştürülür, bu işlem yapıncaya kadar da kanun gibi uygulanır (Gözübüyük, 2000: 54).

Kaide kararnamelerin konusu çok geniş ve yaygındır. Fakat bu tür kararnameler zamanlıdır, olağanüstü hallerin gereklerini geçici olarak düzenlemek için yayımlanırlar. Kaide kararnameler idarenin diğer düzenleyici işlemlerinden

derece olarak genişlilik ve farklılık göstermektedir. Olağanüstü durumların gereklerini geçici olarak düzenleyen kaide kararnameler idare hukuku için sürekli ve temel bir kaynak oluşturmazlar, ancak geçici bir zamanın hukuk düzeninin gereklerine cevap verirler.

Kapsamı, içeriği, düzenleme alanı ve yayımlanması açısından ele alınan ve belirli bir süre için idare hukukunun kaynağını oluşturan kaide kararnameler de yazılı hukuk kaynaklarımız arasında yer almaktadır. İdarenin düzenleyici işlemleri arasında tüzük başta gelmektedir. Tüzüğü, yönetmelik takip eder. Ancak kaide kararnameleri yapan organ, yönetmeliği yapan organa nazaran daha üstün olduğundan kaide kararnameler tüzükten sonra yönetmelikten önce gelmektedir.

II.2.7. Yönetmelikler

Yönetmelikler, Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzel kişilerinin kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların, tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak koşuluyla çıkardıkları yazılı hukuk kurallarıdır.

Kamu yönetiminin, yönetmelik çıkarması, düzenli yönetim ilkesinin bir gereğidir. Kamu yönetimi, yönetmelik çıkarma yetkisine kendiliğinden sahiptir. Yönetmelik çıkarmak için, kamu yönetiminin kanun ile yetkili kılınmasına gerek yoktur. Bu konu, 1982 Anayasasının 124. maddesinde düzenlenmiştir (Gözübüyük, 2000: 53).

Yönetmelik, genel, soyut ve şahıs dışı kuralları kapsayan bir hukuki işlemdir. Yönetmelik için üç ayrı tanım yapılabilir:

1. Bir işin nasıl yönetildiğini maddeler halinde gösteren yazılı düzenleme.

2. Kanun ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak amacıyla yetkili makamlarca yapılan düzenleyici kuralların tümü.

3. Bir grup içinde uyulması gerekli iç disiplini, bir teşkilatın çalışma biçimini tanımlayan kuralların tümü.

Anayasamızda yönetmelik çıkarmaya yetkili makamlar arasında Bakanlar Kurulu sayılmamıştır. Bu nedenle Bakanlar Kurulu'nun yönetmelik çıkarma yetkisi tartışmalıdır. Örneğin Prof. Dr. Erdoğan Teziç'e göre Anayasa tüzük çıkarmaya Bakanlar Kurulunu yetkili kıldığına göre ve yönetmelik yetkisini düzenleyen 124. madde Bakanlar Kurulunu saymadığına göre, Bakanlar Kurulu yönetmelik çıkaramaz. Buna karşın Prof. Dr. Ergun Özbudun'a göre ise, 124. maddeden Bakanlar Kurulu'nun yönetmelik yapamayacağı sonucu çıkarılamaz (Gözler, 1998: 172).

Bakanlar Kurulu'nun yönetmelik çıkarabilme yetkisinin bulunduğu bu tür tartışmalara rağmen geçerlilik kazanmış bir konudur. Yönetmeliği bir bakanlık yapabileceği gibi, birkaç bakanlık birlikte yapabilir, dolayısıyla Bakanlar Kurulu da yönetmelik çıkarabilir.

Yönetmelik çıkarmak, yasama ve yargılama tasarrufu olmayıp, sadece yönetsel nitelikte bir işlemdir. Yönetmelikler, kanuna aykırı olamayacakları gibi tüzüğe aykırı hükümleri de taşıyamazlar. Aksi halde, Danıştay tarafından iptal edilirler (Bilge, 2000: 57).

1982 Anayasası, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak tüm yönetmeliklerin Resmi Gazete'de yayımlanması zorunluluğunu getirmemiştir. Yönetmeliklerden hangisinin Resmi Gazete'de yayımlanacağını takdirini yasama organına bırakmıştır. Hangi

yönetmeliklerin Resmi Gazete’de yayımlanacağı, hangilerinin yayımlanmayacağı, 1984 yılında çıkarılan 3011 sayılı kanunda belirtilmiştir (Gözübüyük, 2000: 53).

Kamuyu ilgilendiren, kamu personelini ilgilendiren, yönetmeliklerin Cumhurbaşkanı’nın imzasıyla Resmi Gazete’de yayımlanması zorunludur. Belirli bir bölgeyi ilgilendiren, yerel yönetimlerce düzenlenen yönetmeliklerin Resmi Gazete’de yayımlanmasına gerek yoktur. Mahalli gazetelerde ya da diğer yayın organlarında yayımlanması yeterlidir.

Ayrıca, milli güvenlik ile ilgili olan ve gizlilik derecesi taşıyan yönetmelikler yayımlanmazlar. Resmi Gazete’de yayımlanması gerektiği halde yayımlanmayan yönetmelikler hukuka aykırıdır, yargı yerleri tarafından uygulanmaz (Günday, 1997: 107).

Gerek Resmi Gazete’de, gerekse mahalli bir gazetelerde yayımlansınlar, yönetmelikler ilgililere duyurulmadıkça ya da tebliğ edilmedikçe onlara uygulanamaz, haklarını azaltamaz, yükümlülüklerini çoğaltamazlar. Resmi Gazete’de yayımlanması gereken yönetmelikler, yayımlandıkları tarihte, başka yolla ilgililere duyurulması gereken yönetmelikler ise, duyuruldukları tarihte yürürlüğe girmektedir.

İdari bir işlem olan yönetmeliklerin denetimi idari yargıda yapılmaktadır. Bakanlıkların yönetmelikleri ile kamu kuruluşlarının ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ülke çapında uygulanacak yönetmeliklerin yargısal denetimi, ilk derece mahkeme olarak Danıştay’da yapılmaktadır. Kamu kurum ile kuruluşu niteliğindeki meslek kuruluşlarının belli bir yörede uygulanacak yönetmeliklerinin yargısal denetimi ise, o yerde bulunan genel görevli idari yargı yeri olan idare mahkemelerinde yapılmaktadır.

İdare, kamu hizmetinin daha iyi ve düzgün bir şekilde görülmesi amacı ile yönetmelikte her zaman değişiklik yapabilmektedir. Normlar hiyerarşisi piramidi yönetmelikle sona ermez. Yönetmeliğe benzer, yönerge, talimat, tebliğ, genelge, sirküler gibi değişik isimler alabilen daha bir çok işlem vardır. Normlar hiyerarşisinin en alt basamağında bireysel işlemler bulunmaktadır. Örneğin, sınav kağıdına verilen not gibi. Bu not sınav talimatına dayanır. İkinci olarak sınav yönetmeliğine dayanır. Sınav yönetmeliği ise Yükseköğretim Kanunu'na dayanır. Bu kanun ise Anayasa'ya dayanmaktadır. Genelge, tebliğ, ve benzeri. daha çok birinci derecede kurumların yürüttükleri işlemleri yasalara dayalı olarak açıklayan yazılı hukuk kaynaklarıdır. İdari düzenlemelere ilişkin açıklamaların yer aldığı bu kaynaklar kurumlara has nitelik taşır ve yasal düzenlemelerin uygulayıcılarına yol gösterir.

II.3. HUKUKUN YARDIMCI KAYNAKLARI

Hukukun yardımcı kaynakları bilimsel içtihatlar (doktrin, öğretisi) ve yargısal içtihatlar (mahkeme kararları) dan oluşmaktadır. Hukukun bir diğer kaynağının da içtihat olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu kaynak diğer kaynaklardan farklıdır. Gerçekten, adet ve kanun, hukukun kesin ve temel birer kaynağı oldukları halde, içtihadın, ancak yardımcı bir kaynak sayılması gerekir. Zira, hakimin bilimsel içtihatlarla ve kazai kararlara uyması değil, onlardan yararlanması söz konusudur.

Hukuksal bir deyim olarak içtihat, bir meselenin çözümü hakkında mahkemelerce verilen kararları veya hukuk bilginlerince belirtilen düşünceleri ifade etmektedir (Bilge, 2000: 98).

II.3.1. Bilimsel İctihatlar

Bilimsel içtihada, doktrin (öğreti) adı da verilmektedir. Doktrin, hukuk bilginlerinin hukuksal meseleler hakkındaki bilimsel görüş ve kanılarını ifade etmektedir.

Roma Hukuku'nda kanunların belirsizlikleri durumunda hukuk biliminin en yetkin uzmanları çözüm önerileri getirmekteydiler. Yine İslam Hukuku'nun kaynaklarından icma ve içtihat da aslında hukukun kaynağı olarak “doktrin”den başka bir şey değildir. Aynı durum Osmanlı Devleti döneminde görülen fetvâ müessesesi hakkında da söylenebilir (Gözler, 1998: 180).

İşlerin yoğunluğu ve süratli karar verme zorunluluğu dolayısıyla hakimler kendilerine sunulan bir uyuşmazlığı hukukî açıdan değerlendirme konusunda gerekli imkanlara sahip olamayabilirler. Hakimden daha çok zamana ve bilimsel çalışma imkanına sahip bulunan bilim adamları hem “olması gereken hukuk” konusunda görüşlerini belirtebilirler, hem de mahkeme kararlarının yönlendirilmesi ve eleştirilmesi konusunda etkin bir rol oynayabilirler. Mahkemelerin yalnızca mevcut hukuku yorumlamakla yetinmedikleri aynı zamanda yeni hukuku oluşturma konusunda belirli bir işleve sahip oldukları düşünülebilir. Hukuk bilimi ile uğraşanlar bir davada taraf olan davalı ve davacı avukatlarından farklı olarak uyuşmazlık konusunu teorik açıdan ve taraflardan herhangi birinin yararını gözetmeden değerlendirebilirler. Mahkeme kararları ile ilgili değerlendirmeler ve eleştiriler yapmak hukuk bilimi ile uğraşanlara düşen önemli bir görevdir (Güriz, 1986: 58-59).

Doktrinde tespit edilmiş görüşlerin, kanun kuralı gibi hakimi bağlayıcı bir gücü yoktur. Ancak, ona öncülük veya yardım etmesi bakımından faydası büyük olduğu gibi, hakimlerin de hukukçular tarafından kararlı bir şekilde beyan ve müdafaa

olunan görüşlere ayrı hüküm vermekten tinsel yönden (psikolojik olarak) çekinmeleri bakımından da doktrinin pratik önemi inkar olunamaz yardımcı bir hukuk kaynağı olduğu da kuşkusuzdur.

Bazen tartışmalı olan bir konuda, bilim adamlarının kanaatleri hep aynı noktada yoğunlaşıyor, doktrinin çoğunluğu belli bir görüş ileri sürüyorsa, genelde, hakimler bu görüşe uyarlar. Buna “hakim görüş” ya da “baskın doktrin” denir. Hakimler genelde baskın doktrine karşı gelen hükümler vermekten çekinirler. Bazen de hakimler, özellikle yüksek mahkemeler, tartışmalı olan konularda, verdikleri kararları meşrulaştırmak için bilim adamlarının eserlerinden alıntılar yapar, onlara atıfta bulunurlar. Doktrinin çoğunlukla yasama üzerinde de etkisi vardır. Doktrinde yer alan eleştiriler ve öneriler yasamanın yeni kanunlar yapmasına yol açmaktadır. Hatta bir çok önemli kanun, bizzat doktrin tarafından hazırlanmaktadır (Gözler, 1998: 181).

Böylece doktrin hem kanun koyucunun çalışmalarına, hem de uyumsuzlukları gideren mahkemelere yardımcı olur. Danıştay ve Yargıtay gibi yüksek mahkemelerin kararlarına bakıldığında doktrinden yararlandıkları görülmektedir. Doktrinin hukuk düzeninin oluşmasında, korunmasında ve geliştirilmesinde büyük katkısı vardır. Bütün yönleri ile doktrin hukukun önemli bir yan kaynağıdır.

Yine hukukun yardımcı kaynaklarından olan doktrin devletler genel hukuku alanında da önemli yere sahiptir. Devletler genel hukuku alanında üstün bir otorite ve onun koyduğu zorunlu kurallar olmadığı gibi, karşılıklı veya çok taraflı antlaşmaların hükümleri de bütün ihtilafları çözecek bir genişlik arz etmemektedir. İşte, bu alanda ortaya çıkan meselelerin çözülmesinde hukuk bilginlerinin fikirleri ve onların kurdukları teoriler esaslı rol oynamaktadır. Hukuk bilginleri, hukukun sadece

bugünkü statik durumunu incelemekle yetinmezler, onun tarihi gelişimini de araştırma konusu yaparlar; diğer taraftan, hukukçular sadece kendi ülkelerinin hukuk kurallarını değil, diğer ülkelerin aynı konu ile ilgili kurallarını da inceleyerek, bunlar arasında karşılaştırmalara girişirler. Gerek hukuk tarihi, gerekse karşılaştırmalı hukuk alanındaki incelemelerden elde edilen sonuçlar, pozitif hukuk kurallarının hazırlanmasında ve hukuk sistemlerinin kuramsal gelişmesinde önemli ölçüde rol oynamaktadır (Bilge, 2000: 105).

Hukuk alanında bilimsel görüşleri yansıtan eserlerin birçok çeşitleri vardır. Ayır ayrı tiplere bürünen bu eserleri, uygulanan sistem ve güdülen amaç bakımından aşağıdaki birkaç gurup içinde toplayabiliriz:

II.3.1.1. Şerhler (Komanterler-Açıklamalar)

Şerh kelimesi, açmak, genişletmek, anlaşılana anlatmak anlamına gelmektedir. Şerhler, kanunların madde numaralarının sırasını izleyerek, her maddeyi cümle cümle hatta kelime kelime açıklamaya çalışan eserlerdir. Bir madde hakkındaki bütün açıklamalar, o madde altında toplanacağı için, şerh tipinde yazılan ve dogmatik nitelikte olan bu yapıtlar hakim, avukat gibi uygulama ile uğraşan kişiler için yararlı olurlar. Köklü hukuk reformlarını izleyen zamanlarda şerh biçimindeki yapıtların büyük önem kazandığı söylenebilir (Bilge, 2000: 106).

Şerhler için bazı hukukçular da olumsuz değerlendirmeler yapmaktadırlar. Onlara göre şerhlerin hukuk hayatına büyük bir bilimsel katkıda bulunduğu söylenemez. Hakimler, kanunu uygularken şerhlerden yararlanırlar. Buna karşın, elindeki şerhe çok çalışan bir hakim, düşünce kabiliyetini kaybedip, tembelliğe düşebilir (Ansay, 1958: 35).

Şerhler, kanun uygulayıcılarının sık sık başvurdukları ve yararlandıkları eserler olmakla beraber, hukukun tam anlamıyla ve sistematik bilimsel incelenmesi sayılmazlar. Medeni Kanun Şerhi, Ceza Kanunu Şerhi gibi bir çok şerh vardır.

II.3.1.2. Sistematik Eserler

Hukuk alanındaki sistematik eserler, hukuk kavramları ve kurumları konusunu inceleyen, bunlar arasındaki ilişkileri açıklayan ve eleştiren niteliklere sahiptirler.

Bu nitelikteki eserler, kanun maddelerinin sırasına göre değil, yazarın uygun bulduğu bilimsel bir sraya göre, hukuksal sorunları özlü ve sistemli bir biçimde açıklarlar. Sistematik eserlerde bireysel bir iki sorun değil, bir çok hukuk kurumları bir bütün olarak ele alınıp, incelenir ve kurumlar hakkında genel kurallara ulaşılmaya ve özel nitelik taşıyan durumlar da bu genel kurala bağlanmaya çalışılır. Kısa veya uzun olmalarına göre, bu tip eserlerin Türkçe’de ayrı ayrı adları yoksa da Almanca ve Fransızca’da kısa olanlarına el kitabı anlamında (Handbuch-Manuel) ve uzun olanlarına da mufassal, ayrıntılı anlamında (Lehrbuch-Traité) denilmektedir (Bilge, 2000: 106). Traité’ler genellikle çok ciltlidir. Örneğin, Léon Duguit’in “Trait de Droit Constituonnel”i beş cilttir. Sistematik eserler uygulayıcılardan çok öğrencilere hitap etmektedir (Gözler, 1998: 182).

Anayasa, İdare Hukuku, Ceza Hukuku, Medeni Hukuk gibi çeşitli hukuk dallarının tümü hakkında sistematik eserler yazılmış olduğu gibi, örneğin medeni hukukun aile, miras hukuku gibi bölümleri veya borçlar ve ticaret hukuku hatta bunlarında alt bölümleri sigorta, şirketler hukuku, kambiyo senetleri üzerine de bu yönteme uyularak yazılan kitaplar da vardır. Genelde bu tip eserlere hacmi ne olursa olsun “ders kitabı” denir. Ancak, ders kitabı ifadesi ders kitabının üzerinde genellikle

yazmamaktadır. Bu kaynaklar hukuku çeşitli bölümlere ve bu bölümleri de alt dallara ayırır, dolayısıyla hukukun genel konularından özel alanlarına kadar ayrıntılı bilgiler içermektedir.

II.2.1.3. Monografiler

Sistematik yöntemle hazırlanan monografilerde bir çok konu ya da kurum değil, bir tek konu veya kurum ele alınarak, etraflı bir biçimde ve derinlemesine incelenmektedir. Monografilerde teorik hukuk görüşleri yanında uygulama ile ilgili problemler de incelenmektedir.

Bu tür eserler, ele aldıkları konuların en ince ayrıntılarına kadar inerler ve gerek zaman, gerek mekan bakımından karşılaştırmalar yaparak ve ilgili mahkeme içtihatlarına da yer vererek, o konu hakkındaki görüşleri değerlendirmeye çalışırlar. Doktora ve doçentlik tezleri de monografik eserler arasında sayılabilir. Bu gibi tezlerde, örneğin nişanlanma, akrabalar arasındaki nafaka mükellefiyeti, mahkemelerin bağımsızlığı, savcılık teminatı, anayasaya uygunluk denetimi gibi tek konular ayrıntılı olarak incelenmektedir. Birer araştırma eseri olan monografiler, büyük şerhlerin ve sistematik eserlerin hazırlanmasında da yardımcı olmaktadır (Bilge, 2000: 106).

Bu tür eserlerde incelenen konunun olması gereken hukuk açısından değerlendirmesi yapılmaktadır. Nişanlanma üzerine yapılan bir çalışma Medeni Hukuk alanında, başkanlık sistemi üzerine yapılan bir çalışma da Anayasa alanında yazılmış bir monografiye örnek olarak gösterilebilir (Gözler, 1998: 182).

Hakimler uygulayacakları kuralları derinlemesine tahlil eden ve öneriler sunan monografilerden yararlanmalıdırlar. Ancak ülkemizde, çeşitli nedenlerden dolayı, monografileri inceleyen hakim sayısı çok azdır.

II.3.1.4. Makaleler

Makalelerde de monografilerde olduğu gibi hukuk alanındaki belli bir konu ele alınıp incelenmektedir. Ancak monografilerden çok daha kısa olan bu incelemeler mesleki ve bilimsel dergilerde yayınlanmaktadır.

Makaleler kısa zamanda hazırlanabilir ve hukuk alanındaki güncel konular işlenir. Makaleler de diğer bilimsel eserler gibi Türk hukuk hayatının gelişiminde önemli rol oynamaktadır.

II.3.1.5. İçtihat Derlemeleri

İçtihat derlemeleri, özellikle uygulama ile uğraşanların ihtiyaçları göz önüne alınarak hazırlanmaktadır.

Bunlarda, kuramsal görüşlerden çok, yüksek dereceli mahkemelerin kararları, ilgili kanun maddelerinin sıra numaralarına göre toplu olarak özetlenmiş şekilde sıralandıkları için, aynı konu ile ilgili içtihatları izlemek kolay olmaktadır. Medeni Kanun, Ceza Kanunu, Ticaret Kanunu, İş Kanunu gibi çeşitli kanunlarla ilgili bir çok içtihat derlemeleri vardır. Bunlardan başka örneğin, Anayasa Mahkemesi Dergisi'nde, Yargıtay Kararları Dergisi'nde, Danıştay Kararları Dergisi'nde, Baroların çıkardıkları yüksek dereceli mahkemelerin örnek niteliğindeki kararları tam metin halinde yayınlanmaktadır (Bilge, 2000: 107).

Bütün bunlar gerek uygulayıcılar, gerekse bilim adamları için çok yararlı eserlerdir.

II.3.2. Yargısal İctihatlar

Kazaî icthah adı da verilen yargısal icthahlar, mahkemelerce verilen kararlarda, bir sorunun çözümlü için izlenen yolu ifade etmektedir. Mahkeme icthahlarının başka bir ifade ile mahkemeler tarafından daha önce verilen kararlardan uyuşmazlıkların çözümünde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Başka bir mahkemenin uyuşmazlığı çözerken belirli bir kuralı uygulamış olması, benzer bir olayla karşılaşan hakimin aynı kuralı vereceği kararda uygulaması bakımından etkili olmaktadır.

Mahkeme icthahlarından yararlanma şeklindeki uygulama, hakimin hem zamandan, hem emekten tasarruf sağlamasında rol oynar, hem de sorumluluğu tek başına üstlenmekten kurtarır. Bu yöntem benzer olaylarla ilgili olarak benzer uygulamayı yani adaletin eşit gerçekleşmesini sağladığı gibi, mahkeme kararlarda birlik ve uyuma da bu sayede ulaşılabilir (Güriz, 1986: 52).

Hukukta benzer meselelerde dahi, aynı çözüm yolunun izlenmesi sonucunda, adeta bir mahkeme geleneği meydana gelmektedir. Bu gelenek, mahkemelerce tekrar edildikçe zaman içinde kuvvetlenir ve hukuk kurallarının tamamen kanunlaştırılmadığı, gelenek hukukunun hakim olduğu ülkelerde mahkeme icthahları adeta yazılı hukukun yani kanunun yerini tutar.

Mahkemelerin verdiği kararlardan çıkarılan hukuka icthah hukuku denir. İctihat hukukunun hakime yol göstericilik yapmasına karşı çıkanlar, eski uygulamayı izlemenin yanılıcı olabileceğini savunmuşlardır. Özellikle sosyal şartlar ve ilişkiler

değiştirdiği halde, kanun koyucunun kanunda değişiklik yapmadığı veya yapamadığı durumlarda daha önce verilmiş mahkeme kararlarına aşırı bağlılığın hukukta şekilciliği teşvik edeceği, hakimlerin hakça hüküm vermelerini önleyeceği ileri sürülmüştür. Ancak mahkeme içtihatlarının izlenmesine karşı çıkan yasakların tarih boyunca etkisiz kaldığı görülmüştür (Güriz, 1986: 53).

Türkiye'nin de içinde bulunduğu Kara Avrupası hukuk sisteminde kural olarak içtihadı birleştirme kararları dışındaki mahkeme kararları bağlayıcı nitelikte değildir. Bir mahkeme belli bir konuda daha önce verdiği bir kararı, tekrar aynı konuda dava açılırsa tekrarlamak zorunda değildir. Yine bir mahkeme önündeki dava konusuna, benzer konularda verilmiş üst mahkemelerin kararlarını kural olarak örnek almak zorunda da değildir. İşte bu nedenle, Kara Avrupası sisteminde ve Türkiye'de mahkeme kararları hukukun asli kaynağı değildir. Bir bağlayıcılıkları olmamakla beraber mahkeme kararları hukukun kaynağı bakımından önemli rol oynarlar. Dolayısıyla hukukun yardımcı kaynakları arasında mahkeme kararlarının da incelenmesi gelenek haline gelmiştir (Gözler, 1998: 184).

Yalnız ulusal yargı yerlerinin değil uluslararası yargı yerlerinin içtihatları da hukukun yardımcı kaynaklarındandır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yargısal organı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarından yalnız yargı organı değil, yasama organı da yararlanmalıdır. Böylece Türk Hukuku ile sözleşme hukuku arasında uyum sağlanmış olur.

Mahkemelerin kararları, bir hukuk kuralının somut olaylara uygulanma biçimini göstermeleri itibarıyla büyük değer taşırlar. Bu nedenle, bir kanun maddesinin uygulamada nasıl anlaşıldığını, nasıl yorumlandığını, yani ihtilafın çözümü konusunda kanun hükümlerinden ne şekilde yararlanıldığını belirleme

açısından, her mahkeme daha önce verilmiş bulunan mahkemelerin kararlarını incelemekten geri kalmaz (Bilge, 2000: 99).

Özellikle, yüksek dereceli mahkemelerin kararları, ilk derecedeki mahkemeler için örnek teşkil eder ve böylece içtihat hukuku oluşur. O halde, içtihat oluşturan yüksek dereceli mahkemeler ve bunların karar türleri hakkında bilgiler vermek konunun anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

II.3.2.1. Yüksek Dereceli Mahkemeler

Davalar, genellikle ilk derece mahkemelerinde görülüp, karara bağlanır. Ancak, ilk derece mahkemelerinin kararlarındaki hataları düzeltmek ve bunların arasında doğabilecek ayrılıkları gidermek, böylece hukuk uygulamasında birliği sağlamak için, hemen her ülkede yüksek dereceli mahkemeler kurulmuştur.

Bunlar, adli yargı için Yargıtay, askeri yargı alanında Askeri Yargıtay, idare hukuku ile ilgili konularda Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ile Devlet hesaplarının kontrolü bakımından kurulmuş olan Sayıştay'dır. Bunlardan başka, genel mahkemelerle idare ve askeri yargı mercileri arasında doğabilecek görev ve hüküm uyumsuzluklarını çözmek üzere, bir de Uyuşmazlık Mahkemesi mevcuttur. Son olarak 1961 ve 1982 Anayasaları, kanunların ve Meclis İhtüzüğü'nün anayasaya uygunluğunu kontrol etmek üzere, bir de Anayasa Mahkemesi kurulmasını uygun görmüştür. Bütün bu merciler anayasal kuruluş niteliğindedirler ve bu mercilerin yargısal kararlarıyla içtihat hukuku meydana gelmektedir.

II.3.2.1.1. Anayasa Mahkemesi

Yeni Türk Anayasası, kişi özgürlüğünü güvenceye bağlama amacıyla, idarenin her türlü tasarrufunu yargı denetimine bağladığı gibi, Yasama organının bizzat Anayasa ile sınırlanan yetkileri dışına çıkmamasını, yani Anayasa'nın çiğnenmemesini sağlamak için de bir Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasını öngörmüştür.

22.4.1962 gün ve 44 sayılı Kanunla kurulmuş olan Anayasa Mahkemesi -Bu kanun, yerini 10.11.1983 gün ve 2949 sayılı Kanuna bırakmıştır (Anayasa Mahkemesinin..., 1983)- kanunların, T.B.M.M. İçtüzüğü ile kanun hükmünde kararnamelerin Anayasa'ya uygunluğunu denetleme organıdır. Tamamen bağımsız olan bu mahkeme 11 asil ve 4 yedek üyeden oluşmaktadır (Bilge, 2000: 104).

Anayasa Mahkemesi, kanunların ve benzeri kuralların Anayasa'ya uygunluğunun denetlenmesinden başka, anayasanın yüklediği diğer bir takım görevleri de yerine getirir. Örneğin, Devletin bazı yüksek görevlilerini Cumhurbaşkanı, Başbakanı, Bakanları, Anayasal kuruluşların başka üyelerini, görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan olarak yargılar; partilerin kapatılmasına ilişkin davalara bakar. Anayasa Mahkemesi, yalnızca yargı hakkını kullanan bir yargı yeri değildir; Anayasa'nın bütünlüğünü koruyan işlerliğini sağlayan bir kuruluştur (Gözübüyük, 2000: 191).

Anayasa Mahkemesi kararları kesindir. Yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar (1982 Anayasası 153. madde).

Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararları Resmi Gazete'de yayımlandığı gün, iptal edilen kanun yürürlükten kalkar. Bu mahkemenin kararları geriye yürümez. Ayrıca mahkemenin aldığı diğer tüm kararlar Resmi Gazete'de yayımlanır ve

yayımlandıkları günden itibaren hukukun bağlayıcı esas kaynakları arasında sayılabilir.

Anayasa Mahkemesi'nde anayasa değişiklikleri yalnızca şekil olarak denetlenir. Ayrıca kanun hükmünde kararnamelerden yalnızca Olağan Dönem Kanun Hükmünde Kararnameler de bu mahkeme tarafından denetlenebilmektedir.

II.3.2.1.2. Yargıtay

Adli yargı kolunun üst derece (kontrol) mahkemesi Yargıtay'dır. Yargıtay, Anayasamızın 154. maddesine göre, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir (Gözler, 1998: 117).

Mahkemelerin hükümlerini yargısal denetime yetkili yüksek mahkeme olan Yargıtay 18.10.1982 gün ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 154. maddesinde Yüksek Mahkemeler kapsamında ele alınmış ve Anayasa'ya göre yapılan düzenleme sonucunda hazırlanan 2797 sayılı Yargıtay Kanunu 8.2.1983'de yürürlüğe girmiştir (Yücel, 1994: 79).

Adli yargıda, ceza ve hukuk alanındaki uyuşmazlıkları çözmek üzere kurulmuş ilk derece mahkemelerinin, örneğin sulh ceza, asliye ceza, ağır ceza, sulh hukuk, asliye hukuk gibi mahkemelerin verdikleri kararlar Yargıtay'da tekrar incelenebilir.

Yargıtay, "ceza" ve "hukuk" olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Her bölümde daireler vardır. Yargıtay'da hukuk daireleri, Hukuk Genel Kurulu'nu, ceza daireleri, Ceza Genel Kurulu'nu oluşturmaktadır. Yargıtay'ın tüm ceza ve hukuk dairelerinin oluşturduğu kurula Büyük Genel Kurul denir. İlk derece mahkemelerinin verdikleri kararlara karşı Yargıtay'a başvurulduğunda, Yargıtay'ın ilgili dairesi, ilk derece

mahkemesinin kararını inceler, hukuka aykırı bulursa bu kararı bozar, hukuka uygun bulursa onaylar. İlk derece mahkemesinin kararının bozulması durumunda, ilk derece mahkemesi, ya bozma kararına uyar, ya da bozma kararına karşı direnir. İlk derece mahkemesinin direnme kararı, davanın niteliğine göre, ya Ceza Genel Kurulunda ya da Hukuk Genel Kurulu'nda incelenir ve karara bağlanır. Genel Kurul'un verdiği karara, hem ilk derece mahkemesi, hem de Yargıtay Dairesi uymak zorundadır (Gözübüyük, 2000: 192).

Yargıtay Genel Kurul kararları ilk derece mahkemelerini bağlamakta, yani onlar için uyulması zorunlu hukuk kuralı halini almaktadır. Bu bağlılık, yalnızca inceleme konusu olan dava için geçerlidir. Daha sonraki benzer davalarda, Yargıtay Genel Kurullarının (hukuk ve ceza) kararlarına, Yargıtay Dairesi dahil, mahkemelerce uyma zorunluluğu yoktur.

II.3.2.1.3. Askeri Yargıtay

Sivil ceza mahkemeleri, askeri suçları yargılayamazlar. Askeri suçlar, askeri mahkemelerde yargılanmaktadır. Asker kişilerin askeri olan suçlarıyla, bunların asker kişiler aleyhine veya askeri mahallerde ya da askerlik hizmetleri ve görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlar askeri ceza mahkemelerinde yargılanırlar.

Askeri ceza yargısı kolunun üst derece (kontrol) mahkemesi Askeri Yargıtay'dır. Askeri Yargıtay Anayasamızın 156. maddesine göre, askeri mahkemelerden verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir (Gözler, 1998: 126).

Bu yargı mercii ayrıca asker kişilerin özel konularda gösterilen belli suçlarına da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakmaktadır. Askeri Yargıtay'ın kuruluşu ve

çalışma usulleri Askeri Yargıtay Kanunu ile düzenlenmiştir. Askeri Yargıtay'da beş daire, bir Daireler Kurulu, bir Genel Kurul ve bir de Başkanlar Kurulu vardır.

Askeri mahkemenin kararı temyiz edilirse dosya ilk önce Askeri Yargıtay dairelerinden birine gelir. Burası ya onama ya da bozma kararı verebilir. Onama kararı verirse, ilk derece mahkemesinin kararı kesinleşmiş olur. Bozma kararı verirse, dosya tekrar ilk derece mahkemesine gider. Burası dairenin kararına karşı ya direnme, ya da uyma kararı alır. Uyma kararı alırsa yeniden yargılama yapılır. Direnme kararı alırsa dosya tekrar Askeri Yargıtay'a gönderilir. Bu defa dosya, dairede değil, Daireler Kurulu'nda incelenir. Askeri Yargıtay'ın Daireler Kurulu fonksiyon bakımından Yargıtay'ın Ceza Genel Kurulu gibidir. Daireler Kurulu'nun kararı kesindir. Buna ilk derece mahkemesi uymak zorundadır (Gözler, 1998: 127).

1927 yılında çıkan 1600 sayılı Kanuna göre, Askeri Yargıtay'ın beş dairesi vardır. Dairelerin görevleri kanunla belirlenmiştir.

II.3.2.1.4. Danıştay

Danıştay, özelliği olan bir yargı yeridir. Danıştay bir yandan hükümetin yüksek bir danışma organı, bir yandan da bir yönetsel mahkemedir.

Tanzimat'la birlikte yenilik hareketleri başlamış, bu yenilik hareketlerinin bir bölümü de idari yargı alanına yansımıştır. Fransız İdari Yargı Sistemi'nden esinlenmek suretiyle en yüksek idari-istişari organ olarak, 10 Mayıs 1868'de "Şura-yı Devlet" adıyla Sultan Abdülaziz tarafından bizzat kurulup açılmıştır. Daha sonraki yıllarda 1961 Anayasası'nın öngördüğü, doktrinin şiddetle istediği idari yargı reformunu, 12 Eylül yönetimi gerçekleştirmiştir. Milli Güvenlik Konseyi, 6.1.1982

tarahinde, 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nu kabul etmiş ve 20.1.1982 gün 17580 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır (Yıldırım, 1996: 87-88).

Danıştay, idare mahkemelerince verilen ve kanunun başka yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme (temyiz) merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar. Danıştay üyelerinin $\frac{3}{4}$ 'ü Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından, $\frac{1}{4}$ 'ü de Cumhurbaşkanı'nca seçilir (1982 Anayasası'nın 155.maddesi).

Danıştay, daire ve kurullardan oluşmaktadır. Danıştay'ın yönetsel görevleri, idari daireler ve idari işler kurulunca, yargısal görevleri de dava daireleri ile İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nca yürütölmektedir.

Yönetsel yargı alanında genel görevli mahkeme, idare mahkemeleridir. Buna karşın vergi mahkemeleri ile Danıştay dava daireleri ilk derece mahkemesi olarak özel görevli yargı yerleridir. İdare ve vergi mahkemelerinin kurul olarak aldığı kararlar, Danıştay dava dairelerinde temyizen incelenmektedir. Danıştay dava dairelerinin ilk derece mahkemesi olarak aldıkları kararlara karşı ise, Danıştay idari ve vergi dava daireleri genel kuruluna temyizen başvurulabilmektedir. İdare ve vergi mahkemelerinin tek yargıyla aldığı kararlara karşı da Bölge İdare Mahkemesi'ne itiraz edilebilir. Böylece yönetsel yargı alanında da iki dereceli yargı yönetimi benimsenmiştir (Gözübüyük, 2000: 193).

İlk adı Şura-yı Devlet olan Danıştay, gerek görevlerinde gerek yapısındaki çeşitli değişikliklere rağmen 135 yıldır varlığını korumaktadır.

II.3.2.1.5. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, 1971 yılında Anayasada yapılan değişiklikle kurulmuş olan özel görevli bir yüksek yönetsel yargı yeridir.

Asker kişilerin zat işleriyle ilgili kararlar hakkındaki idare davalarına önceden, Danıştay'da bakılırken, 1971 yılında Anayasa'da yapılan değişiklikten sonra, asker kişilere ilişkin idare eylem ve işlemlerinin yargı denetimi Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'ne verilmiştir (Bilge, 2000: 103).

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin kuruluşu, işleyişi, yargılama usulleri, başkan ve üyelerinin nitelikleri ile atamaları, disiplin ve özlük işleri, hakimlik teminatı ve askerlik hizmetlerinin gereklerine göre kanunla düzenlenir. Mahkemenin hakim sınıfından olan ve olmayan üyeleri Cumhurbaşkanı'nca atanır (1982 Anayasası'nın 157. maddesi).

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, 1972 yılında çıkan 1602 sayılı Kanunla (Askeri Yüksek..., 1972) düzenlenmiştir. Mahkeme asker kişilerle ilgili yönetsel eylem ve işlemlerden doğan yönetsel davaları ilk ve son derece mahkeme olarak karara bağlar. Bu mahkemenin kararlarına karşı Danıştay'a gitme olanağı yoktur.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi de daireler biçiminde örgütlenmiştir. Yargıç olmayan askerler de bu mahkemede yargıç olarak görev yaparlar. Yargı kararı veren dairelerde üyelerin çoğunluğu askeri yargıçlardan oluşmaktadır (Gözübüyük, 2000: 193-194).

II.3.2.1.6. Sayıştay (Muhasebat Divanı)

Anayasamız (160. madde) yüksek mahkemeler arasında bir de Sayıştay'ı saymıştır. Sıradan bir yüksek mahkeme değildir. Aynı zamanda idari bir organdır.

T.B.M.M.'ne bağlı bulunan kurum, devletin bütün hesaplarını Meclis adına denetlemek, devlet mallarını sarf, idare ve muhafaza edenlerin hesaplarını incelemek ve onları muhakeme etmek amacıyla kurulan sekiz dairesel bir kuruluştur (Bilge, 2000: 103).

Sayıştay görevlerini kurul olarak yerine getirmektedir. Yargı görevlerini Daireler ve Temyiz Kurulu eliyle yürütür. Sayıştay kararlarına karşı da Danıştay'a temyiz yolu ile başvurma olanağı yoktur. Ancak Sayıştay kararları ile Danıştay kararları arasındaki uyumsuzluklarda Danıştay kararı esas alınmaktadır (Gözübüyük, 2000: 194).

Sayıştay'ın kesin hükümleri hakkında bir kez olmak üzere, 15 gün içinde karar düzeltilmesine gidilebilirse de, idari yargı yoluna başvurulamaz.

II.3.2.1.7. Uyuşmazlık Mahkemesi

Ülkemizde birden çok yargı kolu bulunduğu için bunlar arasında görev ve hüküm uyumsuzluklarının ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Uyuşmazlık Mahkemesi adli, idari ve askeri yargı yerleri arasında görev ve hüküm uyumsuzluklarını çözmekle görevli yüksek bir yargı yeridir. Uyuşmazlık Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi yargıçlarından oluşan karma bir kuruluştur. Bu mahkeme, "hukuk" ve "ceza" bölümlerine ayrılmıştır (Gözübüyük, 2000: 194).

Uyuşmazlık Mahkemesi'nin kuruluşu ve işleyişi 12 Haziran 1979 tarih ve 2247 sayılı Uyuşmazlık Mahkemesi'nin Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanun (Uyuşmazlık Mahkemesinin...,1979) ile düzenlenmiştir. 1982 Anayasası'nın 158. maddesine göre

diğer mahkemelerle, Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında Anayasa Mahkemesi'nin kararı esas alınmaktadır.

Bu mahkemeden çıkan kararlara, ilgili bütün mahkeme ve yargı mercileri uymakla yükümlüdürler. Ancak, Uyuşmazlık Mahkemesi kararları olayla sınırlı bulunduğu ve ilke niteliği taşımadığı için benzer işlerde bağlayıcılıkları yoktur. Bu mahkemenin kararları, kanun gereğince Resmi Gazete'de yayımlanmaktadır (Bilge, 2000: 103-104).

II.3.2.2. İçtihatları Birleştirme Kararları

İçtihat Arapça “cehdetmek” kelimesinden gelmektedir. Sözlük anlamı ile cehdetmek ele geçirilmesi zor olan bir şey için üstün gayret sarf etmek anlamına gelir. Bir terim olarak içtihat, bir hukuk kaidesinin belli bir olaya uygulanmasıyla hukuksal bir sonuç çıkarılmasıdır. Hukuksal bir deyim olarak ise, bir sorunun çözüm tarzı hakkında mahkemelerce verilen kararları veya hukuk bilginlerince belirtilen düşünceleri ifade etmektedir.

Yargısal içtihatlar ihtilafli hukuksal meseleler hakkında mahkemelerin verdikleri kararları ifade eder. Yargısal içtihatlarla, kanunlarda yer alan sabit kalıplar, somut hale getirilmektedir. Yargısal içtihatlar aracılığıyla, kanunların şüpheli, belirsiz noktalarını aydınlatma ve kanunların boşluklarını doldurma olanağı doğmaktadır (Göğer, 1974: 7).

Yargısal içtihatların kaynak olma değeri bir hukuk sisteminden diğerine değişiklik gösterir. Anglo-Amerikan hukuk sisteminde yargı içtihatları istikrar düşüncesiyle, kural olarak benzer olaylar için bağlayıcıdır. Kıta Avrupası'nda ise yargı içtihatları benzer olaylar için bağlayıcı sayılmazlar (Balta, 1970: 130). Hukuk

sistemimizde de Kıta Avrupası'nda olduğu gibi, kural olarak, gerek alt derece, gerek üst derece mahkemelerinin içtihatları yardımcı hukuk kaynaklarıdır. Ancak yargısal içtihatların özel bir biçimi olan içtihatları birleştirme kararlarına bağlayıcılık gücü verilmiştir. İchtihatları birleştirme kararlarına bağlayıcılık tanındığından doğal olarak hukukun asli kaynakları arasında sayılmaları gerekebilir.

İchtihatları birleştirme kararlarına uyulmasının zorunlu olması sağlanarak, hem ilk derece hakimlerinin keyfi denilebilecek tamamen kişisel karar vermelerine engel olunabilir hem de hukuki uygulamada birlik sağlanabilir. Hukuk düzeninde birliğin olmaması ise eşitlik ilkesine ters düştüğü için adalet duygusunu zedeler ve devlete karşı güveni temelden sarsar (İnan, 1996: 74).

İchtihatları birleştirme usulü öncelikle Yargıtay için başlayarak, zamanla diğer üst yargı organlarına da yayılmıştır.

II.3.2.2.1. Yargıtay'da İchtihatları Birleştirme

Son şekliyle 4.2.1983 tarih ve 2797 sayılı Yargıtay Kanunu'na göre (Yargıtay Kanunu, 1983) Yargıtay'da içtihatları birleştirme yetkisi; Yargıtay Büyük Genel Kurulu'na, Hukuk Genel Kurulu'na ve Ceza Genel Kurulu'na tanınmıştır. Bu durumda Yargıtay'da Yargıtay Büyük Genel Kurulu İchtihatları Birleştirme Kararları, Hukuk Genel Kurulu İchtihatları Birleştirme Kararları ve Ceza Genel Kurulu İchtihatları Birleştirme Kararları olmak üzere üç tür içtihatları birleştirme vardır (İnan, 1996: 76).

Yargıtay Büyük Genel Kurulu'na, Hukuk Genel Kurulu'nun benzer olaylarda birbirine aykırı biçimde verdiği kararları ile Ceza Genel Kurulu'nun yine benzer olaylarda birbirine aykırı olarak verdiği kararları veya Hukuk Genel Kurulu ile Ceza

Genel Kurulu; Hukuk Genel Kurulu ile hukuk dairesi; Hukuk Genel Kurulu ile bir ceza dairesi; Ceza Genel Kurulu ile bir hukuk dairesi veya bir hukuk dairesi ile bir ceza dairesi arasındaki içtihat uyuşmazlıklarını gidermek amacıyla içtihatları birleştirme yetkisi verilmiştir. Yargıtay içtihatları birleştirme kararlarının Resmi Gazete’de yayımlanmasına ilişkin olarak Yargıtay Kanunu’nda özel bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak Yargıtay Kanunu’nun 45. maddesi ile Yargıtay içtihatları birleştirme kararlarının duyurulması için Adalet Bakanlığı’na bazı görevler verilmiştir. Yargıtay Hukuk ve Ceza Genel Kurulları; hukuk daireleri arasında veya ceza daireleri arasında içtihat uyuşmazlıkları bulunursa ya da Yargıtay dairelerinden biri yerleşmiş içtihadından dönmek ister veya birbirine uymayan kararlar vermiş olursa içtihatları birleştirme kararları verilir.

Yargıtay Kanunu’nun 45. maddesi, içtihatları birleştirme kararlarının bağlayıcılığı hakkında Yargıtay Büyük Genel Kurulu içtihatları birleştirme kararları ile Hukuk ve Ceza Genel Kurulları içtihatları birleştirme kararları arasında bir ayırım yapmadığı için, Hukuk ve Ceza Genel Kurulları içtihatları birleştirme kararları da Yargıtay Büyük Genel Kurulu içtihatları birleştirme kararlarında olduğu gibi benzer hukuki konularda Yargıtay Genel Kurullarını, dairelerini ve adliye mahkemelerini bağlar.

II.3.2.2.2. Askeri Yargıtay’da İchtihatları Birleştirme

Askeri Yargıtay’da içtihatları birleştirme 27 Haziran 1972 gün ve 1600 sayılı Askeri Yargıtay Kanunu’nda (Askeri Yargıtay..., 1972) düzenlenmiştir. Askeri Yargıtay içtihatları birleştirme kararları Askeri Yargıtay Genel Kurulu’nda alınır. Askeri Yargıtay’da içtihatların birleştirilmesi: 1) Bir dairenin hukuki bir meselede

kendisinin yerleşmiş içtihadından ayrılmak istemesi, 2) Daireler Kurulu'nun veya diğer bir dairenin yerleşmiş içtihadından ayrılmak istemesi, 3) Bir daire ile Daireler Kurulu'nun kararları arasında ayrılık bulunması ve Daireler Kurulu'nun kendisinin yerleşmiş bir içtihadından ayrılmak istemesi, 4) Daireler Kurulu'nun kararları arasında bir ayrılık bulunması, durumlarında söz konusu olmaktadır.

İçtihatların birleştirilmesini isteme yetkisi Askeri Yargıtay Başkanı'na tanınmıştır. Askeri Yargıtay içtihatları birleştirme kararları bağlayıcıdır. Bir başka deyişle, askeri yargı kolunda Askeri Yargıtay Daireler Kurulu ile daireleri, askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri Askeri Yargıtay içtihatları birleştirme kararlarına uymak zorundadır. Askeri Yargıtay içtihatları birleştirme kararlarının Resmi Gazete'de yayımlanacağı kanunda düzenlenmiştir.

II.3.2.2.3. Danıştay'da İçtihatları Birleştirme

Danıştay'da içtihatları birleştirme 6.1.1982 gün ve 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nda düzenlenmiştir. Danıştay'da içtihatları birleştirme görevi, bu işle görevlendirilmiş özel bir kurul olan, İçtihatları Birleştirme Kurulu'na tanınmıştır. Danıştay'da içtihatları birleştirme dava dairelerinin veya idari ve vergi dava daireleri genel kurullarının kendi kararları veya ayrı ayrı verdikleri kararlar arasında ayrılık veya uyuşmazlık görüldüğü ya da birleştirilmiş içtihatların değiştirilmesi hallerinde söz konusu olmaktadır. Danıştay'da içtihatları birleştirmenin gerekip gerekmediğine de İçtihatları Birleştirme Kurulu karar verir.

Danıştay içtihatları birleştirme kararları bağlayıcıdır. Bu kararların bağlayıcılığı Danıştay Kanunu'nda belirtilmiştir. Danıştay içtihatları birleştirme

kararlarına, Danıştay dava ve kurulları ile idari mahkemeler ve idare uymak zorundadır (İnan, 1996: 78).

II.3.2.2.4. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nde İçtihatları Birleştirme

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nde içtihatların birleştirilmesi kararları 4 Temmuz 1972 gün ve 1602 sayılı Kanuna göre Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Genel Kurulu'nda alınır.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nde içtihatları birleştirme dairelerin veya Daireler Kurulu'nun kendi kararları veya ayrı ayrı verdikleri kararlar arasında aykırılık görüldüğü ya da birleşmiş içtihatların değiştirilmesi gerekli sayıldığı takdirde söz konusu olur. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nde İçtihatların birleştirilmesi, Başkan ya da konu ile ilgili Başkanın Sözcüsü tarafından istenebilir. Diğer mercilere ve kişilere içtihatların birleştirilmesi için hiçbir yetki kanunla tanınmamıştır. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi içtihatları birleştirme kararları Resmi Gazete'de yayımlanır. Bu kararlara Askeri Yüksek İdare Mahkemesi organları ve idare uymak zorundadır.

II.3.2.2.5. Sayıştay'da İçtihatları Birleştirme

Sayıştay'da içtihatları birleştirme kararları Sayıştay Genel Kurulu'nda alınmaktadır. Sayıştay'da temyiz kurulunca verilen ilamlar birbirine aykırı ise veya Dairelerce verilen ilamlar birbirine aykırı ise, içtihatları birleştirme yoluna gidilebilir.

832 sayılı Sayıştay Kanunu'nun 80. maddesine göre, içtihatların birleştirilmesi kararları Resmi Gazete'de yayımlanır. Sayıştay içtihatları birleştirme kararları bir

çeşit Sayıştay Genel Kurul kararı olduğu için, Sayıştay içtihatları birleştirme kararlarının bağlayıcılığı bu şekilde sağlanmaktadır (İnan, 1996: 84).

Sayıştay'da içtihatları birleştirme yönteminin; tarihi süreç içerisinde başlangıçta hukuk düzeninde yer almadığı, daha sonra adı "içtihadın birleştirilmesi" olmasına karşın bir kanun yolu olarak işlev gördüğü; daha sonraki aşamada ise, kanun sistematigi içindeki yeri, bağlayıcılığı ve hukuksal sonuçları açısından pek çok tartışma bulunmasına karşın bir "hukuk oluşturma" biçiminde işlev kazandığı görülmektedir.

İçtihatları birleştirme kararları genellikle içtihat uyuşmazlıkları durumlarında verilmektedir. İçtihatların değiştirilmesi veya kaldırılması biçimindeki uygulama hemen hemen hiç görülmemektedir.

İçtihatları birleştirme kararları yüksek mahkemeler tarafından verilebilir. Bir alt derece mahkemesi veya mahkeme olarak nitelendirilmeyen bir kuruluş içtihatları birleştirme kararı veremez. Ancak bu yüksek mahkemenin belirli bir yargı alanı olmalıdır. Bu nedenle belirli bir yargı alanı olmayan Anayasa Mahkemesi ve Uyuşmazlık Mahkemesi gibi yüksek mahkemelerin içtihatları birleştirmesi olmamaktadır (İnan, 1996: 80-81).

Ayrıca, içtihatları birleştirme kararları geriye yürümez. Geriye yürümeleri geleceğe yönelik olmalarını amaçlar. Bu sonuç söz konusu kurumun bir kanun yolu olmadığını ve her şeyden önce bir kural koyduğunu gösterir. Özellikle Danıştay, içtihatları birleştirme kararlarının geri yürümeyeceğine ilişkin ilkeleri geliştirmiştir. Danıştay'ın bu tutumunda kazanılmış hakları korumak düşüncesi etkili olmaktadır (Uler, 1970: 22).

Sonuç olarak denilebilir ki, Yargıtay, Askeri Yargıtay, Danıştay; Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Sayıştay tarafından alınan içtihatları birleştirme kararları içtihatlarda herhangi bir değişiklik olana kadar uyulması zorunlu bir hukuk kaynağı niteliğindedir.

Çalışmanın bu bölümünde Türk hukukunun yazılı kaynakları, türleri, çıkış yerleri, bağlayıcılık dereceleri, hiyerarşik yapıları, kapsamaları ve birbirleri ile bağlantıları açısından irdelenmiştir. Bundan sonraki bölümde ise söz konusu kaynakların yayımlandıkları özel ve resmi yayınlara değinilecektir.

III. BÖLÜM

ÜLKEMİZDE HUKUK KAYNAKLARININ

YAYIMLANMASI

Ülkemizde hukuk kaynaklarının yayımlanması konusunun irdeleneceği bu bölümde ilk olarak hukukun esas kaynaklarını oluşturan anayasa, kanun, uluslararası antlaşmalar, kanun hükmünde kararname, tüzük ve yönetmelik gibi kaynakların tümünün yayımlanmasına ilişkin bilgiler “Mevzuat Kaynaklarının Yayımlanması” başlığı altında ele alınacaktır. Hukukun yardımcı kaynaklarının önemli bir bölümünü oluşturan yüksek mahkeme kararlarının yayım faaliyetleri yayımlandığı yerler ise “Mahkeme Kararlarının Yayımlanması” alt bölümünde değerlendirilecektir. Hukukun esas ve yardımcı kaynaklarının yer aldığı yayınlar resmi ve özel yayınlar olmak üzere iki grupta ele alınacaktır. Hukuk doktrinini oluşturan hukuk konulu bilimsel eserlerin duyurulması ve erişiminde önemli bir rol oynayan hukuk bibliyografyalarına ilişkin tanıtıcı bilgilerin verildiği “Bibliyografyaların Yayımlanması” başlığını taşıyan üçüncü alt bölümden sonra gelen “Elektronik Yayınlar” kısmında da günümüz enformasyon teknolojilerinin hukuk kaynaklarımızın yayımlanmasına bir yansıması olan elektronik yayınlara genel olarak değinilecektir.

III.1. MEVZUAT KAYNAKLARININ YAYIMLANMASI

Hukuk kuralları; toplumun ortak çıkarlarını korumak amacıyla yetkili organlar tarafından yürürlüğe konulan, herkesin uymasını sağlamak için devletin yaptırım güvencesine bağlanmış olan metinlerdir. Söz konusu metinlerden bağlayıcılık niteliği taşıyan anayasa, kanunlar, uluslararası antlaşmalar, kanun hükmünde kararname,

tüzükler, kaide kararnamelemler ve yönetmelikler “mevzuat”ı yani yazılı hukuk kurallarını oluşturmaktadır.

Mevzuat, hukuk devletinin vazgeçilmez aracıdır. Çünkü hukuk devleti denildiğinde, vatandaşların olduğu kadar devletin de eylem ve işlemlerinde mevzuata, daha geniş anlamda tüm hukuk kurallarına bağlı olduğu bir yönetim şekli anlaşılmaktadır.

Ülkemizde, sosyal, ekonomik ve hukuki koşulların etkisi ile gelişen ve büyüyen kamu hizmetleri yeni hukuk metinlerinin yürürlüğe konulmasını gerektirmektedir. Zamanla mevcut metinlerde değişiklikler yapılmakta ya da yeni metinler yürürlüğe koyularak günlük sorunların çözümüne çalışılmaktadır.

Karmaşık sosyal ve ekonomik sorunlara “mevzuat” ile çözüm arama eğilimi hukuki metinlerimizi sayı yönünden çoğaltmıştır. Karmaşık ve iç içe girmiş kuralların içinden çıkmak, onları izleyebilmek, yalnız sade vatandaş için değil, belli bir konunun uzmanı olan kimseler için bile oldukça güçtür. Hukuk kurallarımızın içinde bulunduğu durum, sürekli olarak hukuki metinlerin içinde bulunan uzman kişilerin bile içinden çıkmakta zorlandıkları boyuttadır (Merdanoğlu, 1994: 108).

Mevzuat kaynaklarının yayımlanması ve derlenmesine, henüz hukuk devleti düzeni kurulmadan gereksinim duyulmuş ise de, Cumhuriyet Dönemi’nde bu metinlerin yayımlanması ve herkese duyurulması kanunlaştırılmıştır. Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü (MGYGM) Türk hukuk metinlerinin derlenmesi çalışmalarını başlatmadan önce de hukuk metinlerimizin derlenmesine yönelik özel ve kapsamlı çalışmalara rastlanmaktadır. Bu çalışmalar da kendi dönemleri itibariyle hukuk kaynaklarımıza erişim sorununun çözümüne belirli ölçüde katkıda bulunmuş önemli çalışmalardır.

III.1.1. T.C. Mevzuatının Tek Metin Halinde Derlenmesi Çalışmaları ve Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü

Türk hukuk metinlerinin derlenmesi ve daha iyi düzenlenmesine yönelik önlemlerin 14.8.1981 tarih ve 8/3463 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile başlatıldığı söylenebilir. Söz konusu kararname uyarınca başlatılan çalışmalar ve hazırlanan rapor, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nca, "Türk Mevzuatının Yeniden Düzenlenmesi İle İlgili İlkeler Ve Öneriler" başlığı altında Ağustos 1983 tarihinde yayımlanmıştır.

Bu gelişmeler sonucu, Başbakanlık, 1988 yılında 16 ciltlik, yürürlükteki kanunlar, kanun hükmünde kararnameler, tüzükler ve yönetmelikler külliyyatını; 8 Eylül 1992 tarihli Resmi Gazete'de "Kanun, Kanun Hükmünde Kararname, Tüzük ve Yönetmelik Tasarılarının Hazırlanmasına İlişkin Esaslar"ı yayımlamıştır. Ancak bu kararname uyarınca ortaya konulan önerilerin pek azı uygulamaya konulmuş durumdadır (Yalçın, 1993: 22).

Yasal düzenlemelerin çokluğu, karışıklığı, tümünü kapsayan fihristlerin yokluğu, yürürlükte olan metinleri tespitteki güçlükler göz önüne alınarak, bunları tek metin halinde yayımlamak zorunluluğu, ülkemizde 1949 yılından beri ileri sürülmüştür. Bu gereksinimi gidermek amacıyla, 1984 yılında, Başbakanlığa bağlı "Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü"ne hukuki metinleri toplamak, ayıklamak, yürürlükte olanları tespit etmek ve yürürlükte olan mevzuatı ek ve değişiklikleri ile birlikte tek metin haline getirerek yayımlamak görevi verilmiştir.

Bu Genel Müdürlük bünyesinde, bakanlıklardan ve kamu kurumlarından çağrılan bir grup hukukçu tarafından; Osmanlı Devleti'nden zamanımıza intikal eden

kanun ve bu nitelikteki nizamnameler, Cumhuriyetimizin kuruluşundan bu yana çıkarılan çok sayıda kanun, yine Cumhuriyet Dönemi'nde çıkarılan tüzükler ve bakanlar kurulu kararıyla yürürlüğe giren yönetmelikler tek tek incelenip, araştırılarak içerik ve konularına göre tasnif edilmişler; uygulama imkanı kalmamış, hükümsüz duruma düşmüş olanları ayıklanmış; hükümleri yürürlükte bulunanlar tespit edilerek bütün ek ve değişiklikleri ilgili yerlerine işlenmiş, böylece “tek metin” kanun, tüzük ve yönetmelikler elde edilmiş ve föy-volant (değişebilir yapraklı) sistemi ile yayımlanmışlardır. Ayrıca halen geçerli olan bazı önemli kanunların yürürlükten kaldırılmış hükümleri de derlenmiş ve mahkemelerin elindeki davalarda, eski ihtilafların giderilmesinde uygulanmak üzere ayrı bir ciltte yayımlanmışlardır.

Bu çalışmalar esnasında kanunlarımızda düzensiz ve karışık bir şekilde bulunan ek ve geçici maddelerin numaraları düzenli, birbirini takip eden bir sisteme kavuşturulmuş; uygulayıcıya güven ve kolaylık sağlamak amacıyla ek ve değişiklik getiren kanunların yürürlüğe giriş tarihleri ile bunların yürürlükten kaldırıldıkları mevzuatı gösteren çizelgeler her ana kanunun sonuna ilave edilmiştir.

Söz konusu çalışmaların sağlayacağı büyük kolaylıklardan biri de nümerik ve alfabetik olarak hazırlanmış olan fihristler olmuştur: Uygulayıcı, bu fihristlerde aradığı kanun, tüzük, kararname, yönetmeliğin içerik ve konusunun ne olduğunu; halen yürürlükte olup olmadığını; yürürlükte ise hangi Resmi Gazete’de ve bu gazetenin hangi cilt ve sayfasında yayımlandığını; kaldırılmış ise hangi kanunun hangi maddesi ile yürürlükten kaldırılmış olduğunu açık bir şekilde görerek ve süratle bulabilmektedir (Özal, 1994: IV-V).

Mevzuat kaynaklarımızın tek metin halinde derlenmesi görevini üstlenen Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü’nün görev ve

faaliyetleri hakkında bilgiler verilmesi konunun daha iyi anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

10.10.1984 tarihli ve 3056 sayılı “Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun”a göre (Başbakanlık..., 1984) MGYGM’ne verilen görevler şunlardır:

- 1) Hukuki metinleri toplamak, ayıklamak, yürürlükte olanları tespit etmek,
- 2) Yürürlükte olan mevzuatı ek ve değişiklikleri ile birlikte tek metin haline getirerek yayımlamak,
- 3) Mevzuatı, bilgi işlem sistemi içinde takip etmek,
- 4) Resmi Gazete'nin yayımlanmasını sağlamak, düsturları ve fihristleri hazırlamak,
- 5) Makamca verilen benzeri görevleri yapmak.

Genel Müdürlük bünyesinde,

- 1) Mevzuatı Ayıklama Derleme Dairesi Başkanlığı
- 2) Yayın Dairesi Başkanlığı
- 3) Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı

olmak üzere üç daire başkanlığı vardır.

1) Mevzuatı Ayıklama Derleme Dairesi Başkanlığının Faaliyet ve Görevleri

Daire Başkanlığı, 3056 sayılı Kanunun (Başbakanlık..., 1984) (c) bendine ve 10. maddesine istinaden ve Makamca Genel Müdürlüğün görevlendirilmesine dayanarak şu görevleri üstlenmiştir:

- a) Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları ile daireler tarafından hazırlanan yönetmelik tasarılarını, Anayasa’ya, kanunlara, genel hukuk kurallarına, kalkınma

plan ve programları ile Hükümet Programına uygunluğu ile şekil, usul ve yazım yönünden inceleyerek Resmi Gazete’de yayımlanmasını sağlamaktadır.

b) Resmi Gazete’de yayımlanmak üzere, üniversitelerden gelen yönetmelikler Anayasaya, kanunlara, hukuk kurallarına uygunluğu açısından incelenmekte ve Resmi Gazete’de yayımlanması sağlanmaktadır. Daire Başkanlığı bunun yanı sıra valiliklerce gönderilen ve ekonomik hükümler içermeyen valilik kararları, mahalli çevre kurulu kararları ve il umumi hıfzısıhha meclisi kararlarını da aynı yöntemle incelemekte ve yayıma hazır hale getirmektedir.

Mevzuatı Ayıklama Derleme Dairesi Başkanlığı, yine 3056 sayılı Kanunun 2. maddesinin (d) bendi ve 10. maddesinin (b) ve (c) bentlerinde belirlenen görevlere paralel olarak Genel Müdürlük bünyesinde 1985 yılında başlatılan ve 1988 yılında sonuçlandırılan mevzuatı ayıklama, yürürlükte olanlarını tespit etmek ve bunları tek metin haline getirme çalışmalarının devamını sağlamak ve bu çalışma sonucunda oluşturulan “Mevzuat Külliyyatı” isimli eserin güncelliğini temin etmek amacıyla Resmi Gazete’de yayımlanan mevzuatı devamlı olarak takip etmekte; Külliyyatta yer alan mevzuatta yapılan ek ve değişiklikleri günü gününe ilgili yerine işlemekte; yeni getirilen mevzuatın Külliyyatta yer almasını sağlamaktadır.

1 Haziran 1995 tarihinde, ülke genelinde hizmete açılan ve mevzuatın bilgisayar sisteminde takibine imkan sağlayan Mevzuat Bilgi Sistemi’ne gerekli verilerin girilmesini temin amacıyla, Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı ile koordineli olarak hazırladığı montaj sayfalarının bir suretini anında, adı geçen Daire Başkanlığı’na intikal ettirmekte ve Külliyyat abonelerine üç ayda bir gönderilen ek sayfalara esas olmak üzere sayfaların diğer bir suretini de baskısı yapılmak üzere Başbakanlık Basımevi’ne göndermektedir.

2)Yayın Dairesi Başkanlığı'nın Faaliyet ve Görevleri

10.10.1984 tarihli ve 3056 sayılı Kanununun 10. maddesinin (e) bendinde, Genel Müdürlüğün görevleri arasında sayılan;

- a) *Resmi Gazete'nin hazırlanıp yayımlanması,*
- b) *Düsturların hazırlanıp yayımlanması,*
- c) *Resmi Gazete Fihristleri'nin hazırlanıp yayımlanması ile ilgili işlemler,*
- d) *Yeni Faaliyetler Yayın Dairesi tarafından yürütülmektedir.*

a) Resmi Gazete'nin Yayımlanması: Resmi Gazete, ulusal bayram ve genel tatil günleri dışında, Cumartesi ve Pazar günleri de dahil olmak üzere her gün yayımlanmaktadır. Ayrıca, günlük Resmi Gazete'ye yetişmeyen ancak gününde yayımlanması gereken hukuk kuralları bir ya da birden çok mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanmaktadır.

b) Düsturların Hazırlanıp Yayımlanması: Düsturlarda, 23/5/1928 tarihli ve 1322 sayılı Kanun'un 15.maddesine göre, bir yasama yılı içinde kabul edilen ve Resmi Gazete'de yayımlanan;

- *Kanunlar,*
- *T.B.M.M. Kararları*
- *Uluslararası Antlaşma ve Sözleşmeler,*
- *Tüzükler,*
- *Bakanlar Kurulu Kararı ile Yürürlüğe Konulan Yönetmelikler,*
- *Anayasa Mahkemesi'nin İptal ve Yürürlüğü Durdurma Kararları,*

- *Yüksek Yargı Organlarının İçtihadı Birleştirme Kararları*, bir cilt halinde toplanmaktadır. Düsturların hazırlanıp bastırılması ile ilgili bütün işlemlerin yapılması Yayın Dairesi'nin görevidir.

c) Resmi Gazete Fihristleri'nin Yayımlanması: Resmi Gazete Fihristleri, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren T.B.M.M.'nin her yıl çalışmaya başlaması ve tatile girmesi arasında geçen dönem (Yasama Yılı) esas alınarak yayımlanmaya başlanılmıştır. 1991 yılı başından itibaren ilgililerin daha kısa bir sürede faydalanması düşünüülerek, üç ayda bir düzenlenip bastırılarak, Resmi Gazete'nin eki olarak dağıtılmaktadır.

1991 yılından itibaren Resmi Gazete Fihristleri, alfabetik ve nümerik olarak her gün bilgisayara yüklenmektedir. Resmi Gazete Fihristleri'nin hazırlanıp, bastırılması ve günlük olarak bilgisayara yüklenmesi Yayın Dairesi'nce yapılmaktadır.

d) Yeni Faaliyetler: Bu faaliyetler, Masa Üstü Yayıncılık Ünitesi ve İnternet Projesi olmak üzere iki başlık altında ele alınabilir.

- Masa Üstü Yayıncılık Ünitesi: Genel Müdürlüğe gelen ve Yayın Dairesi'nce Resmi Gazete'de yayımı sağlanan mevzuatın basımevine gönderilmesi, dizgisi yapıldıktan sonra geri aldırılması, bu işlemin ortalama günde 3-4 defa tekrar edilmesi sebebiyle meydana gelen zaman kaybı, personel ve araç israfını önlemek, hemen dizgi işlemine ve kontrole başlanarak Resmi Gazete'nin daha süratli ve sağlıklı yayımlanmasını sağlamak amacıyla, basımevinin eskiyen dizgi makineleri yenilenirken, bu makinelere uyumlu, bağlantılı Genel Müdürlük binasında da Masa Üstü Yayıncılık (Bilgisayarlı Dizgi) Ünitesi kurulmuş olup, Resmi Gazete'nin

mevzuat bölümü, Genel Müdürlük binasında dizilip gerekli düzeltme ve mizanpaj (son kontrol) işlemleri yapılarak baskıya hazır hale getirilmektedir.

- İnternet Projesi: Resmi Gazete'nin İnternet aracılığıyla kullanıcıların hizmetine sunulması çalışmalarını kapsamaktadır.

3) Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı Faaliyet ve Görevleri

Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, 1991 yılında Başbakanlık Mevzuat Külliyesi'nin (kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, bakanlar kurulu yönetmelikleri, bazı kanunların mülga hükümleri) tamamını bilgisayara yükledikten sonra (yaklaşık 17.000 sayfa) Mevzuatı Ayıklama ve Derleme Başkanlığı Kodifikasyon Birimi'nden gelen kanun, tüzük, Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe giren yönetmeliklerin değişikliklerine dair montaj çalışmalarını anında bilgisayara yükleyerek, 1993 yılından bu yana mevzuatı bilgisayar ortamında güncel hale getirmiştir. Öncelikle Başbakanlık Merkez Teşkilatı'na açılan bu çalışma, daha sonra pilot kurumlar olarak seçilen Danıştay, Yargıtay ve Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlantı kurularak deneme yapılmıştır.

Başbakanlık Bilgi İşlem Başkanlığı'nın teknik yönden çalışmaları ile koordineli olarak devam eden bu çalışmanın iyi sonuç verip tüm işlemlerin tamamlanması üzerine 1 Haziran 1999 gününden itibaren yurt genelinde hizmete açılarak Resmi Gazete'de duyurusu yapılmış ve abone olma şartları belirlenmiştir. İnternet kanalı ile de uluslararası bağlantı imkanı sağlanmıştır.

Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı'nda *Güncelleme Programı*, *Sorgulama Programı*, çalışmaları halen sürdürülmekte olup, ayrıca her gün (Cumartesi ve Pazar dışında) Resmi Gazete'de yayımlanan mevzuat ve önemli ilanlar özet şeklinde

hazırlanarak TRT'nin Telegün Programı'na gönderilmektedir (T.C. Başbakanlık, 2002: 1-3).

Mevzuat kaynaklarımızın yayımlanmasından sorumlu MGYGM tarafından yayımlanan Külliyatlar, Resmi Gazete, Düsturlar ve diğer resmi yayınlar hakkında ayrıntılı bilgiler çalışmanın "Resmi Yayınlar" başlığı altında verilmiştir.

III.1.2. Resmi Yayınlar

Resmi Gazete, Düstur, Kanunlar (Kavanin) Dergisi, T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı, Yürürlükteki Bazı Kanunların Mülga Hükümleri Külliyatı, Kanun Hükümünde Kararnameler Külliyatı, Yürürlükteki Tüzükler Külliyatı, Bakanlar Kurulu Kararıyla Yürürlüğe Konulan Yönetmelikler Külliyatı mevzuat kaynaklarımıza ilişkin başlıca resmi yayınlardır. Söz konusu yayınların ortaya çıkışı, içeriği, kapsamı ve kullanım şekilleri ile ilgili açıklamalar, ülkemizde resmi olarak mevzuat kaynaklarının hangi düzeyde denetim altına alındığı konusunda fikir verecektir. Şimdi bu yayınları sırası ile ele alalım.

III.1.2.1. Resmi Gazete

Takvim-i Vakayî Osmanlı Dönemi'nde çıkarılmış ilk resmi gazetedir. Diğer bir deyişle bugünkü Resmi Gazete, Takvim-i Vakayî'nin bir uzantısı ya da devamı niteliğini taşımaktadır.

İkinci Mahmut İzmir'de çıkan Fransızca bir gazetenin, Türk davasını hararetle savunduğunu görmüş, Rus ve İngiliz sefirlerinin sürekli şikayetlerinden bunun değerini takdir ederek, aynı zamanda bir cevap hazırlamış olmak üzere, gazetenin sahibi Blacque Beyi İstanbul'a çağırılmış ve kendisinden çıkarılacak olan Türk

gazetesinin tesisine yardım etmesini istemiştir. Bu konuda bir hatt-ı hümayun yayımlatmıştır.

İlk Türkçe gazete olan “Takvim-i Vakayî”nin basılması için özel “Takvimhane-i Amire Matbaası” ile “Takvim Nezareti” yayınevi seferber edilmiş ve bu işin başına resmi tarihçi Mehmet Esat Efendi getirilmiştir (Jeltjakov, 1972: 45).

İlk sayısı 11 İkinci Teşrin (Kasım) 1831 tarihini taşıyan ve haftada bir defa çıkan Takvim-i Vakayî kısmen resmi, kısmen de gayri resmi çeşitli haberler yayımlamaktaydı. Gazete bu tarihte, büyük memurlara dağıtılmak, isteyenlere (seneliği 120 kuruşa) verilmek üzere 5.000 nüsha olarak basılmıştır.

Devlete ilişkin önemli haberler verdiği için Takvim-i Vakayî'nin önemi oldukça artmıştır ancak bir türlü düzenli olarak yayımı sağlanamamıştır. 1832'den 1838'e kadar yılda ortalama otuzar nüsha çıkarılmıştır. 1839 yılı, Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nu ayrıca bir ilave halinde ilan eden Takvim-i Vakayî için ölümünden sonra dirilme yılı sayılabilir. Mısır meseleleri sırasında düzenli olarak çıkamayan gazete yerine “Varaka-i Mahsusa”lar yayımlanmıştır. Bu durum uzun süre devam etmiştir. Takvim-i Vakayî'nin bu durumunu görenler ona, “tarihi yeni, kendi eski gazete” lakabını vermişlerdir. Takvim-i Vakayî 1878 yılına kadar yayımlanmıştır. Bu tarihten sonra çeşitli aksaklıklara uğrayan gazetenin son nüshası 2119 numaralıdır. 1891 de Takvim-i Vakayî tekrar yayına başladıysa da bir yıl üç ay sonra kapanmıştır. Bu süre içinde de 238 nüsha çıkmıştır. Reşit Mümtaz Bey Takvim-i Vakayî'ye memur edildiği zaman gazeteyi tekrar yayımlamaya başlamıştır. Fakat kısa bir süre sonra bir mürettip hatası yüzünden tamamen kapanmıştır. Takvim-i Vakayî 1908 inkılabından sonra, 1 Eylül 1908'de tekrar basım meydanında gözükmüş ve İstanbul

Hükümeti'nin dağılmasına kadar yayımlanmıştır. Çıkan nüshaların adedi 4608'dir (İlk Derleme..., 2001: 120-123).

23 Nisan 1920 tarihinde T.B.M.M.'nin oluşumundan sonra dahi İstanbul Hükümeti'nce bir yandan Takvim-i Vakayi'nin yayımına devam edilirken 7 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1336 (1920) T.B.M.M. Hükümetinin Resmi Gazetesi olarak Ceride-i Resmîye, haftada bir yayımlanmak kaydıyla yayıma başlamıştır.

10 Eylül 1923 tarihini taşıyan 22. sayıdan itibaren ise gazete, Resmi Ceride adı ile yayımlanmıştır. 40. sayıya kadar T.B.M.M. Hükümeti'nin Resmi Gazetesi olarak yayımlanan Resmi Ceride, 29 Teşrin-i Evvel 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilanı dolayısıyla Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun bazı maddelerinin düzeltilmesine dair 364 sayılı kanununun yayımlandığı 7 Teşrin-i Sâni (Kasım) 1923 tarihli 41. sayıdan itibaren T.B.M.M. Hükümeti'nin Resmi Gazetesi olarak yine aynı ad altında yayımına devam etmiştir. Resmi Ceride'nin yayım tarihleri düzensiz ve aralıklı olmuş, bu durum 6 Haziran 1341 (1925) tarihine kadar devam etmiştir. Ancak Bakanlar Kurulu'nun 24 Mayıs 1341 tarih ve 1970 sayılı kararnamesiyle yürürlüğe konulan "Resmi Ceridenin Sureti Muntazamada Neşir ve Muamelatının İcrası Hakkındaki Talimatname"nin kabulüyle düzenli olarak basımı ve yayımı mümkün olmuştur. Resmi Ceride, 17 Kanun-ı Evvel (Aralık) 1927 tarihini taşıyan 763. sayısından itibaren Hakkı Tarık Us'un teklifiyle "Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete" adını almış ve o günden bugüne düzenli olarak yayımlanmaya başlanmıştır (Türkiye..., 972: XVII-XVIII).

Resmi Gazete 1 Mart 1977 tarihinden itibaren normal (oktav) boyda çıkarılmakta ve dört bölüm halinde yayımlanmaktadır. Baskı tekniği ile ilgili problemler halledildiği takdirde Resmi Gazete'nin dört bölüme ayrılması, özellikle

Resmi Gazete'den resmi ilanların çıkarılarak ayrıca Resmi İlanlar Gazetesinin yayımlanması tasarruf, kütüphane hizmetleri ve okuyucular bakımından yararlı olacaktır (Karayalçın, 1978: 39).

Resmi Gazete'de 23.5.1928 tarih ve 1322 sayılı Kanunların ve Nizamnamelerin Sureti Neşir ve İlanı ve Meriyet Tarihi Hakkında Kanun (Kanunların..., 1928) ve 10.10.1984 tarih ve 3056 sayılı Kanun uyarınca Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğunda yayımlanmaktadır. Günlük baskısı 50.000 adet olan Resmi Gazete, Yasama-Yürütme ve Yargı Bölümleri ile çeşitli resmi ilanları kapsayan İlan Bölümü'nden meydana gelmektedir. 1322 sayılı Kanununun 1. maddesi uyarınca Yasama-Yargı Bölümü'nde;

- Kanunular,
- T.B.M.M. Kararları,
- Kanun Hükmünde Kararnameler,
- Tüzükler,
- Yönetmelikler,
- Bakanlar Kurulu'nun kurulması, atanması, görevini sürdürmesi, Bakanların istifa ve atanmaları, kuruluşların bağlı oldukları Bakanlığın değiştirilmesi, Cumhurbaşkanlığı'na vekillik etme, bakanlara vekillik etme, atama kararları gibi tezkereler,
- Uluslararası Antlaşmalar ve Sözleşmeler,
- Cumhurbaşkanlığına vekalet gibi işlemler,
- Türk Parasının Kıymetini Koruma Kararları,
- Bazı Bakanlar Kurulu Kararları,

- Cumhurbaşkanı'nın imzasını içeren atama kararları (üçlü ya da ikili kararlar),

- Üniversite Yönetmelikleri,
- Anayasa Mahkemesi Kararları,
- Yargıtay Kararları, (İçtihadı Birleştirme)
- Danıştay Kararları, (İçtihadı Birleştirme)
- Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları,
- Uyuşmazlık Mahkemesi Kararları,
- Sayıştay Kararları,
- Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kararları,
- Yüksek Seçim Kurulu Kararları,
- Genelgeler,
- Tebliğler ve Sirkülerler yer almaktadır (Merdanoğlu, 1994: 111).

İlân Bölümünde ise;

- Tebligat Kanunu'nun 29. maddesine göre yayımlanan;
  - a) Ceza Mahkemeleri'nce verilen kararlar,
  - b) Hukuk Mahkemeleri'nce verilen kararlar,
  - c) İdare ve Vergi Mahkemeleri'nce verilen kararlar,
- Genel ve katma bütçeli kamu kurum ve kuruluşlarının, belediyelerin, il özel idarelerinin artırma ve eksiltme ilanları,

- İmâr planları, vakıf senetleri gibi özel kanunlarında Resmi Gazete'de yayımı öngörülen ilanlar yer almaktadır (Mevzuat..., 1991: 9).

Resmi Gazete'de hangi yönetmeliklerin yayımlanacağı konusu çeşitli tartışmalara yol açmıştır. 1982 Anayasası (m. 124) yönetmelikler konusunu

düzenlerken, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak, bir yandan Başbakanlığı yönetmelik yapmaya yetkili kuruluşlar arasında saymış, öte yandan da “Hangi yönetmeliklerin Resmi Gazete’de yayımlanacağı kanunda belirtilir” hükmünü getirmiştir.

Anayasa'nın yürürlüğe girmesinden sonra, yönetmeliklerle ilgili hükmün uygulama biçimi konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür: Bir görüşe göre, her yasa yönetmelik çıkarılacağını öngörürken, Resmi Gazete’de yayımlanması gerekiyorsa bunu da belirtmek zorundadır; bir başka görüşe göre de, hangi yönetmeliklerin Resmi Gazete’de yayımlanacağı bir özel kanun ile belirlenecektir (Tan, 1985: 64).

Kurucu Meclis döneminde “Resmi Gazete’de Yayımlanacak Olan Yönetmeliklere İlişkin Kanun Tasarısı” Danışma Meclisi Başkanlığı’na sunulmuş, ancak kanunlaşma olanağı bulamamıştır. Genel seçimler sonucu oluşan Hükümet, aynı Tasarayı, aynı gerekçe ile T.B.M.M. Başkanlığı’na 27.4.1984 tarihinde sunmuş ve 24.5.1984 tarih ve 3011 sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanacak Olan Yönetmelikler Hakkında Kanun kabul edilmiştir (Resmi Gazete’de..., 1984: 14).

3011 sayılı Kanuna (m. 1) göre, Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzel kişilerinin; a) İşbirliğine, yetki ve görev alanlarına ait hükümleri düzenleyen, b) Kamu personeline ait genel hükümleri kapsayan, c) Kamuyu ilgilendiren yönetmelikler Resmi Gazete’de yayımlanır. “Ancak, milli emniyet ve milli güvenlik ile ilgili olan ve gizlilik derecesi taşıyan yönetmelikler yayımlanmaz.”

Kanun (m. 2) “Mahalli idarelerce düzenlenen ve bu idarelerin yetki ve görev alanlarına giren yönetmelikler, mahallinde çıkan gazete ve diğer yayın organları ile ilan olunur” hükmünü de getirmiştir (Tan, 1985: 65).

Yönetmeliklerin tümü için Resmi Gazete’de yayımlanma zorunluluğu getirilmemesinde mahalli idareler tarafından çıkarılan yönetmeliklerin sayıca çokluğu önemli rol oynamıştır.

Resmi Gazete’de aranılan metnin tarih ve sayısı biliniyor ise bu bilgilerden yararlanarak ilgili yıl fihristi incelenip, aranılan metnin yayımlandığı Resmi Gazete saptanabilmektedir. Sadece tarihi ya da sayısı biliniyor ise, aynı şekilde yaklaşık olarak yayımlanmış olabileceği yıl tahmin edilip, o yıla ait fihristler incelenerek Resmi Gazete saptanabilmektedir. Eğer aranılan metnin tarihi, sayısı, türü (kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, bakanlar kurulu kararı gibi) tamamlayıcı unsurları bilinmiyor da “...hakkında metin” şeklinde bir ipucundan yararlanarak Resmi Gazete’ye erişilmek isteniyorsa, yasama yıllarına göre yıllık olarak Resmi Gazete’de yayımlanmış metnin özgün başlığına göre düzenlenmiş fihristleri tek tek incelemek gerekmektedir (Merdanoğlu, 1994: 111-112).

Mevzuattaki değişiklik ve gelişmeleri günü gününe tespit edebilmek için Resmi Gazete’nin düzenli bir şekilde takip edilmesi gerekir. T.B.M.M.’nin her toplantı yılının sonunda, o toplantı yılı süresince Resmi Gazete’de yayımlanmış olan hususları ve bunların Düstur’daki yerlerini gösteren fihristler de hazırlanmakta ve bunlar Resmi Gazete ile birlikte dağıtılmakta idi. Sonradan bu usulden vazgeçilmiş, fihristlerin ayrıca satılması gibi okuyucu ve döner sermaye için ayrı bir külfet teşkil eden bir çözüm yolu benimsenmiştir. Üç ayda bir yayımlanan fihristler tekrar Resmi Gazete abonelerine ücretsiz gönderilmeye başlanmıştır (Karayalçın, 2001: 67).

Resmi Gazete’nin günlük olarak çıkan her sayısında yayımlanan mevzuat ile diğerleri gazetenin son sayfasındaki günlük “içindekiler” bölümünde sayfa numarası yazılarak gösterilmektedir. Bununla, okuyucunun gazeteyi incelemenden önce ilk

anda içindekiler hakkında bilgi sahibi olması ve ilgisini çeken konuyu daha kolay bulabilmesi amaçlanmaktadır.

Ayrıca yılda bir çıkarılan Resmi Gazete fihristlerinde yıl içerisinde çıkarılan Resmi Gazetelerde yayımlanan mevzuat; mükerrer sayılı Resmi Gazeteleri Gösterir Liste, Kanunlara ait Alfabetik Fihrist, Kanunlar, T.B.M.M. Kararları, Kanun Hükmünde Kararnameler, Tüzükler, Bakanlar Kurulu Kararları gibi bölüm başlıkları içerisinde, sayı ve isimlerinin karşısında Resmi Gazete tarih ve sayısı ile Düstur tertip ve cilt numaraları yazılmak suretiyle gösterilmektedir. Bu fihristler 1991 yılından itibaren üç ayda bir yayımlandıkları tarihleri itibariyle, bir kez de yıllık ve nümerik olarak yayımlanmaktadır. Resmi Gazete’de aranılan mevzuat;

- Çıkarıldığı tarih bilindiği takdirde; o yılın Resmi Gazete Fihristinden ve niteliği itibariyle yer alabileceği bölüm içinden,

- Çıkarıldığı tarih bilinmediği takdirde; en son fihristten geriye doğru gidilmek ve niteliği itibariyle yer alabileceği bölüm taranmak suretiyle bulunabilecektir (Mevzuat ..., 1991: 9-10).

III.1.2.2. Düstur

Düstur; kaide, kanun, nizam anlamlarına gelmektedir. Düstur, belirli zamanlarda kabul edilen mevzuatın taşıdığı tarihlerin sırasına göre hazırlanarak tertiplere ayrılmış ve her tertip de muhtelif ciltlerden meydana gelmiştir.

Tanzimat Fermanı ile başlayan yasalaşma girişimleri sonunda, devlet eliyle ilk kez kanun ve tüzükler 1851 yılında başlıksız bir yayın kaynağında yayımlanmıştır. Daha sonra da Ahmet Cevdet Paşa 1863 tarihine kadar Osmanlı Dönemi hukuki kaynaklarını derleyerek “düstur” adı altında yayımlamıştır (Merdanoğlu, 1994: 112).

Düstur-u Atik 582 sayfadan oluşmaktadır ancak nüshalarının mevcudu pek bulunmamaktadır. Düstur-u Atik'te mevcut kanun ve nizamlardan hükümleri yürürlükte olanlara, sonradan yürürlüğe konulmuş bulunanlar da ilave edilmek suretiyle mevzuat 1866 tarihinde Düstur adıyla yeniden bastırılmıştır (Türkiye ..., 1972: XIX).

Günümüzde ise Düsturlar 23/5/1928 tarih ve 1322 sayılı Kanun'un 15. maddesi ile 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkındaki Kanun'un 10. maddesine göre Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü'nce yayımlanmaktadır. Buna göre Düsturlarda;

- Kanunlar,
- Tüzükler,
- Bakanlar Kurulu Kararı ile Yürürlüğe Konulan Yönetmelikler,
- Uluslararası Antlaşmalar,
- Anayasa Mahkemesi Kararları,
- İçtihadı Birleştirme Kararları
- İmtiyaz Sözleşmeleri bulunmaktadır.

Düsturlar belirli dönemler için tertiplere ayrılmışlardır. Bu tertiplerden;

Birinci Tertip Düsturlar: 1863 - 1908 devrine ait mevzuatı içine alan düsturlardır. 1279 - 1302 hicri yıllarında bastırılmış olan 1 - 4. ciltler ve bunların 1 - 4 zeyli (ekleri) ile taşıdıkları tarihlere göre vaktinde bastırılmayıp, sonradan 1937 - 1943 yılları arasında basılan 1886 - 1908 tarihleri arasında yürürlüğe giren mevzuatı içeren 5 - 8. ciltler olmak üzere toplam 8 cilt ve 1 - 4 zeyilden ibarettir. 5 - 8. ciltler yeni harflerle basılmıştır.

İkinci Tertip Düsturlar: Meşrutiyetin ilanı tarihi olan 10 Temmuz 1908'den 23 Nisan 1920 tarihine kadar Osmanlı Devleti'nce kabul olunan mevzuata ait olup 12 cilttir. 12. ciltteki mevzuat Milli Mücadele sırasında İstanbul Hükümeti'nce kabul edilen ve Büyük Millet Meclisi tarafından hükümsüz sayılan kanun ve kararlardan ibarettir. İkinci Tertip, Düstur Adliye Nezareti İhsaiyyat ve Müdevvenat-ı Kanuniye Müdüriyeti (Adalet Bakanlığı İstatistik ve Kanunları Derleme Müdürlüğü) tarafından hazırlanmış, İstanbul'da Matbaa-i Amire'de basılmıştır.

Üçüncü Tertip Düsturlar: 23 Nisan 1920'den 27 Mayıs 1960 tarihine kadar süren dönemdeki mevzuatı içine alır ve 41 cilttir. Başvekalet Neşriyat ve Müdevvenat Umum Müdürlüğü tarafından hazırlanan Üçüncü Tertip Düstur'un birinci cildi 1953 yılında Başvekalet Devlet Matbaası'nda basılmıştır.

Dördüncü Tertip Düsturlar: 27 Mayıs 1960 - 1 Kasım 1961 tarihleri arasında Milli Birlik Komitesi tarafından ve Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi+Temsilciler Meclisi) tarafından yayımlanan kanunları içermektedir. Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan Dördüncü Tertip Düstur, 1961 yılında Başbakanlık Devlet Matbaası'nda bir cilt (iki kitap) olarak basılmıştır.

Beşinci Tertip Düsturlar: 1 Kasım 1961 tarihinden günümüze kadar olan mevzuatı kapsamaktadır. Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Müdürlüğü'nce

hazırlanan Beşinci Tertip Düstur'un birinci cildi, 1962 yılında Başbakanlık Devlet Matbaası tarafından basılmıştır. 2000 yılı itibarıyla 40 cilt yayımlanmıştır.

Düsturlardaki metinler kronolojik sıraya göre yer almaktadır. Düstur ciltleri bir önceki yılın Kasım ayından bir sonraki yılın Ekim ayı sonuna kadar çıkan mevzuatı kapsamaktadır.

Düstur Fihristleri: Her cildin ilk sayfasında cildin hangi tür metinleri kapsadığı, kanun ve kanun hükmünde kararname, T.B.M.M. kararları ile antlaşma ve sözleşmelerin hangi sayılarını içerdiği kısaca yazılmaktadır.

Ayrıca her cildin baş tarafında (tarihlerine göre) ve sonunda adlarının baş harflerine göre (alfabetik) fihrist olmak üzere iki fihrist yayımlanmaktadır. Tarihi fihristlerde, ayrıca mevzuat kendi içinde, "Kanunlar", "T.B.M.M. Kararları" gibi türlerine göre bölümlere ayrılmış bulunmaktadır. Her metin ilgili olduğu bölüm içerisinde kabul tarihi ve numarası ile ismi ve düsturun hangi sayfasında yer aldığı gösterilmek suretiyle yazılmaktadır.

Osmanlı dönemine ait I. ve II. Tertiplerin Genel Fihristleri Üçüncü Tertip Düsturların da 1 - 38. ciltlerini kapsayan "Genel Tahlili Fihrist I" Üçüncü Tertibin 39 - 41. ciltlerini, Dördüncü Tertibin I. cildi ile Beşinci Tertibin 1 - 9. ciltlerini kapsayan "Genel tahlili Fihrist II" adı altında genel fihristleri yayımlanmıştır.

Düsturlardan aranan metnin türü, çıkarıldığı tarih ya da dönem, mevzuat metninin adı ve sayısı gibi bilgilerden hareketle ilgili fihristlerden yapılan taramalar sonucu bulunması mümkündür. Şöyle ki:

a) Yalnız tarihi bilinen mevzuat:

- Mevzuatın tarihine göre önce kaçınıcı tertip Düsturda olduğu tespit edilir.

- İlgili tertibin içerisindeki ciltlerin baş taraflarındaki cildin içinde mevcut mevzuatın yayım yılından hangi ciltte olduğu bulunur.

- Ait olduğu cildin tahlili fihristinden de mevzuatın türüne göre ayrılmış bölüm içerisinde yapılacak taramalardan aranılan mevzuatın yer aldığı sayfaya ulaşılır.

b) Yalnız sayısı bilinen mevzuat: Cumhuriyet döneminde çıkarılan mevzuatın üç tertip olduğu dikkate alınarak her üç tertibin bu sayıyı içeren cildi bulunur. Bu cildin fihristindeki mevzuat türüne göre ayrılan bölümden sayıya karşılık gelen mevzuatın adı ve sayfası bulunabilir (Mevzuat ..., 1991: 10- 2).

Her yasama yılında 1000 kadar düstur yayımlanmaktadır. Düsturlarda yayımlanmış olan eski tarihli metinlere de ulaşmak zor olmaktadır. Bu kaynaklarda yayımlanmış bulunan hukuki metinlerin kolayca bulunmasına yarayan “Tahlili Fihrist” ve “Genel Tahlili Fihrist” gibi fihristlerin güncelleştirilmesi yapılmamıştır. Düstur ciltlerinin baş ya da son kısımlarında içindekileri içeren metinlerle ilgili fihristler var ise de, bu fihristler düstur ciltlerine ulaşıldığında işe yaramaktadır. Cildi bilinmeyen düsturlar için yine Resmi Gazete fihristlerinden yararlanmak gerekmektedir. Çünkü Resmi Gazete fihristlerinde aynı zamanda hukuki metnin yayımlandığı düsturların ciltleri de gösterilmektedir (Merdanoğlu, 1994: 112). Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Düstur, Resmi Gazete'nin tabii bir tamamlayıcısı durumundadır.

III.1.2.3. Kanunlar Dergisi (Kavanin Mecmuası)

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kendi üyeleri için hazırlanan bu kitabın basımına “Kavanin Mecmuası” adı altında 1923 yılında başlanmış, 28 - 35. ciltler Kanunlar Dergisi, 36 - 41. ciltler ise Kavanin Mecmuası adı altında

yayımlanmıştır. 42. ciltten itibaren yine Kanunlar Dergisi adı ile yayımlanmaktadır. Kanunları ve T.B.M.M. Kararlarını içeren bu eserleri ancak kütüphanelerde bulmak mümkündür. Bu kaynağın özelliği her kanunun sonunda o kanunun Tutanak Dergisi'ndeki müzakere, cilt ve sayfalarına ait çok faydalı bilgileri içermesidir. Bu bilgilerin neden düsturda yayımlanmadığını anlamak mümkün değildir (Karayalçın, 2001: 67).

Her cilt, bir meclis yılı içinde çıkarılan kanunlarla o dönemde kabul edilen meclis kararlarının resmi metinlerini içermektedir. Kişiler tarafından yayımlanan kanun metinlerindeki çeşitli hataları tespit için bu esere müracaat etmek gerekmektedir. Çünkü Meclis tarafından kabul edilen kanunların tam metinleri bu dergide yer almaktadır. Buna karşılık günlük gereksinimleri karşılayacak özellikte değildir. Uygulamada büyük önemi olan tüzük ve yönetmelikleri içermediği gibi fihristi de pek kullanışlı değildir (Hirş, 1948: 33).

Esas itibariyle Milletvekillerine dağıtılmak üzere bastırılan bu dergi ayrıca Bakanlıklara da gönderilmekte fakat dışarıya satılmamaktadır.

III.1.2.4. T.B.M.M. Tutanak Dergisi

Eski adı "Zabıt Ceridesi" olan Tutanak Dergisi'nde:

- T.B.M.M.'nde (1961-1980 döneminde Millet Meclisinde ve Cumhuriyet Senatosu'nda ve ayrıca birleşik oturumda) yapılan genel kurul görüşmelerinin tutanakları,

- Bu görüşmelere dayanak teşkil eden metinleri,

- Özellikle kanun teklif ve tasarıları,

- Komisyon raporlarını, bunlara ait gerekçeleri,

- Teklif ve tasarı metinleri, bu metinlerde komisyonlarda yapılan değişiklik veya ilaveleri ve bunların –var ise- komisyon raporlarında yer alan gerekçeleri yer almaktadır.

Teklif veya tasarının gerekçesi, metni, komisyon raporları ve komisyonlarda kabul edilen metinleri bir arada “S.Sayısı...” (Sıra Sayısı) başlığı ile numara almakta ve bu metin, genel kurulda ilk görüşüldüğü toplantıya ait tutanağın sonunda bulunmaktadır.

Dolayısıyla bir kanun veya bir kanunun maddesi ile ilgili teklifin veya tasarının metinlerini, gerekçesini ve bu metinde komisyonlarda ne gibi değişiklikler olduğunu ve hatta raporda yazılı ise gerekçesini tespit etmek için Tutanak Dergisi’nin ilgili sıra sayısını bulmak ve o konuda genel kurulda görüşme yapılmış ise ilgili genel kurul görüşmelerini incelemek gerekmektedir. Bir kanunla ilgili olarak Tutanak Dergisi’nde yayımlanan Millet Meclisi (veya Cumhuriyet Senatosu) görüşmelerinin hangi cilt ve sayfada bulunduğunu tespit etmek için o kanunun yayımlandığı Kanunlar Dergisi’nden görüşmelerin yayımlandığı Tutanak Dergisi’nin cilt ve sayfasını bulmak ve orada yapılan atıftan yararlanmak en pratik yoldur.

Tutanak Dergisi, 24.1.1983 tarihinden itibaren “T.B.M.M. Tutanak Dergisi” adı ile yayımlanmaktadır. Milli Güvenlik Konseyi dönemine ait Tutanak Dergisi de yayımlanmıştır. C.I. (19 Eylül 1980 – 17 Aralık 1980), 1982 ; C.II. (18 Ekim 1983 – 6 Aralık 1983). Danışma Meclisi Tutanak Dergisi ise 23 cilt halinde yayımlanmıştır (1981-1983) (Kararyalçın, 2001: 69). T.B.M.M. Tutanak Dergisi, T.B.M.M. Kütüphanesi tarafından scannerdan taranarak günümüzden 1920’ye doğru elektronik ortama aktarılmakta (PDF - Portable Document Format) ve indeksleri

hazırlanmaktadır. Eylül 2003 tarihi itibariyle 18. dönem Tutanak Dergileri’ni dijital ortama aktarma çalışmaları tamamlanmıştır.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, yasaların hangi gerekçe ile ve hangi görüşmeler sonucu ne şekilde oluşturulduğu tespit etmek ve herhangi bir yasanın oluşturuluma şartlarını inceleyebilmek açısından son derece önemli bir hukuk kaynağıdır.

III.1.2.5. Yürürlükteki Kanunlar Külliyesi ve Fihristi

Külliye sözcüğü; umumilik, bütünlük, çokluk, bolluk anlamlarına gelen “külliye” sözcüğünün çoğuludur ve bir yazarın basılmış eserlerinin tamamı anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 1962: 638). Kanunlar Külliyesi de yürürlüğe girmiş tüm kanunlar anlamına gelmektedir. Yürürlükteki Kanunlar Külliyesi bir fihrist olmak üzere yedi cildir.

Fihrist cildi;

a) Osmanlı mevzuatından halen yürürlükte bulunan kanunlar ve bu kuvvetteki nizamnamelerin fihristi,

b) 12/2/1924 tarihinde çıkan 1 sayılı Ağnam Resmi Kanunu’ndan başlayıp bugüne kadar çıkan, (yürürlükteki olsun ya da olmasın) tüm kanunların “Nümerik Fihristi”,

c) Yürürlükteki Kanunların Alfabetik Fihristi
olmak üzere üç ayrı bölümden oluşmaktadır.

Nümerik Fihrist, kendi içinde “23/4/1920 - 27/5/1960”, “27/5/1960 - 25/10/1961”, 25/10/1961’den bugüne kadar”çıkan kanunlar şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Bir başka deyişle, üçüncü, dördüncü, beşinci tertip kanunlar aralarına kapak konulmak suretiyle belirgin hale getirilmişlerdir.

Fihristte yürürlükte olan kanunlar siyah puntolar ile yazılmış ve külliyatta yayımlandıkları cilt ve sayfa numaraları karşılarında gösterilmiştir. Yine yürürlükte olup ana kanunlarda değişiklik yapan veya ek hüküm getiren kanunlar siyah punto ile yazılmış ve külliyatta işlendikleri ana kanunun cilt ve sayfa numaraları karşılarında gösterilmiştir. Yürürlükte olmayan kanunların karşılarında hangi kanunla kaldırıldığı ya da hangi Anayasa Mahkemesi kararı ile iptal edildiği, yayımlandığı Resmi Gazete de belirtilerek yazılmış bulunmaktadır. Külliyatlarda yayımlanmayan kanunların nitelikleri hakkında (bütçe, özel, af gibi) karşılarında açıklama yapılmıştır.

Alfabetik Fihrist, Yürürlükteki Kanunların, kanun başlıklarının ilk kelimelerinin baş harfi esas alınmak, ilk kelimeleri siyah ve büyük puntolarla yazılmak suretiyle düzenlenmiştir.

Ayrıca kamuoyunda bazı kanunların adlarının içinde geçen deyimlerle ya da işledikleri konularla tanınması nedeniyle bu kanunlar, yaygın olan isimlerinin ilk kelimesinin baş harfine göre ve siyah punto büyük harf ile belirtilmiş ve kanunun orijinal adı parantez içinde yazılmak suretiyle alfabetik fihristte yer almaktadır.

Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı'nın diğer altı cildine; bütçe kanunları, anlaşmalar, özel kanunlar, genel af kanunları, Cumhurbaşkanlığı'ndan T.B.M.M.' ne iade edilen (veto) kanunlar dışında kalan ve halen yürürlükte olan kanunlar alınmıştır.

Ayrıca Osmanlı Mevzuatı içerisinde yer alan ve günümüzde de yürürlükte olan kanunlara birinci cildin başında ayrı bir bölüm halinde yer verilmiş bulunmaktadır.

Yararlanma Şekli:

a) Tarih ve sayısı bilinen kanun; fihristin nümerik kısmından aranmak suretiyle yürürlükte olup olmadığı, yürürlükte ise hangi cilt ve sayfada yer aldığı bulunur.

b) Yalnız tarihi bilinen kanun; nümerik fihristin ilgili döneme ait bölümünden tarama yapmak suretiyle bulunur.

c) Yalnız sayısı bilinen kanun; her üç döneme ait bölümde bu sayının mevcut olup olmadığına bakıp aranan konu ile ilgili cilt sayısı ve kanun sayısı tespit edilir.

d) Yalnız adı bilinen kanun; eğer yürürlükte ise, alfabetik fihristten bulunabilir.

e) Günlük dilde konuşulan ismi bilinen kanun da, eğer yürürlükte ise, bu isimle alfabetik fihristte aranabilmektedir (Mevzuat ..., 1991: 13-15).

Kanunların tek metin haline getirilmesi: Kanunlar öncelikle 23 Nisan 1920 tarihinden bugüne doğru, 1 numaralı kanundan başlanarak tek tek ve sıra ile incelenmiş; rastlanan her ana kanun için bir zarf açılmış, üzerine adı ve numarası yazılmış; içine Düstur'dan koparılan metni konulmuş; tarama devam ederken ek ve değişiklik getiren tali kanunlara rastlandıkça bunların metinleri de Düstur'dan koparılarak ilgili ana kanunun veya kanunların zarflarına konulmuştur. Tarama sırasında kanunlar bir taraftan da konu ve içeriklerine göre gruplara ayrılmışlardır.

İkinci aşamada, ana kanun ile ek ve değişiklik getiren kanunların Düstur'dan koparılmış metinleri ile Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararlarının metinlerini içeren zarflar açılmış; bütün metinler nümerik sıraya sokulmuş; ana kanunun her hükmünün kaç defa değişmiş olduğu irdelenmiş; en son değişiklik tespit edilerek yürürlükte bulunan metin olarak ana kanunun üzerindeki yerine yapıştırılmış; değiştiren kanunun tarihi, sayısı ve maddesi de belirtilmiştir.

“Her olaya, ortaya çıktığı tarihte yürürlükte olan hükümler uygulanır” ilkesi gereğince, bir taraftan da, yürürlükten kaldırılmış olan hükümler belli bir sistemle derlenmişlerdir.

Üçüncü aşamada, bugünden 23 Nisan 1920 tarihine doğru bir tarama yapılmış; her kanunun kendisinden önceki hangi kanunları veya bunların hangi hükümleri kaldırılıyorlar ise veya hangi hükümler Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmiş ise bunlar tespit edilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Dördüncü aşamada, hükmünü icra etmiş, devri geçmiş, hiçbir kamu hizmetine ve ihtiyacına cevap vermeyen, kısaca hükümsüz duruma düşmüş olan kanunlar ayıklanmış; her kanun hakkında bütün bakanlıkların görüşü resmen alınarak değerlendirilmiştir.

Beşinci aşamada, her bir kanunla ilgili tüzük ve Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konulan yönetmelik bulunup bulunmadığı araştırılarak kanunun başlığı altına şerh verilmiş; kanunlardaki atıflar ile Bakanlar Kurulu kararları değerlendirilip asıl maddelerle ek maddelerin irtibatı kurularak dipnot halinde gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Altıncı aşamada, düzenli ve art arda bir sıra takip etmeyen ek ve geçici maddelerin numaraları değiştirilerek, birbirini takip eden bir düzene kavuşturulmuştur. Bilindiği gibi, asıl mevzuatta değişiklik yapmak üzere çıkarılan tali bir kanun veya kanun hükmünde kararnamede, sadece ek veya değişiklik getiren hüküm konulması "tek metin ana kanuna" işlenmeyecek ve onun dışında kalarak "tek metin" olma niteliğini bozacak müstakil ve artık hükümler konulmaması kanun yapma tekniğinin en önemli kuralıdır. Ne yazık ki mevzuatımız bu tür hükümlerle doludur. Bu aşamada ayrıca, ana kanunların belirli hükümlerinin değiştirilmesi amacıyla çıkarılan bazı tali kanunlarla, kanun yapma tekniğine aykırı olarak getirilen ve müstakil hüküm olmaları nedeniyle ana kanuna işlenmeyen, onun bünyesine

sokulmayan bu tür maddeler, “tek metin” haline getirme sırasında ek maddeye çevrilmişler ve ardışık olarak sıralandırılmışlardır.

Fakat gerek ek ve geçici maddelerin, gerekse müstakil maddelerin bu çalışmadan önceki hukuki durumları ile bağlantılarını sürdürmek ve kopukluğu önlemek için yeni verilen madde numarasının karşısına parantez içinde gerekli açıklama yapılmış, orijinal halinde hangi tarih ve sayılı kanunun hangi maddesi olduğu belirtilmiştir.

2/12/1987 tarih ve 19652 sayılı Resmi Gazete’de ve “Kanun Hükmünde Kararnameler Külliyyatı’nın” 355. sayfasında yayımlanmış olan 11/9/1987 tarih ve 291 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile birbirini takip eden bir sıra ve düzen oluşturmak amacıyla sözü edilen madde numaralarında yapılan değişikliklere hukukîlik ve resmiyet kazandırılmıştır. Ancak adı geçen kanun hükmünde kararname çıkarılmadan önce Külliyyat basılmış olduğu için yeni madde numaralarının karşısındaki şerhte değişikliğin bu kanun hükmünde kararname ile yapıldığına değinilmemiştir.

Kanun yapma tekniğine aykırı olarak hemen her kanunun sonuna yazılmış bulunan “Bu kanuna aykırı hükümler yürürlükten kaldırılmıştır” veya “Bu kanun hükmünde kararname ile düzenlenmiş hükümler yürürlüktedir” anlamındaki hükümler gereğince aykırılığı tespit etmek tamamen sübjektif bir görüşten ibaret olacağı, hiç kimseyi bağlamayacağı ve bu tür kuraldışı hükümlerin gereğini yapmanın elindeki olayda o hükmü uygulayacak olan hakime ait olduğu görüşü ile bu tür hükümlere hiç dokunulmamıştır.

Ek ve değişiklik getiren tali kanunların getirdiği hükümlerin uygulanmasını, uyum ve aktarımını sağlamak için konulmuş bulunan ve ana kanunla irtibatı

bulunmayıp bu tali kanunların kendi hükümleri olan geçici maddeler, işlenmeyen hükümler olarak kanunun sonuna alınmışlardır. Ayrıca uygulayıcıya güven ve kolaylık sağlamak bakımından ek ve değişiklik getiren kanunların yürürlüğe giriş tarihleri ile bunların yürürlükten kaldırdıkları mevzuatı gösteren çizelgeler her ana kanunun sonuna ilave edilmiştir.

Külliyyat föy-volant şeklinde, kaliteli ve sağlam bir cilt kapağı içinde, birinci hamur kağıda basılmıştır. Bu sistemin gereği olarak külliyyatta yer alan kanunlara ek ve değişiklik getiren kanunlar ile yeni çıkarılacak kanunların sisteme uyum ve aktarımını sağlamak üzere belirli periodlarla abonelere gönderilecek eklerin içereceği sayfaların eskileri ile değiştirilerek yerlerine kolayca takılabilmeleri için sayfa numaraları baştan itibaren verilmiştir. Bu tür yayınların başarısı, resmi - özel bütün abonelerin belirli periodlarla gönderilecek ekleri almalarına ve düzenli bir şekilde yerlerine takmalarına bağlıdır. Ancak bu şekilde güncelliğini koruyan, güvenilir bir Külliyyata sahip olmak mümkündür.

Külliyyatın güvenilir olması için, “tek metin” meri kanunlar yayımlanmış tüm resmi-özel derlemelerle karşılaştırılmış, birbirini tutmayan durumlarda hangisinin doğru olduğu orijinal metinlerden araştırılmıştır (Oytan, 1994: VIII – X).

III.1.2.6. Yürürlükteki Bazı Kanunların Mülga (Kaldırılmış) Hükümleri

Külliyyatı

Bilindiği gibi yürürlükteki kanunlarda, başka bir kanunla değişiklik veya ilaveler yapılmakta ya da Anayasa Mahkemesi kararları ile bazı hükümler iptal edilmektedir. Bu kanunların yürürlükten kaldırılmadan önceki hükümlerini

incelemek isteyenler, bu hükümlere ancak düsturlardaki metinlere müracaat ederek ulaşabilmekteydi.

“Her olaya vuku bulduğu tarihte yürürlükte olan kanun hükmü uygulanır” şeklindeki hukukun temel ilkesi, yürürlükten kaldırılan hükümlerin de derlenmesini gerektirmiştir. Bütün kanunların mülga hükümleri derlenmiş ve düzenlenmiş olmasına rağmen, bunların yayımının çok büyük maliyet gerektireceği ve çoğunluğu çok eski tarihlerde ilga edilmiş olduklarından, ayrıca fazla bir yarar da sağlayamayacağı düşünülerek bu külliyatta yürürlükteki bazı kanunların mülga hükümleri yayımlanmıştır.

Külliyat, çok eski anlaşmazlıkların çözümünde kolaylık sağlamayı amaçladığı için, seçim kriteri, mülga hükümlerin eskiden vuku bulan olaylarda ve anlaşmazlıklarda uygulanma niteliği taşıyıp taşımadığı hususu olmuştur. Bu ölçüye göre, ceza kanunlarının ve yaptırım uygulanmasına dair hüküm içeren kanunların; vergi kanunlarının; temel hak, hürriyet ve yükümlülükleri, seçme ve seçilme hakkını düzenleyen kanunların; personel hukuku, sosyal güvenlikle ve kamu düzeninin korunması ile ilgili kanunların ve bu gibi geniş uygulanma sahası olan kanunların mülga hükümleri saptanıp, yayımlanmıştır.

Külliyat, föy-volant sistemiyle yayımlandığından ve bundan yürürlükten kaldırılacak veya değiştirilecek olan hükümler de, ilave edilmek üzere abonelere ek olarak gönderileceğinden bu uygulamayı kolaylaştıracak bir sistemle düzenlenmiştir. Bu sisteme göre;

1) Asıl kanunun hükümlerini değiştiren veya ilga eden (kaldıran) kanunlar, nümerik ve kronolojik sıra ile alınmıştır.

2) Bunların, hangi maddeleri değiştirdiği veya yürürlükten kaldırdığını tespit ve aramada kolaylık sağlaması amacıyla tali kanunun altına parantez içinde madde numaraları topluca yazılmıştır.

3) Değiştirilmiş veya yürürlükten kaldırılmış olan metnin, hangi kanunun hükmü olduğu madde numarasının karşısında açıklama verilerek belirtilmiştir.

Her kanunun sonunda, ek ve değişiklik getiren kanunların yürürlüğe giriş tarihlerini gösteren bir liste ilave edilmiştir. Aranacak kanunun kolayca bulunması bakımından külliyyatın önüne bir genel nümerik fihrist; bir ek ve değişiklik getiren kanunları da kapsayan ayrıntılı nümerik fihrist, bir de alfabetik fihrist konulmuştur (Oytan, 1987: VII-VIII).

Ayrıca “Yürürlükteki Kanunlar Külliyyatı”nda yer alan kanunların başlığı altındaki klişelerde; mülga hükümler külliyyatında yer alıp almadığının bilinmesi bakımından “Mülga Hükümler Külliyyatı”nın cilt ve sayfa numaraları gösterilmiş bulunmaktadır.

Bu Külliyyat’tan yararlanabilmek için:

Üzerinde çalışılan yürürlükteki kanunlar külliyyatından aranacak kanunun mülga hükümler külliyyatında yer alıp almadığı, cilt ve sayfaları tespit edilebilecektir.

Kanun sayısı biliniyorsa “Mülga Hükümler Külliyyatı”nın nümerik fihristinden, sadece adı biliniyorsa alfabetik fihristinden yararlanarak istenen ana kanun bulunabilecektir. Ana kanunun bulunduğu cilt ve sayfanın tespitinden sonra da kendi içerisindeki bölüm başlıklarından yararlanarak aranacak eski hükme ulaşılabilecektir (Mevzuat, 1991: 15-16).

Kanunlardaki değişiklik veya ilavelerin bir arada bu külliyyatta yayımlanması ile araştırmacılara büyük kolaylık sağlanmıştır. Böylece yürürlükteki bir kanunun bir

maddesindeki bütün değişiklikleri ve ilaveleri bir arada bulmak ve değerlendirmek mümkün olabilmektedir. Bu külliyatın ekleri de dört ayda bir yayımlanmakta ve abonelere gönderilmektedir. Külliyat iki ciltten oluşmaktadır (Karayalçın, 2001: 70).

III.1.2.7. Kanun Hükümünde Kararnameler Külliyatı

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ekonomik ve sosyal çöküntüye süratle çare bulabilmek ve yeniden hızla kalkınabilmek özlemi, nüfusun giderek artan bir hızla çoğalması, ekonomik ve sosyal hayatın bünyesel değişimi; savaş, ayaklanma, buhran ve anarşik olaylarla mücadele etme zorunluluğu bütün ülkelerde giderek daha çok kanun çıkarma ihtiyaç ve zorunluluğunu hissettirmiş; bu durum, parlamentoların yetki ve görevlerinin alabildiğine genişlemesine; giderek normal işleyişini aksatacak, sorunlarla baş edemeyecek ve askıda bırakacak bir duruma düşmelerine neden olmuştur.

Ülkenin güvenliğini ve ekonomik gelişmesini büyük ölçüde tehlikeye sokan olağanüstü durumlarda, yürütme organının, yasanın koyduğu esaslar içinde duruma en uygun kararı süratle alabilmesi için kendine tanınan "takdir alanı ve yetkisi" yargı içtihatlarıyla oldukça genişletilmiş; fakat takdir yetkisinin olağanüstü hallerde bile, kanun koyucunun güttüğü amaca uygun olarak kullanılması gerektiğinden rejim ve düzeninin korunması için bu yöntemin de yeterli olmadığı anlaşılmıştır.

Diğer taraftan, yürütme organının, eskiden olduğu gibi belirgin sınıfların bekçiliğini yapan, baskı gruplarının etkisi altında kalan bir organ olmadığı, artık tüm gücünü kamu düzeninin, kamu yararının ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesi yolunda kullandığı görülmüştür.

Bu nedenlerle Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, Belçika, Lüksemburg, İsveç, Norveç gibi ülkelerde, Anayasalarına hüküm koymak suretiyle; yasama yetkisinin devredilmesi veya parlamentonun, Bakanlar Kurulu'na, belli konularda, kendi adına yasama yetkisini kullanma yetkisini vermesi tekniğine göre ve "lo-cadre", "decret-loi", "regulation", "kanun hükmünde kararname" adları ile yürütme organına, genel nitelikte düzenleyici metinler çıkarıp yürürlüğe koyma yetkisi verilmiştir.

Nihayet ülkemizde de T.B.M.M.'nin, bir yetki kanunu ile belli konularda, Bakanlar Kurulu'na kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verebileceği 1961 Anayasası'nın 64. maddesi değiştirilerek kabul edilmiş; 1982 Anayasası'nın 91. ve 121. maddelerinde de bu yetki, zaruretlerin ve ihtiyaçların baskısı altında genişletilerek benimsenmiştir.

Böylece hukukumuzun ve mevzuatımızın önemli bir bölümü durumuna gelmiş olan kanun hükmünde kararnamelerin ayıklanması, yürürlükte olanların derlenmesi ve ayrı bir külliyat halinde yayımlanması da kaçınılmaz bir gereksinim olmuştur.

Hâlen kanunlaşmamış ve yürürlükte bulunan kanun hükmünde kararnameler, külliyata kronolojik sıra ile alınmışlar; her birinin başlığının altına kendi tarihi, numarası; yetki kanununun tarihi, numarası; yayımlandığı Resmi Gazete'nin tarihi, numarası ve Düstur'un tertip, cilt ve sayfası yazılmıştır. Ayrıca yürürlükteki kanun hükmünde kararnamelerin başlığı altında, şayet var ise, o kanun hükmünde kararname ile ilgili bir yönetmeliğin mevcut olduğu ve bunun nasıl bulunabileceği belirtilmiştir. Eğer kanun hükmünde kararname değişikliğe uğramış ise ek ve değişiklik getiren hükümler asıl kanun hükmünde kararname üzerindeki ilgili yerlerine işlenerek "tek metin" haline gelmesi sağlanmış ve ayrıca ek ve değişiklik

getiren mevzuatın yürürlüğe giriş tarihlerini gösteren bir liste metnin sonuna eklenmiştir.

Külliyyatta yer alan kanun hükmünde kararnamelere, ek ve değişiklik getiren mevzuat metinlerinin ve yeni çıkarılacak kanun hükmünde kararnamelerin sisteme uyum ve aktarımını sağlamak üzere belirli periodlarla abonelere gönderilecek eklerin yerlerine kolayca takılabilmesi ve T.B.M.M. tarafından onaylananların karışıklığa meydan vermeden bu külliyyattan çıkarılabilmesi için baştan itibaren birbirini takip eden sayfa numarası verilmiştir.

Uygulamada da kanun hükmünde kararnamelere birbirini takip eden sıra numarası verilmektedir. Bazı kanun hükmünde kararnameler sıra numarası verilmesine rağmen yayımlanmamış ve yürürlüğe konulmamış; bazıları T.B.M.M.'nce onaylanmış; bir kısmı da yürürlükte olmakla birlikte müstakil bir hüviyet taşımayıp, hükümleri, ek ve değişiklik getirdiği kanunların ilgili yerlerine işlenmiştir.

Tüm bu hususlar külliyyatın baş kısmına konulan ve numara almış tüm kanun hükmünde kararnameleri kapsayan fihristte belirtilmiştir: Uygulayıcıların bu fihristte, herhangi bir kanun hükmünde kararnamenin adını, numarasını, tarihini; yetki kanununun tarihini, numarasını; yayımlandığı Resmi Gazete'nin tarihini, numarasını; düsturun tertip, cilt ve sayfasını; son durumunun ne olduğunu yani, yayımlanmış olup olmadığını, onaylanıp onaylanmadığını, onaylanmış ise kaç numaralı kanun olduğunu, halen yürürlükte ise külliyyatın hangi sayfasında yayımlandığını; tali nitelikteki bir kanun hükmünde kararname ise, hangi kanunların ilgili yerlerine işlendiğini bir arada görmeleri imkanı sağlanmıştır.

Asıl mevzuatta değişiklik yapmak üzere çıkarılan tali bir kanun veya kanun hükmünde kararnamede, sadece ek ve değişiklik yapan hüküm konulması, “tek metin ana kanuna” işlenmeyecek ve onun dışında kalarak “tek metin” olma hüviyetini bozacak müstakil ve artık hükümler konulmaması kanun yapma tekniğinin en önemli kuralıdır. Maalesef mevzuatımız bu tür artık hükümlerle doludur. Tâli kanunlardaki bu tür “Müstakil ve Artık Hükümler Külliyyatı” hazırlama çalışmaları sırasında asıl kanuna ek madde şeklinde çevrilmiş ve bu şekilde işlenmiştir. Ancak kanun hükmünde kararnameler henüz T.B.M.M.’ de onaylanmamış oldukları için bu çalışma yapılmamış; bir kanuna ek madde şeklinde düzenlenmeleri gerekirken kanun yapma tekniğine aykırı biçimde, hiçbir ana kanunun “tek metin” bünyesine alınamayacak şekilde müstakil ve artık hüküm olarak düzenlenen bu maddeler hem Kanun Hükmünde Kararnameler Külliyyatı’nda yayımlanmışlar, hem de ilgili “tek metin ana kanunun” sonuna, “işlenmeyen hüküm” olarak alınmışlardır. Böylece T.B.M.M.’de onaylanmaları sırasında bu maddelerin söz konusu kanuna ek madde haline dönüştürülmeleri gerektiği mesajı verilmek istenmiştir (Oytan, 1987: VII - IX).

Külliyyat, üç cilttir. Cildin baş tarafındaki fihristte kanun hükmünde kararnameler sıra numarasına ve adına göre olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Sıra numarasına göre hazırlanan fihristte o kanun hükmünde kararname ile ilgili son durumu da gösteren bütün önemli bilgiler verilmektedir (Karayalçın, 2001: 70).

Numara esasından hareketle bugüne kadar çıkan kanun hükmünde kararnameleri içine alan fihristte; kanun hükmünde kararnamenin yürürlükte olup olmadığı, yürürlükte ise ve müstakil olarak çıkmışsa Kanun Hükmünde Kararnameler Külliyyatı’nda yayımlandığı sayfa, tali nitelikte bir kanun hükmünde

kararname ise işlendiği kanunun ilgili cilt ve sayfası yazılmaktadır. Yürürlükte değil ise ya da kanunlaşmışsa bu durumları da açıkça belirtilmektedir.

Alfabetik Fihrist ise, Kanun Hükmünde Kararnameler Külliyyatı'nda metni yayımlanan kanun hükmünde kararnameler başlıkları esas alınmak ve ilk kelimeleri siyah puntolarla yazılmak suretiyle düzenlenmiştir. Ayrıca kamuoyunda bazı kanun hükmünde kararnameler adlarının içinde geçen deyimlerle ya da işledikleri konularla tanındıkları için bu kanun hükmünde kararnameler yaygın olan isimlerinin ilk kelimesinin baş harfine göre ve siyah punto büyük harf ile belirtilmekte ve kanun hükmünde kararnamelerin orijinal adı parantez içine yazılmak suretiyle, alfabetik fihristte yer almamaktadırlar.

Bu Külliyyatta aranmakta olan kanun hükmünde kararnamenin;

Yalnız sayısı biliniyor ise, cildin başındaki fihristten sayı sırası içerisinde bulunabilecektir. Burada, "Durum" kısmında yapılan açıklamaya göre de metne ulaşılabilecektir. Yalnız orijinal adı ya da tanındığı kısa adı biliniyorsa, Alfabetik Fihristten yararlanılması gerekecektir. Sadece tarihi bilindiği takdirde nümerik fihristten tarama yolu ile bulunması mümkündür (Mevzuat, 1991: 16-17).

III.1.2.8. Yürürlükteki Tüzükler Külliyyatı

1982 Anayasası'nın 115. maddesi uyarınca kanunların uygulanmasını göstermek veya emrettiği işleri belirtmek üzere çıkarılan tüzükler de mevzuatımızın önemli bir bölümünü teşkil ettiğinden Başbakanlık Teşkilat Kanunu'nun 10. maddesi gereğince yürütülen çalışmalar sırasında bunlar da incelenmiş, yürürlükte olanlar tespit edilmiş, ek ve değişiklik getirenler ilgili yerlerine işlenerek "tek metin tüzükler" elde edilmiştir.

Tüzüğün başlığının altına dayanağını teşkil eden kanunun, yürürlüğe koyan kararnamenin ve yayımlandığı Resmi Gazete'nin tarih ve numaraları ile Düsturun tertip, cilt ve sayfası gösterilmiş; değişikliğe uğrayan maddelerin karşısına da değişiklik yapan veya ek hüküm getiren tüzüğü yürürlüğe koyan kararnamenin tarih ve numarası yazılmıştır.

Tüzüklere, kanunlarda olduğu gibi kendi aralarında sıra numarası verilmeyip yürürlüğe koyan Bakanlar Kurulu Kararı'nın numarası ile işlem görmüş olmaları, bu numaraların da kendi aralarında birbirlerini takip etmemeleri nedeniyle metinlerin tümünün bulunabilmesi zor bir çalışmayı gerektirmiştir. Önce Resmi Gazete fihristlerinden bütün kararnameler defalarca taranarak tüzüklerle ilgili olanları tespit edilmiş; daha sonra Anayasa gereği tüzükleri inceleyen Danıştay Birinci Daire kayıtlarıyla karşılaştırarak elde edilen dokümanın doğruluğu kontrol edilmiştir.

Yürürlükten kaldırılmış ve hükümsüz duruma düşmüş olanları ayıklayabilmek için ise bir taraftan en son çıkan tüzükten başlayarak geriye doğru tarama ve inceleme yapılmış; diğer taraftan yürürlükte olmasına rağmen uygulanma imkanını yitirip hükümsüz duruma düşmüş olup olmadığı hususunda tereddüt edildikçe ilgili bakanlık mensuplarıyla görüşülerek duruma açıklık getirilmiştir. Ayrıca tüzüğün dayanağını teşkil eden kanunların yürürlükte olup olmadığı yönünden de inceleme yapılmış; bu arada ilgili kanun yürürlükten kaldırılmış olsa dahi son çıkan kanunun geçici maddelerinde tüzüğü yenisi çıkıncaya kadar yürürlükte tutan hüküm bulunup bulunmadığı hususu da araştırılmıştır.

Elde edilen tek metin tüzükler genelde kronolojik bir düzen içinde yayımlanmışlar, ancak T.B.M.M. İçtüzüğü ile Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'ne birinci cildin baş kısmında yer verilmiştir. Külliyatta yer alan tüzüklere ek ve

değişiklik getiren tüzükler ile yeni çıkarılacak tüzüklerin sisteme uyum ve aktarımını sağlamak üzere belirli periodlarla abonelere gönderilecek eklerin yerlerine kolayca takılabilmeleri için sayfa numaraları baştan itibaren sıraya konulmuştur.

Bazı kanunlarda “tüzük” çıkarılmasını öngören hükümler değiştirilerek o kanunun “yönetmelikle” düzenlenmesi öngörülmüş; geçici madde ile de yönetmelik çıkarılıncaya kadar eski tüzüğün uygulanmasına devam olunacağı hükme bağlanmıştır. Zamanla tasfiye edilerek külliyattan çıkarılacak olan bu nitelikteki tüzükler son ciltte, kendi aralarında sıralanıp, birbirini takip eden sayfa numarası verilerek ve geçici oldukları için sayfa numarasının başına “G” harfi ilave edilerek yayımlanmışlardır.

Uygulamacıların aradığı tüzüğü kolayca ve süratle bulabilmeleri bakımından birinci cildin baş kısmına, tüzüğün dayanağını teşkil eden kanun numarasına göre; yürürlüğe koyan kararname numarasına göre ve alfabetik olmak üzere üç farklı fihrist konulmuştur. Ayrıca Yürürlükteki Kanunlar Külliyyatı’nda yer alan kanunların başlığı altında, şayet var ise o kanunla ilgili bir tüzüğün mevcut olduğu ve bunun nasıl bulunabileceği belirtilmiştir. Her tüzüğün sonuna, ek ve değişiklik getiren tüzükleri yürürlüğe koyan kararnamelerin tarih ve numaralarını gösteren bir liste ile bunların yürürlüğe giriş tarihlerini belirten bir çizelge ilave edilmiştir (Oytan, 1987: VII- VIII).

Külliyat üç cilttir. Bu Külliyyatta aranmakta olan tüzüğün;

Kararname numarası biliniyorsa birinci cildin baş kısmında yer alan “tüzüğü yürürlüğe koyan kararname numarasına göre fihrist”e, tüzüğün dayanağı olan ya da olabilecek kanun biliniyorsa, “Tüzüğün dayanağını teşkil eden kanunlara göre

nümerik fihrist”e, tüzüğün adı biliniyorsa “Alfabetik Fihrist”e, bakarak tüzüğün yer aldığı cilt ve sayfa numarası bulunabilecektir (Mevzuat, 1991: 17-18).

III.1.2.9. Bakanlar Kurulu Kararıyla Yürürlüğe Konulan

Yönetmelikler Külliyatı

Anayasa'nın 124. maddesi uyarınca, kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla Bakanlar Kurulu'nca çıkarılan yönetmelikler mevzuatımızın önemli bir bölümünü oluşturduğundan ayrıca bir veya birkaç bakanlık ya da kamu kurumu tarafından çıkarılanlara nazaran daha üstün ve bütün bakanlık ve kurumları bağlayıcı nitelikte olduklarından, Başbakanlık Teşkilat Kanunu'nun 10. maddesi gereğince yürütülen çalışmalar sırasında bunlar da incelenmiş, yürürlükte olanlar tespit edilmiş; ek ve değişiklik getirenler ilgili yerlerine işlenerek “tek metin yönetmelikler” elde edilmiştir.

Tüzüklerle ilgili çalışmalara paralel olarak yönetmeliklerde ek başlığının altına dayanağını teşkil eden kanunun, yürürlüğe koyan kararnamenin veya yayımlandığı Resmi Gazete'nin tarih ve numaraları ile Düsturun tertip, cilt ve sayfası gösterilmiş; değişikliğe uğrayan maddelerin karşısına da değişiklik yapan veya ek hüküm getiren yönetmeliği yürürlüğe koyan kararnamenin tarih ve numarası yazılmıştır.

Yönetmeliklere, kanunlarda olduğu gibi kendi aralarında birbirini takip eden bir numara verilmeyip yürürlüğe koyan Bakanlar Kurulu kararının numarası ile işlem görmüş olmaları, bu numaraların da kendi aralarında sıralı olmamaları nedeniyle, metinlerin tümünün bulunabilmesi için Resmi Gazete fihristlerinden bütün kararnameler defalarca taranarak yönetmeliklerle ilgili olanları tespit edilmiştir.

Yürürlükten kaldırılmış ve hükümsüz duruma düşmüş olanları ayıklayabilmek için ise bir taraftan en son çıkan yönetmelikten başlayarak geriye doğru tarama ve inceleme yapılmış; diğer taraftan yürürlükte olmasına rağmen uygulanma imkanını yitirip hükümsüz duruma düşmüş olup olmadığı hususunda tereddüt edildikçe ilgili bakanlık mensuplarıyla görüşülerek duruma açıklık getirilmiştir. Ayrıca yönetmeliğin dayanağını teşkil eden kanunların yürürlükte olup olmadığı yönünden de inceleme yapılmış; bu arada ilgili kanun yürürlükten kaldırılmış olsa dahi son çıkan kanunun geçici maddelerinde yönetmeliği yenisi çıkıncaya kadar yürürlükte tutan hüküm bulunup bulunmadığı hususu da araştırılmıştır.

Elde edilen tek metin yönetmelikler kronolojik bir tertip ve düzen içinde yayımlanmışlardır. Külliyatta yer alan yönetmeliklere ek ve değişiklik getiren yönetmeliklerin sisteme uyum ve aktarımını sağlamak üzere belirli periodlarla abonelere gönderilecek eklerin yerlerine kolayca takılabilmeleri için sayfa numaraları baştan itibaren sıralanmıştır. Uygulamacıların aradığı yönetmeliği kolayca ve süratle bulabilmeleri için birinci cildin baş kısmına, yönetmeliğin dayanağını teşkil eden kanun numarasına göre; yürürlüğe koyan kararname numarasına göre ve alfabetik olmak üzere üç türlü fihrist konulmuştur.

Ayrıca Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı'nda yer alan kanunların başlığı altında, şayet var ise, o kanunla ilgili bir yönetmeliğin mevcut olduğu ve bunun nasıl bulunabileceği belirtilmiştir. Her yönetmeliğin sonuna, ek ve değişiklik getiren yönetmelikleri yürürlüğe koyan kararnamelerin tarih ve numaralarını gösteren bir liste ile bunların yürürlüğe giriş tarihlerini belirten bir çizelge ilave edilmiştir (Oytan, 1987: VII - VIII).

Bu külliyat sadece Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulmuş olan ve halen yürürlükte bulunan yönetmelikleri içermekte olup üç cilt halinde yayımlanmıştır.

Külliyatta aranan yönetmeliğin;

Kararname numarası biliniyorsa birinci cildin baş kısmında yer alan “yönetmeliği yürürlüğe koyan kararname numarasına göre fihrist”e,

Yönetmeliğin dayanağı olan ya da olabilecek kanun biliniyorsa, “yönetmeliğin dayanağını teşkil eden kanunlara göre nümerik fihrist”e,

Yönetmeliğin adı biliniyorsa “Alfabetik Fihrist”e bakarak yönetmeliğin cilt ve sayfa numaraları bulunabilecektir (Mevzuat, 1991: 18).

Bakanlıkların kendi bünyelerinde çıkarmış oldukları diğer yönetmelik, genelge, tebliğ vb. idari düzenleyici metinlerin sayıca çok olmaları ve sürekli güncellenme gerekliliği nedeniyle erişiminde çeşitli zorluklar yaşanmaktadır. Her Bakanlığın kendi idari düzenleyici metinlerine kolaylıkla erişimi sağlayan erişim sisteminin kurması bu sorunun çözümünü mümkün kılabilir.

Sayıca çokluğundan ve yürürlük durumlarının tespitinin güçlüğünden dolayı erişiminde bir takım sorunların yaşandığı mevzuat kaynaklarımızın, türlerine göre ayrı ayrı derlenmesi sonucu oluşturulan Külliyatlar, hukuk kaynaklarımızın erişimi ve denetimine ilişkin olarak hazırlanmış önemli başvuru kaynakları olarak dikkati çekmektedir. Ayrıca, Külliyatlar, Başbakanlık Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü tarafından Compact Disk olarak hazırlanıp satışa sunulmaktadır.

Söz konusu resmi yayınlar dışında mevzuat kaynaklarımıza ilişkin olarak hazırlanmış özel yayınlar da vardır.

III.1.3. Özel Yayınlar

Yürürlükteki Kanunlar ve Tüzükler Külliyyatı Başbakanlık tarafından yayımlanmadan önce bu boşluğu doldurmak ve mevzuat kaynaklarımızın belirli bir kısmına erişimi kolaylaştırmak amacıyla bazı özel kaynaklar yayınlanmıştır. Söz konusu özel kaynakların bugün uygulamada fonksiyonu kalmamış ve yayımı durdurulmuştur. Ancak bu kaynaklar gerek o dönemin gereksinimlerine belirli ölçüde cevap vermeleri itibarıyla gerekse kendisinden sonra hazırlanan erişim kaynaklarının hazırlanmasında başvuru kaynağı olmaları açısından önem taşımaktadırlar. Çalışmanın bu bölümünde kişisel girişimlerle ve çok emek harcanarak hazırlanmış bu özel kaynaklardan önemli olanları hakkında bilgiler verilecektir.

III.1.3.1. Sicilli Kavanîn

Kaldırılmış olan Babialı Düstur Encümeni Reisi ve Müdevvenatı Kanuniye Müdürü Serkis Karakoç tarafından 1926 yılında yayına başlanan Türkiye Cumhuriyeti Sicilli Kavanîn'in birinci cildi, 24 Nisan 1336 (1920) - 31 Ekim 1341 (1925) tarihine kadar T.B.M.M.'nce kabul edilen kanunlar, muahede ve mukaveleleri içermekte ve bu kaynakta ayrıca söz konusu kanunların birbirleriyle ve kaldırılmış Osmanlı İmparatorluğu kanunlarından hükümleri yürürlükte bulunanlarıyla ilgi ve bağlantılarına dair önemli notlar yer almaktadır. Birinci cildi sonraki yıllarda her yılın yasama dönemine ait kanunları içermek üzere 2, 3, 4, 5 ve 6. ciltler takip etmiş, her cildin sonuna hecaî (alfabetik) fihrist eklenmiştir. 2. cilt 23 Eylül 1856 - 15 Mart 1917 tarihleri arasında yayımlanıp 1934 yılı sonunda yürürlükte bulunan kanunlara ayrılmıştır. Dördüncü ciltte ayrıca 1, 2, 3, ve bu cildin toplu fihristi mevcut olup bu

dört cilt arap harflidir. 1930 - 1931 yıllarında kabul edilen 1726 - 1888 sayılı kanunları içeren yedinci cilde ayrıca 1336 (1920) - 1347 (1931) yıllarına ait 1 - 171 sayılı tefsirler, 1339 (1923) - 1347 (1931) yıllarının 1 - 616 sayılı T.B.M.M. kararları eklenmiş ve müteakip 8, 9 ve 10. ciltler bu tertip üzere devam etmiştir. Dokuzuncu cilde ait bir tarihi (nümerik) fihristi mevcuttur. 1935 yılında yayınlanan 11. ciltte birinci tertip düsturun 1 - 4. ve 1 - 4 zeylinde ve başkaca diğer resmi (Kavanin), (Muahedat) ve (Mukavelat) mecmualarında mevcut ve 1934 yılı sonunda yürürlükteki Osmanlı Mevzuatı yer almaktadır. 12. ciltte de Üçüncü Tertip Düstur'un 16. cildinde bulunan nizamname, kararname ve talimatnamelerden 1928 yılı başlangıcında yürürlükte olanlar toplanmış olup o tarihe kadar olan değişiklik ve eklerde aynen esas metinler üzerine işlenmiştir. Cildin sonuna bir alfabetik ve bir de tarihi fihrist eklenmiştir. 1929 - 1934 yıllarına ait nizamname, kararname ve talimatnameler ise 13. ciltte toplanmış, 14 ve 15. ciltlerde yine - Milli Devre - 23 Nisan 1920'den sonrası, mevzuatına devam edilmiştir. Sicilli Kavanîn'in 16. cildi, Meşrutiyet Devrine ait ve İkinci Tertip Düstur'un 1 - 2 . ciltlerinde bulunan 1324 (1908) - 1336 (1920) mevzuatından 1936 yılı başlangıcında hükümleri yürürlükte bulunan kanun, nizamname ve kararnameleri içerip o devrede ve sonradan -1935 yılı sonuna kadar - olan değişiklik ve ekler aynen metinlere işlenmiştir. Bundan sonra 17. ciltten itibaren Milli Devre mevzuatına devam edilmiş ve her cilde, Üçüncü Tertip Düsturlara paralel olarak bir yasama yılındaki kanunlardan başka aynı devre zarfındaki, tefsir, karar, nizamname, kararname ve talimatnamelerden başka Temyiz Mahkemesi İçtihadı Birleştirme Kararları ve Devlet Şurası (Danıştay) Kararları da konulmuştur. Arama ve bulmayı kolaylaştırmak için her cildin başına bir tarihi fihrist, sonuna da alfabetik fihrist ilave edilmiştir (Türkiye..., 1972: XXII – XIII).

Sicilli Kavanin bugüne kadar 64 cilt yayımlanmıştır. Bu eserin özelliği kanunlarla ilgili olarak verilen haşiyeye (açıklama) lerdir. Bu haşiyeler tarihi bakımdan çok önemli aydınlatmaları içermektedir (Karayalçın, 2001: 71).

III.1.3.2. Gerekçeli Kanunlar Külliyesi

Kemalettin Alikashiöğlu / Ersin Eserol / M. Tefvik Odman tarafından hazırlanan ve yaprak cilt olarak yayımlanan bu eserin özelliği kanunların yanı sıra kanun gerekçeleri ve T.B.M.M. Komisyon raporlarına da yer vermesidir. 1987 - 1988 yılları arasında dört cildi yayımlanmış olan bu eserde, 1934 yılına kadar yayımlanmış kanunlar bulunmaktadır. 1934'den sonraki ciltler yayımlanmamıştır.

Ayrıca 1961 Anayasası ile ilgili temel kaynak Av. Kazım Öztürk'ün hazırladığı Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında 1966'da üç büyük cilt halinde yayınlanan "izahlı, gerekçeli, ana belgeli ve maddelere göre tasnifli bütün tutanaklar ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasasıdır" (c.I. – temel metinler – c.II, m. 1 – 75, c.III, m. 76 – 157). Bu önemli kaynaktaki Anayasa'nın her maddesi ile ilgili gerekçe, Temsilciler Meclisindeki müzakereler, Milli Birlik Komitesi'ndeki görüşmeler yer almaktadır.

III.1.3.3. Tek Metin Kanunlarımız (Kanunlarımız)

Dönemin İçişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri Edip Kemal Ergin tarafından ilk defa, 1340 (1924) yılında yürürlükte bulunan bütün kanun, nizam ve kararları içerecek biçimde bu tarihte yayınlanmıştır. Bu Külliye, her şeyden önce kendi çapında ilk olmak niteliğini ve önemini taşımaktadır. Beş ciltten ibaret olan külliye'nin birinci cildi esas ve idare kanunları, ikinci cildi adli, üçüncü cildi mali

kanunları içermektedir. Dördüncü ve beşinci ciltte muhtelif kanunlardan başka umumi ve hecai (alfabetik) fihristler mevcuttur. Bu serinin altıncı cildi 1341 (1925) yılında yayınlanmış olup içeriği, milli bayramlar, teşkilat, takdir ve taltif, hıyanet-i vataniye, takrir-i sükun, idare-i örfiye, heyet ve encümen-i âli ve tatil-i içtima'ya ait kanun, nizam ve kararlardan oluşmaktadır. Bu cildin başında nümerik, sonunda da alfabetik birer fihrist mevcuttur. Büyük bir ihtiyacı karşılayan bu önemli eserin kısa zamanda mevcudu tükenmesi itibarıyla 1927 yılında ikinci ve aynı sebeple 1929 yılında da üçüncü baskıları yapılmıştır. Son baskısı da altı cilt olarak yayınlanmış ve 1529 sayılı Kanuna kadar ki mevzuatı içermektedir. Altıncı cildin sonunda 1 - 1529 sayılı kanunların numara ve isimlerini içeren bir liste ile alfabetik olarak bir arama cetveli mevcuttur. Bu üçüncü basıma ek olarak 1929 yılından 1934 yılı Temmuzuna kadar çıkan kanun, tefsir, nizam ve talimatlar 1934 yılında VII. ve VIII. ciltlerde toplanmış, o tarihte yürürlükte olan kanunları hükümsüz kalanlardan ayırmak için önceki altı ciltte mevcut, ancak hükmü kalmamış maddelerin yerine geçenlerin VII. ve VIII. cilt ile birlikte düzeltme etiketleri dağıtılmıştır. Bu ciltleri takiben 1937 yılı Haziranında IX. ve X. ciltler yayınlanmıştır. IX. ciltte Teşkilat-ı Esasiye, Adli, İdari ve Mali Kanunlar, X. ciltte ise iktisadi, zirai, askeri, sıhhat, maarif ve hariciye kanunları mevcuttur. X. cildin sonuna 1350 - 3267 sayılı kanunların numara ve isimlerini içeren bir liste eklenmiştir (Türkiye ..., 1972: XXII).

Külliyat, forma şeklinde değil, yaprak halinde basılmıştır. Bu şekilde basılıştan beklenen fayda, gelecek yıllarda yapılacak kanun eklerini ve değişikliklerini de sayfalar arasına koyarak külliyatın güncelliğini korumaktır. “Tek Metin Kanunlarımız” hukukçuyu sayısı gitgide artan kanun ciltlerinde saatlerce arama yapmaktan ve bir kanunun geçerliliği konusunda şüpheden kurtarmak amacı ile

hazırlanmıştır. Her yıl kaldırılan kanunlar eserden çıkarılır, yenileri eklenirse tabiidir ki ne eserin hacmi artar ne de arama güçleşir, ancak tamamlayıcı sayfaların zamanında basılmış olması gerekir. Eserin başlıca eksiği yalnız kanunları içermesidir. Bundan başka eski kanunların hiç göz önüne alınmaması da bir eksiklik sayılabilir. Ayrıca tamamlayıcı sayfalar da çok geç basılmıştır (Hirş, 1948: 35-36).

Edip Kemal Ergin'in bu çalışması 1942 yılında yayınladığı iki büyük cilt halindeki Tek Metin Kanunlarımız ile tamamlanmış, ancak yazarın zamansız ölümü maalesef bu eserin devamına imkan vermemiştir.

III.1.3.4. T.C. Merî Kanunları

1935 yılında Adalet Bakanlığı'nda görevli yedi hakimin büyük emekleri sonucu meydana gelen bu Külliyyat, Cumhuriyet Dönemi'nin bütün kanunlarını elemeyen geçirip yürürlükte olanlarını tek metin halinde yayınlamak amacıyla beş cildi kanun, tefsir, karar, ve Temyiz Mahkemesi İçtihadı Birleştirme Kararlarını içermektedir. Son cildin de nümerik ve alfabetik fihrist yer almaktadır (Türkiye ..., 1972: XXIII).

III.1.3.5. T.C. Kanunları

Eser, dönemin Askeri Yargıtay Başsavcısı Hakim Tümgeneral Fahri Çoker ile Avukat Sadi Kazancı tarafından hazırlanmıştır. Beş bölümden oluşmaktadır:

1. Bölüm: Osmanlı Hukuki Mevzuatı'nda halen yürürlükte bulunan kanunlar ve bu kuvvetteki nizamnameler (30 Mayıs 1283 - 8 Nisan 1334).

2. Bölüm: Türkiye Cumhuriyeti Kanunları (24 Nisan 1920 - 16 Mayıs 1960 ; Kanun No: 1 - 7480).

3. Bölüm: Milli Birlik Komitesi Dönemi Kanunları (12 Haziran 1960 - 5 Ocak 1961; Kanun No; 1 - 238).

4. Bölüm: Kurucu Meclis Dönemi Kanunları 20 Şubat 1961 - 7 Ekim 1961; Kanun No: 239 - 375).

5. Bölüm: Türkiye Cumhuriyeti Kanunları (22 Ocak 1962 - ...; Kanun No:1-...) (Türkiye ..., 1972: III).

Bu eserin üç özelliği vardır:

a) Mevzuat, kronolojik sistemde düzenlenmiştir. Bu sistemin iki yararı olmuştur. Şöyle ki: Bir kanunun yayınlandığı tarih yaklaşık olarak dahi bilinse o tarihlere ait sayfalar çevrilmek suretiyle o kanun yürürlükte ise bu eserde bulunacaktır. Büyük Millet Meclisi'nin ilk toplantısından sonra çıkan kanunlardan numarası bilinenler hakkında da aynı kolaylık sağlanmış demektir. Bu eserin yayınından sonra çıkacak kanunlardan dörtte üçü sonraki ciltlerde yer alacak, dörtte birinin önceki ciltler arasına konulması zorunluluğu doğacaktır. Önceki ciltlerin hacimleri önemli ölçüde artmayacağı için ciltler bozulmayacak ve yıpranmayacaktır.

b) Sonraki mevzuat ile yürürlükten kalkanlar esere alınmamıştır. Hangi kanunun veya hangi maddenin halen yürürlükte bulunduğu veya bulunmadığı çok zaman tartışma konusu olmuştur.

c) Her cildin son tarafına çeşitli bakımlardan düzenlenmiş fihristler konulmuştur. Bu fihristler kanunları farklı yönlerden aramada kolaylık sağlamıştır (Öktem, 1972: IX).

Eserin hazırlanmasında 1, 2, 3, 4, ve 5. Tertip Düsturlar ile Takvim-i Vakayi koleksiyonu ve Resmi Gazeteler esas başvuru kaynaklarını oluşturmuştur. Bunun

yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti Meri Kanunları, Kanunlarımız, Sicilli Kavanîn Mecmuası koleksiyonundan da yararlanılmıştır. Bu eserde:

- a) Aranılan her kanunu büyük bir kolaylıkla ve süratle bulabilmek,
- b) Kanun metinlerinin doğruluğundan ve yürürlükte olup olmadığından kesinlikle emin olabilmek,
- c) Yeniden yürürlüğe giren kanunları kolaylıkla ve süratle yerine takabilmek,
- d) Yeni kanunları, hiç değilse Resmi Gazete ile yayınlandığı ayı takip eden ay içerisinde ve ayda bir kere abonelere ulaştırabilmek,
- e) Ve nihayet daha önce bu konuda yayınlanan eserler hakkındaki şikayet ve eleştirileri ortadan kaldırmak amacıyla hazırlanmıştır.

Bu amaca erişebilmek için Resmi Gazete ve Düsturlar ilk sayısından itibaren ele alınmış ve 1 numaralı kanundan başlamak suretiyle eserin yayınlandığı âna kadar bütün kanunlar teker teker okunup incelenerek ek düzeltmeler ve ilgalar düzenli ve eksiksiz olarak düzenlenmiş ve hazırlanan metinler daha önce bu alanda yayınlanan eserlerle de kontrol edilerek bir kez daha gözden geçirilmiştir.

Bu arada kanunların numara sırasına göre düzenlenmesi, okuyucuya tam bir güven sağlamak, kanunları bulmakta kolaylık temin etmek ve özellikle, sonradan yapılan ek ve düzeltmelerin yerlerine kolaylıkla işlenmesi bakımından yararlı görülmüştür (Türkiye ..., 1972: XXV).

III.1.3.6. T.C. Merî Nizamnameleri

Selami Dinçer, Ahmet Erdoğan ve Sadi Kazancı tarafından 1958 yılında üç cilt halinde yayınlanmıştır. Eserde, ciltler “yaprak – cilt” şeklinde hazırlandığı için

değişiklik ve ilaveleri ilgili ciltlere işlemek kolaylıkla mümkün olmaktadır (Karayalçın, 1981: 29).

Mevzuat kaynaklarının diğer bir özel yayını Fahri Çoker ve Sadi Kazancı tarafından 4 cilt olarak hazırlanan “T.C. Tüzükler” adlı eserdir ve bu eser de 1973 - 1974 yıllarında yayınlanmıştır.

III.1.3.7. T.C. Tüzükleri

Eser, 1974 yılında Fahri Çoker ve Sadi Kazancı tarafından 4 cilt olarak hazırlanmıştır. T. C. Tüzükleri, ilgili kanun maddeleri esas alınarak ve kanunlarla bağlantıları korunarak yayınlanmıştır. Eserin 3. baskısında tüzük çıkarılmasını emreden kanun maddeleri altına ve dipnotu halinde, çıkarılan tüzüğün T.C. Tüzükleri'nin cilt ve sayfasına atıf yapılarak yeri gösterilmiş ve henüz çıkarılmamış ise bu husus hakkında da not verilmiştir. Ayrıca kanun emri olarak çıkarılması gereken yönetmelikler hakkında da ilgili maddeler altına gerekli açıklamalar yapılmıştır. Kanunlar arasındaki ilişkiler de ilgili maddeler altına dipnotu olarak işaretlenmiştir. Dolayısıyla bu külliyyat, “mevzuat” kapsamını karşılayacak bir nitelik kazanmakla beraber doktriner bir eser haline gelmiş bulunmaktadır (Kazancı, 1974: V).

T.C. Tüzükleri, dayandıkları kanun numarasına göre kronolojik bir sıra ile düzenlenmiş olup baş tarafta Anayasa anlamıyla tüzük niteliğinde olmamakla beraber bu adı taşıyan ve kamu hukuku ile ilişkileri nedeniyle sürekli aranmakta olan Yasama Meclisleri ve Anayasa Mahkemesi İçtüzükleriyle Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulan dernek – kurum – tüzükleri yer almaktadır. İncelenmesine

gereksinim duyulan bir tüzüğün kolayca bulunabilmesi için üç fihrist dördüncü cildin sonuna eklenmiş olup bunlar:

- a) Tüzüklerin adlarına göre alfabetik,
- b) Yürürlüğe koyan Bakanlar Kurulu Kararlarının tarih ve sayısına göre kronolojik,
- c) Konu fihristleridir.

Bu şekilde her cildin sonunda yer alan, tüzüklerin dayandığı kanun numarası ve tarihine göre düzenlenmiş olan – ki bu sıra tüzüklerin Külliyyata konuş sırasındır – fihrist dışında tüzüğün adı veya konusu ya da yürürlüğe giriş tarihi bilinerek tüzük en kısa zamanda yürürlükteki metni ile bulunmuş olacaktır. Külliyyatta yer alan tüzüklerde meydana gelen değişiklikler düzenli olarak abonelere bildirilmiştir (Çoker, 1974: 5).

III.1.3.8. Diğer Mevzuat Rehberleri

Ord. Prof. Dr. Ernst E. Hirsch'in ikinci basımı 1948 yılında yayınlanan "Pratik Hukukta Metot" adlı eserinde "Mevzuat Rehberleri" başlığı altında yer alan diğer özel yayınlar şunlardır:

III.1.3.8.1. Direktif

1935 yılı başlangıcına kadar yürürlükte olan Osmanlı ve Türk Hukuk Mevzuatı'nın tahlili, alfabetik ve açıklamalı fihristidir.

Cilt 1: 1815 - 1934 (dahil)

Cilt 2: Süpleman (ek) 1935 - 1937.

Metin kaynağı olarak Düsturun 1, 2 ve 3. tertipleri, Resmi Gazete, Sicilli Kavanîn ve Tahşiyeli (açıklamalı) Kavanîn adlı külliyat, ayrıca diğer bazı resmi ve gayri resmi eserler gösterilmiştir.

Direktif'in başlıca avantajı kaynak olarak Sicilli Kavanîn ile birlikte düsturun ve diğer bazı eserlerin gösterilmiş olmasıdır. Bu rehberin dezavantajı ancak 1937 yılına kadar çıkan kanun, tüzük ve yönetmelikleri içermesi, ayrıca bir çok kanun ve nizamnamenin de alınmamış olmasıdır.

III.1.3.8.2. Kanun Arama Kılavuzu

Eserin yazarı A. Şükrü Alptekin'dir. İdare Mecmuası'nın 107. sayfasına ek olarak yayınlanmıştır. Bir numaralı kanundan 3061 numaralı kanuna kadar bütün kanunlar ve Cumhuriyetten önceki döneme ait kanun, nizamname ve kararnamelerden hükümleri yürürlükte olanların gereklilerini içeren bu rehber dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kabul ettiği kanunlar (1 numaradan 3061 numaraya kadar) numara sırasıyla gösterilmiş ve her kanun numarasının karşısına, Kavanin Mecmuası, Düstur, Kanunlarımız, Resmi Gazete, İdare Mecmuası'ndaki yerleri yazılmıştır. Bundan başka ilgili olan diğer kanunların numaraları yazılmak suretiyle arama kolaylaştırılmıştır. Diğer üç bölüm muhtelif cetvellerden oluşmaktadır (İdarelerle ilgili kanunların alfabetik cetveli - Milli Teşkilata ait kanunların numara cetveli - Cumhuriyetten önceki döneme ait kanun, nizamname ve kararnamelerden gerekli olanların numara cetveli).

Bu eserden ancak kanun numaraları bilindiği takdirde yararlanılabilir. Alfabetik fihrist yalnızca idarecileri ilgilendiren konuları kapsamaktadır. Tüzük ve yönetmelikler de yer almamaktadır, bu nedenlerden dolayı rehber kullanışlı değildir.

III.1.3.8.3 Cumhuriyet Kanunları Rehberi

Eser, 1943 yılında Fasih Hüseyin Güven tarafından yayınlanmıştır. T.B.M.M.'nin ilk toplantısından itibaren kabul olunan kanunların yürürlükte olanlarını, meclis kararlarını, tüzükleri, tefsirleri, önemli kararnameleri, koordinasyon heyeti ve içtihadı birleştirme kararlarını içermektedir. Rehberin çıktığı zaman zarfında çıkmış olan kanunlar da ayrıca kitabın sonuna ilâve edilmiştir. Kanunlar iki şekilde düzenlenmiştir:

1- Eserin basımı bitinceye kadar yürürlükte bulunan kanunları konularının alfabetik sırası takip edilerek ilk harflerine göre, ait oldukları harflerde ve her kanunla ilgili kanun ve önemli mevzuat hakkındaki açıklama ve notlar, çizgi ile bölünmüş bir hane içinde toplu halde gösterilmiş olan alfabetik kısımda yer alır ki bu kısım ilk cildi oluşturmaktadır.

2- İlk numaradan son numaraya kadar bütün kanunları numara sırasıyla gösteren nümerik denilen kısım ki bu da ayrı bir cilt oluşturmaktadır. Bu ikinci cilt kanunların Resmi Gazete ile diğer kanun mecmualarındaki yerini, yayın tarihlerini, bunların ilgili oldukları mevzuatın nelerden ibaret olduğunu öğrenmek için alfabetik kısmın hangi harf ve numarasına bakmak gerektiğini ve her kanunun kısmen veya tamamen kaldırılıp kaldırılmadığını, kaldırıldı ise kaldırın kanunun numara ve maddesini göstermektedir. İkinci cilt birincisi gibi ayrı olmayıp birinci cilt ile bağlantılıdır ve birlikte kullanılmaktadır.

III.1.3.8.4. “Hangi Kanunlar ve Maddeler Yürürlükten Kaldırılmıştır?”:

1946 yılında dönemin Başbakanlık Müdevvenat Müdürü Refet Aksoy tarafından yayın alanına çıkarılmış olan bu eserin 1945 yılına ait zeylinde, hükümleri kaldırılmış kanunlarla maddeleri hükümsüz bırakılmış kanunlar bir arada gösterildiği gibi, İmparatorluk Devri’ne ait olup, Cumhuriyet Mevzuatı’yla hükümleri kaldırılan kanunlar, iradeler, kararlar ve benzeri eserde gösterilmek suretiyle yürürlükteki kanunların genel bir ayıklaması yapılmıştır. Ancak eserde yalnızca bir kanun maddesiyle açıkça kaldırılmış olan kanunlar ve kaldırılmış maddeler tespit ve ayırt edilmiştir. Dolayısıyla, açık bir hükümle kaldırılmayan, örneğin “bu kanuna aykırı olan hükümler kaldırılmıştır” tarzındaki hükümlerde kabul edilen kanunun hangi kanun veya hükümler kapsadığını kesin olarak ayırt etmek ve belirtmek mümkün olamayacağından bu gibi kapsamlı, ayrıntılı hükümlere değinilmemiştir. Bundan dolayıdır ki çok titiz ve özenli bir çalışmanın ürünü olan bu eserin uygulamadaki değeri sınırlıdır. Kanunlar sıra numarasına göre düzenlenmiş olduğundan herhangi bir kanunun kaldırılmış olup olmadığını anlamak için numarasına göre aramanın daha kolay olacağı düşünülmüş ve kaldırılmış kanunla onu kaldıran kanun, Düstur’un, Kavanîn Mecmuası’nın, Sicilli Kavanîn’in hangi cilt ve sayfasında bulunduğu ve hangi Resmi Gazete ile yayınlandığı o kanunun hizasında gösterilmiştir. Ayrıca araştırmacılara bir kolaylık olmak üzere yürürlükten kaldırılan kanunlar ve kaldırılan maddelere ait alfabetik bir fihrist de eserin sonuna eklenmiştir.

Bazı rehberler bütün mevzuatımızı değil, yalnız belirli hukuk alanlarını içermektedir. Örneğin 1944 yılında Fuat Beştaş tarafından yayınlanmış olan “**Ana Kanunlar Rehberi**”nde Medeni Kanun, Borçlar, Ceza, Usul, Ticaret, İcra ve İflas

Kanunları'nın maddeleri alfabetik sıraya konmuştur. Buna diğerk bir örnek, 1946 yılında Sadri Aksoy tarafından yayınlanan “*Çalışma Hayatını Düzenleyen Mevzuat Hakkındaki Rehber*”dir. Büyük itina ile hazırlanan rehberde çalışma hayatıyla doğrudan doğruya veya dolaylı olarak ilgili mevzuat hem sistematik bir tarzda, hem de mevzuatın taşıdıkları numara ve tarih sırasına göre alfabetik ve tahlili bir şekilde gösterilmiştir (Hirş, 1948: 37-39).

Mevzuat kaynaklarımızın derlenmesi, yürürlükte olan mevzuatın tespit edilmesi ve erişiminin gerçekleştirilmesi için yapılmış bu çalışmaların geçmişteki bilgi kayıt ortamları dikkate alındığında büyük bir emek ve özveri ürünü eserler olduğu kuşkusuzdur. Ayrıca bu eserler, bugünkü külliyatların hazırlanması için bir altyapı oluşturması açısından da önem taşımaktadır.

III.2. YÜKSEK MAHKEME KARARLARI'NIN YAYIMLANMASI

Hukukun yardımcı kaynaklarından olan yüksek dereceli mahkemelerin kararlarını içeren yayınlar da resmi ve özel olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

III.2.1. Resmi Yayınlar

Bu yayınlar genellikle Adalet Bakanlığı, Hukuk Fakülteleri, yüksek dereceli mahkemeler ya da baroların yayın organları tarafından çıkarılmaktadır.

III.2.1.1. Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi

Anayasa Mahkemesi Kararları Resmi Gazete'de yayımlanmakta ve ayrıca bu kararlar Anayasa Mahkemesi İctüzüğü'nün 21. maddesi gereğince bir araya getirilerek her takvim yılının ilk ayı içinde Anayasa Mahkemesi Genel

Sekreterliği'nce "Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi" adı altında yapılanmaktadır. İlk sayısı 1946 yılında yayımlanmıştır. Yılda bir kez kitap halinde de yayımlanmaktadır. 1992 yılından itibaren Anayasa Mahkemesi Yayın İşleri Müdürlüğü'nce yayımlanmaktadır.

Ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin Resmi Gazete'de ve bu dergide yayımlanan metinleri için Gürbüz Özbilgin "Anayasa Mahkemesi Kararları Dizisi" adlı bir arama cetveli yayınlanmıştır (Ankara / 1976, 96s.). Bu kitapta yayımlanan Anayasa Mahkemesi Kararları kavramlara ve Anayasa maddelerine göre tasnif edilmiştir. Bu çalışma, Anayasa Mahkemesi Kararlarıyla ilgili incelemelerde önemli kolaylıklar sağlayabilmektedir. Kitapta hangi tarihe ve cilde kadar yayımlanmış kararların bu dizinde yer aldığı açıkça belirtilmemiştir (Karayalçın, 1977: 245-247). Anayasa Mahkemesi Kararları'na <http://www.anayasa.gov.tr> adresinden de ulaşılabilir.

III.2.1.2. Anayasa Yargısı

"Atatürk'ün Yüzüncü Doğum Yılı Armağanı" olarak Anayasa Mahkemesi tarafından 2 cilt halinde 1981 yılında yayınlanan bu eser o tarihte Anayasa Mahkemesi raportörü olan Mustafa S. Aykonu ve Dr. E. Aydın Özkul tarafından hazırlanmıştır.

Yaprak-cilt halinde bastırılan bu değerli eserin I. cildinde metinler (1961 Anayasası ile 1981'e kadar yayınlanmış ve yürürlükte bulunan ilgili diğer yasalar) Anayasa Mahkemesi'nin yargılama ve çalışma yöntemi, siyasi partilerle ilgili işler, dizinler yer almaktadır. Bu ciltte Anayasa Mahkemesi Kararları kısaltılarak konularına göre tasnif edilmiştir. II. cilt "Anayasaya uygunluk denetimi" ile ilgilidir.

Anayasa Mahkemesi'nin Kararları yine kısaltılarak bu ciltte Anayasa maddelerine göre tasnif edilmiştir. 1982 yılında yayınlanan 3. cilt ise 1982 Anayasası'na tahsis edilmiştir ve bu ciltte de 1 - 2 ciltteki sistematik hemen aynen benimsenmiştir. Yeni gelişme ve kararlar için ayrıca Ekler yayınlanmaktadır. Türk Anayasa Hukuku alanında araştırma yapacaklar için vazgeçilmez bir kaynak olan bu büyük eser kod numaraları ile ayrılmış ve her kodla ilgili kararlar esas itibariyle tarih sırasına göre numara verilerek tasnif edilmiş, sayfalar her kod için 1'den başlayarak numaralandırılmıştır.

III.2.1.3. Yargıtay Kararları Dergisi

Derginin ilk ciltleri 1945 yılında Adalet Bakanlığı Yayın Müdürlüğü tarafından yayınlanmaktaydı. Söz konusu ciltler 1941 / 1942 yıllarını kapsamakta ve her yıl ceza ve hukuk olmak üzere iki kısım halinde çıkmaktaydı (Hirş, 1948: 40).

1973 yılında kabul edilen Yargıtay Kanunu ile Yargıtay'da "Yayın İşleri Müdürlüğü" ve "Yargıtay Döner Sermayesi" kurulmuş, Yargıtay Kararları'nın yayımlanması görevi bu müdürlüğe verilmiştir (m. 44 – 48). Yargıtay Kararları Dergisi Ocak 1975 tarihinden itibaren ayda bir defa yayınlanmaktadır. 1966 – 1974 yılları arasında ise Yargıtay Kararları "Resmi Kararlar Dergisi" adı altında yayınlanmıştır (Karayağçın, 2001: 72).

1975 - 1981 yılları arasında yayınlanan 1. - 7. ciltler ile yine 1982 - 1986 yılları arasında yayınlanan ve 8. - 12. ciltlere ilişkin Yargıtay Kararları Dergisi'nin, maddelere ve kavramlara göre arama dizinlerinin, değişik bir yöntem sonucu düzenlenmesiyle oluşan "Yargıtay Kararları Dergisi Kılavuzu I" ile "Yargıtay Kararları Dergisi Kılavuzu II" adlı kitaplar 16. ve 20. Yargıtay yayını olarak 1984 ve

1988 yıllarında yayınlanmıştır. Yargıtay Kararları Dergilerinin 13. - 17. ciltlerini kapsayan ve 1987 - 1991 yılları arasında yayınlanan sayılarına ilişkin maddelere ve kavramlara göre arama dizinlerini içeren “Yargıtay Kararları Dergisi Kılavuzu 3” ise 1997 yılında yayınlanmıştır (Utku, 1997: 3-5). Yargıtay Kararları Dergisi’nin tüm sayılarını kapsayan dizin çalışmasının yapılmaması bir eksikliklerdir. Ayrıca, derginin çeşitli sayılarına ilişkin olarak hazırlanan maddelere ve kavramlara göre arama dizinlerinin gecikmeli olarak yapılması dergideki bilgi parçalarına güncel erişim açısından bir dezavantaj olarak değerlendirilebilir. Yargıtay Kararları’na <http://vakif.yargitay.gov.tr> adresinden ücretli olarak erişilebilmektedir.

III.2.1.4. Danıştay Dergisi

İdarenin çeşitli konulardaki çalışmalarında, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde kendisine ışık tutucu ve bazı durumlarda da bağlayıcı nitelik taşıyan önemli kararların ilim çevreleriyle beraber halkın fikirlerine de sunulmasındaki büyük yarar açıktır.

Özellikle bu kararların ilim çevrelerince kritiklerinin yapılmasında ve bu suretle doktrinde ne düşünüldüğünün öğrenilmesinde sayısız faydalar vardır. Ancak bu şekilde Türk İdare Hukuku gelişecek, zamanla ulusal bir nitelik kazanacaktır. Esasen hukukun kaynakları arasında bulunan mahkeme içtihatları içinde Danıştay Kararları kamu hukuku alanında müstesna bir yer tutar ve ileride doğacak pozitif hukuku büyük ölçüde etkiler (Ülgen, 1971: 3).

İşte bu amaçla, 1937 - 1970 yılları arasında (No: 1 - 38), ilk defa “Devlet Şurası Kararlar Mecmuası” adı ile yayınlanan dergi, sonradan “Danıştay Kararlar Dergisi” olarak yayımlanmış, 1971 yılından sonra ise “Danıştay Dergisi” adını

almıştır. Danıştay Kararları yanında dergide makaleler de yayınlanmıştır. 1964 yılında kabul edilen 521 sayılı Danıştay Kanunu ile Danıştay’da “Tasnif ve Yayın Bürosu” kurulmuş, Danıştay Dergisini yayınlama görevi de bu büroya verilmiştir (m. 164; 1740 sayılı kanunla değiştirilen m. 166; 2575 sayılı yürürlükteki Danıştay Kanunu m. 88) (Karayalçın, 2001: 73). Özellikle İdare Hukuku alanında en çok başvurulan kaynaklardan biri olan Danıştay Kararları’na Danıştay’ın kendi web sitesinden yani <http://www.danistay.gov.tr> adresinden de ulaşılamamaktadır. Ancak Danıştay’ın pek çok önemli kararına hukukçular tarafından yayınlanan İdari Yargılama Usulu Kanunu Şerhi tarzındaki kitaplardan ulaşmak mümkündür. Ayrıca çalışmanın son bölümünde de belirtildiği gibi Danıştay Kararları’na www.kazanci.kom.tr adresinden ücretli olarak erişilebilir.

Diğer yüksek mahkemelerden Uyuşmazlık Mahkemesi Kararları’na yalnızca Resmi Gazete’den ulaşılabilirken, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Dergisi’nde yayınlanmakta ve yine bu mahkemenin kararlarına http://www.msb.gov.tr/prgs/ayim/Ayim_kararlar.asp adresinden erişilebilmektedir.

III.2.1.5. Adalet Dergisi

1919 yılından beri Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı tarafından iki ayda bir yayınlanan bu dergi makaleler yanında, mahkeme kararlarını da içermekteydi. Ancak 1966 yılında Resmi Kararlar Dergisi (Yargıtay Kararları Dergisi) yayınlanmaya başlayınca Adalet Dergisinde Yargıtay kararlarının yayımlanmasından vazgeçilmiştir. Adalet Dergisi 1990 yılına kadar yayınlanmıştır (Karayalçın, 2001: 73). Bu dergide 1922 – 1934 yıllarında yayınlanan yazılar Sevda

Kutengin'in "Adliye Ceridesi, Alfabetik Arama Cetveli" (1937) ; 1935 - 1979 yıllarında yayınlanan yazılar Ejder Yılmaz – Tacar Çağlar'ın "Dizin" (1980) adlı çalışmalarında konu ve yazarlara göre tasnif edilmiştir.

III.2.1.6. Yargı Mevzuatı Bülteni

Bülten, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı tarafından yayınlanmaktadır. Yayınlanma gerekçesi: Resmi Gazete, hiçbir zaman bütün hakim ve Cumhuriyet Savcıları için birer tane olmak üzere Bakanlık tarafından satın alınmamıştır. 1995 yılına kadar 8500 olan hakim ve Cumhuriyet Savcısı sayısına rağmen, Bakanlık tarafından 5306 adet ücretsiz olarak verilen Resmi Gazete'nin 330 adedi Bakanlık merkezine, 4976 adedi yargı teşkilatına dağıtılmıştır. Resmi Gazete, adliyede bulunan icra, yazı işleri, idari işler ve cezaevleri müdürleri ile adliye kütüphaneleri de dikkate alınarak dağıtılmaktadır. Başbakanlığın, 1995 yılından itibaren, Resmi Gazete'yi kamu kurumlarına da bedeli karşılığı satmaya başlaması üzerine ve 1994 yılında dönemin hükümetinin uyguladığı tasarruf tedbirleri de dikkate alınarak, 1995 yılından itibaren satın alınan Resmi Gazete sayısı 1692'ye düşürülmüştür. Teşkilata gönderilen Resmi Gazete sayısının düşmesi nedeniyle bazı hakim ve Cumhuriyet savcılarının Resmi Gazete'den yeterince yararlanamadığı şikayetleri yoğunlaşmıştır. Bunun üzerine Bakanlık, süreli bir yayın olan "Yargı Mevzuatı Bülteni"ni 20 Kasım 1996 tarihinde yayınlamaya başlamıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda, Resmi Gazete'de yayımlanan metinlerin sadece yüzde dördünün yargı teşkilatını ilgilendirdiği tespit edilmiştir. Yargı Mevzuatı Bülteni, Resmi Gazete'deki mevzuat, karar ve genelgelerin yoğunluna göre ortalama haftada bir yayınlanmaktadır.

Bülten, her hakim ve Cumhuriyet savcısına birer adet ve ücretsiz olmak üzere dağıtılmasının yanı sıra, yargı ve infaz teşkilatının tamamına gönderilmektedir. Ayrıca abone olan avukatlara, barolara ve noterlere düşük bir fiyatla gönderilmektedir (Mutlu, 2002: 1).

III.2.2. Özel Yayınlar

Mahkeme kararları özel dergilerde de yayınlanmaktadır. Ülkemizde yüksek mahkeme kararlarını içeren çok sayıda dergi yayınlanmaktadır. Bu dergilerden en önemlileri şunlardır:

III.2.2.1. Ankara Barosu Dergisi

Bu dergi Ankara Barosu tarafından 1944 yılından beri yayınlanmaktadır. Önceleri iki ayda bir yayınlanan dergi daha sonra dört ayda bir yayınlanmaya başlamıştır. Son olarak üç ayda bir yayınlanarak yayınına devam edilen derginin son bölümü, Yargıtay Kararları'na ayrılmıştır. Eğer herhangi bir sayıda o döneme ilişkin bir çok karar yer almışsa bu kararlara ilişkin bir anahtar sözcükler dizini de oluşturulmaktadır. Derginin “Dünyaya Açılan Pencere” bölümünde ise yabancı hukuka ilişkin yüksek mahkeme kararlarına ve çeşitli yorumlara da yer verilmektedir.

III.2.2.2. İstanbul Barosu Dergisi

Bu dergi İstanbul Barosu tarafından 1911 yılından beri yayınlanmaktadır. Üç ayda bir yayınlanır. Dergide öncelikle hukuk konulu “Makaleler” bölümü yer alır.

“Mahkeme Kararları” adlı son bölüm ise Yargıtay Kararlarına ve Yargıtay’ın İçtihadı Birleştirme Kararları’na ayrılmıştır.

İzmir Barosu Dergisi de yine makalelerin ve Yargıtay kararlarının yer aldığı bir diğer önemli hukuk yayınıdır.

III.2.2.3. Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi

Bu dergi 1961 yılından beri Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü tarafından yılda iki defa yayınlanmaktadır. Derginin “Makaleler” bölümünde Banka ve Ticaret Hukuku’na ilişkin çeşitli yazılara yer verilirken “Kararlar” bölümü Banka ve Ticaret Hukuku’na ilişkin yüksek mahkeme kararlarına ve yabancı ülke mahkemelerinin karar çevirilerine ayrılmıştır.

III.2.2.4. Türk İçtihatlar Külliyesi

İstanbul Hukuk Fakültesi Profesörlerinden rahmetli Ferit Hakkı Saymen ve arkadaşları tarafından kurulan bu içtihatlar külliyesinde yayınlanmış mahkeme kararları, konularına göre tasnif edilerek bir araya getirilmekte ve her yıl yayınlanmakta idi. Cilt 1 - 13, 1951 - 1958 yıllarını kapsamaktadır. Kurucusu Ferit Hakkı Saymen’in ölümü üzerine yayına ara verilmiş; Türk İçtihatlar Külliyesi 1970’den itibaren tekrar yayınlanmaya başlamıştır. Bu külliyesi hazırlayanlar 1958 - 1970 arasındaki boşluğu tamamlamayı da düşünmektedirler. Fakat bu güne kadar 1970 - 1972 yıllarına ait 6 cilt yayınlanabilmiştir (Karayalçın, 2001: 73).

Bu dergilerin yanı sıra çeşitli mahkemelere ilişkin içtihatların yayınlandığı “İlmi ve Kazai İçtihatlar Dergisi” 1961 yılından günümüze aylık olarak yayınlanmaya devam etmektedir. Ayrıca 1978 – 1992 yılları arasında yayınlanmış

olan “Yasa Hukuk Dergisi” de önemli ölçüde yüksek mahkeme kararlarına yer vermesiyle dikkati çeken bir başka yayın olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde yüksek mahkeme kararlarının yayınlandığı çok sayıda dergi vardır. Ancak bu dergilerde yayınlanan mahkeme kararlarına güncel olarak erişilebilmesi derginin yayın aralığı ve kapsamına bağlıdır. Ayrıca dergilerde yer alan mahkeme kararlarına ilişkin dizin çalışmalarının yeterli ölçüde yapılmamış olması bilgi erişim açısından bu yayınların en önemli dezavantajı olarak değerlendirilebilir.

III.3. BİBLİYOGRAFYALARIN YAYIMLANMASI

Bibliyografya, Yunanca kitap anlamına gelen “Biblion” ve yazmak anlamına gelen “graphien” kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşur. Bu nedenle önceleri “kitap yazmak” anlamında kullanılırdı. Ancak günümüzde ise, yayınların belli bir sisteme göre sınıflandırılması ve bibliyografik kimliklerin verilmesi ile oluşturulan listeler anlamını taşımaktadır.

Genel olarak yayınların izlenmesi bir yana, belli bir uzmanlık alanında yayınlanan eserleri bile kişilerin izleyebilmesi oldukça güçtür. Dolayısıyla, genel olarak veya uzmanlık alanlarına ilişkin olarak yayın listelerine (kaynakçalara) gereksinim duyulmaktadır. Hukukçu ve hukuk araştırmacısı da, hukuk alanında çıkan yayınları bilmek ihtiyacındadır. Kaynak tespiti, bilimsel çalışmalara ayrılan zamandan önemli bir bölümünü alabilmektedir. Eğer elde hukuk bibliyografyası varsa, kaynak tespitine ayrılan zaman oldukça kısalmaktadır.

Ayrıca hukuk alanında doktrin kaynaklarının başka bir ifadeyle bilimsel içtihatların ilgililere duyurulması ve bu kaynakların ilgililer tarafından takip edilebilmesi hukuk bibliyografyaları ile mümkün olmaktadır. Bunun yanı sıra hukuk

bibliyografyaları, hukuk gibi bir çok alt alandan oluşan bir bilim dalıyla ilgili eserlere sistematik yaklaşım yani konu yaklaşımı yapılmasını da olanaklı kılarak bilgiye erişimde isabet oranını artırmakta ve erişimi kolaylaştırmaktadır.

Hukuk alanındaki bibliyografyalar da genel ve özel hukuk bibliyografyaları olmak üzere ikiye ayrılabiliriz.

III.3.1. Genel Hukuk Bibliyografyaları

Genel Hukuk Bibliyografyaları başlığı altında bibliyografyaların yanı sıra bibliyografyaların hazırlanmasına yardımcı olan diğer çalışmalara da değinilecektir.

- **Türk Hukuk Bibliyografyası (1727 - 1928): Türk harflerinin kabulüne kadar yayınlanmış kitap ve makaleler.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Ahmet Mumcu. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1973. LIX+355.

- **Türk Hukuk Bibliyografyası (1928 - 1942).** Hazl. Ejder Yılmaz, Tacar Çağlar. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 1998. XVI+239.

- **Türk Hukuk Neşriyatı Bibliyografyası (1934 - 1940).** Haz. Ernst Hirsch. İstanbul: İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, 6 (4), 1940. 860 - 992. (Bu bibliyografyanın 1940 yılında ayrı basımı da yapılmıştır).

- **Yirmi Senelik Türk Hukuk Bibliyografyası (1935 - 1957).** Haz. Rıdvan Bülent Erciyeş. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1956. 354. (Bibliyografya 1935 – 1954 yıllarını kapsamaktadır. Bu bibliyografyanın eki ise, 1955 – 1957 yıllarını kapsayıp, yine Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından 1959 yılında yayınlanmıştır)

- **Türk Hukuk Mecmuaları Kroniği (1940 - 1941).** Haz. Ferit Hakkı Saymen. İstanbul: İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, 8 (1 - 2), 1942. 314 - 354.

- **Türk Hukuk Mecmuaları Kroniği (1942)**. Haz. Ferit Hakkı Saymen. İstanbul: İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, 9 (3 - 4), 1943. 847 - 878.
- **Türk Hukuk Kroniği (1943 - 1944)**. Haz. Ferit Hakkı Saymen. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1945. 92.
- **Türk Hukuk Kroniği (1945)**. Haz. Ferit Hakkı Saymen. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1946. 88.
- **Türk Hukuk Kroniği (1946)**. Haz. Ferit Hakkı Saymen. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1947. 73.
- **Türk Hukuk Kroniği (1947)**. Haz. Ferit Hakkı Saymen. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1948. 99.
- **Türk Hukuk Kroniği (1948 - 1949)**. Hazl. Ferit Hakkı Saymen, Halit K. Elbir, İsmet Gülümser. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1951. 153.
- **Türk Hukuk Kroniği (1950)**. Hazl. Ferit Hakkı Saymen, Kemal Oğuzman, Kenan Tunçomağ. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1952. 108.
- **Türk Hukuk Kroniği (1951 - 1952)**. Hazl. Ferit Hakkı Saymen – Kemal Oğuzman, Kenan Tunçomağ, Server Tanilli, Aydın Aybay. İstanbul: İstanbul Hukuk Fakültesi, 1954. 144.
- **Türk Hukuk Kroniği (1953 - 1954)**. Hazl. Ferit Hakkı Saymen, Server Tanilli, Necip Kocayusufpaşaoğlu. İstanbul: İstanbul Hukuk Fakültesi, 1956. 147.
- **Türk Hukuk Kroniği (1955 - 1958)**. Hazl. Ferit Hakkı Saymen, Server Tanilli. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1960. 379.
- **Türk Hukuk Bibliyografyası (1959)**. Haz. Server Tanilli, Rona Aybay. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1967. VII+112.

- **Türk Hukuk Bibliyografyası (1960 - 1962)**. Hazl. Server Tanilli, Rona Aybay. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1967. XVI+319.

- **Türk Hukuk Bibliyografyası (1963 - 1965)**. Hazl. Teoman Akünel, Köksal Bayraktar. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1970. XI+299.

- **Türk Hukuk Bibliyografyası (1966 - 1968)**. Hazl. Erdener Yurtcan. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1971. XII+283.

- **Türk Hukuk Bibliyografyası (1969 - 1970)**. Hazl. Teoman Akünel, Köksal Bayraktar. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1975. XIX+408.

- **Türk Hukuk Bibliyografyası (1970 - 1974)**. Hazl. Ejder Yılmaz, Tacar Çağlar. Ankara: Adalet Bakanlığı, 1981.

- **Türk Hukuk Bibliyografyası (1975 - 1979)**. Hazl. Ejder Yılmaz, Tacar Çağlar. Ankara: Adalet Bakanlığı, 1981.

- **Türk Hukuk Bibliyografyası (1980 - 1984)**. Hazl. Ejder Yılmaz, Tacar Çağlar. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 1999. XXI+374.

- **Türk Hukuk Bibliyografyası (1985 - 1989)**. Hazl. Ejder Yılmaz, Tacar Çağlar. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 1999. XXI+396.

- **Türk Hukuk Bibliyografyası (1990 - 1993)**. Hazl. Ejder Yılmaz, Tacar Çağlar. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2000. XXI+407.

- **Türk Hukuk Bibliyografyası (1994 - 1995)**. Hazl. Ejder Yılmaz, Tacar Çağlar. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2000. XXI+292.

Ülkemizde genel hukuk bibliyografyaları alanında diğer yayınlar şunlardır:

- **Hukuk ve Ekonomi Dergileri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi**. Haz. Yaşar Karayalçın. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1956. 83. (Yayın

tarihine kadar Türkiye’de hukuk ve ekonomi dallarında yeni ve eski harflerle yayınlanmış olan dergileri tespit eden ve künyelerini veren bir çalışmadır).

- **Türk Hukuku Hakkında Almanca - Fransızca - İngilizce Kitaplar Bibliyografyası.** Haz. Tuğrul Tansay. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 26 (3-4), 1969. 349-387.

- **Türkiye’de Özellikle Son Yirmi Yılın Devletler Hukuku Yayınlarına Toplu Bir Bakış.** Haz. Seha L. Meray. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 20 (4), 1965. 55-91.

III.3.2. Özel Hukuk Bibliyografyaları

Özel hukuk bibliyografyaları hukukun belli alanlarını kapsayan bibliyografyalardır. Borçlar ve Ticaret ve Banka Hukuku Bibliyografyaları ülkemizde özel konulu hukuk bibliyografyalarına örnek oluşturması açısından son derece önemlidir. Ülkemizde özel konulu hukuk bibliyografyasına yalnızca bu alanda rastlamaktayız, bu da giderilmesi gereken önemli bir eksikliklerdir.

- **Borçlar - Ticaret ve Banka Hukuku Bibliyografyası:** Bu alanda yayımlanmış 24 bibliyografya vardır. Aşağıda kronolojik sıra ile verilecek olan bibliyografyalar Prof. Dr. Yaşar Karayalçın ve arkadaşları tarafından hazırlanmıştır.

- **1928 - 1955.** Haz. Yaşar Karayalçın. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1956. XXXI+322.

- **1956 - 1960.** Haz. Yaşar Karayalçın. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1962. XXX+187.

- **1961.** Haz. Yaşar Karayalçın. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1963. XII+46.

- **1962.** Haz. Yaşar Karayalçın. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1966. X+55.
- **1963.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Nurkut İnan. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1966. X+67.
- **1964.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Nurkut İnan. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1967. X+74.
- **1966 - 1967.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Nurkut İnan. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1971. XI+138.
- **1968 - 1970.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Nurkut İnan. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1971. XI+251.
- **1971 - 1972.** Haz. Yaşar Karayalçın. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1973. XII+226.
- **1973 - 1974.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Ali Necip Ortan. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1976. XIII+150.
- **1975.** Hazl. Yaşar Karayalçın, B. İlhan Tüzün. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1977. XVI+141.
- **1976 - 1977.** Hazl. Yaşar Karayalçın, A. Necip Ortan. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1978. XVI+175.
- **1978 - 1979.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Nermin Berki. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1980. XVI+131.
- **1980 - 1981.** Hazl. Yaşar Karayalçın, A. Necip Ortan. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1984. XVIII+154.
- **1982 - 1983.** Hazl. Yaşar Karayalçın, A. Necip Ortan. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1984. XIX+154.

- **1984.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Ayhan M. Menekşe. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1985. XV+88.

- **1985.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Ayhan M. Menekşe. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1986. XV+82.

- **1986 - 1987.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Haluk Konuralp. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1990. XVI+117.

- **1988.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Haluk Konuralp. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1992. XII+64.

- **1989 - 1990.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Haluk Konuralp Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1992. XVI+132.

- **1991 - 1992.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Aynur Yongalık. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1994. XXX+208.

- **1993 - 1994.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Haluk Konuralp Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1996. 146.

- **1995.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Aynur Yongalık. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1997. 165.

- **1996 - 1997.** Hazl. Yaşar Karayalçın, Aynur Yongalık. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1999. 317.

Bu bibliyografyalarda borçlar - ticaret ve banka hukukunun klasik konuları dışında sınai ve fikri haklar, standart, kalite kontrolü, sosyal siyaset, iş hukuku, sosyal güvenlik hukuku, odalar, borsalar, para ve bankacılık, dış ticaret ve uluslararası kurumlar da yer almaktadır.

Genel hukuk bibliyografyaları ise değişik dönemlerle ilgili olarak farklı kişiler tarafından hazırlanmış ve değişik kuruluşlar tarafından yayınlanmıştır. Genel Türk

hukuk bibliyografyasını yayınlama görevini üstlenmiş bir kurum ya da kuruluş olmadığı gibi yayınlanan genel hukuk bibliyografyaları da Cumhuriyet döneminin tümünü kapsamamaktadır. Cumhuriyet döneminde 1929 - 1933, 1985 - 1999 yıllarına ait genel hukuk bibliyografyaları yayınlanmamıştır. Prof. Dr. Yaşar Karayalçın'ın Türk hukuk bibliyografyalarını hazırlatma ve yayınlama sorumluluğunu Türk Hukuk Kurumu'nun üzerine alması yolundaki önerileri benimsenmemiştir.

Hukukun yardımcı kaynakları arasında yer alan ve esas kaynakların oluşmasında da önemli bir rol oynayan hukuk doktrini hukuk alanındaki bilimsel eserlerden oluşur. Hukuk doktrinini oluşturan bilimsel eserlere erişimde birinci dercede öneme sahip olan hukuk bibliyografyaları kapsam, içerik ve güncellik açısından değerlendirildiğinde hukuçularımızın gereksinimine cevap verecek düzeyde değildir. Bunun en önemli nedeni ise bugüne kadar hazırlanan Türk Hukuk Bibliyografyaları'nın kişisel girişimlerle hazırlanmış olması yani bu alanda yeteri kadar işbirliği yapılmaması ve hepsinden önemlisi hukuk bibliyografyalarının yayımlanmasından sorumlu bir kurumun oluşturulamamış olmasıdır.

III.4. ELEKTRONİK YAYINLAR

Bilgi birikiminin hızla artması dünyada “bilgi patlaması” (knowledge explosion) denilen olayın ortaya çıkmasına ve buna bağlı olarak bilgi endüstrisinin gelişmesine neden olmuştur. Basılı kaynaklara en kısa zamanda ve en az masrafla ulaşma gereksinimi bu alanda yeni çözümleri gerektirmektedir. Basılı eserlerin a) zamanla bozulması, b) tamir, ciltleme masraflarının artması, c) kitap ve dergileri, arşiv belgelerini depolamadaki güçlükler, ç) savaş, yangın, deprem vb. nedeniyle

bilgi kaynaklarının tamamen yok olma tehlikesi, d) kaynağın bulunduğu yer dışındaki bir araştırmacıya gereken bilgileri hızla ulaştırma gereksinimi vs. yeni teknik ve araçların araştırılmasına ve hizmete konulmasına neden olmuştur.

Enformasyon teknolojisinin gelişmesiyle bilgisayara dayalı doğrudan erişimli veri tabanları, Compact Disc (CD-ROM) veri tabanları, teleteks, videoteks, uzman sistemler, elektronik doküman teslimi, elektronik veri değişimi, telekonferans, elektronik yayıncılık, elektronik dergiler ve benzeri yeni erişim ve iletişim ortamları ortaya çıkmıştır. Enformasyon teknolojisinin bu ürünleri bütün çalışma alanlarında devrim sayılacak köklü değişikliklere ve gelişmelere neden olmuştur. Bilgisayarlara kaydedilen verilerin disketlere alınıp korunması, gerektiğinde disketlerin uyumlu başka bilgisayarlarda da yeniden kullanılması, binlerce sayfalık eserlerin, makalelerin, yasaların, mahkeme kararlarının Compact Disc'e geçirilerek çoğaltılması, bunlardan bilgisayarlarda faydalanılması ve çevrimiçi bilgisayarlarla adresleri belli bilgisayar ağlarına ve web sitelerine çok kısa bir süre içinde girme imkanı her alanda yeni bir dönem başlatmıştır.

Tüm bu gelişmeler elektronik yayınların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Elektronik yayınlar kısaca elektronik ortamlar ve/veya ağlar aracılığıyla erişilebilen belgeler olarak tanımlanabilir. Özellikle İnternet'in yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıyla birlikte elektronik olarak erişilebilen bilgi kaynaklarının sayısında da büyük bir artış gözlenmiştir (Tonta, 2000: 90). Geleneksel yayıncılık ile karşılaştırıldığında elektronik yayın teknolojisi, bilginin üretimi, dağıtımı, arşivlenmesi ve çoğaltılmasını daha ekonomik hale getirmektedir. Ayrıca, kullanıcılar buldukları yerden istedikleri zaman full-text (tam metin) olarak elektronik ortamdaki bu bilgilere erişebilmekte ve bu bilgilerden ücretli ya da

ücretsiz olarak yararlanabilmektedir. Dolayısıyla bilgi erişim hem daha hızlı, hem daha etkin olarak gerçekleşmektedir.

Hukuk alanındaki kaynakların (kanunların, mahkeme kararlarının, kitap ve makalelerin) hafıza güçleri sınırsız denilebilecek düzeyde olan elektronik beyinlere kaydedilerek her kademedeki hakim, avukat, yönetici ve araştırmacıların hizmetine sunulması elektronik ortamda istenen bilgiye tam metin erişimin yanı sıra büyük ölçüde, zaman, emek ve para tasarrufu sağlamaktadır.

Ayrıca, bu alandaki çalışmalar işletme, sektör ve ülke düzeyini de aşmakta, terminalleri birbirine bağlamak suretiyle oluşturulan bilgisayar ağları ile ülke çapında ve ülkeler arasında bilgi bankalarından yararlanmak mümkün olmaktadır. Hukuk alanında araştırmacının Türk ve yabancı hukuk kaynaklarına bilgisayarla ulaşabilmesinde en kolay yol ağların ağı olarak bilinen İnternet'ten faydalanmaktır. Hemen her ülkede değişik amaçlı büyük kütüphaneler kataloglarını İnternet'e bağlı bilgisayar ağlarına geçerek araştırmacıların incelemesine sunmaktadır.

Ülkemizde enformasyon alt yapı master planı çalışmalarının başladığı 1996 yılından önce de 1970'li yıllarda hukuk alanında siberetik, otomasyon, elektronik makineler, bilgisayarlar değerli çalışmalara konu olmuştur. Ülkemizde hukuk alanındaki gelişmeleri genel olarak iki başlık altında ele alabiliriz.

1) Kamu kesimindeki gelişmeler :

- Adalet Bakanlığı'nda adli sicil işlerinde bilgisayara geçilmesi.
- Yargıtay ve Danıştay'da bilgi bankaları oluşturulması, kararların bilgisayarda yazılması.
- Odalar Birliği içinde ticaret sicili işlemlerinde otomasyona geçilmesi.

- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı içinde sermaye şirketleri konusunda otomasyona geçilmesi.

- Maliye Bakanlığı Baş Hukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğü'nde hukuk bilişim sisteminin kurulması.

- Başkent Üniversitesi'nde hukuk veri tabanı hazırlama çalışmaları.

- Başbakanlık'ta Mevzuat Bilgi Sistemi (MBS) 1 Haziran 1995 tarihinden itibaren Resmi Gazete'de yayımlanmış bütün kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük ve Bakanlar Kurulu kararları ile yürürlüğe giren yönetmeliklerle ilgili gelişmeleri belli bir ücret karşılığında günü gününe bilgisayardan takip imkanı sağlamıştır. Böylece Resmi Gazete'ye abone olarak posta yolu ile temin etmek gerekmekte, özellikle yürürlükte olan metne kolaylıkla erişmek mümkün olabilmektedir.

2) Özel kesimdeki gelişmeler:

Özel kesim hukuk kaynaklarını bilgisayar ortamında disket, Compact Disc veya çevrimiçi olarak sunmak amacıyla, yoğun bir çalışma ve rekabet sonucu, araştırmacılara geniş imkan ve kolaylıklar sağlanmıştır.

- İzmir'de Martı Yazılım Ticaret ve Sanayi A.Ş.'nin yargımatik, cezamatik, sürematik programlarına isteyen hukukçular abone olabilmekte, bu firma ayrıca Mazete adlı aylık bir dergi yayınlamaktadır.

- Ankara'daki Ajans Tüba'nın Mevzuatbak'ında a) kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük ve yönetmelikler güncelleştirilmiş olarak T.C. yasal paketi şeklinde, b) Yargıtay ve Danıştay Kararları ise ayrı paket halinde sunulmaktadır.

- İstanbul'daki Lebib-Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.'nin Mevzuat Bilgi Bankası'nda (Mevbank) tüm mevzuat (kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelikler) 39 ana konuda külliyat olarak veya ekonomik özel paketler olarak sunulmaktadır.

- İstanbul Barosu'nun Yargıtay Kararları Bilgisayar Programı bulunmaktadır.

- İstanbul Hukuk Programları Ltd. Şti. 1989'da Yargıtay Kararları Bilgisayar Programı'nı hazırlamaya başlamış ve 300.000 Yargıtay Kararı arasından 40.000'ni seçerek karşı oylarla birlikte tam metin olarak bilgisayara yüklemiştir. "Büro-Hukuk Büroları Otomasyonu" ile hukuk bürolarına dosya ve yazışma işlerinde önemli bir kolaylık sağlamıştır (Karayalçın, 2001: 80-83).

Ayrıca tüm bu çalışmalar dışında "Kazancı Hukuk Sitesi", "Yetkin Hukuk Sitesi", "Türk Hukuk Sitesi", "İdeal Hukuk" gibi çok sayıda hukuk sitesi oluşturulmuştur. Ülkemizde hukuk alanındaki bilgi bankalarına ve diğer elektronik yayın faaliyetlerine çalışmanın beşinci bölümünde ayrıntılı olarak değinilecek ve son gelişmelere yer verilecektir.

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BİBLİYOGRAFİK DENETİM VE HUKUK

KAYNAKLARI

IV. 1. BİBLİYOGRAFİK DENETİM

Çağımızın bilgi birikimi, insanlığın ortak çaba ve katkısı ile oluşturulmuş ve oluşturulmakta olan çok değerli bir kaynaktır. Büyük özverilerle sahip olduğumuz bu kaynak, kullanıldıkça yenilenmekte ve katlanarak artmaktadır. Ancak, bu yenileniş ve artış, bizleri her zamankinden daha fazla bilgi erişim sorunuyla karşı karşıya getirmiştir. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, sosyal, kültürel ve ekonomik değişimler, dünya üzerindeki bilgi üretimini hızla artırmış; dolayısıyla bilgiye ulaşmak ve elde etmek önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu sorun bilginin denetimini zorunlu kılmaktadır.

İnsanın bilgi ve kültür birikimini kaydederek sonraki kuşaklara aktarması, onu diğer canlılardan ayıran en önemli özelliğidir. Kayıtlı bilgilere gerektiği anda, gereğince hızlı ve tam olarak ulaşılabilmesi ise onların bibliyografik kayıtlarının yapılıp düzenlenmiş olması şartına bağlıdır. Çünkü var olan bilgiye erişim bilginin nerede, ne biçimde, ne zaman ve nasıl üretildiğinin bilinmesi ile mümkün olabilir.

Kütüphanecilikte bibliyografik denetim olarak adlandırılan bu işlemler için çok sayıda tanımlama yapılmıştır. Bibliyografik denetim kavramındaki “bibliyografya” sözcüğü, geniş anlamıyla her biçimdeki materyalin (kayıtlı bilginin) listesi olarak tanımlanabilir. Bibliyografyanın ilk işlevi, kayıtlı bilgiyi tek tek listelemektir. Listelerin amacı bilginin varlığını duyurmaktır. Ancak bibliyografyanın işlevleri

basit bir liste hazırlamakla sınırlandırılmaz. Bibliyografya oluşturulurken, derme sağlanır, tanımlanır, sınıflandırılır, düzenlenerek yayınlanır. Dolayısıyla bibliyografya, her tür bilginin kaydedilmesi için belirli tekniklere dayanılarak yürütülen işlem ve amaçlardır.

“Denetim” sözcüğü ise, İngilizce “control” sözcüğünün Türkçe karşılığı olarak kullanılmaktadır. Denetimden amaç, hangi bilginin nerede, ne zaman yayınlandığını ve nasıl elde edilebileceğini belirlemek, dolayısıyla yayının kendisine ulaşımı gerçekleştirmektir (Baydur, 1982: 19-20).

Chaplin, bibliyografik denetimi “mevcut basılı materyalin düzenlenmiş ve ulaşılabilir kaydı demektir” şeklinde tanımlamaktadır (Chaplin, 1978: 49). Bu tanımda basılı olmayan materyal kapsam dışı kalmıştır. Hickey ise bibliyografik denetim için “tekrar elde edilebilmesini sağlamak üzere her tür materyali kimliklemek için düzenlenmiş işlemler” demektedir (Hickey, 1980: 234).

Ülker Sanalan’ın doktora tezinde ise bibliyografik denetim şöyle tanımlanmaktadır: “İnsanlığa ait bilimlere katkısı olan her türde basılmış, yayınlanmış, hatta gör-ışit araçları ile ilgili gereçlerin etkin ve örgütlenmiş sınıflandırılması ve kayıtlanması” (Sanalan, 1977: 13). Gülbün Baydur ise bibliyografik denetim konusunda şu ifadeleri kullanmaktadır; “bibliyografik denetim, enformasyon hizmetlerinde temel etkinliği oluşturur. Basit olarak sağlama ve depolama, bunların organizasyonu ve denetimi, dokümanların veya bilginin çeşitli düzeylerdeki hizmetlerle kullanıcıya sunulması” (Baydur, 1982: 22). Özer Soysal’a göre, “bibliyografik denetim, basılmış ve çoğaltılmış materyallerin düzenlenmesini bunun için de materyalin önce belirli merkezlerde toplanması, belirli standartlar

ışığında kimliklerinin saptanması ve bir mantık silsilesi içinde gruplandırılmasını gerektirir...” (Soysal, 1962: 16).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere bibliyografik denetim, tüm kayıtlı bilgiye ulaşabilmek için bunların kimliklenmeleri, konu analizi yoluyla da konu başlıkları ve sınıf numaralarının saptanması şeklinde gerçekleştirilen amaç ve işlemlerdir. Buraya kadar sıraladığımız tanımların ortak noktası, bilgiye erişimi sağlamak amacıyla, her tür materyale ilişkin bibliyografik verileri, belli bir düzen içinde elde ederek denetimi sağlamaktır. Denetimden amaç ise, gereksinim duyan kişiye, gereksinim duyduğu bilgiyi en kısa zamanda ulaştırmaktır.

Gelişen iletişim ve enformasyon teknolojisi bağlamında bilginin kaydedildiği ortamlar da sürekli değişmekte ve yenilenmektedir. Bibliyografik denetim, hangi ortamda bulunursa bulunsun bilgiyi tespit etmek, düzenlemek ve kullanıcıya sunmak amacıyla kayıtlı bilginin analiz edilerek bibliyografik kayıtlarının oluşturulması işlemlerini içerir. Bu işlemlerin, kayıtlı bilginin denetim altına alınması ve kullanıcıların bu kayıtlı bilgiye erişiminin sağlanması olmak üzere temelde iki hedefi vardır.

Bu açıklamalar ışığında bibliyografik denetim, basılı ve elektronik ortamda üretilen kayıtlı bilginin tespit edilmesi, kayıtlı bulunduğu ortam dikkate alınarak bibliyografik tanımının yapılması, söz konusu bibliyografik kimliklerin sınıflandırılarak denetim ve erişim araçlarının hazırlanmasına yönelik faaliyetlerin bütünüdür şeklinde tanımlanabilir.

Bibliyografik denetimde kaydedilen materyale hızlı ve etkin bir erişimin sağlanması temel amaçtır. Bu da doğru ve zamanında tutulacak bibliyografik kayıtlarla gerçekleştirilebilir. Clarke bunu, “bibliyografik denetim, kaydedilen

materyale ulaşım sağlanmadığı sürece geçersizdir” sözleriyle vurgulamaktadır (Clarke, 1978: 130). Günümüzde, bilgi erişim sistemi ile bibliyografik denetim birbiriyle iç içe olgular olarak kabul edilmektedir. Her ikisinde de materyale veya içeriğine erişmek söz konusudur. Çünkü bibliyografik denetim, dokümanın içeriği ile ilgilendiği sürece, bir ölçüde de bilgi erişimi sağlamaktadır. Ancak, bibliyografik denetim, materyalin içeriği ile ilgili olan genel işlemleri içerdiği için bilgiye erişim sınırlı olabilmektedir. Bu durum, bibliyografik denetim etkinliğinin boyutuna bağlıdır. Ancak bibliyografik denetim, bilgiye erişim yolunda ilk ve önemli bir adımdır.

Bibliyografik denetim, bilgi erişim araçlarının hazırlanmasına kaynaklık edecek bir alt yapı faaliyeti ve bilgi erişimin ön şartıdır. Ulusal bibliyografik denetim faaliyeti bir ülkedeki tüm konulara ilişkin bilgi erişimi doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda amacına uygun şekilde bibliyografik denetimin yürütülmediği bir ülkede hukukçuların, hukuk araştırmacılarının da istenilen düzeyde hukuk kaynaklarından yararlanabildiği söylenemez. Bilgiye erişim yöntemi ne olursa olsun denetim altına alınmamış, erişimde kullanabileceğimiz bibliyografik verileri tespit edilmemiş bir bilgi ya da belge yığını içinde araştırmamız için yeterli bilgiyi elde etmemiz çok zor hatta imkansızdır.

Ülkemizdeki bibliyografik denetim faaliyetlerinin niteliği, olumlu ya da olumsuz olarak hukuk araştırmalarını da doğrudan etkileyecektir. Çünkü ulusal bibliyografik denetimin kültürel amacı, konusu ne olursa olsun her tür kullanıcıyı gereksinim duyduğu bilgiye ulaştırmaktır.

IV.1.1. Yasal Yapı

Bibliyografik denetimin yasal tabanı “derleme kanunu”dur. Ulusal bibliyografik denetimin gerçekleşebilmesi, bir takım koşulların karşılanmasına bağlıdır. İlk olarak o ülke içinde üretilen her tür materyale ulaşmak gerekir.

Materyale ulaşma ve elde etme için kabul edilen en genel yöntem olan *derleme*, bir merkez tarafından her yeni yayının bir ya da birkaç kopyasının (genellikle kanun gereğince) zorunlu olarak sağlanmasıdır (Cesur, 1986: 18).

Lorr’a göre derleme, “devlet tarafından yayıncıların, ürettikleri her tür yayından, belirli bir kopyasını, gösterilen süre içerisinde, önceden belirtilmiş kütüphane ya da benzer kuruluşlara vermekle yükümlendirildiği yasal bir düzenlemedir” (Lorr, 1995: 94).

Ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarına göre değişiklik gösteren derleme uygulamalarında, amaç konusunda hemen hemen bir görüş birliği söz konusudur. Derlemenin amaçları Sağlamtuñ tarafından şu maddeler altında toplanmıştır:

- 1) Ulusal kültür mirasının saklanması, korunması, gelecek kuşaklara aktarılması,
- 2) Telif haklarının korunması,
- 3) Sansür (Basının denetimi),
- 4) Değişim materyali sağlanması,
- 5) Bibliyografik denetim, ulusal bibliyografyanın oluşturulması,
- 6) Kütüphane koleksiyonunun oluşturulması ve geliştirilmesi,
- 7) Ulusun kültürel ve düşünsel yaşamına ilişkin çeşitli istatistiksel verilerin sağlanması,

8) Devlet yayınlarının sağlanması,

9) “Gri yayınlar”ın sağlanması (Sağlamtuñ, 1998: 216).

Bir milletin en büyük zenginliklerinden biri olan kayıtlı bilgi birikiminin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan “derleme”, XVI. yüzyılda Fransa’da başlayarak tüm ülkelerde uygulanan bir yöntem olmuştur. Gelişmiş ülkelerden yaklaşık 300 yıllık bir gecikme ile başlayan ülkemizdeki derleme çalışmaları, uzun bir süre yalnızca basının denetlenmesi amacı ile yapılmıştır.

Günümüzde ülkelerin derleme sistemleri birbirine benzememektedir. Ancak, UBC (Universal Bibliographic Control Office) tarafından her ülkenin mevcut koşullar ve beklentilere uygun olarak derleme kanununu yaygınlaştırması ve gözden geçirmesi önerilmiştir. Derleme sistemleri arasındaki farklılıklar özellikle kapsam, yükümlülükler, derlenecek kopya sayısı gibi konularda ortaya çıkmaktadır. Derleme kanunlarının yalnızca basılı materyali değil, baskı tekniğinden ayrı yöntemlerle üretilen ve çoğaltılan her türdeki materyali kapsamı gerekmektedir. Ancak pek az ülkede uygulama bu şekilde gerçekleştirilmektedir.

Ülkelerin çoğunda derleme çalışmalarının yönetildiği ve kopyaların saklandığı yer genelde ulusal kütüphanelerdir. Bunun yanında kopyalardan diğer tür kütüphanelerinde alıyor olduğu görülmektedir (Sağlamtuñ, 1998: 217). Derleme çalışmalarının idaresi de ya ulusal kütüphane içinde kurulan bir birim, ya da Fransa ve Türkiye örneğinde olduğu gibi ulusal kütüphaneden bağımsız bir birim tarafından yürütülmektedir.

Batı ülkelerinde başlangıcı 16. yüzyıla kadar uzanan derleme uygulamaları Osmanlı İmparatorluğu’nda, 19. yüzyıl ortalarına kadar bile gündeme gelmemiştir.

Şüphesiz bunda, matbaanın Osmanlı'ya 300 yıllık bir gecikme ile girmiş olmasının payı büyüktür.

Yerli basım ve yayıncılık çalışmalarını düzenleyen ilk yasal düzenleme ise, 16 Ocak 1857 tarihinde çıkarılan bir nizamname olmuştur. Bu yasada yer alan; “yayınlanan eserin dine ve devlete zararlı olmadığına anlaşılması için, bir kopyasının devlet tarafından ücretsiz olarak alınması” düşüncesi, daha sonraki düzenlemelerin de ortak noktasını oluşturmaktadır. Batılı toplumların derleme uygulamalarında da rastlanan, siyasi denetim amaçlı bu uygulama aynı zamanda Osmanlı'da derleme çalışmalarının da başlangıcı olmuştur. Bu çalışmalardan sorumlu devlet organı ise Maarif Nezareti (Milli Eğitim Bakanlığı)'dir (Matbaa Nizamnamesi, 1873: 227). Ayrıca o tarihlerde yerel gazetelerden birer kopyası adliyeye, ikişer kopyası da Dahiliye Nezareti (İçişleri Bakanlığı)'ne, il yıllıklarından ise birkaç kopyanın Şura-yı Devlet (Danıştay)'e gönderilmesi istenmektedir (Acaroğlu, 1979: 15). Yani üst düzey bir yargı kurumu yalnızca siyasi amaçlı da olsa derleme kurumu olarak düşünülmüştür. Bu uygulama, günümüzde hukuk kaynaklarının derlenmesinden sorumlu bir hukuk kurumunun belirlenmesi gerekliliğini düşündürmektedir.

Burada üzerinde dikkatle durulması gereken nokta, derlemenin yapılış nedenleri değil, derlemenin sonuçları ile ilgilidir. Elde edilen derleme kopyalarının, ulusal bir kütüphanenin koleksiyonunu oluşturması ve daha da önemlisi ulusal bir bilgi merkezinde bu zengin koleksiyonun ihtiyaç duyan kişilerin hizmetine sunulması, ulusal bir bibliyografya ve toplu katalogların yayınlanması gibi bibliyografik denetim hizmetlerine alt yapı oluşturup oluşturmadığı birinci derecede önemlidir. Bu anlamda düşündüğümüzde ülkemizde kültürel amaçlı derlemenin 1934

yılında çıkarılan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ile başladığı söylenebilir (Basma..., 1934: 4076-4077).

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'ndeki yetersiz derleme çalışmalarının o döneme ilişkin hukuk araştırmacıları açısından yayınlanmış tüm kaynaklara erişim için bir dezavantaj teşkil ettiği açıktır. Çünkü, derlenemeyen ve bibliyografik denetimi sağlanmamış kaynaklara erişim ya tesadüfi ya da imkansız olacaktır.

Yabancı ülkelerde başlangıcı 16.yüzyıla kadar inen derleme uygulamalarının ülkemizde amaç ve kurumları ile gerçek anlamda oluşumunu sağlayan bu yasa, Türk kültür yaşamı açısından önemli bir gelişmedir. 1925 tarihli Fransız “Dépot Légal” yasının hemen aynıyle çevirisinden oluşan yasa, yürürlüğe girdiği tarihten bu yana ülkenin kültür ve düşünce birikimi eserlerin elde edilip korunarak, bugün ve gelecekte kullanımına olanak sağlanmasının yanında, telif hakkının korunması ve bibliyografyaların yayınlanması gibi o güne kadar ihmal edilmiş kültür hizmetlerine öncülük etmiştir.

Yasa, yürürlüğe girdiği yıllarda oldukça güncel bilgiler içermektedir. Ancak gerek derleme işlerini uygulamakla sorumlu kurumların oluşturulamaması ve gerekse yasanın günün koşullarına göre yenilenememiş olması, günümüzde yasayı eksiği fazlasından çok bir uygulama haline getirmiştir. Ülkemizde Derleme Yasası'nı güncelleştirme çabaları yaklaşık her 10 yılda bir kanun tasarıları hazırlanarak gündeme gelmiş ancak bu tasarılarından her nedense sonuç alınamamıştır. Bu konudaki girişimlerden biri 1989 yılında “Basılmış veya Çoğaltılmış Eserleri Derleme Kanunu Tasarısı” adı ile Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan bir tasarıdır. Bu tasarının bölüm başlıklarının değiştirilmesi ve içeriğinin günün koşullarına uygun duruma getirilmesi ile ilgili oluşturulmuş bir tasarı da 1998 yılında

hazırlanmış ve IV. Yayın Kongresi kitabında yayınlanmıştır. Bu yeni tasarı hazırlanmadan önce, birçok kurum ve kişilere 1978 ve 1989 yılında hazırlanmış tasarı metinleri gönderilerek görüş istenmiştir. Bu tasarı, içeriği ne olursa olsun her türlü bilgisayar, müzik ve video cihazlarında kullanılmak üzere üretilmiş, ses, görüntü ve veri içeren optik ve manyetik ortamlara kaydedilerek çoğaltılmış fikir ve sanat eserlerini kapsamaktadır. Tasarıda dördüncü maddenin “a” ve “b” bendlerinde geçen tüm basma eserler için (yerel gazeteler hariç) 4 olan derleme nüshalarından; bir adedi TBMM Kütüphanesi’ne verilmek, bir adedi arşivlenmek, diğeri ise hizmete sunulmak üzere üç adedi Milli Kütüphane’ye, bir adedi de eserin yayınlandığı il halk kütüphanesine verilmesi öngörülmektedir. Yerel gazeteler ise bir nüsha olarak derlenerek yalnızca yayınlandığı yerin il halk kütüphanesine verilir, ayrıca Milli Kütüphane’ye gönderilmez. Aynı maddenin c, d, e, f ve g bendlerinde belirtilen diğer basma eserler ise basılı olmayan eserler, bir nüsha derlenerek Milli Kütüphane’ye gönderilecektir. Bir nüsha olarak derlenmesi önerilen tezlerin Yüksek Öğretim Kurulu Yayın ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı’na, patentlerin de Devlet Patent Enstitüsü’ne gönderilmesi istenmektedir (Çoğaltılmış ..., 1998: 106).

Önceki tasarılar ile karşılaştırıldığında, bu tasarımın getirmiş olduğu en büyük yeniliğin belki de, derleme nüshalarının kütüphanelere dağıtımını konusunda olduğu görülecektir. Çünkü, önceki tasarıların tümünde derleme nüsha sayısının artırılıp, bunların ülkenin değişik bölgelerinde merkezi koleksiyonlar oluşturulması düşüncesinin, bu tasarıda biçim değişikliğine uğradığı görülmektedir. Bu tasarıdaki değişiklikten hareketle, hukuk kaynaklarımızın derlenmesi ve bibliyografik denetiminin sağlanması amacıyla da hukuk kaynaklarının derleneceği bir hukuk dokümantasyon merkezinin oluşturulması ya da belirlenmesi önerilebilir. Böylece

her ortamda üretilmiş hukuk kaynakları bir merkezde toplanarak hukuk kaynaklarına yönelik bibliyografik denetim araçları da daha kısa zamanda ve daha sağlıklı biçimde oluşturulabilecektir.

Konuyla ilgili son değişiklik, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun'la yapılmıştır. Bu Kanun'un 5. ek maddesinde şu ifadeler yer almaktadır: “Bu Kanun kapsamında korunan çoğaltılmış fikir ve sanat eserleri kültür mirasının korunması ve devam ettirilmesi amacıyla Kültür Bakanlığı tarafından derlenir. Fikir ve sanat eserlerini çoğaltan eser veya hak sahibi gerçek veya tüzel kişilerin çoğaltılan eser nüshalarından çoğaltımından itibaren bir ay içinde en az beş nüshayı derlenmek üzere vermeleri zorunludur. Derlenecek eserler, bu eserleri verecekler ve sorumlulukları, derleme işlemlerini yürütecek birimler, derlenecek nüshaların sayısı, verileceği kuruluşlar, derlemeyle ilgili diğer işlemlere ilişkin usul ve esaslar Kültür Bakanlığı tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir. Bu madde hükmüne aykırı olarak, derlenmesi gereken eserleri süresi içinde vermeyenler 5 milyar lira para cezası ile cezalandırılırlar. Bu maddede öngörülen para cezaları gerekçesi belirtilmek suretiyle Kültür Bakanlığı İl Kültür Müdürünce verilir. Para cezasının, tutanağın tebliği tarihinden itibaren 10 gün içinde ödenmesi gerekir. 10 gün içinde ödenmeyen cezalar iki katına çıkar ve ödeme süresi 10 gün daha uzar, bu süre içinde de ödenmeyen cezalar üç katına çıkar. Cezanın ödenmiş olması, çoğaltılan eser nüshalarının verilmesine ilişkin yükümlülüğü ortadan kaldırmaz. Para cezaları ilgililere usulüne göre tebliğ edilir. Bu para cezalarına karşı tebliğ tarihinden itibaren 10 gün içinde yetkili Sulh Ceza Mahkemesine itiraz edilebilir. İtiraz üzerine işlemler durmaz. Mahkemenin itiraz üzerine verdiği kararlar kesindir. İtiraz, zorunlu görülmeyen hallerde evrak üzerinde

inceleme yapılarak ve kısa sürede sonuçlandırılır. Bu maddeye göre verilen para cezaları 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uyarınca tahsil edilir. Tahsil olunan meblağ tahsilatı takip eden ayın sonuna kadar bu Kanunun değişik 44. maddesinin ikinci fıkrasındaki özel hesaba aktarılır (Fikir ve Sanat Eserleri..., 2001: 40). Bu kanunun uygulanmasında da bir takım belirsizlikler vardır bu nedenle bazı sorunlar yaşanmaktadır.

Ülkemizde bibliyografik denetimi gerçekleştirme yolunda sürdürülen derleme çalışmaları, henüz istenen düzeye ulaşmamıştır. Bunun en büyük nedeni, günün koşulları ve gereksinimleri karşısında yasal ve örgütsel yapının etkili bir denetim sistemini getirememesidir. Özellikle, Derleme Yasası'nın boşluklarından ve yetkili birimlerin gerekli olanaklara sahip olamayışından kaynaklanan sorunlar yüzünden Türkiye'nin ulusal düzeydeki bibliyografik denetim sistemi, gerek denetim altında tuttuğu alan, gerekse yansıttığı süre bakımından yetersiz ve etkisiz kalmaktadır. Bu sorunun çözümü için, yasal ve örgütsel düzenlemelere gerek vardır.

Derleme konusuna ilişkin Osmanlı'da yasanın çıkarılması için gösterilen çabaların, Türkiye Cumhuriyeti yıllarında yasanın günün koşullarına göre yenilenememesi şeklinde devam ettiği görülmektedir (Polat, 1999: 595). 1950'lerden bu yana yasanın günün koşullarına uygun duruma getirilmesi amacı ile hazırlanmış birçok tasarı yasalaşma olanağı bulamamıştır. Mevcut yasa 1950'li yılların gereksinimlerini bile karşılamaktan uzak iken, teknolojiye koşut pek çok yayın ortamının çıktığı günümüzde halen yürürlüktedir. Plaklar, ses ve görüntü kasetleri, Compact Disc, gibi ürünlerin derlenmesinin günümüze kadar gerçekleşmemiş olması, gelecek nesiller için kültür mirasımızın denetimi açısından büyük bir boşluğu oluşturmaktadır. Bilgisayar teknolojisine dayalı birçok yeni ürünün ortaya çıktığı

günümüzde, mevcut yasa günümüz koşullarına uygun biçimde yeniden oluşturulamaz ise, bu boşluk telafisi mümkün olmayacak bir boyuta ulaşacaktır. Kaldı ki, günümüzde yasanın kapsadığı ürünlerde dahi kaçak oranının %50'lerde olması, sorunun hangi boyutta olduğunu göstergesidir.

Ülkemizde halen BYRDK ile derlenen altı nüsha dışında, bazı yasalar gereğince, çeşitli amaçlara yönelik derleme nüshaları alınmaktadır. Bu uygulamalar 19. yüzyılın ortalarından beri kesintisiz devam ederek günümüze kadar gelmiştir.

BYRDK dışında yapılan derleme çalışmaları ulusal bibliyografik denetime ve bibliyografik denetim araçlarının hazırlanıp ulusal bilgi birikimimizin duyurulmasına doğrudan ve önemli ölçüde katkılar sağlayacak çalışmalar olarak değerlendirilemez. Derleme nüshalarının zaman zaman farklı kurumlara teslim edilmesi, bibliyografik denetimde bir konu paylaşımından çok siyasi denetim amacı gütmektedir. BYRDK dışında çıkarılan yasalar doğrultusunda Turizm Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumların derleme nüshası almaları derlemede bir konu ayırımına gidildiğini göstermektedir. Ancak ülkemizde hukuk kaynaklarının çokluğu ve derlenmesi gerekliliği göz önüne alınarak özellikle doktrine ilişkin hukuk kaynaklarının derlenmesine ilişkin yasal bir düzenlemenin olmaması hukuk kaynaklarımızın derlenmesine gerekli önemin verilmediği ve duyarlılığın gösterilmediğini ortaya koymaktadır.

IV.1.2. Kurumsal Yapı

Bibliyografik denetimin gerçekleştirilmesi ve belirli işlevlerin yerine getirilebilmesi için bir “Ulusal Bibliyografya Merkezi”nin varlığı kaçınılmazdır. Bu

merkezin temel amacı, ulusal yayını derleyip saklamak ve ulusal yayını oluşturan materyalin güvenilir kayıtlarını üretmektir. Bu da, ulusal bibliyografik merkeze:

- 1) Ülkede üretilen her yayın için, uluslararası standartlara uygun, güvenilir ve kapsamlı bibliyografik kayıtları hazırlamak,
- 2) Bu kayıtları en kısa zamanda yayınlamak, gibi iki önemli sorumluluk yüklemektedir.

Merkez'in sorumluluklarını etkin bir biçimde yerine getirebilmesi, ulusal bibliyografik denetimin gerçekleşmesi ve uluslararası katılımın sağlanabilmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda Merkez'in gereksinimleri şu maddelerle sıralanabilir:

- Kaydedilecek materyale hızla ulaşım olanaklarının sağlanması,
- Bibliyografik kayıtları gerektiği biçimde üretebilecek ulusal kütüphane sistemine hizmet edecek ve uluslararası bibliyografik etkinliklere katılımında bulunabilecek nitelikte (mesleki deneyimi ve yabancı dil bilgisi olan) personel,
- Ulusal bibliyografyayı yayınlayabilmek için yeterli kaynak (araç-gereç, danışma kaynakları, mali güç gibi),
- Yasal taban.

Ulusal bibliyografik denetimin gerçekleşebilmesi için bu gereksinimlerin eksiksiz karşılanması gerekmektedir.

Ulusal bibliyografik merkezin temel amacı, ülke içinde ve o ülke ile ilgili olarak dışarıda üretilen belgeleri derleyerek ulusal dermeyi oluşturmak ve dermeye ilişkin güvenilir kayıtları üretmektir. Yabancı ülkelerde derleme nüshalarının toplandığı ve bibliyografik denetim araçlarının hazırlandığı ulusal bibliyografik merkez genelde milli kütüphanelerdir. Ülkemizde ise derleme nüshaları Basma Yazı

ve Resimleri Derleme Müdürlüğü (BYRDM) tarafından alınmakta, Milli Kütüphane içinde ise Bibliyografya Enstitüsü bulunmaktadır.

Başlangıçta hem derleme yükümlülüğü, hem de ulusal bibliyografya yayınlama sorumluluğu BYRDM'ne verilmiştir. Müdürlük her iki işlevi de 1953 yılına kadar sürdürmüştür; 1955 yılındaki yasal bir değişiklikle ulusal bibliyografyayı yayınlama sorumluluğu, Bibliyografya Enstitüsü'ne devredilmiştir.

Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü, 21 Haziran 1934 tarihinde kabul edilerek 2 Temmuz 1934 te yürürlüğe giren 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu (Basma Yazı...., 1934) gereğince kurulmuştur. Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü'nün kurucusu Selim Nüzhet Gerçek'tir.

13 Ekim 1978'de Müdürlüğün verdiği hizmetlerin bir kültür görevi olduğu düşünülerek, Milli Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı arasında imzalanan bir protokolle Müdürlük, Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir. Halen bu Bakanlık bünyesinde, İstanbul'da Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak hizmet vermektedir.

Basma Yazı ve Derleme Müdürlüğü'nün amacı, Türk ulusunun kültürel varlığını oluşturan düşün ve sanat ürünlerini en etkin ve sağlıklı biçimde derleyerek toplumun bilgi ve yararına sunmak ve ulusal kültür birikiminin gelecek kuşaklara aktarımını sağlamaktır. Kuruluşundan bu yana Birimin görevlerinde değişiklikler olmuş ve özellikle, derlenen yayınları bir bibliyografya aracılığı ile duyurma/yayınlama sorumluluğu, Derleme Müdürlüğü'nün ilgi alanı dışına çıkmıştır.

Müdürlüğün, Derleme Kanunu'na göre başlıca görevi, Türkiye'de her tür baskı yöntemiyle basılıp yayımlanan ürünlerden beşer nüsha derleyerek, bunların kaydını

yaptıktan, eksikliklerini saptayıp sağladıktan sonra Türkiye'nin beş büyük kütüphanesi; Milli Kütüphane, Ankara İl Halk, İstanbul Beyazıt Devlet, İstanbul Üniversitesi ve İzmir Milli Kütüphanelerine göndermektir. Daha sonra bu kütüphanelere TBMM Kütüphanesi'nin eklenmesiyle derleme alan kütüphane sayısı altıya çıkmıştır. Müdürlük, ayrıca derlenen ürünlerin yıllık istatistiklerini hazırlayarak ilgili yerlere vermektedir (Cesur, 1986: 74).

Bir ülkede, ulusal bir bibliyografik merkezin, yurt içinde yayınlanan her tür materyali derleme yolu ile bünyesinde toplayarak ulusal derlemenin sürekliliğini sağlayan Ulusal Kütüphane ya da Ulusal Kütüphane içinde bibliyografik yetkiye sahip bir birimin olması gerekmektedir.

Bu merkez, ülke düzeyinde ulusal bibliyografik denetime ilişkin işlemleri üstlenecek; dermeye eklenen her yayın için gerekli güvenilir kaydı hazırlayarak bu kaydın üretimini yapacaktır. Aynı zamanda da bu birimin, "Ulusal Süreli Yayınlar Merkezi" işlevlerini gerçekleştirmesi de olasıdır (Anderson, 1974: 31).

Ülkemizde ulusal bibliyografik merkez sorumluluğunu "Milli Kütüphane" üstlenmiştir. Milli Kütüphane içinde oluşturulan "Bibliyografya Merkezi Daire Başkanlığı", bu konudaki işlevleri belirli bir süre yerine getirmiştir. Birim, 1955 yılında "Bibliyografya Enstitüsü" adı ile Milli Kütüphane Kanunu'na ek bir Kanunla kurulmuştur.

Kuruluş Kanunu, Enstitünün görevlerini şöyle belirlemiştir:

"Başta Türkiye Bibliyografyası ve Türkiye Makaleler Bibliyografyası olmak üzere, her türlü ilmi araştırmaları mümkün kılacak ve kolaylaştıracak mahiyette muhtelif sahalara ait çeşitli bibliyografyalarla memleket kütüphanelerindeki basma eserlerin toplu kataloglarını hazırlayıp neşretmek, bu çeşit araştırmalara ve

çalışmalara yardım etmek; Bibliyografya Enstitüsü, aynı zamanda ilim adamlarının yerli ve yabancı neşriyata müteallik olarak karşılaşacakları güçlükleri halledecek bir istihbarat merkezi vazifesini de görecek, memleket kütüphaneleri arasında matbu kitaplarla periyodik eserlerin mübadelesi, mikrofilm ve sair (doküman) iaresi ve icabında bu dokümanların mübadelesi işlerine tavassut ve yardımda bulunmak...” (Milli..., 1955: 9013).

Bibliyografya Enstitüsü'nün ulusal bibliyografyanın yayın sorumluluğunu üstlenmesinden sonra, bibliyografyada yapısal olarak gelişmeler gözlenmiştir. 1970'li yılların başında bibliyografik alanda yeni bir gelişme gerçekleşir. O yıllarda devlet yayınlarının izlenmesinde sorunlarla karşılaşılmaktadır. Bu durum, devlet yayınlarını bütün olarak izleyip bibliyografya aracılığıyla duyurma yükümlülüğü taşıyan bir birim oluşturulması gereksinimini ortaya çıkarmıştır. “1971 yılında yine Milli Kütüphane'nin çatısı altında Devlet Planlama Teşkilatı'nın teşviki ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın onayı ile “Devlet Dokümantasyon Merkezi” kurulmuştur. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu da kurulan bu örgütü içtenlikle desteklemiştir (Başbuğoğlu, 1972: 39). Devlet Dokümantasyon Merkezi'nin kurulması çoğunluğu devlet yayınlarından oluşan hukuk kaynaklarının bibliyografik denetimi açısından önemli bir aşamadır. Devlet yayınlarının derlendiği bir dokümantasyon merkezinin kurulması hukuk kaynaklarımızın tespiti, denetimi ve erişimi konusuna o dönemde gösterilen ilginin de bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

1978 yılında ulusal bibliyografik etkinliklerle ilgili olarak yeni bir çalışma başlatılmıştır. Kültür Bakanlığı bünyesinde gerçekleştirilen düzenlemeye bağlı olarak Milli Kütüphane'de yeni bir organizasyona gidilmiştir. 1978'e kadar Bibliyografya Enstitüsü, Müdürlük olarak Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir birim

olarak hizmet vermiş, Türkiye Bibliyografyası Bölümü, Türkiye Makaleler Bibliyografyası Bölümü, Toplu Katalog Bölümü, Dokümantasyon Merkezi olmak üzere dört bölümden oluşmuştur.

1980’li yıllara gelindiğinde bu konuda yeni bir organizasyon değişikliği yapılmıştır. 13 Aralık 1983 tarihli bir kararname ile Milli Kütüphane “Başkanlık” biçimine dönüşmüştür. Enstitünün adı ise “Bibliyografya Merkezi” olarak değiştirilmiştir (Kültür..., 1983: 362).

Milli Kütüphane’nin 2003 yılı itibariyle son yapılanmasında, milli bibliyografik denetimin sağlanması için Derleme Kanunu’na göre derlenen kitap, dergi, gazete gibi süreli yayın ve nota, harita, afiş takvim ve benzeri kitap dışı materyalin bibliyografik künye içeren Türkiye Bibliyografyası ve yine Kanun’a göre derlenen süreli yayınlardan seçilmiş makale künyelerini kapsayan Türkiye Makaleler Bibliyografyası’nı hazırlamaktan sorumlu birim “Bibliyografya Hazırlama Şube Müdürlüğü” olarak belirlenmiştir (Milli Kütüphane’nin..., 2003).

Milli Kütüphane Bibliyografya Hazırlama Şube Müdürlüğü’nde halen araştırmacıların kaynak gereksinimine yönelik hizmetler de verilmekte, yurt dışı ve yurt içi istekler karşılanmaktadır.

Ülkemizde hukuk kaynaklarımızın derlenmesi ve hukuk bibliyografyalarımızın yayımlanmasından sorumlu örgütsel bir oluşuma ya da ulusal bibliyografik denetimden sorumlu kurumların güçlendirilmesine gereksinim duyulmaktadır. Ulusal bibliyografyalarımızın yayımlanması ve ulusal kaynaklarımızın derlenmesinden sorumlu kurumlar BYRDM ve Bibliyografya Hazırlama Şube Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen derleme faaliyetleri hukuk kaynaklarımızın bibliyografik denetimi açısından yetersiz kalmaktadır.

IV.2. BİBLİYOGRAFİK DENETİM ARAÇLARI

Bibliyografik denetim araçları genel olarak; bibliyografyalar, kataloglar, dizinler ve bibliyografik veri tabanları olmak üzere dört başlık altında incelenebilir.

IV.2.1. Bibliyografyalar

Bibliyografik denetimde yaygın olarak kullanılan ve diğer erişim araçlarına da kaynaklık teşkil eden en etkili denetim aracı bibliyografyalardır.

Bibliyografya, materyallerin bir kütüphanede bir araya getirilmiş dermeden farklı olarak içerik yönünden herhangi bir özellikte sınırlandırılmış listesidir. Bir bibliyografya, belirli bir ülkede, yayımlanmış, belirli bir konuda, belirli bir biçimde ya da içeriği birçok başka faktörle sınırlandırılabilen materyalleri listeleyebilir. Bibliyografyalar basılı ya da bilgisayar veri tabanları şeklinde olabilir (Rowley, 1996: 6).

Yayınları tanımlayıp onlar hakkında tanıtıcı, niteleyici ve benzerlerinden ayırıcı bilgiler sunan bibliyografyalar, eserlerin çeşitli basımlarını inceleyerek bibliyografik gelişimlerini de belirtmektedirler.

Hızla ilerleyen bilim ve teknolojiye paralel olarak bilimsel yayınların artmasıyla, her alanda bibliyografik denetim ihtiyacına cevap verebilecek özel bibliyografya türleri yayımlanmaya başlamıştır.

Bibliyografyalar kapsamı bakımından “genel” ve “özel” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır:

IV.2.1.1. Genel Bibliyografyalar: Yayınları herhangi bir konu sınırlaması yapmadan listeleyen bibliyografyalardır.

a) Evrensel Bibliyografyalar: Dünyadaki tüm yayınları herhangi bir konu sınırlaması yapmadan tanıtmayı amaçlayan bibliyografyalardır.

b) Bibliyografyaların Bibliyografyası: Yayınlanmış bütün bibliyografik kaynakları bir ayırım yapmadan veren kaynaklardır (Sefercioğlu, 1999: 257).

c) Ulusal Bibliyografyalar: Bir ülkenin bütün yayınlarını listeleyen bibliyografyalardır.

Genel olarak, “Bir ulusun kayıtlarının, bir ulus hakkındaki kayıtların, bir ülkede telif hakkı alınmış ya da bir dildeki kayıtların tam veya tamama yakın listesi” şeklinde tanımlanan ulusal bibliyografyalar, derleme kanunu ile elde edilen materyali listeler. Bununla birlikte, bibliyografyanın derleme kanunu aracılığıyla sağlanan her materyali kapsamına alması gerekemeyebilir. Kapsam, günümüzde ve gelecekte ortaya çıkacak ulusal gereksinimler, ulusal yayının niteliği ve bibliyografyanın yayınlanma olanaklarına bağlı olarak belirlenmelidir (Cesur, 1986: 20).

Ulusal bibliyografyaların en önemli özelliklerinden biri de “güncel duyuru” yapabilmektir. Ancak günümüzde en iyi işleyen bibliyografik merkezler bile, yayınlarını istenen çabuklukla araştırmacıların hizmetine sunamamaktadırlar. Yayının çıktığı yıl içinde derleme yoluyla bibliyografik merkezlere ulaştırılması ve işlemlerin yapılması, büyük bir ihtimalle gerçekleşmemekte; çoğunlukla işlemler bir sonraki yıla kalmaktadır. Bibliyografyaların bilgisayar çıktısı olarak üretilmesi, yani otomasyona gidilmesi bir çözüm yolu olarak görülmektedir. (Baydur, 1982: 95). Özellikle doktrine ilişkin hukuk kaynaklarının duyurulmasında ve erişimindeki gecikmenin hukuk araştırmalarını olumsuz yönde etkilmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla ulusal bibliyografyaların kullanım amacını bilgi uzmanları için seçim ve sağlama, kullanıcılar için güncel bilgiye erişim olarak kabul edersek, güncel

yayınlarnın bibliyografik kayıtlarının düzenli ve sık aralıklarla çıkarılması gerekmektedir.

Ulusal bibliyografik denetim için, yalnızca güncel bibliyografik çalışmaların sürdürülmesi yeterli değildir. Bunun yanı sıra, geriye dönük çalışmalar da yapılmalıdır. Ulusal bibliyografyaların yayınlanmaya başladığı tarihten geriye dönerek geçmiş dönemleri de denetim altına almak gerekmektedir. Ancak, geriye dönük çalışmalardan başarılı sonuçlar alabilmek için, güncel bibliyografyanın da istenen düzeye ulaştırılmış olması zorunludur. Ulusal bibliyografyanın yetersiz ve zayıf kaldığı yerde, iyi bir geriye dönük bibliyografya çalışması ortaya konamaz (Beaudiquez, 1983: 309). Hukuk kaynaklarımızın Cumhuriyet öncesi dönemden günümüze sürekliliği göz önüne alındığında geriye dönük bibliyografik denetim çalışmalarının hukuk kaynaklarımız açısından önemi yadsınamaz.

Ulusal bibliyografyalardaki eksiklik ve gecikmeler hukuk araştırmacılarını da olumsuz yönde etkileyecek ulusal bibliyografyada yer alacak hukuk doktrinine ilişkin kaynakların tamamına, zamanında erişmek mümkün olmayacaktır. Ayrıca hukuk için özel olarak oluşturulması düşünülen bibliyografik denetim araçlarının güncel ve etkin olarak kullanıcıların gereksinimini karşılaması da temel de ulusal bibliyografyanın niteliğine bağlıdır.

VI.2.1.2. Özel Bibliyografyalar: Özellikle konu bakımından sınırlama yapılarak oluşturulan yayın listeleridir.

a) Kişi Bibliyografyaları: Bir kimse tarafından ve/veya o kimse hakkında yazılmış eserleri listeleyen bibliyografyalardır.

b) Konu Bibliyografyaları: Yalnızca belli konulardaki yayınları tanıtan ihtisas bibliyografyalardır (Sefercioğlu, 1999: 257). Türk Hukuk Bibliyografyası gibi.

Herhangi bir uzmanlık alanına giren bir konu üzerinde ciddi bir inceleme yapabilmenin ilk şartı, o konu üzerinde o zamana kadar neler yazılmış olduğunu tespit etmektir. Bu nedenle her tür yayının artmış olduğu bu dönemde konu bibliyografyalarının çok büyük bir rolü vardır. Konu bibliyografyalarının oluşturulmadığı düşünüldüğünde, araştırmacıların kaynaklara erişim için normalin üstünde bir zaman ayırmaları ve çalışmalarından da istenilen sonuca ulaşamamaları söz konusu olmaktadır. Uzmanlık çalışmalarının ülkemizde gereği gibi ortaya çıkıp, gelişmesi ve rasyonel olmayan çalışmaların önlenmesi için her şeyden önce Türk ihtisas bibliyografyalarının, araştırmacıların gereksinimini karşılayacak şekilde hazırlanması ve zamanında yayınlanması gerekmektedir. İhtisas bibliyografyacılığımızın yeterli derecede gelişmemiş ve her uzmanlık alanına ait periyodik konu bibliyografyalarının şimdiye kadar yayınlanmamış olmasının nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Türkiye Bibliyografyası fasiküllerinin zamanında yayınlanmaması,
2. Eski Türkçe eserler genel bibliyografyasının oluşturulmaması,
3. Bibliyografya hazırlayanların eserlerini bastırmakta ve zamanında piyasaya sürmekte karşılaştıkları çeşitli güçlükler,
4. İhtisas bibliyografyaları çalışmalarını ve yayını teşvik edecek, plan ve programa bağlayacak, bu alanda işbirliği sağlayacak, bibliyografya çalışmalarını teknik mali bakımdan destekleyecek resmi veya yarı-resmi bir organın bulunmaması ya da mevcut kurumların bu yolda ve birlikte bir çaba içinde olmamaları.

İhtisas bibliyografyalarının hazırlanması, tamamlanması ve zamanında yayınlanması öncelikle ulusal bibliyografyadaki aksaklıkların giderilmesine bağlıdır. Ancak bu da yeterli değildir. Çünkü ihtisas bibliyografyalarının hazırlanması için ilgili alanda uzman kişilerin ortak çabası gerekmektedir (Karayalçın, 1954: 22-25).

Hukuk alanında hazırlanmış konu bibliyografyaları geçmişten günümüze özverili hukukçuların zor şartlar altında çok büyük emek harcayarak hazırladıkları çalışmalar olarak göze çarpmaktadır. Ancak yapılan bu çalışmalar hukuk gibi çok geniş bir yelpazeye yayılmış bir alandaki bibliyografik gereksinimi karşılayacak boyutta değildir.

Bunlardan başka, bir konu sınırlandırması yapmış olsun ya da olmasın yayınların belli ölçülere göre seçilmiş bir kısmını listelemeyi amaçlayan Seçme Bibliyografyalar, listeledikleri yayınlar hakkında eleştirici bilgiler de veren Eleştirili Bibliyografyalar ve tanıttıkları eserlerin içerikleri hakkında açıklamalar da sunan Açıklamalı Bibliyografyalar gibi bibliyografya türleri de vardır. Bazı bibliyografyalar ise belli bir yayın dönemini içine alan monografik çalışmalardır. Kimileri ise yayınları sürekli olarak tanıtılabilmek için belli aralıklarla yayımlanan süreli yayın türünde yayınlardır.

IV.2.2. Kataloqlar

Bibliyografyalar dışındaki bir başka bibliyografik denetim aracı da Kataloqlardır. Katalog teriminin değişik bilim adamları tarafından farklı kaynaklarda oldukça fazla tanımı yapılmıştır. Örneğin; kütüphanecilik ve bilgi bilimi alanında önemli bir kaynak olan Harrod's Librarians Glossary'de katalog şöyle tanımlanmaktadır: "Kitapların ve kitapdışı materyallerin listesi ya da bazı kesin

kurallara göre düzenlenmiş listelerdir. Kataloglar, koleksiyonların kaynaklarını, kütüphaneyi ya da kütüphaneler grubunu kaydeder ve gösterir” (Harrod, 1995: 110).

Yurdadoğ, Kitaplık Bilim Terimleri Sözlüğü’nde ise katalog şöyle tanımlanmıştır: “Belli bir plana göre düzenlenmiş liste. Kütüphanedeki tüm gereçlerin kaynakçal kimlikleri ve konuları bakımından tanıtmak, arandıklarında bulunmalarını sağlamak üzere yer numaraları da belirtilerek hazırlanmış kitap, defter ya da fiş vb. den oluşan bütün” (Yurdadoğ, 1974: 36).

Kataloglar kütüphane koleksiyonlarını kullanıcıya açan anahtarlardır ve bibliyografik denetimin de önemli bir unsurudur. Bir katalog kart katalog, mikrofilm kataloğu ya da bir bilgisayar veri tabanı olarak geliştirilebilir.

Kataloglar çeşitli amaçlara hizmet ederler; a) Birincil belgelerin saptanması; b) Birincil belgelerin yerlerinin belirlenmesi ve bu belgelere erişilmesi; gereksinim duyulan bilgileri sağlaması olası olan birincil belgelere, yazar adı, konu, ülke ve benzeri yaklaşımlardan ulaşılması; c) Belge koleksiyonunun yönetimi için gerekli bütün veriler, ayrıntılı olarak kataloglarda bulunmaktadır (Guinchat, 1990: 147).

Katalogların düzeni, onların kapsamına ve türüne bağlıdır; ancak bütün bilgi merkezlerinde, en az, sayısal olarak (aksesyon numarası, sınıflama numarası veya yer numarasına göre) düzenlenmiş bir katalog veya bir alfabetik katalog bulunur.

Ülkemizde, hukuk alanında kitap ve dergilerin bir kısmı piyasada satılmaktadır. Ancak baskısı tükenmiş yayınlar piyasada bulunmaz. Bir takım kitaplar da çok pahalı olduğu için satın alınamamaktadır. Bu durumda yapılacak şey hukuk kütüphanelerine başvurmaktır. Sözgelimi yabancı dildeki hukuk kitapları ve dergileri için bile Ankara Üniversitesi ile İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi’ne başvurulabilir. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi

110.000. ciltten fazla kitaba ve 600 çeşitten fazla dergi koleksiyonuna sahiptir. Türkiye’de bulunabilecek yerli ve yabancı hukuk dergilerinin hangi kütüphanede bulunduğunu tespit etmek için de Oya Fişekçi tarafından hazırlanan “Sürelî Yayınlar Toplu Kataloğu”na bakılabilir. 1980’li yıllara kadar yerli ve yabancı hukuk kitaplarının önemli bir bölümü Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi’nde bulunmaktadır. Ancak bu kütüphane 1980’lerden itibaren çeşitli nedenlerle yeni hukuk kitaplarını almakta, hukuk dergilerini izlemekte oldukça geri kalmıştır. Hukuk kütüphanelerimizde aradığınız konu hakkında gereksiniminizi karşılayacak kaynakları bulmak oldukça güçtür. Çünkü, kütüphanelerde genellikle konu kataloğu bulunmamaktadır. Kütüphane dermesinde yer alan eserlerin yazar soyadına ve eser adına göre alfabetik olarak düzenlenmiş katalogları vardır. Aradığınız eserin başlığını ya da yazarını bilmiyorsanız esere ulaşmanız bir hayli güç olmaktadır.

IV.2.3. Dizinler ve Özler (İndeksler ve Abstraktlar)

Harrod’s Librarians Glossary’de dizin, kitap, dergi ve benzeri bilgi kaynaklarındaki bilgi parçacıklarına erişmek için konu başlıkları, kişi adları, yer adları ve benzeri erişim uçlarını kullanan ayrıntılı, alfabetik bir liste olarak tanımlanmıştır. Bu listede, söz konusu bilgi parçalarına tam erişim için bilgi kaynağının bölüm, cilt, sayı ve sayfa numaraları belirtilmektedir (Harrods’... 2000: 366).

En geniş anlamıyla dizin, bir koleksiyonu meydana getiren malzemenin belli bir sıraya göre yapılan ve o koleksiyonun en kolay ve rahat biçimde kullanılmasına yardım eden, yer ve içindikileri gösteren bir listedir. Dizinleme Bilim Tekniği

alanındaki dizin ise, aranan bilginin yerini bulmayı kolaylaştırmak amacıyla belli bir tekniğe göre hazırlanmış ve araştırmacıyı kitap, süreli yayın ve diğer malzemenin içindekilere en kısa yoldan götüren bir anahtardır (Cinol, 1970: 141).

Yaygın olarak kullanılan iki temel dizin vardır: *yazar dizinleri* ve *konu dizinleri*. Yazar dizinlerinde birçok yazarın eserlerinin bir dizinde listelenmesi durumunda erişim, yazar adları ile sağlanmaktadır. Bu Dizin, yazar adlarına göre alfabetik olarak düzenlenmektedir. Bir konu dizini ise başlık olarak kavramları ya da konuları temsil eden alfabetik terimleri veya sözcükleri içermektedir. Girişler, başlıktaki harflere göre alfabetik olarak düzenlenir. Herhangi bir dermeye ilişkin kaynakların ana konusu konu dizinleme dilinde mevcut olan terimlerle tanımlanır. Bu, kullanılan sınıflama sistemi, kavramsal dizin ya da konu başlıkları listelerine göre kavramların tanımlanmasını içerecektir (Rowley, 1996: 135).

Araştırmacılar, ilgilendikleri konuyla ya da konularla ilgili bilgi kaynaklarını toplu halde bir arada görüp incelemek isterler. Bir dermede, aynı konudaki eserlerin basılı ya da elektronik ortamda bir arada bulunması için o dermeye ilişkin konu dizininin hazırlanmış olması gerekir. Sınıflama sistemleri ya da numaraları bir dermedeki aynı konudaki eserlerin bilgi merkezinde yan yana getirilmesini sağlarken hemen hemen hiçbir araştırmacı bilgi merkezlerine sınıflama sistemi notasyonu ile gitmemektedir. Kullanıcı ya da araştırmacı daha çok araştırma yaptığı konu adlarını tercih etmektedir. Konu dizinleri ise, bir dermede aynı ya da bağlantılı konulara ilişkin tüm bilgi kaynaklarını basılı ya da elektronik ortamda bir arada listelenmesini veya görüntülenmesini sağlamaktadır. Genellikle konu dizinleri hazırlanırken dermeye ilişkin önceden hazırlanmış kontrollü bir konu başlıkları listesinden yararlanılmaktadır. Genel kapsamlı konu dizinleri, bir ya da birkaç yakın konuda

derme oluşturan bilgi merkezleri (konu kütüphaneler, özel araştırma kütüphaneleri ve benzeri.) ve veri tabanları (tıp veri tabanı, hukuk veri tabanı ve benzeri.) için eserlerinin konu içeriğini niteleyecek yeterli konu terimlerine sahip değildir. Bu nedenle çoğunlukla tercih edilen yer aldığı thesaurusların (kavramsal dizinlerin) oluşturulması ve kullanılması gerekir. Bu Şekilde hazırlanmış konu listeleri ile oluşturulan konu dizinlerinde aranılan konuya ait eserlerin bir arada görülebilmesi yanında, erişim ve isabet oranları da artmaktadır. Ayrıca, bilgi erişim sürecinin başında kullanıcı profillerinin oluşturulmasında ve sorgu cümlelerinin yapılandırılmasında da önceden hazırlanmış konu listeleri büyük kolaylık sağlayacaktır. Çünkü materyalin depolanması sırasında kendisine atfedilen konu adları birer erişim ucu oluşturmaktadır.

Özellikle hukuk doktrinini oluşturan basılı ve elektronik kaynaklara erişimde konu yaklaşımının sağlanması ve hatta terimler bazında isabet oranı yüksek bir bilgi erişim faaliyeti için hukuka ilişkin konu dizinleri ve thesauruslar oluşturulmalıdır. Uzman hukukçuların ve bilgi uzmanlarının işbirliği içinde çalışmalarıyla gerçekte olacak olan bu çalışma, aynı zamanda hukuk konulu bibliyografik veri tabanları için de bir altyapı oluşturacaktır.

Dizinlerle ilgili daha iyi fikir sahibi olmak için dizinlerin bulunabileceği biçimlerden bazılarını tanıtmak gereklidir. Örneğin, *Kitap dizini*, okuyucuyu belirli konuların dikkate alındığı ya da belirli adların bulunduğu sayfa numaralarına yönelten sözcük ya da terimlerin alfabetik olarak düzenlenmiş listesi Şeklinde oluşturulmaktadır. Roman ve öykü dışı kitapların ve rehberlerin pek çoğu bir dizin içerir. *Sürelili yayın dizini* ise, belirli bir süreli yayının adını içeren dizindir. Bir dergi ne kadar güncel, ne kadar içerikli olursa olsun içindeki yazılara hızlı ve kolay

ulaşılamıyorsa o yayından istenilen düzeyde yarar sağlamak olanaklı değildir. Günümüzde süreli yayın sayılarındaki artış göz önüne alındığında bilgiye erişimdeki hız ve doğruluk daha da önem kazanmaktadır. Dergilerde yayınlanan makale ve yazılara kolay erişimi sağlamanın önemli araçlarından biri de süreli yayın dizinleridir. Genellikle dizinler çeşitli sayıları kapsamak üzere belirli aralıklarla hazırlanmaktadır. Bunların yanı sıra *Dizin dergileri ve basılı öz dergisi dizinleri* de vardır ki bunlar bir konu alanındaki literatürün alfabetik dizinidir. Girişlerin çoğu genellikle süreli yayın literatürü ile ilintili olmasına karşın, monograflar, konferans bildirileri, raporlar ve diğer yazılar da kapsama alınabilir (Rowley, 1996: 9-10).

Öz (Abstrakt), bazı kitapların, ancak çoğunlukla dergilerdeki makalelerin özetlendiği güncel bir bibliyografik kaynak biçimidir. Çoğu kez sınıflanmış olarak düzenlenen bu bibliyografik kaynakta makalelerin gerçek içeriğini gösteren yeterli bibliyografik nitelermeler de yer almaktadır. Özler orijinal dilde ya da çevrilmiş olarak yayınlanabilir. Dergi Abstraktları ya da Abstrakt Dergileri (Journal of Abstracts ya da Abstracts Journal) olarak bilinen yalnızca özleri içeren dergiler de vardır. Özlerde genellikle orijinal kaynağa yönelten belirteçler vardır ki, bunlar kaynaktaki temel verileri, tartışmaları özetler kaynak hakkında daha fazla bilgi sahibi olmamızı sağlarken orijinal kaynak hakkında karar vermemize yardımcı olur (Harrods'... 2000: 3).

Özler, bir belgenin içeriğinin değerlendirilmesinde, bir başka deyişle daha sonra yapılacak bir araştırma için belgenin seçiminde okuyucuya yardımcı olmak üzere yaygın bir şekilde kullanılır. Özler genellikle araştırma raporlarında ve basılı veya basılı olmayan rapor literatürü ile ilgili diğer yayınlar gibi birincil yayınlarda, dergi makalelerinde, mesleki, bilimsel ve teknik toplantı, konferans raporlarında,

tezlerde, kitaplarda, patent uygulama ve açıklamalarında bulunur. Büyük bibliyografik veri tabanları da, özleri, belge sunumunun öncelikli araçlarından biri olarak kullanılmaktadır. Özlerin bulunduğu her yerde kullanıcının bilgi toplama ve seçimi için harcayacağı zamandan tasarruf sağlanır. Pek çok öz ve öz belirleyici çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan başlıcaları: *Bilgi veren özler, belirtici özler, belirtici-bilgi verici özler, eleştirel özler, mini özler, istatistiksel, tablo biçiminde ve sayısal özler*. Her bağımsız uygulamanın gereklerine en uygun öz çeşidi seçilmelidir. Bu örneğin dil, uzunluk, kullanıcı düzeyi gibi özgün belge yapısının, hedeflenen öz kullanıcısının, özü hazırlayan kuruluşun kaynaklarının bir fonksiyonu olacaktır (Rowley, 1996: 48-49). Hukuk kütüphanelerinde özler, orijinal dokümandan oluşturulmuş özler ve özlü olarak yayınlanmış dokümanlar olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizde de hukuk doktrinini oluşturan hukuk konulu bilimsel kaynaklardan daha etkin bir biçimde yararlanılabilmesi için kitap dizini çalışmaları dışında da diğer dizin ve öz çalışmaları yapılmalıdır. Hukuk çok sayıda alt alan ve konuları içermektedir. Hukuk konulu araştırmalarda aranılan belge/bilgiye tam, isabetli erişim bu konuda hazırlanacak dizin ve öz çalışmalarıyla mümkün olacaktır. Yapılacak bu dizin ve öz çalışmaları hukuk araştırmacılarının bir bütün içinden gereksinim duydukları belgeye kelime ve konu yaklaşımını sağlayacaktır. Dolayısıyla hukuk alanında bilgi erişim daha etkinleştirilecek ve kolaylaştırılacaktır. Yabancı ülkelerdeki hukuk kaynakları için oluşturulmuş ve temel bibliyografik kaynaklar arasında yerini almış olan dizin çalışmalarına çalışmanın beşinci bölümünde değinilecektir.

IV.2.4. Bibliyografik Veri Tabanları

Veri tabanı terimi basit olarak büyük bir veri koleksiyonunu tanımlamak için kullanılır. Daha kapsamlı bir tanımla, veri tabanı kullanıcıların gereksinimlerini karşılayacak biçimde düzenlenmiş bütünleşik bir veri koleksiyonudur.

Hızla gelişme gösteren bilgi depolama olanakları, birbirinden farklı yapısallık gösteren dosyaların bütünleşik sistemlere bağlanması için çalışan programlama tekniklerindeki gelişmelerle paralellik göstermiştir. Zamanla çeşitli veri tabanı modelleri ortaya çıkarken, onları oluşturmak, yönetmek ve sürdürmek için de veri tabanı yönetim sistemleri gelişmiştir. Verilerin toplanması, depolanması ve erişim yöntemleri ile verinin süzülmesi ve sınıflandırılmasındaki ilerlemeler kullanıcıların (end-user) artık daha küçük hacimli ancak daha yüksek değerli bilgiye ulaşmaları anlamına gelmektedir. Dağıtılabilen veri tabanları ve karar vermede yardımcı sistemler biçimindeki veri tabanı sistemleri bir çok kuruluşun karar mekanizmalarında önemli odak noktalarını oluşturmaktadır (O'Neill, 1992: 43).

Bibliyografik veri tabanları, veri alanlarından oluşur. Bu alanlar genelde erişim için temel oluşturan verileri içerirler. Bazı alanlar ise kaydın ekranda ya da çıktıda gösterimi sırasında bütünlük oluşturmak için kullanılır. Sözü edilen bu alanlar arasında yazar adı, eser adı, makaleler için dergi adı, yayın yeri, yayınevi, yayın yılı, ISBN, ISSN, tanıtaçlar ya da konu başlıkları, sınıflama numarası, öz alanı ve benzeri sayılabilir. Bunlar yanında yazarın çalıştığı ya da bulunduğu yere ait adres bilgileri, referans sayısı, eserin kopya sayısı, ödünç verilip verilemeyeceğine ilişkin verilerin girildiği alanlar da bir veri tabanında yer alabilir. Belirtilen bu alanlardan örnek verecek olursak, yazar adı alanı kayda erişim için kullanılacak bir alan, eserin kopya sayısı ya da ödünç verilip verilemeyeceğine ilişkin bilginin yer aldığı alan ise

kaydın görüntüsünde bütünlük oluşturan ve doğrudan erişim ucu olarak kullanılmayacak alanlardır (Cooper, 1996: 329).

Bilgisayara dayalı olarak yapılan tarama, basılı bibliyografik kaynaklardan elle yapılan taramaya göre bazı avantajlara sahiptir. Bu avantajların başında da hız gelmektedir. Güncel bilginin önemi ve araştırmacının zaman kaybı, taramadaki hızı da önemli hale getirmektedir. Taramayı yapacak uzmanın zamanını da göz ardı etmemek gerekir.

İkinci bir avantaj olarak, bilgisayara dayalı olarak yapılan taramada bilgiye erişimin daha esnek bir yapıya sahip olması gösterilebilir. Bu tür taramalarda bilgiye basılı bibliyografik kaynaklarda ve kart kataloglarda olduğu gibi sınırlı noktalardan değil (genellikle yazar adı, eser adı ve konu), bir kaydın içerdiği bir çok noktadan (yayın yeri, yayın tarihi, özde ve başka alanlarda kullanılan anahtar kelimeler, dil, ve benzeri) erişim sağlanabilir. Bu durum da, bilgisayara dayalı taramalarda terimler arası ilişkilendirmenin çok boyutlu olarak gerçekleştirilebildiğini, basılı kaynaklarda aynı derecede ilişki kurulmasının oldukça güç olduğunu gündeme getirmektedir.

Bilgisayara dayalı bir veri tabanından yapılacak taramanın bir başka yararı da güncelliktir. Bilgisayara dayalı veri tabanları, genellikle aylık, haftalık ve hatta günlük olarak güncelleştirilirler. Bu da basılı bibliyografik kaynaklara oranla, bilgisayara dayalı taramanın çok daha güncel sonuçlara ulaşacağı gerçeğini ortaya koymaktadır. Bilgisayarla bilgi erişimde temel bir sorun olarak ise, karşımıza tarama stratejisinin iyi saptanmaması çıkmaktadır. Bu durumda tarama sonucu da sağlıklı olmayacaktır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için standart tarama stratejileri geliştirilmiş ve bazı noktaların dikkate alınması öngörülmüştür. Bilgisayarla bilgi erişimin bir başka eksik yönü olarak da, veri tabanlarının 1970'lerden sonra

oluşturulmaya başlanması gösterilebilir. Bu durumda daha önceki yıllara ait geriye dönük bilgi istemleri basılı kaynaklardan sağlanabilecektir. Oluşturulmuş veri tabanları bu eksikliği gidermek için zaman ve personel durumları olanak verdikçe, geriye dönük kaynaklarını da bilgisayara aktarma çabasındadırlar.

Veri tabanında yer alan verilerin dizinlenmesinde kullanılan sisteme ilişkin sorunlar, buradan yapılacak taramaya da aynı şekilde yansıtacaktır. Dizinleme dilinin doğal ya da kontrollü olması, taramada kullanılacak terimlerin seçimi üzerinde büyük rol oynayacaktır. Bütün bu noktalar açısından bakıldığında, ister basılı ister elektronik ortamda olsun, bir bibliyografik kaynağın ne kadar nitelikli olduğu, tarama sonunda elde ettiğimiz dokümanların konumuzla ilgi derecesiyle değerlendirilir. Bu nedenle taramayı büyük bir titizlik ve dikkatle, önceden belirlenmiş bir sistem doğrultusunda gerçekleştirmek gerekmektedir. Çünkü bilgi erişim depolamada başlamaktadır (Arslantekin, 1998: 318-319).

Bilgisayar veri tabanlarındaki kayıtlar, çeşitli işlemler için depolanan bilgiye uygunluk sağlamak üzere oluşturulmuştur. Bibliyografik veri tabanları, kullanıcıları basılı öz ya da dizin dergileri veya kataloglarındakine benzer bir yolla belgelere yöneltir. Özlere dayalı bibliyografik veri tabanları, diskler gibi manyetik ortamda depolanabilir ve yerel ya da uzaktan erişim sağlanabilir. Bu, katalog veri tabanlarına bir kütüphane sistemi içinde ya da çok sayıda kütüphanenin dermelerini birleştiren veri tabanlarını bağlayan bir ağ üzerinde erişimi içerebilir. Aynı şekilde, diğer veri tabanlarına çevrimiçi merkez bilgisayarları ile erişim sağlanması, dünyanın her tarafındaki kullanıcıların uygun uzuletişim ağları ile mevcut veri tabanlarından bilgi almalarına olanak verir. Veri tabanlarının depolanmasında diğer bir yöntem de

verinin günümüzde en yaygın biçimi Compact Disc'ler üzerine kaydedilmesidir (Rowley, 1996: 11).

Hukuk kaynaklarına erişimde tam isabet, güncellik ve hız çok önemlidir. Bir hukukçunun ya da hukuk araştırmacısının istediği bilgiye çeşitli erişim uçlarından, kısa zamanda erişmesi gerekmektedir. Aynı zamanda en son gelişmeleri de takip etmek zorunda olan hukukçuların bilgiye erişim sorunu yurt dışında bibliyografik veri tabanı uygulamalarıyla çözümlenmiştir. Ülkemizde de bu tür uygulamalar yaygınlaştırılmalı, hukukçular, bilgi uzmanları, program yazılımcıları işbirliği içinde çalışmalıdır. Yabancı ülkelerde hukuk alanındaki veri tabanı uygulamalarına çalışmanın beşinci bölümünde ayrıntılarıyla değinilecektir.

IV.3. ULUSAL BIBLİYOGRAFİK ÇALIŞMALAR VE HUKUK

KAYNAKLARI

Ülkemizde yürürlükte olan hukuk kaynaklarından bir kısmı Cumhuriyet öncesi döneme aittir. Bu yüzden ülkemizde hukuk kaynaklarının bibliyografik denetimini de kapsamı içine alan ulusal bibliyografik çalışmalarımız ele alınırken öncelikle Cumhuriyet öncesi bibliyografya girişimlerine değinilecek daha sonra ulusal bibliyografyalarımızdan Türkiye Bibliyografyası, Türkiye Makaleler Bibliyografyası ve T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası yapıları, kapsam ve içerikleri açısından incelenerek bu bibliyografyaların hukuk kaynaklarımızın bibliyografik denetimindeki etkinliği değerlendirilecektir.

IV.3.1. Cumhuriyet Öncesi Bibliyografya Girişimleri

Türklerde kitap sevgisinin, bu sevginin sonucu olarak ortaya çıkan kütüphane kurma geleneğinin, IX-X. yüzyıllara dayanan eski bir geçmişi vardır. İslami dönem medeniyet çevresine girdikten sonra, kitaba verilen değer daha da artmış, kütüphane kurma teşebbüsleri en büyük kültür merkezlerinden küçük kasabalara kadar yayılmıştır. Kütüphanecilik tarihi kadar olmamakla beraber, Türk bibliyografya tarihinin de oldukça eski bir geçmişi vardır. XV. yüzyıldan yeni Türkiye'nin kuruluşuna kadar geçen zamandaki bibliyografik kaynaklarda bir çok bilim dalının yanı sıra hukuk ve hukukun alt alanlarına ilişkin eserlerin tanıtımı da yapılmıştır. Bu bağlamda bu döneme ilişkin önemli eserlere değinmekte yarar vardır.

Bu dönemin eserleri tam anlamıyla bibliyografya sayılamazlar, ilimlerin konularını tanıtan ve eskilerin “Mevzuatu'l-ulûm” diye adlandırdıkları kitaplardır. İlk örneğini X. yüzyılda Türk bilgin ve filozofu Farabi'nin “İhsau'l-ulûm” ve “ta'rif bi-agrazihâ” adlı eserinde görürüz. İlimlerin sayımı olarak Türkçe'ye çevirebileceğimiz bu eserde ilimlerin sınıflandırılması, tarifleri ve konuları üzerinde durulmuştur. Mevzuatu'l- ulûm kitaplarının Osmanlı Dönemi'ndeki ilk örneğini ise Abdurrahman Bistamî “Dürretü'l-ulûm ve cevheretü'l-fuhûm” adlı eseriyle vermiştir. Bu eserde 100 ilmin konusu üzerinde durulmuştur (Cunbur, 1972: 10).

XV. yüzyılda yine bu konuda II. Mehmed'in özel kütüphanecisi, devrin tanınmış bilginlerinden Molla Lûtfi tarafından bir eser meydana getirilmiştir.“el-Metâlib-i İlâhiye” adlı bu eserde bilimsel konular tanıtılmıştır. Daha sonra İsamu'd-din Ahmed Efendi'nin oğlu Taşköprizâde Kemaleddin Mehmed Efendi tarafından “Mevzuatu'l-ulûm” adı altında Türkçe'ye çevrilen “Miftahu's-sa'âde”, hazırlık dönemi kitaplarını klasik bibliyografyalara bağlayan bir geçiş dönemi eseri olarak

kabul edilebilir. Eserde, altı bölümde 500 kadar ilmin konusu, bu ilimlerde tanınmış yazarların kısa biyografileri yer almaktadır. Bibliyografik künyeler tam olmamakla beraber, “Miftahu’s-sâde” Türk bibliyografya tarihinde sistematik bibliyografyanın ilk örneği sayılabilir (Cunbur, 1972: 11). Bu eseri, bibliyografyacılık tarihinde bir anıt eser olarak yükselen “Keşfü’z-zünûn an esami’l-kütübi ve’l-fünûn” izlemiştir. 1609-1657 yılları arasında yaşamış Türk âlimi Katip Çelebi’nin bu bibliyografik eseri, bizde bu alanda yaşanan evrimin doruk noktalarından birini simgelemektedir. (Pakalın, 1946: 27). Bu eserde 9512 yazar, şarih, muhaşşi ve talika yazarının 14501 kadar kitap, risale, şerh, haşiye, talika ve çeviri adları toplanmıştır. Eser, kitap adlarına göre alfabetik düzende hazırlanmış, aynı alfabetik düzen içinde 300 kadar İslamî ilim de tanıtılmıştır. (Cunbur, 1972: 11).

Yine bu dönemde ortaya çıkan ve Bursalı Tahir Bey tarafından üç cilt olarak hazırlanan “Osmanlı Müellifleri” adlı eserde müelliflerin (yazarların) hayatlarından çok eserlerinden bahsediliyor olması bu eserin bibliyografyadan sayılması için yeterli bir nedendir.

Mizan gazetesi sahibi Mehmed Murad Bey’in hazırladığı “Devr-i Hâmidî Asârî” adlı bibliyografyaya da değinmek gerekir ki bu eserde II. Abdülhamid döneminde yayımlanan kitapların kaynakçaları yer almaktadır. Söz konusu kaynak, 1890 yılında Osmaniye Matbaası’nda basılmış, 156 sayfalık, sistematik düzende hazırlanmış bibliyografik bir eserdir. (Cunbur, 1972: 12).

XIX. yüzyılın sonlarında ise, “Bibliyografya” kelimesinin de dilimize girmeye başladığını görmekteyiz. Bu kelime ilk olarak 1891 yılında, Serkiz Orpilyan ve Seyyid Abdü’l-zâde Mehmed Tahir’in hazırladıkları, Mahzenü’l-ulûm adlı esere Said Hamid Vehbi tarafından yazılan Takriz’de (takdim yazısında) kullanılmıştır (Tansel,

1973: 41-42). Bundan üç yıl sonra XIX. Yüzyıl sonlarının tanınmış yazarlarından Ahmed Midhat Efendi'nin Malûmat gazetesinde “Bibliyografya” adlı bir makalesi yayımlanmıştır (Ahmed Midhat Efendi, 1894). Bu yazı o günlerde “Tercüman-ı Hakikat” ve “İkdam” gazetelerinde de yayımlanmıştır. Bunu takip eden yıllarda ve özellikle 1910 yılından sonra çıkan gazete ve dergilerde bibliyografya başlığı altında bir takım kitap ve periyodiklerin tanıtılmaya başlandığı görülür. Bu tanıtımların bir kısmı da “Kitabiyât” başlığı altında çıkmıştır.

Cumhuriyet öncesi dönemde yapılmış ve geçmişi 1600'lü yıllara uzanan bibliyografik çalışmalar hiç kuşkusuz hukuk konularını da içermekteydi, adı geçen eserlerin incelenmesi ait olduğu dönemin hukuk kaynaklarına erişimde hayati önem taşımaktadır. Yalnızca önemli ve kapsamlı olanlarına değindiğimiz söz konusu eserler, bugünkü anlamda tam bir bibliyografya sayılmasalar bile bundan 300-400 yıl öncesinin olanakları düşünüldüğünde çok büyük emek harcanarak hazırlanmış, geriye dönük bibliyografya çalışmalarına kaynaklık edebilecek nitelikte eserlerdir.

IV. 3.2. Cumhuriyet Dönemi Bibliyografik Denetim Çalışmaları

Cumhuriyet Dönemi bibliyografik denetim çalışmaları 1928 yılında yeni harflerin kabulüyle ulusal nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra ulusal bibliyografik denetimin sağlanması ve uluslararası bibliyografik denetimle bütünleşme amacıyla ortaya çıkan en önemli ulusal bibliyografik denetim ve erişim kaynakları:

1. Türkiye Bibliyografyası
2. Türkiye Makaleler Bibliyografyası
3. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yayınları Bibliyografyası

IV.3.2.1. Türkiye Bibliyografyası

Türkiye Bibliyografyası (TB), Türkiye'nin en önemli kültür ürünlerinden biri olarak nitelendirilebilir. Türk Ulusal Bibliyografyasının ortaya çıkışı ve gelişimi üç önemli evre içinde incelenebilir.

Birinci Evre: 1928-1933 yıllarını kapsayan bu dönemde Türk Ulusal Bibliyografyası'nın öncüsü sayılabilecek üç ürün görülmektedir. Bunlardan ilki, **İstanbul Matbaalarında Yeni Harflerle Basılmış Olan Neşriyat Kataloğu**'dur. Maarif Vekaleti'nce 1929'da yayınlanan bu Katalog "Umumi Neşriyat" ve "Mektep Kitapları" başlığı altında, iki bölümden oluşmakta; özgün ya da çeviri 433'ü kitap, 32'si dergi, 15'i harita olmak üzere toplam 480 yayını kimliklemekteydi. Bu eser yeni harflerle basılmış ilk bibliyografik kaynak olarak kabul edilmektedir (Soysal, 1983: 7).

Bu döneme ilişkin ikinci ürün ise, 1928-1933 yıllarını kapsayan ve Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Heyeti tarafından hazırlanan **Bibliyografya. Türkiye'de Çıkan Kitap ve Mecmualardan Bahsetmek Üzere Maarif Vekaleti Milli Talim ve Terbiye Tarafından Çıkarılan Neşriyat Bülteni** başlığını taşıyan yayındır. 16 sayıdan veya 3 ciltten oluşan bu yayın önceleri aylık olarak çıkarılmışsa da, daha sonra üç veya beş aylık aralıklarla yayınlanabilmiştir. Bibliyografyanın oluşturulmasında, yayınların istemli olarak gönderilmesi ve bu konuda yasal bir baskı olmaması, bu kaynağın 1928-1933 yıllarında basılan yayınları kısmen kapsadığını göstermektedir (Sanalan, 1977: 126).

1928-1933 döneminin ulusal bibliyografya için bir öncü olarak nitelendirilebilecek son çalışması yine Maarif Vekaleti'nce yapılmıştır. **Türkiye Bibliyografyası. Türk Harflerinin Kabulünden Cumhuriyetin Onuncu Yıl**

Dönümüne Kadar 1928-1933 başlığını taşıyan bu eser, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Bibliyografya Servisi tarafından hazırlanmış bir ciltlik kaynaktır. Bu cilt bundan önce tanıtılan bibliyografyada verilen künyelerle, bu bibliyografyaya girmemiş yayınları içermektedir. Bizde, “Onlu Sınıflandırma Sistemi” ile hazırlanmış ilk bibliyografya özelliğini taşımaktadır.

1928-1933 yılları arası, yeni Türk harfleri ile yapılmış ilk yayınların sonradan Ulusal Bibliyografya’ya aktarılmasına olanak veren öncü bibliyografik çalışmaların gerçekleştiği bir dönem ve “resmi bibliyografya gereksinimi”nin algılandığı bir süreç olarak önemlidir.

İkinci Evre: Bu evre, 21 Haziran 1934’te, ülkenin düşün ve kültür yaşamı açısından büyük önem taşıyan **Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu**’nun çıkarılması ile başlar. Gerçekte, “derleme” konusunda ilk adım, Fehmi Ethem Karatay’ın 1925 tarihli Fransız Derleme Yasası’nı çevirerek ilgililere sunması (1926) ile atılmış ancak bu girişim 1934 yılına kadar sonuçsuz kalmıştır.

Türkiye Bibliyografyası, BYRDK’nın 13. maddesi gereği oluşmuştur. Bu madde, bu işle görevli kılınanlarca teslim alınması, sınıflama, kütükleme, koruma ve “her nevi kitabiyât fihristlerinin tanzim ve neşri”ni istemektedir. Çağdaş Ulusal Bibliyografyamız’ın varlık ve tüzel dayanağı bu madde hükmünden kaynaklanmaktadır.

Türkiye Bibliyografyası’nın ilk sayısı, 2527 sayılı Yasa uyarınca kurulan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Direktörlüğü tarafından 1935 yılında yayınlanmıştır. İki bölümden oluşan bu sayının birinci bölümü yılın ilk, ikinci bölümü diğer altı ayını kapsamak üzere 1934 yılı ürünlerini saptamaktadır. Türkiye Bibliyografyası’nın yayınlanması 1939 yılına kadar yılda iki sayı çıkarılarak

sürdürülmüş ve bu sayılarda yer alan eserler, belli bir kataloglama kuralları dahilinde bibliyografik künyeler biçiminde ve Evrensel Onlu Sınıflama'ya (EOS) göre sistematik olarak düzenlenmiştir. 1939 yılında, yeni harflerin kabul tarihi olan 1928'den 1938 yılı sonuna kadar ülke içinde yayınlanmış tüm eserleri kapsamına almak üzere, geçmiş yıllarda oluşturulan bibliyografyalardan yararlanarak, bunlardaki eksiklikler olanaklar ölçüsünde bütünlenmiş ve toplanan eserler iki cilt olarak yayınlanmıştır.

Türkiye Bibliyografyası'nın ilk on yıllık toplu ciltlerini oluşturan bu çalışma, **Türkiye Bibliyografyası 1928-1938** başlığı ile yayınlanmış olup, birinci cilt "resmi neşriyatı", ikincisi "hususî neşriyatı" içermektedir. Derleme Yasası'nın 1934 yılında yürürlüğe girmesi nedeniyle daha önceki yıllara ilişkin yayınların tam olarak toplanamamış olması, Türkiye Bibliyografyası'nın bu dönemi kapsayan ciltlerine bütünlük yönünden gölge düşürmektedir (Sanalan, 1977: 130).

Türkiye Bibliyografyası 1939-1943 yılları arasında yılda dört kez yayınlanmaya başlanmış ve bu süre 1944 yılından sonra ayda bire indirilmiştir. Buna gerekçe olarak ta 1944 Türkiye Bibliyografyası ilk sayısının önsözünde neşriyatın giderek artması gösterilmiştir (Önsöz, 1944). Derleme Müdürlüğü, Bibliyografya'nın kısa sürelerle yayınlanmasını ancak 1948 yılına kadar uygulayabilmiş ve bazı olanaksızlıklar nedeniyle Türkiye Bibliyografyası 1949 yılında yeniden üç aylık aralıklarla yılda dört kez yayınlanmaya başlamıştır. Bu evre içinde değineceğimiz bir diğer gelişme ise 1946 yılında kuruluş çabasına başlanılan Milli Kütüphane'nin 1948 yılında araştırmacılara açılmasıdır. Ancak kuruluş yasası 1950 yılında kabul edilmiştir (Milli Kütüphane..., 1950: 18201).

Üçüncü Evre: Milli Kütüphane'nin hizmete girişi tarihi olan 16 Ağustos 1948'den birkaç yıl sonra, 1952'de, bu kuruluş içinde, UNESCO'nun teknik yardımı sağlanarak, Bibliyografya Enstitüsü kurulmuştur. 1953 yılı sonuna kadar üçer aylık yayınlanmaya devam eden Türkiye Bibliyografyası'nda 1952 yılından sonra "Bibliyografya" kavramı ve ulusal bibliyografyanın kapsam ve niteliğinde değişiklikler olmuştur. Türkiye Bibliyografyası'nın yalnız ülke yayınlarını değil, Türkiye hakkında yurt dışında yayınlanmış eserleri içermesi de öngörülmüştür. Derleme yasasını genişletip, etkinleştirerek bibliyografyanın içeriğinin genişletilmesi ve basılı yayınlar yanında, fotoğraf, bant, plak ve benzeri materyalleri de yansıtması konusundaki tartışmalar da bu dönemde başlamıştır (Atılğan, 1996: 23).

1955 yılında Milli Kütüphane'nin kuruluşu hakkındaki 5632 sayılı kanuna ek 6568 sayılı kanun ile Türkiye Bibliyografyası'nı hazırlama ve yayın sorumluluğunu üstlenen Bibliyografya Enstitüsü Milli Kütüphane'ye bağlanmıştır. (Soysal, 1983: 15-16).

Günümüzde bilgisayara dayalı olarak hazırlanması nedeni ile gecikmeleri büyük oranda giderilmiş olan Türkiye Bibliyografyası'nın Ulusal ve Evrensel Bibliyografik Denetimin sağlanmasındaki işlevlerini yerine getirdiğini iddia etmek oldukça zordur. Ulusal Bibliyografik Denetim'in en önemli aracı olan Türkiye Bibliyografyası ne kadar güncelleşirse güncelleşsin, %30-40 oranında bir derleme kaçağının olduğu ülkemizde, işlevi ve yetkinliği kuşkulu olmaya devam edecektir.

Türkiye Bibliyografyası, bütün konuları kapsar ve özel konulu diğer bibliyografyaların hazırlanmasına kaynaklık eden bir bibliyografyadır. Bu nedenle gerek derleme yasasından gerekse personel, donanım gibi diğer faktörlerin yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar bir an önce giderilmelidir. Türkiye

Bibliyografyası'nda "300" sınıflama numarası "Sosyal Bilimler ve Sosyoloji" konu başlığını taşımaktadır. Bu genel başlık altında 340 sınıflama numarası ise "Hukuk" alt başlığına ayrılmıştır ve 350 'ye kadar devam eden sınıflama numaralarında hukuk alanı çeşitli alt dallara ayrılarak detaylandırılmıştır. Bunlar:

340- HUKUK

341- Uluslararası Hukuk

342- Anayasa ve İdare Hukuku

343- Askerlik, Vergi, Ticaret, Sanayi Hukuku

344- Sosyal, İş (Çalışma), Refah, Sağlık, Güvenlik, Eğitim, Kültür Hukuku

345- Ceza Hukuku

346- Özel Hukuk

347- Hukuk Muhakemeleri Usulü ve Mahkemeler

348- Yasalar, Yasal Düzenlemeler (Kararnameler), Yönetmelik ve Tüzükler, Davalar

349- Belirli Yargı Yetkileri ve Alanlarının Hukuku olarak belirlenmiştir.

Birden fazla konuya ilişkin eserlerin bibliyografik kimliklerin sonunda ilgili olduğu diğer konulara ait konu numaraları belirtilerek karşılıklı göndermeler yapılmıştır.

Türkiye Bibliyografyasının niteliği diğer bibliyografik denetim araçlarının hazırlanmasını doğrudan etkileyecektir. Sözgelimi, Türk Hukuk Bibliyografyası hazırlanırken öncelikle Türkiye Bibliyografyası'nın ilgili kısımları taranmalıdır. Yapılan bu tarama ne kadar güncel, ne kadar eksiksiz ve ne kadar kapsamlı olursa hazırlanacak olan Türk Hukuk Bibliyografyası da o kadar yetkin ve nitelikli olacaktır. Yani özel konulu bibliyografik denetimin tam ve güvenilir olması, öncelikle ulusal bibliyografik denetimin tam olarak sağlanması şartına bağlıdır.

IV.3.2.2. Türkiye Makaleler Bibliyografyası

Türkiye Makaleler Bibliyografyası (TMB), araştırmacılara çalışmalarında kolaylık sağlamak, araştırma konuları ile ilgili bilgiye ulaşmalarında yardımcı olmak amacıyla Mart 1952'den bu yana aralıksız olarak Milli Kütüphane tarafından yayınlanmaktadır. Bir diğer amaç ise, süreli yayınları tarayarak Türkiye Bibliyografyası ile bütünleşip ülkede daha sağlıklı bir "bibliyografik denetim" sağlamaktır.

Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim olmak üzere yılda dört kez yayınlanan Türkiye Makaleler Bibliyografyası, çeşitli süreli yayınlarda yer alan makale ve eleştiri-tanıtma türü yazılarla kongre, konferans, seminer, sempozyum gibi toplantı belgeleri (bildiri, tutanak)'nin içeriğini kimliklemektedir. 1957'ye kadar belirli gazeteler de taranırken 1957'de bu türden eserler kapsam dışı bırakılmıştır. Türkiye Makaleler Bibliyografyası'nın özelliklerinden biri de seçici oluşudur. Taranacak süreli yayınlar belirlenirken, yayının bilimsel, teknik, yazınsal ya da sanatsal değeri taşıyor olması gözetilmiştir.

Başlangıçta, Bibliyografyanın yayın aralığı düzenli olmamıştır. Çıkış süresinin bir, iki, üç, hatta dokuz ay'a dek uzadığı görülmüştür. 1957'den beri bu süre üç ay olarak sabit tutulmuştur. Önceleri, bibliyografik kimliklerde, taranan süreli yayınların adı her yayın için saptanmış numaralarla belirtilirken sonraları adların kısaltılarak verilmesi yoluna gidilmiştir. Dış ülke kullanıcı ve araştırmacılarının da Bibliyografya'dan yararlanmasını sağlama düşüncesiyle 1963 yılı sonuna kadar makale başlıkları Türkçe-Fransızca yansıtılmışsa da bu yılı izleyen sayılarda başlıkların sadece yazıldıkları dilde verilmesi tercih edilmiştir (Soysal, 1983: 18-19).

Bu bibliyografyada, her fasiküle ilişkin *Yazar Adları Dizini*, *Makale Adları Dizini*, *Taranan Yayınlar Dizini* hazırlanmaktadır. Yazar adları ve makale adları dizinlerinden bibliyografik künyeye erişim konu numarası ve ait olduğu sıra numarası ile sağlanmaktadır (Sunuş, 1998: V).

Türkiye Makaleler Bibliyografyası'nda 340 sınıflama numarası "Hukuk" konusuna ayrılmıştır ve hukuk konulu eserler, yazar ve konuya göre alfabetik olarak listelenmiştir. Türkiye Bibliyografyası'nda olduğu gibi birden fazla alt konuya ilişkin eserler arasında göndermeler yapılmıştır. Türkiye Makaleler Bibliyografyası'nda Aralık 2002 tarihi itibarıyla 559 süreli yayın taranmıştır. Taranan süreli yayınlardan hukukla ilgili olanlar şunlardır:

- Amme İdaresi Dergisi
- Ankara Barosu Dergisi
- Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
- Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi
- Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
- Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
- Hukukî Araştırmalar
- İstanbul Barosu Dergisi
- İnsan Hakları Yazıları
- İnsan Hakları Yıllığı
- Khuka (Kamu Hukuku Arşivi)
- Sayıştay Dergisi
- Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
- Türk İdare Dergisi

- Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi
- Vergi İnceleme Kanunları Kılavuzu
- Vergi Sorunları Dergisi.

Ülkemizde hukuk alanında çıkan süreli yayınların tümü dikkate alındığında Türkiye Makaleler Bibliyografyası'nın hukukla ilgili tüm süreli yayınları kapsamadığı görölmektedir.

Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1986 yılından itibaren aylık olarak yayınlanmaya başlamıştır. Ayrıca, 1729-1928 yıllarını kapsayan eski harfli makaleler ve 1928-1999 yıllarını kapsayan yeni harfli makalelerin Compact Disc versiyonu hazırlanmıştır.

IV.3.2.3. T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası

Devlet yayınları, yazılı kayıtların en eskilerinden biri ve uygarlık üzerindeki etkisi yönünden bir değerlendirme yapıldığında belki de bütün yazılı kayıtların en önemlisidir. Bu kayıtlar geçmişten bu yana, milletlerin politik, ekonomik ve sosyal tarihinin kaynaklarını oluşturmaktadır.

Araştırma, gerçekleştirme, denetleme yetki ve imkanına sadece devletin sahip bulunduğu faaliyetlerin yayın konusu yapılması; yayın konusunun, kaynak ve işleniş şekli yönünden güvenilir olması bu yayınların önemini artırmaktadır. Devlet yayınları, özel alanlarda en güvenilir danışma kaynağı sayılabilecekleri gibi çeşitli konuları ayrıntılarıyla açıklayabildiklerinden birer ilmi araştırma eseri de sayılabilirler (Soysal, 1961: 41-46).

Devlet yayınlarının bibliyografik denetimi konusunda, öncelikle “Devlet yayını nedir?” sorusuna açıklık getirmek gerekmektedir. Devlet yayınları, parlamento veya

bir devlet dairesi için Devlet yayın organlarınca bastırılan tarihi özelliğe sahip talimatname türünde resmi karakterli yayınlardır.

Geniş kapsamlı bir tanım yapmak gerekirse, devlet harcamasıyla ve herhangi bir devlet dairesi denetimiyle, bilgi değerini haiz her türlü basılı ya da çoğaltılmış materyal devlet yayınıdır (Alar, 1979: 119). Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü'nün yaptığı tanıma göre; "Giderlerinin tamamı Devlet tarafından karşılanan kurumların yayını, Devlet yayınıdır". Bir başka anlatımla Devlet yayını, basım ve yayın giderleri Devlet bütçesinden ödenmiş yayındır.

Bu ve benzeri tanımlar Devlet yayınlarını ifade etmede yetersiz kalmaktadır. Devlet yayını ile ilgili olarak, materyalin:

- a) Meydana getirilişinde kullanılan teknik,
- b) Gideri, Devlet tarafından karşılanmış da olsa özel sermaye ile piyasadaki yayınevlerinden biri tarafından yayınlanmış olması,
- c) Yapı ve gösterdiği karakterler yönünden bir değerlendirmeye tabi tutulup tutulmadığı noktaları önem kazanmaktadır. Gideri Devlet tarafından karşılandığı halde (c) maddesinde belirtilen sebepler yüzünden yaptığı yayının Devlet yayını olarak düşünülmesinin doğru olmayacağına inanılan üniversite yayınlarının Devlet yayınları ile birlikte ve onun içinde değil ancak ayrı bir kategori halinde düşünülmesi daha doğru olacaktır (Soysal, 1961: 44).

Viyana'da toplanan XII. Milletlerarası İdari İlimler Kongresi'nde resmi yayınlar bir konu olarak ele alınmış ve tartışılmıştır. Resmi yayınları basit bir sınıflamaya tabi tutarsak üç kısma ayırabiliriz:

1. Kanunla emredilen yayınlar: Yayınlanması kanunla emredilen yayınlar; kanunlar, tüzükler, yönetmelikler ve benzeridir. Bu yayınlar Türk hukukunun esas

kaynaklarıdır. T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası'nın bu kaynakları kimliklemesi hukuk kaynaklarının bibliyografik denetimi açısından birinci derecede önemlidir.

2. Hizmetle ilgili mesleki yayınlar: Bakanlıkların ve devlet organlarının bir çok mesleki yayınları vardır. Örneğin: Bakanlıklar, kendi çalışma sahaları ile ilgili mevzuatı bir kitapta toplamakta ve hizmetle ilgili eserler çıkartmaktadır. Bu eserler de yine hukuk kaynaklarının idari düzenleyici işlemler başlığı altında ele alınan kaynaklardır.

3. Kültür yayınları: Resmi yayınlardan kültürle ilgili olanların başında Milli Eğitim Bakanlığı'nın çıkardığı klasik çeviriler ve ansiklopediler gelmektedir (Kayan, 1962: 2).

Bir başka tanıma göre: Parlamento, devlet daireleri veya halk için bir devlet dairesi denetiminde; kanun zorunluluğu, hizmetle ilgili olarak veya bilgi vermek için; devlet harcaması ile gerçekleştirilen; fikri doğuşunu devlete borçlu; her türlü basılı ya da çoğaltılmış materyal, Devlet Yayını'dır (Karaer, 1978: 163).

Türkiye'de devlet yayınlarını içeren ilk resmi bibliyografya, 1934 yılında 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'nun kabulüyle yayınlanmaya başlayan Türkiye Bibliyografyası'dır. Türkiye Bibliyografyası, birinci on yıllığında, 16026 adet devlet yayını içermektedir. Devlet yayınlarını kapsamına alan bir başka bibliyografya 1952 yılında yayınlanmaya başlayan Türkiye Makaleler Bibliyografyası'dır. Türkiye'de "devlet yayınları"nın bibliyografik denetimi, özellikle Ulusal Bibliyografya'nın resmi yayınların ancak belli bir kesimini saptayabilmesi nedeniyle büyük sorun olmuştur. Devlet yayınlarının bibliyografik denetimini hedefleyen asıl kaynak T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası'dır.

Türkiye'deki ve yabancı ülkelerdeki bilimsel tebliğleri, araştırma sonuçlarını, her türlü bibliyografyayı toplayarak bu bilgileri bilim adamlarının isteklerine hazır bulundurmak, Bakanlıklarda ve üniversitelerde yapılan araştırmaların duyurulmasını ve bir haberleşme sisteminin kurulmasını sağlamak amacıyla II. Beş Yıllık Kalkınma Planı tedbirleri uyarınca Devlet Dokümantasyon Merkezi kurulmuş, 1970'de ön hazırlıklarını tamamlamış, 1971 Ocak ayında da Devlet Yayınları Bibliyografyası'nı yayınlamıştır (Cunbur ve Başbuğoğlu, 1974: 19). Unesco Türkiye Milli Komisyonu, kurulan bu yeni dokümantasyon merkezinin Milli Kütüphane'de kurulması, çözümleyemediği talepleri uzman kuruluşlara götürmesi, dokümantasyon faaliyetlerinin gelişmesi için gerekli hizmet içi eğitim, araştırma, yayın faaliyetlerinde Devlet dokümantasyon merkezinin de sorumluluk taşınması gibi tavsiyelerde bulunmuştur (Başbuğoğlu, 1972: 39). Bu merkez tüm kuruluşların yayınlarını eksiksiz taramak, kataloglamak, konuları tespit etmek ve bibliyografyalarını yayınlamak görevlerini yüklenmiştir. Yılda 12 sayı olarak çıkan Devlet Yayınları Bibliyografyası, Devlet yayınlarını Türkiye Bibliyografyası ve Türkiye Makaleler Bibliyografyası'ndan daha çabuk taramakta ve sunmaktaydı. BYRD Kanunu gereği olarak resmi kamu kuruluşları tarafından Milli Kütüphane'ye gönderilen devlet yayınlarının açıklamalı bir listesi olan devlet yayınları bibliyografyası, taradığı yayınlarda bir seçim yapmamaktadır. Ancak açıklamasını gerekli görmediği bazı devlet yayınlarının sadece bibliyografik künyesini vermekle yetinmiştir.

T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası dokümanları yayınlayan kuruluşlara göre düzenlenmiştir. Her kuruluşa ait dokümanlar o kuruluşa ait bölüm içerisinde cinslerine göre gruplandırılmışlardır. 1972 yılından itibaren bu gruplar şu başlıklar

altında toplanmıştır: a) Kitaplar, b) Süreli yayınlar, c) Taranan yayınlardaki belgeler, makaleler, ç) Pullar, d) Paralar, e) Afişler, f) Haritalar. Bu bibliyografyada söz konusu gruplar içindeki dokümanlar alfabetik, numara sırasına veya tarih sırasına göre düzenlenmişlerdir. Numara dizini özellikle Yasama, Yürütme ve Yargı organlarının karar ve kararnamelerinde görülmektedir.

T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası'nda kuruluşlara göre bir sınıflama yapılmış ve her kuruluşa bir tasnif numarası verilmiştir. 1971 yılında bu tasnif şekli ve numaraları şu şekildedir: 1) Yasama organı, 2) Yargı organı, 3) Yürütme organı, 4) Özerk kuruluşlar, 5) Diğer kamu kuruluşları, 6) Kamu İktisadi Teşekkülleri, 7) Milletlerarası kuruluşların Türkiye'deki büro ve temsilcilikleri.

T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası'ndaki genel tasnif numarası 1972 yılı ikinci cilt birinci sayıdan itibaren fiziki yapı ile birlikte değişikliğe uğramış genel tasnif numaraları onar hane yükseltilmiştir. T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası, resmi yayınları geniş bir şekilde içermektedir. Sadece resmi yayınları değil, aynı zamanda tüm kuruluşların ve uluslararası organizasyonların Türkiye'deki yayınlarını içermektedir. Devlet Araştırma Enstitüleri ve Türk Üniversitelerinin periyodik yayınlarını tarayarak Türkiye'nin bilimsel yayınlarının büyük bir kısmını içermektedir. 1973 yılının ilk yarısında T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası'ndaki bibliyografik künye adedi, Türkiye Makaleler Bibliyografyası'nın kapsadığı toplam bibliyografik künyenin onda biri kadar olmasına rağmen, Türkiye Makaleler Bibliyografyası'ndaki devlet yayınları ile ilgili bibliyografik künye adedi T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyasındaki dörtte biri kadardır. 1973 yılı yılında tespit edilen bibliyografik künyelerin %30'u her iki bibliyografyada da vardır (Alar, 1979: 122-125).

T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası, Türkiye Makaleler Bibliyografyası ve Türkiye Bibliyografyası'nı tamamlar nitelikte bir kaynaktır. Ülkemizdeki uygulamada, devlet yayınının açık tanımlaması yapılmadığı için, Türkiye Bibliyografyası ve T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası kitap ve süreli yayın kayıtlarında tekrarlar göze çarpmaktadır. Örneğin, Devlet Yayınları Bibliyografyası üniversite yayınlarını da listelemekte, bununla birlikte tezler, Türkiye Bibliyografyası'nda resmi yayın olarak kimliklenmektedir. Bu da tezlerin her iki kaynaktan tekrarlanmasına yol açmaktadır.

Araştırmalarda en güvenilir kaynaklar olarak kabul edilen Devlet yayınlarının düzenli çıkan ve bilimsel bir şekilde organize edilen bir bibliyografya tarafından tespit edilmesi, genel dokümantasyon faaliyetine büyük yarar sağlamıştır. Bu denli önemli bir bibliyografyanın ülkemizde 1971 yılına kadar çıkarılmamış oluşu da üzerinde durulması gereken bir konudur. Diğer yayınlarla birlikte devlet yayınlarını da içermiş olan Türkiye Bibliyografyası ve Türkiye Makaleler Bibliyografyası'nın bu konuda yeterli olmadığı bir gerçektir. T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası, 1971 yılından önceki zamanı kapsayan toplu ciltler yayınlamıştır.

Böyle bir bibliyografyanın arzu edilen tüm dokümanları kapsamına alması bibliyografya için üstün bir özelliktir. Ancak, tespit edilen dokümanlar, bibliyografya içinde çeşitli şekillerde arandığında kolaylıkla bulunabilecek biçimde düzenlenmemişse, yararlanma olanağı azalmakta ve bibliyografya değerinden kaybetmektedir. Türkiye'de gerçek bir bibliyografik denetimin gerçekleşmesi, bu türden bibliyografyaların çoğalmasıyla mümkündür. Diğer özel konulu bibliyografyaların da T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası'nı desteklemesiyle

sorunun çözümü yönünden kolaylık sağlayacaktır. T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası'nın yayını 1991 yılında durdurulmuştur.

Hukuk kaynaklarının bibliyografik denetimi açısından belki de en önemli sayılabilecek bibliyografya çalışması olan T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası'nın öneminin yeterince kavranmaması, bugün hukuk kaynaklarına erişimi güçleştiren bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu bibliyografya büyük ölçüde hukuk kaynaklarını içermektedir.

Ülkemizde günümüze kadar oluşturulmuş ulusal bibliyografik kaynaklar gerek güncellik açısından gerekse kapsam açısından değerlendirildiğinde hukuk araştırmalarında gereksinim duyulan hukuk kaynaklarına erişimde yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle tüm yazılı hukuk kaynaklarımızı içeren kapsamlı, güvenilir Türk Hukuk Bibliyografyaları'nın oluşturulması için bilgi uzmanları ve hukukçuların işbirliği içinde ulusal çapta bir çalışma yapması gerekmektedir.

V.BÖLÜM

HUKUK KAYNAKLARINA ERİŞİM VE VERİ

BANKALARI

Hukuk kaynaklarına erişim tüm dünyada basılı ve elektronik kaynaklar kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Söz konusu kaynakların erişiminde göz önünde bulundurulması gereken iki önemli faktör, bu kaynakların sayıca çokluğu ve birbirleri ile olan bağlantılarının kurulabilmesi zorunluluğudur. Özellikle bu iki faktör dikkate alındığında basılı erişim kaynakları hukuk kaynaklarımıza erişimde zamanla yetersiz kalmış ve hukukçuların gereksinimlerini tam olarak karşılayamaz duruma gelmiştir. Dolayısıyla hukuk kaynaklarına etkin ve isabetli erişim için günümüz bilişim teknolojileri kullanılarak yeni yöntemler geliştirilmiş ve hukuk veri bankaları oluşturularak basılı erişim kaynaklarında karşılaşılan sorunlar giderilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle yabancı ülkelerde hukuk kaynaklarına basılı ortamda erişim sağlayan temel başvuru kaynaklarına genel olarak değinilecek, İsviçre, Fransa, İtalya, Almanya, gibi gelişmiş ülkelerdeki ve Avrupa Birliği'ndeki hukuk veri bankalarından örnekler verilerek söz konusu kaynaklara elektronik ortamda erişim konusu irdelenecektir. Bu bilgiler ışığında ülkemizde elektronik ortamda hukuk kaynaklarına erişim yöntemleri de gözden geçirilerek bu konuda yapılmış ve yapılması gerekli çalışmalar tespit edilecektir.

V.1. YABANCI ÜLKELERDE HUKUK KAYNAKLARINA ERİŞİM VE VERİ BANKALARI

Yabancı ülkelerde hukuk kaynaklarına erişim, hem basılı ortamda bibliyografyalar, indeksler ve benzeri aracılığıyla hem de elektronik ortamda veri bankaları oluşturularak gerçekleştirilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde veri bankalarının oluşturulmasına da kaynaklık eden basılı kaynaklar (bibliyografyalar, indeksler ve benzeri) gelişmiş ülkelere örnekler verilerek tanıtılacaktır. Bunun yanı sıra yabancı ülkelerde hukuk veri bankalarının ortaya çıkışı ve gelişimi ele alınarak yine çalışma kapsamında yer alan yabancı ülkelerin hukuk veri bankaları hakkında bilgiler verilecektir. Yabancı ülkelere ilişkin olarak basılı hukuk kaynakları ve veri bankaları hakkında verilecek bilgiler ülkemizde hukuk kaynaklarına erişim amacıyla gerçekleştirilen faaliyetlerin durumunu saptamamıza yardımcı olacaktır.

V.1.1. Yabancı Ülkelerde Hukuk Kaynaklarına Erişim

Ülkemizde olduğu gibi yabancı ülkelerde de hukuk kaynaklarına ilişkin bibliyografyalar ve temel danışma kaynakları hazırlanmıştır. İsviçre, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkelere söz konusu danışma kaynaklarından örnekler vermek ülkemizde bu tür kaynakların kapsam ve içerik açısından yeterli düzeyde olup olmadığı konusunda fikir sahibi olmamıza yardımcı olacaktır. Söz konusu yabancı ülkelerdeki hukuk kaynaklarına erişim amacıyla oluşturulmuş basılı bibliyografik kaynaklara sırasıyla örnekler verecek olursak:

İsviçre hukukuna ait yıllık bibliyografyalar, önemli mahkeme kararları ve yasalara ait bilgiler, İsviçre Hukukçular Derneği tarafından çıkarılmakta olan “Zeitschrift für Schwizerisches Recht Revue de Droit suisse” dergisinde

yayınlanmaktadır. Bu dergi İsviçre hukukuna ait konularla ilgili temel bilgiler (doktrin, kanunlar, mahkeme kararları) “Schweizerische Juristische Karthotek” de yer almaktadır. Bu kartotek ayrıca Fransızca olarak da yayınlanmaktadır. (“Fisches Juridiques Suisses” de genel olarak Almanca kaleme alınan yazıların, Fransızca çevirisi bulunur). Her konu için ayrı ayrı hazırlanan Almanca veya Fransızca fişler zaman zaman yeniden yayınlanmakta ise de bu fişlerdeki bilgilere dayanarak yeni gelişmeleri takip etmek çok defa mümkün olamamaktadır. Bu fişler için Almanca ve Fransızca arama cetvelleri de broşür halinde yayınlanmaktadır.

Alman hukuk çevresi Almanya, Avusturya ve kısmen İsviçre olmak üzere üç ülkeden oluşmaktadır. Alman hukuk dilinde yapılan yayınlar özellikle özel hukuk alanında çalışanlar açısından önemli, vazgeçilmez yayınlardır. Alman hukukuna ve kaynaklarına ait genel bilgi veren eserler “Einfüg in das deutsche Recht” (Alman Hukuku’na Giriş) adı ile yayınlanan kitaplarda yer almıştır. Alman Hukuku’na giriş mahiyetindeki Fransızca ve İngilizce eserler ve burada belirtilmeyen Almanca yazılmış diğer eserler, kaynaklar, bibliyografyalar, hukuk alanında araştırma konularını inceleyen eserler bu kitabın ekinde verilmiştir.

Alman hukuku alanındaki temel diğer iki kaynak ise şunlardır:

1) Walter, Raimund – Ekkehard Wie finde ich juristische Literatur. Berlin, 2. basım 1983. 253s. Bu kitapta hukuk alanında araştırma yapacaklara gerekli bilgiler verilmektedir. Bu eserde ayrıca, kütüphane kataloglarından, hukuk alanında bilgisayarlardan yararlanma, Almanca yayınlanmış başlıca bibliyografyalar, hukuk tezleri hazırlama tekniği gibi bilgiler de yer almaktadır.

2) Dau, Helmut. Bibliographie juristischer Festschriften und Festschriftenbeiträge. Deutschland, Schweiz, Österreich. 5 cilt. [1864–1944; 1945–

1961, 1961–1962, 1962–1966, 1967–1974, 1975–1979, 1980–1987, 1988–1990]. Bu bibliyografyada Alman hukuk dilinde yayınlanan armağanlar, toplu eserler ve burada yayınlanmış makaleler yer almaktadır. 1984 yılında yayınlanan ve 1864–1944 yılına ait olan 5. ciltte 1864–1979 yıllarına ait armağanların hangi ciltlerde bulunduğunu gösteren bir arama cetveli ve kütüphanecilik açısından hukuk armağanları konusunda görüş ve eleştirileri içeren bir önsöz de bulunmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri’nde yasama, yargı ve yürütmenin Federal Devlet ile federe eyaletler arasında bölünmüş olması bu alanda yapılacak hukukî çalışmalar açısından çeşitli güçlükler neden olmaktadır.

A.B.D.’nde hukukun, her kademedeki mahkemelerin, özellikle Yüksek Mahkemenin önemli bir yeri vardır. A.B.D. hukukuna ait genel ansiklopedi konulara göre alfabetik olarak hazırlanmış ve 1983-84 yılında bastırılmış olan 10 ciltlik “The Guide to American Law Yearbook – Everyone’s Legal Encyclopedia”dır. A.B.D. adalet hayatıyla ilgili ansiklopedi ise 3 cilt halinde 1987 yılında yayınlanan “Encyclopedia of the American juridical system: Studies of the principal institutions and processes of law”dır. Bu eser altı bölümden oluşmaktadır.

A.B.D.’nde Federal Devlet ile ilgili yürürlükteki yasalar konularına göre 50 bölüm halinde yayınlanmaktadır. “CFR. Code of Federal Regulations”. Bazı bölümler için bir cilt yetmemektedir. Her bölüm sonunda arama cetvelleri yer almakta ve her yıl yürürlükteki tüm yasalar için bir cilt halinde arama cetvelleri yayınlanmaktadır (CFR. Index and Finding Aids).

A.B.D.’nde Federal Devlet yasaları, - federal ve federe devlet mahkemelerinin kararlarına ait notlarla birlikte – “USCA: United States Code Annotated. Annotations from Federal and State Courts” adıyla yayınlanmaktadır. USCA’da Federal Devlet

yasaları, CFR’de olduğu gibi, konularına göre 50 bölüm halinde tasnif edilmiştir. Bazı istisnalar dışında genel olarak aynı konular aynı numaraları taşımaktadır. 1993 yılında USCA için genel arama cetveli 9 cilt halinde yayınlamıştır. A.B.D hukukunun mahkeme kararlarına ve karar tahlillerine dayanan ve konu üzerine alfabe sırasına göre hazırlanmış ansiklopedisi 1936-1948 yılları arasında yayınlanan 58 ciltlik “American Jurisprudence”tir (Karayalçın, 2001: 86-91).

Bu kaynakların yanı sıra yabancı ülkelere ilişkin bir çok ülkenin hukuk kaynaklarını içeren ve özellikle karşılaştırmalı hukuk çalışmalarında yararlanılan indeks ve bibliyografyalar da oluşturulmuştur. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

Index to Legal Periodicals: 1907 yılından beri A.B.D.’nde yayınlanan bu bibliyografyada A.B.D., Kanada, Büyük Britanya, İrlanda, Avustralya ve Yeni Zelanda’da çıkan dergilerde ve yıllıklarda yayınlanan makaleler, kitap ve karar tahlilleri yer almaktadır. Tasnif, konulara göre alfabetik sırayla yapılmaktadır. Bu bibliyografya “Hukuk Kütüphaneleri Amerikan Derneği” ile işbirliği yapan bir özel yayınevi tarafından yayınlanmaktadır. 1955 yılından sonra yayınlanan bazı ciltler Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi’nde bulunmaktadır.

Index to Foreign Legal Periodicals: “Hukuk Kütüphaneleri Amerikan Derneği” ile işbirliği yapılarak önce Londra Üniversitesi’ne bağlı “İleri Hukuk İncelemeleri Enstitüsü” tarafından 1960 yılından beri yayınlanan, daha sonra Kaliforniya Üniversitesi tarafından yayınlanmasına devam edilen bu bibliyografyada İngiliz-Amerikan hukuk sistemi dışındaki (yabancı) önemli hukuk dergilerinde, yıllıklarda ve armağanlarda yayınlanan makaleler ve kitap tahlilleri tasnif edilmektedir. Tasnif, İngiliz dilinde tespit edilen konulara göre alfabetik sırayla yapılmaktadır. Yıllık ve beş yıllık toplu ciltler halinde yayınlanan bu bibliyografyada

bütün hukuk dergileri, yıllıklar, armağanlar değil, her ülke için seçilmiş dergi, yıllık ve armağanlar taranmakta ve tasnif edilmektedir. Örneğin, Türk hukuku bakımından dergi ve yıllık olarak “İstanbul Hukuk Fakültesi Dergisi”, “Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi” ve “Annales de la Faculté de Droit d’İstanbul” taranmaktadır. Bibliyografyada Türk hukukuna ait fişlerin tasnifi belli bir süre Prof. Dr. Yaşar Karayalçın tarafından yapılmıştır. Bu eserin bazı ciltleri Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi’nde bulunmaktadır.

A Bibliography on Foreign and Comparative Law Books and Articles in English: Columbia Üniversitesinin “Yabancı ve Karşılaştırmalı Hukuk Okulu” tarafından yayınlanan bu temel bibliyografya Charles Szladits tarafından hazırlanmıştır. Bu bibliyografyada İngiliz - Amerikan hukuk grubu dışında kalan ve ayrıca karşılaştırmalı hukuku ilgilendiren İngilizce yayınlanmış kitap ve makaleler, konulara göre sistematik olarak tasnif edilmiştir (Karşılaştırmalı hukuk ve ilgili genel eserler – Genel kısım – Özel hukuk – Ticaret hukuku – İş hukuku – Usûl hukuku – Ceza hukuku – Ceza usûl hukuku – Kamu hukuku – Devletler özel hukuku). Bibliyografya esas itibariyle Columbia Üniversitesi Hukuk Kütüphanesindeki kaynaklara dayanılarak hazırlanmıştır.

Guide to Foreign Legal Materials. French, German, Swiss: Szladits tarafından hazırlanan bu rehber Fransız, Alman ve İsviçre hukuku olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Her bölümde o hukuk sistemine ait genel bilgilerden sonra bibliyografyalar, yasalar, mahkeme kararları, ansiklopedi ve sözlükler, doktrinle ilgili başlıca yayınlar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Catalogue des sources de documentation juridique dans le monde. A register of legal documentation in the world: Unesco tarafından 2. baskısı 1957 yılında

yayınlanan bu rehberde her ülke için yasalar – mahkeme kararları – meslekî ve akademik kuruluşlar – kütüphaneler, dergiler, bibliyografyalar hakkında bilgi verilmektedir. Bu eser Fransızca ve İngilizce olarak hazırlanmıştır.

Internationale Bibliographie der juristischen Nachschlagewerke:

K.Stollreither tarafından hazırlanan ve 1955 yılında yayınlanan bu eserin I. bölümünde genel müracaat eserleri (uluslararası ve ulusal bibliyografyalar), ansiklopediler, II. bölümünde genel olarak hukuk danışma kaynakları, uluslararası ve ulusal bibliyografyalar, hukuk ansiklopedi ve sözlükleri, III. bölümünde hukukun belli alanlarında her ülkede yayınlanan bibliyografyalar, ansiklopediler, hukuk sözlükleri, yasa ve karar metinleri, dergiler, toplu eserler ve başlıca kitaplar yer almaktadırlar.

Ayrıca, yine belirtmek gerekir ki, Türkçe ve yabancı dilde yayınlanmış hukuk dergilerinin (ve hangi sayılarının) Türkiye’de hangi kütüphanelerde bulunduğunu gösteren eser 1982 yılında Oya Fişekçi tarafından hazırlanmıştır. Bu eser hukuk konulu süreli yayınlar toplu kataloğudur (Fişekçi, 1982).

Bir konuda belli bir yabancı hukuk sisteminde kabul edilmiş çözüm yollarını, ileri sürülmüş fikirleri, mahkeme kararlarını değerlendirebilmek için ayrıca o hukuk sisteminin özelliklerini bilmek ve göz önüne almak gerekir. Yabancı hukuk sistemine ait temel bibliyografyaları, indeksleri, yasa kaynaklarını, mahkeme kararlarının yayınlandığı kaynakları bilmeden verimli, ciddi ve güvenilir bir çalışma yapmak olası değildir (Karayalçın, 2001: 85).

Yabancı ülkelerde, hukuk araştırmaları genelde güncel çalışma belgelerinden ortaya çıkan kaynaklara dayalı olarak gerçekleştirilir; kanunlarla ilgili notlar, kılavuzlar gibi. İleri düzeydeki çalışmalarda kullanılan yöntemlerde ise daha titiz bir

çalışma gerekmektedir. Geleneksel çalışma araçlarına bağlı kalacak olursak, her şeyden önce hukuk dergileri tarafından hazırlanmış tablolar ve fihristler kullanılabilir. Diğer taraftan, yargı kararlarıyla ilgili değişik tipte fihristler üzerinde yapılacak araştırmalar, belirli bir dergiye bağlı kalmadan da yapılabilir. Yabancı ülkelerdeki basılı hukuk kaynaklarına ilişkin söz konusu çeşitli yapıları içine alan erişim araçları bilinen 3 kategoride ortaya çıkmaktadır:

1) *Hukuk kartotekleri (kart dizinleri)*

Bu kartotekler (ya da kart dizinleri) ilgili konu metnine uygun olarak başlık sırasını takip etmektedir. Her başlık için, gerektiğinde aktarıldığı şekilde, ki bunlar harf ya da rakamlar halindedir, dikkatlice incelenen kararların oluşturduğu uygulama konularını içine alan kartlar hazırlanmaktadır. Belirgin kanuni düzenleme notlarının bulunduğu her fişte (kartta) ayırıcı özelliği bulunan kararların yayımlarına göndermelerle birlikte, alınan kararların bir özeti ya da incelenen sorunun kısa bir tanımı verilmektedir. Bu kartoteklerin çoğunda işaret edilen problemlere değinen bilimsel içtihat başlıkları ya da çalışmalardan da bahsedilmektedir. Kartoteklere eklenen yeni fiş katalogları periyodik olarak abonelere gönderilmekte böylelikle bilgiler güvenilir bir şekilde güncellenmektedir. Ancak bu araçlardan bazıları dikkat çekici boyutlara ulaşmaktadır ve on binlerce fişi içermektedir. Bazen gereksiz yere yinelenmiş bu bilgi yığını çoğu zaman bu fişlerin incelenmesini zorlaştırmaktadır. Böyle bir ortamda bu bilgilerin bilgisayar aktarılmasıyla, kapsamındaki bilgilerin tamamıyla faydalanılabilir hale gelmesi mümkün kılınabilir. İsviçre Hukuku'na ilişkin olarak aşağıda belirtilen kaynaklar bu tip çalışmalara örnek olarak verilebilir:

a) Konuyla ilgili olarak gerçekleştirilen ve gerçekten de dikkat çekici çalışmalardan bahseden: *Kartothek zum schweizerischen Obligationniecht / hrsg von Theodor Buhler und Hens Ulrich Walder* _Zürich: Schulthee, 1940. (İsviçre Borçlar Kanunu ile ilgili kitap ve makaleler, mahkeme karar özetlerini içermektedir).

b) *Kartothek zum schweizerischen Strafgesetzbuch / hrsg.von Otto Friedli und Niklaus Schmid-Zürich: Schultess, 1942.* (İsviçre Ceza Kanunu Kitapları Kartoteği).

c) *Cartothèque AVS/AI/PC/APG éd. Office federal des assurances sociales.- Berne: Office central fédéral des imprimés et du matériel, 1959.* (AVS/AI/PC/APG kartotekleri. Federal sosyal güvenlik ofisi yayını-Berne (Federal Malzeme ve Yayın Merkez Ofisi). Bu kartotekler yasaların uygulanması ve infazların düzenlenmesi sırasında ortaya çıkan federal ya da kantonsal yorumların bir fihristi olarak ortaya çıkmıştır. Açık ve detaylı bir kılavuz sayesinde kullanımında büyük kolaylıklar sağlanmaktadır.

2) Hukuk derlemeleri (kitapları)

Bazen yazarlar, hukukla ilgili bilimsel alanlarda, mahkeme kararlarıyla ilgili fihristler ve derlemeler hazırlamaktadırlar. Bu yapıtlar, konulara göre seçilen kararları tanıtır ya da karar yorumlarına yer verir. Görüşülmüş kararların içerikleriyle ilgili değer taşıyan, kimi zaman özet, kimi zaman da seçme parçalar sunar. Bu yapıtları incelerken, basım tarihlerinden sonraki tarihlerde güncelliklerini yitirdiklerini unutmamak gerekmektedir. Bu durumda diğer erişim araçlarına güvenmek daha uygundur. Bu tipte çalışmalara örnek olarak şu yapıtları verebiliriz:

AUBERT, Gabriel - Quatre cents arrêts sur le contrat de travail (Çalışma Sözleşmesi Üzerine Dört Yüz Karar) - Lausanne: Payot, 1984.

BRÜGGER, Erwin.–Dieschweizersche Gerichtspraxis im Schuldbetreibungsund Konkursrecht 1946-1984: Sammlung publizierter Entscheidungen des Bundesgerichts und kantonaler Gerichte und Aufsichtsbehörden.–Adligenswil: schuko-Verlag, 1984. (İflas Hukuku ve Suç Takibi Hakkında İsviçre Mahkemeleri Uygulamaları: Federal Mahkeme, Kanton Mahkemeleri ve Tetkik Mercii İle İlgili Toplu Yayınlanmış Kararlar).

DESSEMONTET, François. Droit suisse des sociétés anonymes: répertoire des arrêts fédéraux et cantonaux publiés de 1937 à 1986. (İsviçre Anonim Ortaklık Hukuku, 1937 - 1986 Yılları Arasında Yayınlanan Federal ve Kantonal Kararlar Fihristi) – Lausanne: CEDIDAC, 1986.

PEDRAZZINI, Mario M. – Gesellschaftsrechtliche Entscheide: Eine Sammlung für das Studium. 3. Aufl. – Bern: Stämpfli, 1989. (Toplumsal Hukuk Kararları; Yüksek Öğretime Yönelik Derleme).

Bu eser, federal vergi mevzuatına değinen eksiksiz bir hukuki panorama sunmaktadır. Bunun dışında vergi otoritelerince çıkarılan genelgeler, ilanlar ve diğer tavsiyeler bulmak mümkündür. Mahkeme kararları, başlıklar ve yasalar şeklinde sunulmuştur.

Eserin bütününde, eklenebilir ya da değiştirilebilir kağıtlar sistemine göre, içeriği düzenli olarak güncellenen on klasör bulunmaktadır (Dumoulin; Frossard, 1992: 160-164).

3) Hukuk Kronikleri ve Mahkeme Kararları Sunumları

Dönemsel mahkeme kararları, atıfta bulunulan alanlara özel olarak düzenli bir şekilde yayınlanmaktadır. Bunların içinden bazıları daha ileri giderek belirli

alanlarda ya da belirli bir konu üzerinde çıkan en son sunumları, kronikleri genelde yıllık olarak bir arada sunmaktadır. Bu yıllıklar daha çok, düzenli ve güncel olarak seçilmiş konularda mahkeme çalışmalarının üzerinde durmaktadır. Bu tarzın en tipik örnekleri arasında, aşağıdaki dergilerde çıkan mahkeme kararlarının kroniklerini ve sunumlarını verebiliriz:

a) Berne’li Hukukçular Derneği Dergisi (La revue de la societe des juristes bernois) (RJP), her sene, federal mahkeme kararlarıyla ilgili oldukça açıklamalı kronikler yayınlamaktadır. Her biri uzmanlar tarafından hazırlanan bu kroniklerde çoğu özel hukuk alanına da değinilmektedir.

- Kişi Hukuku
- Aile Hukuku
- Miras Hukuku
- Ayni Hukuk
- Borçlar Hukuku
- Ticaret Hukuku

Bunların dışında kamu hukuku, yönetim hukuku, hukuk yargılama usulü, borç ve iflas kovuşturması ve ceza hukuku ve benzeri alanlar da yer almaktadır.

b) Adli gazeteler (Le Journal de Tribunaux) (JT), her sene, her birinin başlığı belirlenmiş mahkeme kararlarının dizgisel 3 sunumunu gündeme getirmektedir.

Bunlar:

1. İzlenecek yollar ve bunların yayılması. Burada, bu konuda, kantonlara ve federal mahkemelere ait kararların sistematik olarak sunumlarından bahsedilmektedir (kararlardan anlatılmış ve bütünüyle yansıtılmıştır).

2. Toprak düzenleme ve mülkiyet teminatı: federal mahkeme kararlarının dizgisel sunumu.

3. Endüstriyel ve entelektüel mülkiyet: federal mahkeme kararlarının genel bir özeti (Cavin, 1978: 347).

Yabancı ülkelere ilişkin olarak hukuk araştırmalarında yararlanılan bu erişim araçlarının yanı sıra belirtilmesi gereken diğeri erişim araçları söz konusu yabancı ülkelerde hukuk konulu, özel ya da resmi dergilerin içerdikleri özel başvuru tabloları ve indeksleridir. Mahkeme kararlarının ve yorumlarının yayınlandığı yabancı hukuk dergilerinde anahtar kelimelere yönelik olan, yasa maddelerine yönelik olan ve bölüm isimlerine yönelik olan indeksler oluşturulmuştur. Bu indeksler ele alınan kanun konularına uygun olarak kararları bir araya toplar, alfabetik sıraya göre sınıflandırır bir ya da birden fazla anahtar kelimeyi takip eden, kararın yayınının kaynakçası ile birlikte, içeriğinin çok kısa bir özetini sunar. Ayrıca bu erişim araçları kararın verilmesinde başvuru kanuni düzenlemeleri de içine alan karar fihristlerini bir araya toplamaktadır. Yasa metinlerinin ele alındığı bu fihristler hukuk derlemesini (kitabını) yansıtmaktadır. Özellikle özel karar araştırmalarında derlemelerdeki düzenlemelere bağılı olarak araştırmacılar ya da uygulamacılar (pratisyenler) bu fihristleri incelerler. Dizinde belirlenmiş kararlar kendi içlerinde hukuksal referansları bulundurmaktadır. Böylece kullanıcıların, zamanla, özel adli konulara yönelik belli miktarda kararı bir araya getirmeleri mümkün olmaktadır.

Karar araştırmalarında bir kaynak haline gelen bölüm isimleri tabloları ve indekslerine İsviçre Hukuk kaynaklarından verebileceğimiz örnekler söz konusu erişim araçlarının fonksiyonunu daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır:

a) ATF (Annuaire Tribunal Fédéral–Federal Mahkeme Yıllığı)’lerin Resmi Derlemesi (Kitabı)

ATF’nin yıllık ciltlerinin her bölümü kısa ‘içindekiler’ tablosu ve TF (Tribunal Fédéral – Federal Mahkeme)’ye olan farklılıkların bulunduğu bölüm adlarını, fihristlerini içermektedir. Ayrıca on yıllık fihristler de vardır ki bunlar Fransızca ve Almanca düzenlenmektedir, kullanıcıların kullanımına sunulmuştur. Yine bu kaynakta her bir veri için, karar içeriğinin tekrarlandığı kısa hatırlatmalar da bulunmaktadır. On yıllık fihristlerin ortaya çıkması aşamasında TF (Tribunal Fédéral-Federal Mahkeme), o sene içerisinde kümülatif basımların da bulunduğu yıllık fihristleri, devamında ise iki yıllık, üç yıllık ve beş yıllık fihristleri yayınlamaktadır. JT (Journal des Tribunaux-Adli Gazeteler) ve SJ (Semain Judiciaire-Adli Hafta)’ de dile getirilen ve uyarlık tabloları sayesinde hangi yayınların ATF tarafından yayınlandığını saptamak mümkün olmaktadır. Uyarlık tablolarının 1912’den başlayarak hazırlandığını düşünürsek, geçmiş zamanlardaki tablolar için ATF’de ve JT’ de simge haline gelen bölüm adları tablosuna başvurmak gerekmektedir.

b) Adli Gazeteler (JT - Journal des tribunaux)

JT’nin yıllık ciltleri, kendi içlerinde, bölüm adlarının tablosundaki gibi uygulamalı bir kanuni düzenlemeler tablosunu ve ilgili karar ya da kararların kısa özetlerinin bulunduğu alfabetik kelime listesine göre düzenlenmiş bir içindekiler tablosunu içermektedir. JT’de değinilen kararlar, genellikle kısmî kararlardır. Sadece özetin görülebileceği bu dergideki inceleme, ATF’nin resmi derlemesindeki (Kitabındaki) gibi, kararın tüm metnini araştırırken birçok konuya ulaşmaya

rehberlik eder. JT' de özetlenmiş ya da yayınlanmış her karar ATF'deki veriler kadar açık ve belirgindir. JT'de kümülatif tablolara pek rastlanmaz. 1930'dan beri TF dergisinde yayınlanan bütün karar fihristlerinin bilgisayar ortamında açık bir şekilde temsilciliğini yapan REPERTA veri bankası, bilgi-işlem araçları ile geleneksel yayınlar arasında tamamlayıcı bir rol oynamaktadır.

c) Adli Hafta (SJ - Semain judiciaire)

SJ'nin yıllık fihristleri, şunları kapsar:

- Anahtar kelimelerin bulunduğu alfabetik bir fihrist.
- ATF ile uygunluklarında(uyarlığın) bulunduğu bölüm isimlerinin bir fihristi.
- Federal yasalardan çok Cenevre yasalarını içine alan uygulamalı kanuni düzenlemelere göre bir fihrist.

SJ, uzun zamandan beri, düzenli olarak kümülatif tabloları yayınlamaktadır. Bu uygulama 1912'den 1941'e kadar uzanan süreye dayanan bir fihristin oluşturulmasıyla başlamıştır. Bu tarihten sonra düzenli olarak 10 yıllık tablolar yayınlanmaya başlamıştır. En son çıkan ise 1982 ile 1991 yıllarını içine alır. Kümülatif tablolarda, yıllık tablolardan farklı olarak, bölüm adları fihristi bulunmaz. İlk olarak uygulamalı kanuni düzenlemelere yönelik bir fihrist, daha sonra anahtar kelimelerin bulunduğu bir fihrist sunmaktadır.

**d) Konfederasyon Yönetim Otoritelerinin Mahkeme Kararları
(JAAC - Juriprudence des autorités administratives de la
Confédération)**

JAAC ilan ettiği mahkeme kararlarının dizgisel ve alfabetik bir fihristini periyodik olarak yayınlamaktadır. Almanca ve Fransızca çıkan bu fihristleri bir

sonraki on yıllık cilt oluşturuluncaya kadar kümülatif bir şekilde görmek mümkündür. 1927 yılında oluşturulmasından bu yana bu derginin:

- 1927 ile 1947 yılları arasındaki ilk yirmi yılı kapsayan bir fihristi,
- Bu tarihi izleyen otuz yılı içine alan 1948 ile 1976 tarihlerini kapsayan bir fihristi,
- 1977 ile 1986 arasında on yıllık bir fihristi,
- Son olarak da 1987 ve 1990 yıllarını içine alan bir fihristi yayınlanmıştır.

e) Vergi Hukuku ve İdare Hukuku Dergisi (RDAF - (Revue de droit administratif et de droit fiscal)

1945’de kurulduğundan beri bu fihristin bütün tablolarında bu dergide yayınlanan vergi hukukuna ait tüm mahkeme kararlarının sayımı yapılmaktadır. Bunlar düzenli olarak eklenen kartlardan oluşan dosyalar halinde tutulmaktadır ve klasörler halinde güncellenmektedir (Poudret, 1990: 55-57).

Söz konusu kaynakların niteliklerinin, faydalarının ve sonuçlarının nerelere vardığını göz ardı etmemekle beraber kabul etmek gerekir ki bu çalışma metodu bilimsel değer taşımayan bir hukuk araştırması olmaktan öteye gitmemektedir.

Kaynakların yeterince zengin olması kaçınılmaz olarak kullanıcıya gereken bilgileri seçememe riskini de beraberinde getirir. Hukuk alanında araştırılacak tablo ve fasiküller çok olduğu gibi, araştırma belgelerinin düzenlenmesi ve düşünce yapısındaki çeşitlilik, sistematik, rasyonel aynı zamanda doğru bir araştırmanın önünde engel oluşturmaktadır. Öyle ki diğer hukuk kaynakları için otomatikleştirilmiş hukuk araştırmaları öteden beri gelen belgesel araçlardan ayrılmaz bir kılavuz olarak kendini göstermiştir.

Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkeleri kendi hukuk sistemlerini tanıtan ve bu hukuk sistemi içinde gerekli bilgilere nasıl erişileceğini gösteren kapsamlı rehberler, indeksler ve bibliyografyalar hazırlamışlardır. Yani yabancı ülkelerde, gerek yasa metinleri ve mahkeme kararları, gerekse hukuk doktrinine ilişkin kaynaklar yukarıda adı geçen temel bibliyografik kaynaklar içinde listelenerek bibliyografik denetim ve erişim sağlanmaya çalışılmıştır. Ülkemizde ise, hukuk kaynaklarımıza ilişkin bibliyografik kaynakların eksik olduğu ve devamlılık göstermediği dikkati çekmektedir.

V.1.2. Yabancı Ülkelerde Hukuk Veri Bankalarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Bilimsel alanda, genel olarak, kitaplar ve basılı yayınlar bilgi ve haberlerin temelini oluşturmaktadır. Son yıllardaki bilgi-işlem çalışmaları, editör uygulamalarının tam olarak revizyondan geçmesi sürecinin merkezinde bulunmaktadır. Bilgi-işlemin geliştirilmesi aşamasında da yeni teknikler, metinlerin işlenmesi, karakterlerin fotoğrafik aktarımları ve bilgisayar yardımıyla yayınlanması gündeme getirilmiştir.

Hukuksal veri bankaları, geleneksel editör başlıkları uygulamasından kaynaklanan fiziksel kısıtlamaları tanımayıp, bilgi bütünlerine doğrudan ulaşarak gerçekten de günümüz gereksinimlerini karşılamaktadır. Ayrıca bilgi-işlem araçları son derece çeşitli eleme kriterlerine istenilen belirlilik düzeyinde eşsiz bir hızla ve tam bir güvenlik içerisinde ulaşmayı sağlamaktadır.

Bununla birlikte, bir süre, hukuksal veri bankalarının diğer araştırma araçlarının yerine geçemediği ileri sürülmekteydi. Çünkü, kullanım maliyetleri ve kurumlarındaki güçlük, yaygınlaştırılmış bir işleme izin vermiyordu. Özellikle

böylesi karmaşık olmayan araştırmalar söz konusu olduğunda, genelde değeri saptanabilen hizmetleri göz önüne alırsak, veri bankaları geleneksel araçlardan ayrılmaktadır. Hukuk araştırmalarında bu kaynaklar arasında bir tercih zorunluluğu söz konusu olduğunda ise diğer araştırma araçları ile karşılaştırıldığında bilgi bankalarını bütüncü bir yere koymak gerekir.

Bilgi bankalarının ortaya çıkması, yeni uygulamaların yani elektronik dokümanların oluşmasına neden olmuştur. Halen gelişimini sürdüren bu yeni oluşum rekabetin, karşılıklı bağımlılığın ve bütüncülüğün bir arada bulunduğu bir bağlantıyla geleneksel yayıncılığa paralel olarak yayılmıştır. Kullanılan destek araçları ve içeriklerine göre değişik veri bankalarının bulunması, bu bağlantıların analizinin yapılmasının zor olduğunu göstermektedir. Kullanıcı açısından bakarsak, açık olarak görülmektedir ki bu zorluklar, veri bankalarının kullanım şartlarını ve imkanlarını belirtecek olan giriş modları ve veri destek tipleridir. Bu bağlamda iki varsayımı göz önünde bulundurmak gerekmektedir:

- Bunlardan birincisi, diğer bir site ile bağlantıyı sağlayan belirlenmiş veri bankasında ya da server merkezinde bulunan veri transfer şebekesinin (dışarıdaki) kullanımınıdır.

- Diğer taraftan dağıtım şirketleri ya da yapımcıların edindiği deneyimler, bilgisayar ortamına aktarılan belgelerin içerikleri gibi birçok değişik konunun, özel sitesine girdiğinde ve bilgisayarını açtığında kullanıcıya aktarılması gerekmektedir. Bilgi - işleme ilgili yayınlar sıkça kullanılmaktadır.

Belgesel veri bankalarının çalışması, işlemini ve yönetimi, büyük kapsamlı şirketlerin oluşumuna da neden olmuştur. Özellikle ana metinlerin depolandığı bankalarda, belgesel mantıktaki anlaşılma ve yönetimiyle ilgili devasa boyutlara

ulaşan verilerin bulunması, geniş hafıza kapasitesine ve büyük bir düzenleme gücüne sahip bilgisayarlardan yararlanılmasını zorunlu kılmaktadır. Burada hem sistemin çalıştırılmasını hem de yönetimini sağlayabilecek uzman bir ekipten faydalanmak gerekmektedir.

Böylelikle, büyük belgesel veri bankalarının, önemli bilgi işlem merkezleriyle uyumu sağlanmış ki telekomünikasyon araçları ve hatların oluşturduğu şebekeler sayesinde buralara ulaşmak mümkün olmaktadır. Server olarak adlandırılan şirketler tarafından yönetilen telematik veya tele informatik zenginleştirme olarak da tanınan bu teknik sayesinde, uzaktaki bilgisayarlar arasında çalışmak mümkün olmaktadır.

Bilgi hizmetlerindeki yapısal etkenlerin gelişmesinde olduğu gibi günümüzde de belgesel, adli ve benzeri veri bankalarının görsel bilgi aktarımı alanında üstün bir konuma gelmesi ve tercih edilmesi birçok hizmete yansımaktadır: banka işlemleri, seyahat rezervasyonları, idari usuller gibi (Bares, 1984: 62-68).

Telematikte birlikte, server ve veri bankaları, özellikle bilgi erişim ve içeriğin tam olarak yansıtılması için yeni bir tarzın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Serverlar ve şebekeler sayesinde uzaktaki küçük bilgisayar kullanıcıları hattayken, ister yüksek kapasitedeki bilgisayarlar üzerinden yönetilen metin bütünlerinde, ister bibliyografya tipindeki kaynakların kart dizinlerinde araştırma yapabilmektedirler. Bununla birlikte, elektronik doküman uygulamaları burada bitmemektedir. Veri bankalarının, bilgi-işlem araçları üzerinden yaptıkları, bilgilerin ticarileştirilmesi çalışmaları sayesinde yeni editör uygulamalarının oluşmasına destek sağlamakta ve bunların kişisel bilgisayarlarda da işletimine izin vermektedir.

Bu hedefler doğrultusunda, veri bankalarının “geliştirilmesi” araştırmaları artmaktadır. Karşılaşılan sorunların tümü üzerinde yoğunlaşmadan önce, araştırma

masraflarını azaltma sıkıntısının da olduğunu belirtmek gerekmektedir. Zira, veri bankası hattının kullanımından doğan aidatın fatura edilmesi, her şeyden önce bağlantı süresi oranında yapılmaktadır.

Hukuk veri bankalarının ilk olarak hizmete girmesi ABD için 1970'li yıllara gider ve 70'li yılların sonunda da Avrupa'daki ilk örnekleri görülür. Avrupa kıtasında, Belçika'da, Belçikalı Avukatlar Federasyonu ve Belçika Noterler Federasyonu tarafından 1967'de kurulan, mesleklerarası dokümanter araştırma merkezi CREDOC'un öncü ve haberci rolünün altını çizmek gerekir. Daha 1959'da, bu merkezde, sadece iç kullanım için, bilgisayar üzerinde bir dokümanter kart dizini bulunuyordu. 1970'li yılların sonunda, birkaç Avrupa sistemi ortaya çıkar ve veri tabanı terminalleri ile tüm hukukçulara hizmet sunarlar. O zamandan beri, dokümanter sistemler durmaksızın çoğalmıştır ve özellikle, Latin Amerika ve Ortadoğu'ya olmak üzere dünyanın diğer bölgelerine de yayılmıştır.

Diğer taraftan, elektronik doküman teknolojisinde yeni bir araç olarak karşımıza, CD kısaltmasıyla sunulan Compact Disc'ler çıkmıştır. Compact Disc tekniği, sayısal sinyaller aracılığıyla ses, müzik ya da resim örneklerine ait sinyallerin görsel veya işitsel Compact Disc'ler şeklinde yeniden oluşturulmasından ibarettir.

Veriler bilgisayardaki hafızada sıralanmıştır ve sayısal sinyaller şeklinde olduğundan, Compact Disc tipindeki araçlara aynı kodlamalarla kaydetmek mümkündür. Compact Disc üzerindeki verilerin yazı biçimi, bu aracın kendi fiziksel değişiminden kaynaklanmaktadır. Compact Disc'in oluşturulmasından sonra veriler üzerinde her tür değişiklik (ya da ekleme) mümkün olmaktadır. Bu nedenle, bu tip araçlar CD-ROM (Ready Only Memory) kısaltmasıyla özgünleştirilmiştir. Disketlere

ya da CD-ROM' lara kaydedilmiş bilgilerin sorgulama mantığı, kişisel bilgisayarlara da yerleştirilmiştir. Kullanıcı, ayrıca, CD-ROM'u incelemek için müzik CD'si okuyucusuna benzer bir okuyucuyu da kişisel bilgisayarlarına bağlamak zorundadır.

Genel olarak CD-ROM'un geleceğinin çok açık ve çok dinamik olduğu görülmektedir. Kişisel bilgisayarlara yerleştirilen sistemler CD-ROM'da kullanıcıyı bağlantı süresi sıkıntısından kurtarmaktadır. Bunların sonucunda, bu sistemi çalıştırabilmenin, verileri derinliğine elde edebilmenin tatminkarlığı ve kazançları ortaya çıkmaktadır. Bilgi-işlem aracılığıyla gerçekleştirilmiş her tür araştırmada, iyice düşünülmüş ve sistemleştirilmiş bir hazırlık zorunludur. CD-ROM'ların en büyük avantajı, editör desteği özelliğiyle, kağıt üzerindeki geleneksel yayıncılıkla, hattın ucunda bulunan veri bankaları arasında bir arabulucu olarak ortaya çıkmasıdır.

CD-ROM'ların hacimli bilgileri ve eski yayın koleksiyonlarına göre büyük hafıza kapasiteleri, aynı zamanda az yer kaplamaları dikkat çekicidir. Yalnızca yeterli ve düzenli aralıklarla tekrar güncelleştirilmeleri gerekmektedir. Video CD'nin belge arşivlemede yerini aldığı gibi CD-ROM'da yavaş yavaş hukuki ya da periyodik koleksiyonların yeni basımları için kendine bir yer sağlamıştır. CD-ROM teknolojisi, giriş anahtarlarının çok basit tutulduğu biçimlendirilmiş verilerin (sözlükler, ansiklopediler, yıllıklar ve benzeri) çoğaltımına yöneliktir.

CD-ROM'larda birçok arama kriterine dayalı, erişilebilir kalması gereken veriler için birbiri ardına gelen birçok disk, kullanım açısından bakarsak, can sıkıcı gelmektedir. Sınırsız hafıza seçme, ayıklama ve düzenli olarak güncelleme kapasiteleri nedeniyle büyük sistemler, daha başka hizmetler sunmaktadır. Bundan başka, CD-ROM'ların kullanım kolaylığı kişisel bilgisayarların performanslarına kalmaktadır. Bu nedenle, büyük veri bankalarının "el kitapçıkları" basımlarının bir destek olarak

çıkarılması gerekmektedir. Gerektiğinde büyük kapasiteli bilgisayarlarda organize olmuş bankalara dayalı kaynaklardan ya da konulardan tasarlanmış, seçilmiş editör yaklaşımlarıyla eski verilerin ekonomik bir şekilde araştırılmasına izin veren CD-ROM, hatta kullanılan sistemleri tamamlayıcı bir konuma gelmiştir. Böylelikle, kullanıcı CD-ROM'daki eski verilere ekonomik şekilde ulaşacak, daha sonra sürekli olarak güncellenen bilgilere, hattaki bir sistem üzerinden yapılacak araştırmayla ulaşabilecektir (Le Crosnier, 1988: 157-159).

Basılı kaynakların elektronik ortamda hizmete sunulmasının gelişim sürecinde Compact Disc'ler denenmiştir. Ancak Compact Disc'ler hukuk kaynaklarının tüm koleksiyonlarına erişim açısından avantajlı olarak görülse de sürekli değişim ve yenilenme sürecinde olan hukuk kaynaklarına erişimde güncel gereksinimleri tam olarak karşılayamamaktadır. Bu yüzden hukuk kaynaklarına erişimde çevrimiçi bağlantılar daha fazla tercih edilmektedir.

Hukuk veri bankalarının tam bir envanteri, uzman eserlere ve kataloglara bağlıdır, üstelik bu araçların durmaksızın gelişmesi ve ilerleme sağlaması nedeniyle incelenmesi uzun zaman alabilir. Bu konuyla ilgili, ilk olarak, İsviçre hukuk veri bankaları hakkında bilgiler verilecektir. Daha sonra, çalışma kapsamında yer alan bazı Avrupa ülkelerindeki ve Avrupa Birliği'ndeki tanınmış hukuk veri bankalarına değinilecektir.

V.1.2.1. İsviçre'deki Hukuk Veri Bankaları

İsviçre, hukuk veri bankalarına çok geç kavuşmuştur. Bu gecikmeyi açıklayan bir çok neden vardır: Bunlar ekonomik ve yapısal nedenlerdir. Bir hukuk veri bankasının kurulması ve işletilmesi önemli teknik ve mali imkanlar gerektirir. Bu

yatırımların verimliliği İsviçre'nin temsil ettiği pazarın darlığına bağlı olarak bir takım problemler içermiştir. Bu durum, gerek pazarın yapısı konusunda, gerekse de dokümanter sistemlerinin organizasyonunun kendisi ile daha da önemli hale gelmiştir. Bunlar, İsviçre gerçeğinin iki karakterine bağlıdır: bir taraftan, federal yapı, yirmi altı kantonun hukukunu hesaba katmayı gerektirmekte, diğer taraftan da, işlenecek dokümantasyonun çok dilli olması, karmaşık ve zahmetli teknik çözümlere başvurmayı zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, İsviçrelilere özgü temkin ve dikkatlilik, bilgi-işlem araçlarının işletimi sayesinde açılan yeni amaçlara ulaşmada uzun süre gecikmeyi açıklamaktadır.

İsviçre'de 1986 yılında kartotekler ile aynı yıl hizmete giren SWISSLEX - İsviçre Hukuki Veriler Bankası A.Ş.'nin kurulduğu görülmektedir. Yine 1986'da piyasaya sürülen REPERTA, çevresi ve benimsediği teknik çözümler (kişisel bilgisayarda (PC) içtihat referansları veri tabanı) nedeniyle SWISSLEX ile aynı pazarı paylaşmamaktadır. Daha sonra, 1987'de, Zürich'teki IBIS AG ile ticarileşen Law Base'in hakimiyeti görülür. Bu sistem, CD-ROM üzerine veri bankasına benzeyen, pazarın bir başka kesimine girer. Law Base federal içtihatın bir kısmına tam metin erişimi sağlamaktadır. Bu durum, Case Tex'i, yani hazır CD-ROM'lar veya kişisel bilgisayarlar (PC) üzerine veya daha büyük kapasitedeki diğer bilgisayarlar üzerine yüklenecek versiyonlar şeklinde oluşturulmuş erişim araçlarını ortaya çıkarmıştır.

İsviçre hukuku konusundaki bilgi-işlem sistemlerinin tam bir envanteri olan ve ceza hukuku konusunda bilgisayar ile yapılan öğrenimi kavramlaştıran ve açıklayan COMPUTER PROGRAMM STRAFRECHT Örebro Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Profesör Hans Walder tarafından oluşturulmuştur. Ayrıca, Cenevre'deki uluslar

arası Kızılhaç hizmetleri 1991'de otomatik hale getirilmiş, uluslararası insani hukukla ilgili enformasyon ve dokümantasyon sistemlerini (REDLINE) halka açmıştır. Bu veri bankasının CD-ROM versiyonları oluşturulmuştur. Özellikle Fransızca konuşulan İsviçre'de Romand Kütüphaneler Ağı (RERO) veri bankası, İsviçre'de oldukça tanınmıştır. Hattı halka açıktır, özellikle İsviçre hukuk doktrini alanındaki tüm eser ve makalelerin sayımını yapar. 1987'den beri İsviçre Hukuk Bibliyografisi'nin kurulmasına hizmet etmiştir (Dumoulin; Frossard, 1992: 250).

V.1.2.1.1. Swisslex

SWISSLEX'in İsviçre piyasasındaki önemli yeri, bu sistemi daha ayrıntılı şekilde tanıtmayı zorunlu kılmaktadır. Ayrıca bu sistem özellikleri ile de, İsviçre hukuk sisteminin gelişimi hakkında bilgi edinmemize yardımcı olmaktadır. Seksenli yılların başında, İsviçre hukuk dokümantasyonunun bilgi-işlem ortamında kullanılabilmesi hakkındaki pilot sistemlerin (prototiplerin) gelişmesi için iki grup çalışmıştır. Bunlardan ilki, Cenevre avukatlarının inisiyatifinde, inceleme yapma amaçlı kurulmuş SWISSLAW adında bir kuruluştur. İkincisi ise bazı İsviçreli editörler ve Alman SIEMENS firması tarafından finanse edilen DOCULEX'tir.

1985 yılında ise, İsviçre'de hukuki alanda bilgi işlemin geleceğini belirleyen bir olay meydana gelmiş; İsviçre Hukuki Veriler Bankası Derneği (ABJDI) kurulmuştur. Bu kuruluşun doğması, ilgili çevrelerde bilinçlenmeyi sağlamış, yeni bilgi işlem tekniklerini kullanmayı keşfetmede geç kalmanın yanı sıra, hızlı ve akılcı bir şekilde bunu çözüme gerekliliği de kendini hissettirmiştir. Bu bakımdan, Fransa'da girişilen, hukuk alanında bilgi işlemin yeniden boyutlandırılması hareketi ile 1984'te LECLERC'in deposu İsviçre'de bilinçlenmeye kuşkusuz katkıda bulunmuştur. Konfederasyon tarafından kurulmuş olan İsviçre Hukukçular Derneği ve İsviçre

Avukatlar Federasyonu (ABSDJ) bir çok üyelik talebi ile karşı karşıya kalmıştır. Değişik ekonomik ve mesleki örgütlerden, hukuk yayınları editörlerinden ve bir çok kantondan talepler gelmiştir. Bunun yanı sıra, şunu da belirtmek gerekir ki Federal Mahkeme, aynı zamanda özel bir statü ile para da aldığı ABSDJ'nin çalışmalarını çok yakından izlemektedir. ABSDJ'nin teşvikiyle, iki grup, SWISSLAW VE DOCULEX 1986 Nisan'ında birleşerek SWISSLEX'i kurmuşlardır. SWISSLEX bakımından ABSDJ sorumlu şirket konumundadır, veri bankasının içeriğini denetleme rolü ile gelişme ve yayılma planlarında önceliği tanımlama ve fiyat politikasında belirleyici olma rolüne sahiptir. ABSDJ'nin SWISSLEX üzerinde uyguladığı denetimi ve yetkileri öylesine etkilidir ki, bu, hukuki alanda olduğu kadar veri sağlayıcıları ve potansiyel kullanıcıları da kapsamaktadır. ABSDJ aynı zamanda, İsviçre Hukuku Thesaurus Projesi (TDS)'nin sorumluluğunu da üstlenmiştir. Sonuçta, hem Derneğin kendisinin ve SWISSLEX'in vekilleri tarafından hem de Hukuk Fakültesi temsilcileri tarafından yapılan incelemeler şunu göstermiştir; çok dilli bir veri bankasının en uygun kullanımı, özel bir terminoloji aracının seçimini gerektirmektedir.

ABSDJ'nin (SWISSLEX'ce desteklenmeden) bu çaptaki bilimsel bir çalışmayı kendi başına gerçekleştirme olanakları yoktur. Böyle bir işin önemi ve zorluğu nedeni ile İsviçre Bilimsel Araştırma Ulusal Fonu'ndan (FNRS) ve İsviçre Hukuk Fakültelerinden yardım istenmiştir. Böylelikle, 1988'den beri bir araştırma ekibi, Cenevre Hukuk Fakültesi'nde çalışma yapmaktadır. Ulusal Fonun sübvansiyonları ve diğer Fakültelerin yardımı sayesinde, İsviçre Hukuki veri bankası, çok dilli kullanımına uygun ve gerekli terminoloji araçlarını hazırlayabilmiş ve uygulamaya

koymuştur. Bu bağlamda, bir hazırlık devresi sonrasında SWISSLEX, 1987 sonu ile 1988 başı arasında piyasaya giriş yapmıştır.

SWISSLEX gibi bir veri bankasının kullanımı özellikle, kullanıcılar açısından hiçbir bilgi işlem kavramını gerektirmez. Sonuçta, iletişim (bağlantı) programları sadelikle ve kesinlikle, en kompleks komutların karşılanmasını dokümanter programın kullanılabilirliğini sağlarlar.

SWISSLEX tarafından getirilen temel seçeneklerden biri, kendinde toplama ve tüm metne erişim sağlamayı içermektedir. Veri Bankası'nın içeriği:

- Federal Mahkeme Kararları Resmi Derleme Dergisi'nde yayınlanan tüm kararlar (1954'ten günümüze kadar gelen bu yayının otuz beş yıllık bölümü),

- Otuz adli dönemden daha fazlasını içeren metinler (özellikle içtihat), bu kadar Federal yayın yanında, kantonların yayınları, özel dergiler, hatta sadece mâli hukuk konusunda olanlar bile programın kapsamında. Bu dergilerin çoğunluğu, 1965 - 1991 dönemine aittir, bu da, yirmi beş yıllık yayından fazlası demektir.

Kullanıcıların arzularına ve ABSDJ'den gelen taleplere uygun olarak SWISSLEX, içtihat toplamaya öncelik vermiştir. Bu da makinedeki verilerin yüzde doksanına karşılık gelmektedir. SWISSLEX gelişme planında, federal yasaların sistematik derlemesinin tamamını üç dilde toplamayı ele almış ve bunu başarmıştır. Ayrıca, SWISSLEX'in mâli hukuk konusunda önemli bir fonu olduğuna işaret etmek gerekir; belli bazı kategorilerdeki kullanıcılar için gösterdiği özel ilgi nedeniyle, bu fon, özel bir abonmanlık konusu olabilmektedir. Buna karşılık, SWISSLEX'te, yer alan hukuk doktrinine ilişkin kaynakların sayısı da oldukça fazladır. Sonuçta, editörler, dergilerinde yayınlanmış içtihatın veri bankasında toplanmasına istekli görünüyorsa da, makalelerin aynı şekilde toplanması fikri karşında çekingen

davranmışlardır. Bazen, yazarlara karşı üstlenilen yükümlülükler, böyle bir işlemi problemli hatta imkansız kılmaktadır. Bazı dergiler, makalelerinin, dar bibliyografik verilerin tamamlayıcısı olarak, SWISSLEX'te sadece liste halinde, "içindekiler" şeklinde yayınlanması ile yetinmektedirler. Özellikle bibliyografik veriler konusunda, SWISSLEX, İsviçre Hukuku Bibliyografisi'ni toplamış durumdadır.

SWISSLEX, en değişken ve en esnek araştırma imkanlarını sunmaktadır. Araştırma kriterleri çok çeşitlidir: kelime ve deyimlerin yanı sıra, federal ve kantonların yasa maddelerinin referansları en detaylı düzeyde belirlenmiştir (bent, sayı, ve benzeri aracılığıyla). Tüm resmi ve bibliyografik unsurlar belgelerin her bölümünde tanımlanmıştır. Seçmeler, federal bir yargı organı tarafından yayınlanmış veya tam tersi, kanton mahkemelerinden çıkan veya aralarından özellikle birisinden çıkıp yayınlanmış belge araştırmasını bir (veya iki) dilde sınırlandırmayı sağlayabilmektedir. Diğer seçme kriterleri, araştırmayı, belgelerin yayınlanış tarihine göre yönlendirmeye, sınırlandırmaya veya onu sadece metin parçaları ile kısıtlamaya, özellikle de kararları özet başlıklar halinde sunmaya yöneliktir. Dolayısıyla, sorgulama sistemi sayesinde, araştırmanın her hangi bir safhasında alınan sonuçların her bir bilgi bütünü, diğerleri ile ilişkilendirilebilmektedir. Bu da, değişik kriterlerden yola çıkarak kendi sonuçlarını elde eden bir araştırmanın gerçekleşmesi anlamına gelmektedir.

SWISSLEX'in ana karakteristiklerinden biri de, bütün metin üzerinde çalışma temel seçeneğinin ardından, değişik dillerde yazılmış metinlerin işletilebilmesidir. Zira, belgelerin değişik dillerde yazılabilmiş olduğu önemli değildir, tamamen üç dilli, sade dokümanter bir sözlük, analize ve içeriklerine göre belgelerin araştırılmasına imkan vermektedir. Bu amaçla, SWISSLEX, dilbilim çalışmalarına

denk bir şekilde, çalışmasına, aynı anlamlı kelimelerin araştırmasına uzanan bir *thesaurus* katmak için çaba sarf eder ve gramer bakımından bazı değişkenleri de hesaba katar.

Günümüzde, sisteme, Almanca-Fransızca iki dilde bir sözlük yüklemiştir. Bu, başlangıçta, Adalet Federal Ofisi'nin Dokümantasyon Servisi tarafından kurulmuş sonra da SWISSLEX'le işbirliği yapanlar tarafından tamamlanmıştır. Yakın bir gelecekte, bu sözlüğün yerini, *İsviçre Hukuk Thesaurus'u (TDS)* alacaktır. Bu thesaurus, Fransızca, Almanca ve İtalyanca olmak üzere üç dilde hazırlanacaktır. Bu çalışma, İsviçre Bilimsel Araştırma Ulusal Fonu'nun (FNRS) bir projesi çerçevesinde geliştirilmiştir ve İsviçre Hukuk Fakülteleri tarafından desteklenmektedir. Bu proje, tamamen üç resmi dilde koordinasyonu sağlamış ve tamamen otomatik olarak işletilebilecek şekilde tasarlanmış ve hukuki alanda olduğu kadar, dilbilim alanında da bilimsel ihtiyaçlara cevap verebilecek bir hukuki sözlüğü SWISSLEX'in kullanımına sunmuştur. Ayrıca bu veri bankası'na <http://www.swisslex.ch> adresinden çevrimiçi bağlantı yapılabilmektedir (Swisslex Westlaw, 2003).

V.1.2.1.2. Reperta

1986 yılındada piyasaya giren REPERTA bir içtihat fihristidir. Yaklaşık elli kadar diskette satılan REPERTA veri bankası, kişisel bir bilgisayara yüklenebilir. DOS tipindeki işletim sistemleri tarafından yönetilen tüm araçlara uyum göstermekte ve IBM AT veya XT klasik standartlarına cevap vermektedir.

REPERTA, adli gazetelerde (JT) yayınlanmış - veya özet şekilde belirtilmiş - tüm federal mahkeme kararlarından bir fihrist oluşturur ve bu 1930'dan bugüne kadar olan kısmı kapsar. Veri bankasının dört kart dizini vardır; hepsi aynı şekilde

düzenlenmiştir ve ayrı olarak da kullanılabilir. Bu kart dizinleri, uygulanan yasa metinlerine göre dört alanı kapsar. Böylelikle sistem şunları içermektedir:

a) Bir kart dizini, Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu hükümlerinin uygulamaları hakkındaki kararları kapsamaktadır (1930'dan günümüze).

b) Bir veri bankası, 1959'dan itibaren karayolu trafiği alanında alınan kararları kapsar (Karayolu trafiği üzerine kanunun uygulamalar ve buna bağlı olan uygulamaya yönelik talimatlar).

c) Ceza hukuku konusunda federal içtihat hakkında bir kart dizini; ceza kanunu hükümlerinin uygulanması olaylarını (yürürlüğe girdiği 1942'den günümüze kadar) kapsar.

d) Borç takibi ve iflas konularında içtihat veri bankası (LP), bu içtihat da 1930 yılına kadar uzanmaktadır.

REPERTA'nın çalışmaları kapsamında, yeni kart dizini hazırlanmaktadır. Sistemi geliştirme çabaları üç temel amaca yöneliktir. Bunlar:

a) Federal Anayasa hükümlerini uygulayan kararlar ve değişik federal yasalar hakkında yeni kart dizini hazırlama;

b) Federal Sigorta Mahkemesi tarafından alınan son kararlardan bir kart dizini geliştirme,

c) Adli gazeteler (JT) dışındaki diğer periyodik yayınlarda yayınlanan Federal Mahkeme kararlarının ayrıntılı ve eleştirel incelemesinin genişletilmesi.

REPERTA, repertuara alınmış kararların tüm metinlerini içermez. Aralarından her biri için, özellikle tarafların isimlerini, ATF derlemelerinde, JT'lerde, gereken durumlarda, başka yayınlarda yayınlanan referansları içeren bütünleşik bir bibliyografik tanım oluşturur. Bu veriler, uygulanan yasal hükümlerin referanslarına, anahtar kelimelere eşlik etmektedir, her kararın kısa bir özeti bulunmaktadır, bu

özetler neredeyse kısaltma olarak bile anılabilir. Değişik alanlardaki unsurlar, özetlenenler haricinde, seçme veya araştırma kriterleri olarak kullanılabilir.

En başarılı sorgulama olanakları, uygulanan yasaların maddelerine hatta bendine kadar belirleyici göndermelerde bulunduğu anahtar kelimeler kullanarak gerçekleştirilmektedir. Sistem aynı zamanda uygulanan kanun maddelerine ve anahtar kelimelere göre araştırma yürütmeye de imkan vermektedir. Bu araştırma olanaklarının yanında, REPERTA, ATF ve JT (Mahkeme Gazetesi) derlemeleri arasında otomatik bir hafıza tablosu oluşturmaktadır. Bu iki yayında güncel dergilerde ve JT' de yayınlanan Federal Mahkeme kararlarını içeren yıllık içtihat derlemelerini de bulmak mümkündür. REPERTA, belgelerin tüm metinlerini işleyen büyük sistemlerle aynı olanakları sağlamaz. Özellikle, kararların kısaltmaları gerçek bir doküman değeri taşımaz, sadece bilgi amaçlıdır. Verilmiş kararların içerikleri hakkında bir fikir vermeye yarar, böylelikle, bir ilk ayıklamaya hizmet eder ve öncelik gözetilen metnin tamamının okunması için seçim yapmayı sağlar.

REPERTA, uygulayıcılara otomatik ve danışması kolay bir fihrist sunarak amacını gerçekleştirir. Bir defa kişisel bilgisayar üzerinde kurulduktan sonra, kullanıcının REPERTA'dan tüm özerkliği ile yararlanabileceğini hatırlatmakta fayda vardır; araştırmacı, araştırma yaparken kendini sınırlandırılmış hissetmeyecektir, çünkü, işletim süresinde ne aidat ne de vergi ödememektedir, kullanım saati sınırlandırması da yoktur.

V.1.2.1.3. Law Base

1987 yılından beri, Zürich'teki IBIS AG şirketi, Law Base adı altında, Federal Mahkeme içtihatını tam metin içeren bir CD-ROM'u piyasaya sürmüştür. Bu CD-

ROM'un işletimi, IBM AT veya XT türü standartlara uygun kişisel bilgisayarlara adapte edilen uygun bir okuyucu aracılığıyla olmaktadır.

Law Base CD-Rom'u, özellikle Federal Mahkeme içtihatlarını içermektedir. Bu, 1960'dan beri resmi derleme de yayınlandığı haliyle yer almaktadır. Kullanıcının isteğine göre, söz konusu disk, bir veya daha fazla karar paketini kapsayabilir, her biri ATF'lerin değişik sayılarının içeriğini taşır. Böylece, LawBase CD-ROM'u aşağıdaki seçenekleri sunar:

a) ATF I (Ia / Ib, 1972'den itibaren) kamu hukuku, anayasal hukuk ve idari hukuk;

b) ATF II, yurttaşlık hukuku (özel hukuk);

c) ATF III, borç ve iflas takibi;

d) ATF IV, ceza hukuku;

e) ATF V, sosyal sigortalar hukuku

Bunların dışında, diğer üç seçenek de kullanıma hazırdır. Bilgi için;

f) ATF I - V, içindekiler;

g) Zürih Kantonu İdari Mahkeme Kararları (tam metin, 1960'tan itibaren);

h) Case Tex: bu veri bankası da IBIS AG tarafından dağıtılmaktadır. Gerek kendi olarak, gerek CD-ROM Law Base'e seçenek olarak alınabilir.

Sorgulama programı ayrıca, değişik araştırma olanakları sunmaktadır. Bunların arasında öncelikli olarak, kararları tarih ve dönemlerine göre seçebilme bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, kullanıcı, Law Base'in bir çok seçeneğini bir arada kullanabilir. Law Base, araştırmayı hukuk alanlarına göre seçme imkanı sunarak aralarından birini veya diğerini seçebilme imkanıyla araştırmayı sınırlandırabilir (kısaltabilir). Etkili araştırma, uygulanan kanunun maddeleriyle veya metnin anahtar

kelimeleriyle gerçekleşir. Anahtar kelimelerle araştırma konusunda, Law Base, bir thesaurus yardımı olmaksızın çalışır. Bu takdirde, kullanıcı, doğal dil kazalarına uğrama zorluğuyla karşı karşıyadır (aynı anlamda farklı kelimeler kullanılması gibi). Bunun yanı sıra, sistem, kararların tam metni üzerinde çok dilli hiçbir araştırmayı sağlayamaz (Dumoulin; Frossard, 1992: 258-262).

V.1.2.1.4. Case Tex

Case Tex veri bankası, Digitale Information ve Wissensvermittlung tarafından dağıtılmakta olup, üç versiyonda kullanıma sunulmuştur. Birincisi, sistem, IBM AT ve XT türü standartlara cevap veren ve DOS işletim sistemi ile donatılmış kişisel bilgisayarlar üzerinde kurulabilir. Üretici, aynı zamanda bir başka versiyonun hazırlığını da yapmıştır. Bu da, büyük kapasitedeki bilgisayarlar üzerinde, Case Tex kart dizinlerinin kullanımını ve naklini mümkün kılmaktadır. Özellikle kuruluşların bilgi işlem merkezlerinde ve üniversitelerde tercih edilmektedir. CD-ROM üzerinde, üçüncü versiyon, Law Base ile işbirliği yapılarak üretilmiştir.

Case Tex, yurttaş sorumluluğu hukukuna, sosyal ve özel sigortalara ve karayolu trafiğine dair bilgileri içeren bir veri bankasıdır. Bu alanlarda Case Tex, Federal Mahkeme ve Federal Sigorta Mahkemesi kararlarından oluşan bir fihriste de sahiptir. Hatta bu veri bankasının içinde, Kanton kararları, Bidayet Mahkemesi yargı kararları da bulunmaktadır. Bu kararlar, tam metin olarak yer almazlar ancak özet halinde bulunurlar. Beraberinde, pratik bilgiler içeren yorum (istatistikler gibi) ve teorik analizler de bulunur. Kararların, özetlerin ve yorumların seçimi, Bern Üniversitesi Profesörlerinden R. Schnier'in yönetiminde çalışan bir uzman ekip tarafından yapılmaktadır. Veri bankası, kararların yanı sıra, ilgili alanlarda beş yüz kadar yasal hüküm üzerinde çalışan ilgili komisyon tavsiyelerini de vurgulamaktadır.

Yıllık olarak, ekleriyle beraber üç ile beş yüz yeni karar alınmasına karşın, Case Tex, 1991'de, iki bin üç yüz belgeden fazlasına sahip olduğunu açıklamıştır.

Veri bankasının tamamlayıcısı olarak, 1991'de ilk kez, Base Doc 91 başlıklı bir broşür çıkmıştır. Kararların listelenmesine paralel olarak, planlardan, şemalardan ve fotoğraflardan yola çıkarak açıklamalarda bulunmaktadır. Daha sonra bu broşürün içeriği, veri bankasına aktarılmıştır. CD-ROM versiyonunda CaseTex, Law Base'in bazı seçeneklerini de sunar. Kullanıcı, böylelikle, Case Tex'te sadece özetleri bulunan, 1960'dan beri, ATF'lerin resmi derlemelerinde yayınlanan ATF ve TF (Federal Mahkeme) kararlarının bütün metnine Law Base aracılığı ile ulaşabilir.

Bu veri bankası, yalnızca Almanca yazılmış bilgileri içermektedir. Kelimelerle araştırma yapmak hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilir. Uygulanan yasa maddelerinin veya kararların yayını, referansları belirtilerek yapılmaktadır. Bunun yanı sıra, belgeler, anahtar kelimelerle göstergeler haline getirilmiştir. Bu, araştırılan konuya erişimde kolaylık sağlar. Ayrıca, yayımlanma veya yargı tarihine göre belgelerin seçimi mümkündür.

V.1.2.1.5. Computerprogramm Strafrecht

COMPUTERPROGRAMM STRAFRECHT sistemi, *bilgisayar yardımıyla bir öğrenim programıdır* = (EAO: Enseignement Assisté par Ordinateur). Bu program, tamamen Profesör Hans WALDER tarafından tasarlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Disketler üzerinde teslim edilen sistem, , IBM AT ve XT türü standartlara cevap veren ve DOS işletim sistemi ile donatılmış kişisel bilgisayarlar üzerinde kurulur.

Profesör WALDER'in, uygulamaya koyduğu EAO, sadece İsviçre Ceza Hukuku'na ilişkin teorik bilgiler vermemekte, aynı zamanda pratik konulardaki kararlara dair bilgilerin yöntemini geliştirmek için de çaba harcamaktadır. Bu

perspektifte sistem, günümüzde İsviçre Ceza Kanunu'nun genelini kapsadığı gibi (kaçakçılık, suçluluk, katılım, girişim, rekabet, ve benzeri) devlet malına karşı yasaları çiğneme ve takip konularındaki suçlar da bu kapsam dahilindedir. Sistem gelişerek, İsviçre Ceza Hukuku'nu bütünü ile kapsamıştır. Bunun yanı sıra sistem gelişmeye devam etmekte olup, periyodik olarak güncelleştirme yapılmaktadır. Özellikle, Federal Mahkeme'nin verdiği yeni kararların referans ve analizleri bu sisteme eklenmektedir. Ayrıca, bu programın sadece Almanca yazılmış ve sunulmuş olduğunu da belirtmek gerekir.

Bu sistem üzerinde çalışan kullanıcı, pratik durumları öğrenme tekniğine göre hareket eder. Sistem, algoritma sürecine göre bir durum geliştirir. Program, her seçme aşamasında yasal hükümleri olduğu gibi, ceza normlarındaki davranış örnekleri veya karakteristiklerini de gösterir. Aynı şekilde, program ilerledikçe, sistem, Federal Mahkeme tarafından verilen uygun kararları gösterir veya ortaya çıkan soruları teorik bir şekilde sunar. Program, içtihat konusunda da anılan kararları referans olarak verir ve içeriklerinin bir özetini sunar. Bunun yanı sıra, bazen bu kararlar hakkında düşünceleri ve eleştirileri yansıtır, gerekirse değişiklikler veya içtihatın gözden geçirilmesini de önerir.

Program, daha özel sorunları doğrudan irdelemeye elverişlidir (bir davranış ve ceza gerektirecek sonucu arasındaki nedensellik gibi). Bir anahtar kelime göstergesi ile kullanıcı, özel bir konuda, programın ilgili bölümüne doğrudan girebilir. Profesör WALDER'in EAO' su, olayların karar süreçleri şeklinde sunulan rehberin, sistematik ve mantıklı bir şekilde pratikteki bir olayın çözümünün nasıl yapıldığını göstermektedir (Dumoulin; Frossard, 1992: 262-264).

<http://www.uni-uenster.de/jura.itm/hoeren/matintrecht/biblio/rechtsinf.html>.

adresinden Programa çevrimiçi bağlantı yapılabilmektedir.

V.1.2.1.6. Redline

REDLINE Cenevre'deki Uluslararası Kırmızı Haç Komitesi (CICR), tarafından geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmış bir veri bankasıdır ve bu örgütün bilgi-işlem servisleri tarafından yönetilmektedir. 1991 yılının sonundan itibaren işlem gören sistem, yaygınlaşarak, TELEPAC aracılığı ile halka, kablo ile açılmaktadır. Bunun yanı sıra, REDLINE'in bir CD-ROM versiyonu hazırlanmış 1992 yılı içinde dağıtımı yapılmıştır. REDLINE, dokümanter sistem olarak, uluslararası insanî hukuk konusunda temel metinleri gruplar haline getirmiştir.

Veri bankası, uluslararası insanî hukuk konusunda, güncel olarak, tam metin halinde, seksen üç sözleşme, anlaşma, protokol ve diplomatik konferans sonuç anlaşmasını içermektedir. Ayrıca, (1929) Birinci Cenevre Sözleşmesi yorumlarını, (1949) dört Cenevre Sözleşmesi'ni ve ek protokolleri de (1977) içerir. İmzaların, tasdiklerin, üyeliklerin ve verasetlerin olduğu kadar, bu anlaşmalara ilişkin açıklamaların, çekincelerin de güncel durumları gözetilir ve depolanır. Bununla birlikte, aynı sistem (BD PUBLI) üzerinde geliştirilmiş başka bir veri bankası ile bir bağ kurulabilmektedir. Bu veri bankası da uluslararası insanî hukuk alanındaki doktrin eserlerinin fihristlerini hazırlamaktadır.

REDLINE'in değişken yapısı, ayrıntılı araştırma ve seçimlere imkan vermektedir. Son derece başarılı olan, bu sorgulama olanaklarının yanı sıra, değişik tipte belgeler arasında sistemin zincir bağlantısı sağladığına da işaret etmek gerekir; böylelikle, kullanıcı, bir sözleşme hükmü ile onun yorumları arasında sörf yapabilir. Örneğin, bir ülke ve onay verdiği metinler arasında bir inceleme yapılarak, olası

çekinceler giderilebilir. Dolayısıyla REDLINE uluslararası insanî hukuk konusunda tam bir thesaurus sunmaktadır. REDLINE veri bankasının güncel olarak, Fransızca versiyonu da mevcuttur; İngilizce bir versiyonu da 1992 yılının ikinci altı ayı içinde kullanıma sunulmuştur (Dumoulin; Frossard, 1992: 250-265).

V.1.2.2. Fransa'daki Hukuk Veri Bankaları

Fransa'da hukuki konuda en az elli veri bankasının ticareti yapılmaktadır. LECLERC raporu sonucunda kurulan yeni organizasyondan beri, yirmiden fazla veri bankası ve Avrupa verileri ile çalışan bir dağıtıcı, bu pazara egemen olmaktadır. Avrupa Birliği verileri ile yaygın olarak çalışan belli başlı dokümanter sistemler arasında şunlar sayılabilir:

V.1.2.2.1. CNIJ (Centre National d'Informatique Juridique: Ulusal Hukukî Bilgi İşlem Merkezi)

Bu merkez, kamu sektörüne bağlı olup, kaynakları organize eder ve belgelerin tam metinlerini içeren bir çok veri bankası üretir. CNIJ özellikle veri bankası üretimini sağlar, bu veri bankaları:

- CASS, ilk metinleri 1960'a kadar uzanan temyiz mahkemesi kararlarının kart dizinlerini sunar;
- CJCE (CNIJ/CELEX), Avrupa Birliği Adalet Divanı tarafından 1954'ten beri verilen karar ve direktiflerinin toplamını içeren veri bankası;
- CONSTIT, 1958'den beri Anayasal Konsey tarafından verilen kararların kart dizinlerini içerir;

- LEX, hükümetin genel sekreterinin işbirliği ile seçilmiş bir veri bankasıdır. Özellikle yürürlükteki yasa metinlerini (veya 1950'den sonra yürürlükten kalkmış olan eski yasa metinlerini) ve Anayasa Konseyi kararlarını içerir.

CNIJ, veri bankalarını kendi üretmekte ve dağıtmaktadır. Özellikle, toplu iş sözleşmeleriyle ilgili dokümanter bir sistem olan CALIPSO'da bu veri bankasında önemli yer tutmaktadır. Bir de REFLEX adlı bir veri bankası vardır ki bu, LEX sisteminin genişletilmiş ve detaylandırılmış bir şeklidir: Bin beş yüz kadar Avrupa Birliği direktifi kanun metinlerinin uygulama hükümlerini içerir ve onların olası değişikliklerini burada doğrudan bulmak mümkündür.

V.1.2.2.2. Juris (Fransa)

Eskiden JURISDATA adında olan bu veri bankası teknik yayınlardan yola çıkılarak üretilmiştir. 1971'den itibaren özellikle İstinaf Mahkemesi kararlarını içerir. Toplanmış kararların büyük bir kısmı seçilmiş kararlar ise de, JURIS, içtihatı (İstinaf mahkemesi ve diğer adliye) elli kadar dergide yayımlandıkları gibi yansıtmaktadır. Burada aynı zamanda yayınlanmamış çok sayıda kararlar da bulunmaktadır. JURIS, Yargıtay ve Danıştay kararlarından seçilmiş olanları sunmaktadır. Ayrıca altmış kadar hukuk dergisinde yayınlanan doktrin makalelerinin referanslarını da içerir. Tüm belgeler, kısaltılarak ve özet olarak toplanmıştır. Aynı zamanda bir hukuk portalı niteliğinde hazırlanmış olan Juris'in web sitesine ücretsiz olarak, <http://www.jurisexpert.net> adresinden on-line bağlantı yapılabilmektedir (Juris Expert, 2003).

V.1.2.2.3. Lexis

TELE-CONSULTE topluluğu, Avrupa verilerinin yanı sıra, LEXIS (Fransa) veri bankalarını ve aynı servis sağlayıcı tarafından geliştirilmiş olan LEXIS (ABD)'i ve Mad Data Central (MDC), Dayton, Ohio (ABD) veri bankalarını da dağıtmaktadır.

Fransız LEXIS gelişmiş bir veri bankasıdır ve beş alt şube veya kütüphane içermektedir. Bunlar ayrı olarak kullanılabilirler ve kendileri de bir çok hukuk kart dizinini kapsayabilir. Örneğin:

a) LEXIS/INTNAT şu kart dizinleri içerir:

- ACCORD: Fransa tarafından imzalanmış anlaşmalar ve diğer uluslararası anlaşmalar;

- JOCE: 1953'ten itibaren Avrupa Birliği Resmi Gazetesi'ni bilgilerini içermektedir.

- CJCE: 1954'ten itibaren Avrupa Birliği Adalet Divanı kararlarını içermektedir.

b) LEXIS/LOIREC: Fransız mevzuatı veri bankasıdır. 1955'ten beri Resmi Gazete'de ve diğer değişik dokümanter kaynaklarda yayınlanmış olan mevzuatı içerir. Bunun gibi, diğer kart dizinleri içinde, elli beş yasa, toplu sözleşmeler, (1970'ten itibaren) Bakanlık cevapları, vb. bulunmaktadır.

c) LEXIS/PRIVE: (1959 yılından beri Yargıtay'ın özel hukuk konusundaki içtihatını ve 1978'den beri, aynı mahkemenin suç dairesinin kararlarını kapsar.

d) LEXIS/PUBLIC: Bu veri bankası, 1964'ten itibaren Danıştay tarafından kamu hukuku konusunda oluşturulmuş içtihatı, 1958'den itibaren Anayasal Konsey

içtihatını, 1964'ten itibaren Uzlaşmazlık Mahkemesi içtihatını ve 1983'ten itibaren İdari Mahkeme içtihatlarını içermektedir.

e) LEXIS/REVUES: 1980 yılında ilk olarak yayınlanışından itibaren "*La Semaine Sociale Lamy*" isimli periyodik derginin içeriğini yansıtır.

LEXIS tarafından seçilmiş olan her bir kaynağın, eksiksiz ve tam metin halinde olduğunu belirtmek gerekir. Bu veri bankasına <http://www.lexisnexis.com/> adresinden on-line bağlantı yapılabilmektedir.

V.1.2.2.4. Diğer Veri Bankaları

a) **Ban**, Banka hukuku ve teknikleri konusunda hazırlanmış bir veri bankasıdır. Banka hukuku konusunda özellikle (yayınlanmış veya yayınlanmamış) karar özetlerini içermektedir.

b) **Parl**, 1978'den beri gerçekleşen parlamenter çalışmalarının bibliyografik referanslarını sunan bir veri bankasıdır.

c) **Tax**, Mali içtihat veri bankası TAX bazen yorum da eklediği (İstinaf mahkemesi, Danıştay veya Yargıtay) karar özetlerini sunmaktadır

İki önemli dağıtımçı tarafından sunulan veri bankalarının yanı sıra, daha az uzmanlaşmış veya bölgesel öneme sahip, vb. bir miktar övgüye değer sistemleri yöneltirler. Bunlar arasında, örnek olarak şunlar sayılabilir:

d) **JURIDOC**, 1960'tan itibaren Nimes ve Montpellier Yargıtay ve Danıştay'ının medeni hukuk ve ticaret hukuku ve mali hukuk konularındaki içtihatını içeren bir veri bir bankasıdır. Aynı zamanda bu yargı organları tarafından diğer alanlarda verilen kararları da içerir. Bunlar yaklaşık seksen hukuk dergisinde yayınlanmış içtihatı, özel hukukla ilgili sorulara Bakanlıkların verdikleri cevaplar

da dahildir. Bu sistem, Araştırma, Eğitim ve Hukuki Bilgi İşlem Enstitüsü (IRETIJ) ve Montpellier Üniversitesi tarafından üretilmiş ve dağıtılmıştır.

e) **JURINPI**, Ünvanlar ve markalar konusunda Fransız [ve Avrupa, Avrupa Topluğu Adalet Divanı ve Avrupa Ünvan Ofisi (OBB)] içtihatı ve yorumları veri bankası Fikri Mülkiyet Ulusal Enstitüsü tarafından üretilmiş ve servis sağlayıcı Questel'e verilmiştir (Dumoulin; Frossard, 1992: 268-271).

V.1.2.3. İtalya'daki Hukuk Veri Bankaları

İtalyan bilgi işlem pazarı, yasa metinlerini, mevzuatı ve bunların yanı sıra sentezler de yer alan veya tam metin olarak ilgili kararları da içeren birçok özel veri bankasına sahiptir. Bu ürünlerden çok miktarda oluşturulmuş ve editörler tarafından dağıtılmıştır. Bunlar, çoğunlukla CD-ROM versiyonu kullanmışlardır.

V.1.2.3.1. Italgire

Italgire adı verilen bu sistem, İtalya'da hukuki bilgi işlem sektöründe oldukça geniş ve yaygın bir yer tutar. Italgire, çok büyük çapta bir veri bankasıdır ve tamamen Yargıtay'ın sorumluluğu altında geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır.

Veri nakil hatları yolu ile (ITEPAC gibi) çevrimiçi bağlantı ile sorgulanabilir. Veri bankaları şemasına bakıldığında, Italgire'nin gerçekten zengin bir veri bankası olduğu görülmektedir. Hukuk kaynakları bakımından geleneksel kesime uygun olan. Italgire, mevzuat, içtihat, doktrin içeren veri bankaları içinde en çok tercih edilenidir.

V.1.2.3.1.1. Italgire - Mevzuat

Bu kaynak için, Italgire, tam metin halinde özel iki kart dizinini içerir, bunlar:

- LEXS 1940'tan beri yürürlükte olan yasa ve mevzuat metinlerini işler (1860'a kadar uzanan bir kart dizini öngörülmüştür).

- LEXR, bölgelerde yürürlükte olan tüm hukuki metinleri içerir.

Ayrıca, toplu iş sözleşmelerinin tam metnini içeren LAVORO kart dizinini de belirtmek gerekir.

V.1.2.3.1.2. Italgire - İctihat

Bu kaynak için Italgire'nin kararlarını ele aldığı yargı organlarına veya alanına göre tanımlanmış 10'dan fazla veri bankası vardır. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

- CEE: 1954'teki kuruluşundan bu yana Avrupa Birliği Adalet Divanı kararları (özet)

- CIVILE: 1962'den beri Yargıtay'ın Medeni Hukuk Dairesinin içtihatı (özet).

- CONSTA: Danıştay'ın idari hukuk içtihatı (özet).

- CORTEC: 1907'den bu yana Sayıştay'ın içtihatı (özet).

- COSTIT: 1956'da kuruluşundan bu yana, Anayasa Mahkemesinin tam metin halinde karar ve kararnameleri. Bunlara, anayasal yargı konusunda alt yargı kararları da (anayasaya uygunluk kontrolü, yetki uzlaşmazlıkları ve benzeri) dahildir.

- MERCIO: alt yargı kararlarından seçmeler (günümüzde altmış bin belgeye yakındır), özet şekilde sunulmuştur. Yeni konular veya az işlenmiş veya önemli işlerle ilgili konular seçilmiştir. Yargıtay tarafından ele alınan kanıtlama konuları üzerinde durulmuştur.

- PENALE: 1966'dan beri Yargıtay'ın Ceza Dairesi tarafından verilen kararların özetlerini içermektedir.

- RIV: Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Avrupa Birliği Adalet Divanı (tam metin halinde veya özet olarak) İtalyan içtihat dergilerinde yayınlanmış kararlarının bir göstergesini oluşturur.

- TRIBUT: Merkezi Mali Komisyonu'nun içtihatlarını içerir (özet).
- MILIT: Askeri Yargı Kararları (özet).

Bu basit sıralama, Italgire tarafından sunulan İtalyan içtihatının genişliğini gözler önüne sermektedir.

V.1.2.3.1.3. Italgire - Doktrin

Bu kaynak için, belli başlı şunları sayabiliriz:

- BID: Dokümanter bilgi işlem alanında uluslararası bibliyografik veri bankasıdır.

- DOTTR: Bibliyografik referanslar veri bankası ve İtalyan dergilerinde yayınlanmış hukuki konulardaki makalelerin özetleri ile (1970'den bu yana) yabancı dergilerde yayınlanmış İtalyan hukukuyla ilgili makalelerin özetlerini içermektedir.

Bu iki veri bankası için, Yargıtay Bilgi İşlem Merkezi servis sağlayıcı rolü üstlenmektedir: Ulusal Araştırma Konseyi'nin Hukuki Dokümantasyon Enstitüsü tarafından üretilmişlerdir. DOTTR konusunda on üç üniversite dokümantasyon merkezi ve araştırma enstitüsü ile işbirliği yapılmıştır.

İtalya'daki hukuk veri bankalarına bir başka örnek REBI bibliyografik veri bankasıdır. Bu veri bankası, 1975'ten beri, Floransa Ulusal Kütüphanesi'ndeki İtalyan hukuki eserler katalogunun tüm eserlerinin listesini yapan bir üründür.

Italgire veri bankasına <http://www.cilea.it/cdl/italgiure/home.htm> adresinden çevrimiçi bağlantı yapılabilmektedir (CDL-CILEA..., 2003).

V.1.2.4. Almanya'daki Hukuk Veri Bankaları

V.1.2.4.1. Juris

Juris, İtalya'daki Italgire ile benzer bir şekilde, Alman hukuki bilgi işleminde dokümanter sistemde egemen olmuştur. Juris, üretici ve aynı zamanda servis sağlayıcı olarak, geniş çapta, veri nakil ağları aracılığı ile hizmet verebilen bir veri bankasıdır. JURIS'in bazı kart dizinlerinin CD-ROM versiyonları da hazırlanmıştır. Veri bankasının adresi: <http://www.juris.de>.

JURIS, ana hatlarıyla, hukukun klasik kaynaklarından tam metin halinde bir çok kart dizini içermektedir. Bunlar:

- Mevzuat,
- Parlamenter çalışmalar,
- İçtihat ve özellikle,
  - a) Anayasa Mahkemesi içtihatı,
  - b) 1976'dan bu yana özel dergilerde yayınlanmış federal yargı ve alt yargı içtihatı,
  - c) 1966'dan bu yana mali içtihat,
  - d) 1966'dan bu yana Alman dergilerinde yayınlandığı biçimiyle yurttış sorumluluğu konusundaki içtihat,
  - e) İş hukuku içtihatı, sosyal hukuk içtihatı ve idari hukuk içtihatı (1960'dan bu yana birinci ve ikinci yargılar),
- Doktrin, özellikle:
  - a) JURIS tarafından 1970'ten bu yana seçilmiş, tam metin halindeki, önemli makaleler ve karar yorumları kart dizinlerini,

b) Sosyal hukuk konusunda Federal Mahkemenin Dokümanter Fonu'nun bibliyografik kart dizinlerini kapsamaktadır.

JURIS DATA DISC adındaki yayınlar altı tanedir ve sırasıyla şunları kapsar:

- JURE DATA DISC 1, Federal Mahkeme (Bundesfinanzhof) mali içtihatı,
- JURE DATA DISC 2, Federal Mahkeme genel içtihatı,
- JURE DATA DISC 3, Federal Mahkeme içtihatı ve Länder'lerin sosyal

hukuk konusundaki içtihatı,

- JURE DATA DISC 4, İş Hukuku içtihatı
- JURE DATA DISC 5, İdari Yargı içtihatı,
- Alman mevzuatının (iç hukuk) tamamını kapsayan JURE DATA DISC

BUNDESRECHT.

C. H. Beck yayın şirketi, geleneksel kaynaklar hakkında yayınlanmış dokümanların CD-ROM'lar halinde yayınlarını sunar. Bu tipte üç veri bankası kullanıma hazırdır:

V.1.2.4.2. Arbeitsrechtliche Praxis (AP-CD-ROM)

Arbeitsrechtliche Praxis (AP-CD-ROM) İş Hukuku konusundaki kararların (1954 - 1981 arası) özetlerini ve (1982'den itibaren) tam metinlerini yorumlarıyla birlikte içeren bir veri bankasıdır.

V.1.2.4.3. NJW Voltext CD-ROM

NJW Voltext CD-ROM, İki disk halindeki, 1981'den bu yana özel hukuk konusunda "Neue Juristische Wochenschrift" dergisinde yayınlanan kararları kapsamaktadır.

V.1.2.4.4. N. W. Leitsalzkartei CD-ROM

N.W. Leitsalzkartei CD-ROM C.H. Beck Verlag'in editörlüğünü yaptığı dergilerde 1985'ten itibaren yayınlanmış Alman yargı organlarının kırk bin kadar kararın referans ve yayınına kapsamaktadır (Dumoulin; Frossard, 1992: 266-273).

V.1.2.5. Avrupa Birliği Hukuk Veri Bankaları

Avrupa Birliği veya daha belirgin bir şekilde ifade etmek gerekirse, Avrupa Birliği'ndeki değişik hizmet birimleri, kırktan fazla veri bankasının üretim ve dağıtımını üstlenmiştir. Bunlar, ekonomi, tarım, bilim ve teknoloji, istatistik gibi çok çeşitli alanlardadır ve tabii ki hukuk da bunlara dahildir.

Bu veri bankalarına, veri nakil ağları aracılığıyla çevrimiçi olarak erişilebilmektedir. Bu amaçla, kamu, Birliğe üye ülkelerde olduğu kadar, diğer devletlerde de bulunan, çok sayıda ticari dağıtıcının hizmetine başvurabilmektedir. Avrupa Birliği Komisyonu aynı zamanda EUROBASES adı altında tanınmış olan ticari amaçlı kendi servis sağlayıcısı ve dağıtımıcısına sahiptir. Avrupa Birliği hizmet birimleri tarafından üretilen dar hukuki kapsamlı veri bankaları arasındaki iki ürün, CELEX ve SCAD önemli bir yere sahiptir.

V.1.2.5.1. Celex

Celex'in ortaya çıkışı, 1970 yılına kadar uzanmaktadır, halka açılışı ise 1981 yılında gerçekleşmiştir. Celex, Avrupa Birliği Hukuku dokümantasyonunun tamamını kapsamaktadır. Genel olarak tam metin halindedir, sadece birkaç özel tip doküman özet halde veya kısaltılmış biçimde toplanmıştır.

Celex'in içeriği, beş alanda dağılım gösterir. Bunların her biri, bir veya daha fazla veri bankası sektörüne aittir. Bu bağlamda, aşağıdaki alanları belirtmekte yarar vardır :

a) Birliğin mevzuatı (1951'den beri)

- Birliğin kuruluş sözleşmesi, değişiklik anlaşmaları, üyelik anlaşmaları, Tek sözleşme (sektör 1)

- Avrupa Birliği'nin uyum anlaşmaları ve dış ilişkileri konusundaki diğer anlaşmalar (sektör 2)

- Değişen Avrupa Birliği Hukuku (sektör 3)

- Tamamlayıcı Birlik Hukuku (sektör 4);

b) Adalet Divanı içtihatı ve İstinaf Mahkemesi belgeleri (sektör 6), 1951'den bu yana karar ve talimatları ve (1965'ten bu yana) genel avukatlık sonuçlarını içerir;

c) Hazırlık çalışmaları (sektör 5):

- Komisyonun önerileri (1984'ten bu yana)

- CECA sözleşmesi çerçevesinde gerçekleşen hazırlık sözleşmeleri,

- (1974'ten bu yana) Avrupa Parlamentosu kararları,

- (1975'ten bu yana) Ekonomik ve Sosyal Komite görüşleri

- (1977'den bu yana) Hesap Divanı görüşleri

- Bildiriler, raporlar, programlar, ve benzeri ;

d) Avrupa Parlamentosu üyeleri tarafından Komisyona veya Konseye sorulan Parlamenter soruları (sektör 9): 1963'ten beri yazılı sorular, 1973'ten beri sözlü sorular ve 1975'ten beri sorgulamalar transkripsiyonunu,

e) Avrupa Birliği direktiflerinin uygulanmasında ulusal hükümlerin referansları (sektör 7) içermektedir.

Celex'in bugün beş dilde versiyonu bulunmaktadır. Bunlar; Fransızca, Almanca, İtalyanca, İngilizce ve Flemenkce (Hollanda da konuşulan dil)'dir. Son

olarak, Celex'in Avrupa Birliği'nin tüm resmi dillerinde (11 dilde) hazırlanan veri bankasına <http://www.europa.eu.int/celex> adresinden erişilebilmektedir.

V.1.2.5.2. Scad

Avrupa Birliği dokümantasyonuna giriş sisteminin kısaltması olan SCAD, Avrupa Birliği hakkındaki dokümantasyonun veri bankasını oluşturur. Üretilmesi ve hizmete konulması 1983 yılında gerçekleşmiştir.

Daha net bir şekilde açıklamak gerekirse SCAD, aşağıdaki dokümanlara referans sağlayan bibliyografik tipteki bir veri bankasıdır:

a) Belli başlı Birlik akitleri ile prosedürlerinin anlatımı şunlardır:

- Komisyonun önerileri ve akitleri,
- Avrupa Parlamentosu'nun raporları, kararları ve görüşleri,
- Hesap Divanının ve Ekonomik ve Sosyal Komitenin görüşleri,
- Konseyin tavsiye kararları,
- Avrupa Birliği mevzuatı,

b) Avrupa kuruluşları tarafından yayınlanan resmi yayınlar ve belgeler;

c) Tüm dünyadan bin beş yüz kadar periyodik yayından toplanan, ve Avrupa Birliği kurumlarını ve hukukunu ele alan veya Avrupa Birliği'nin gelişmesine etki edebilecek konularda makaleler. Bunun yanı sıra Avrupa'da güvenliğe ve siyasi işbirliğine, Avrupalı veya uluslararası örgütlerin etkinliklerine, uluslararası hukuka ilişkin büyük problemlere dair makaleler.

d) Sosyal ortakların tavır ve görüşleri

Scad, her belge için tam bir bibliyografik tanım oluşturur. Bunun beraberinde bir özet, bazı belgelerde tarihçe ve açıklayıcı bir kısa yazı da bulunmaktadır. Avrupa

Birliği sözleşmeleri ve hazırlık çalışmaları Fransızca ve İngilizce'dir. Resmi yayınlar ve Birlik kuruluşlarının belgeleri ise Fransızca, Almanca ve İngilizce'dir. Periyodik yayınların makalelerini içeren veriler ve sosyal ortaklık metinleri, bu belgelerin kendi orijinal dillerinde sunulmuştur (Scemama, 1990: 45-51).

Çalışmada örnek olarak seçilen yabancı ülkelerde hukuk kaynaklarına erişim önceleri mahkeme kararlarına ait kartoteklerin (kart dizinlerinin) hazırlanması, mahkeme kararlarının ve yasa metinlerinin hukuki organlarca birincil ve ikincil erişim kaynaklarında yayımlanması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Enformasyon teknolojisinin gelişimiyle hukuk kaynaklarını elektronik ortama aktarmayı başaran yabancı toplumlar bu alanda veri bankaları oluşturmuşlardır. Oluşturulan bu veri bankalarında birçok ilgili kurumun işbirliği içinde çalışması ve thesaurusların oluşturulması dikkati çekmektedir. Ayrıca bu veri bankaları hukukun alt alanları için de ayrı ayrı hazırlanarak, CD-ROM versiyonları oluşturulmuştur. Böylelikle hukuk kaynaklarının dağınıklıktan kurtarılarak, mahkeme kararlarının ve mevzuat metinlerinin hem bibliyografik denetiminin sağlandığı hem de toplumun her kesimi tarafından erişim ve kullanımının gerçekleştirildiği görölmektedir.

V.2. ÜLKEMİZDE HUKUK KAYNAKLARINA ERİŞİM VE VERİ

BANKALARI

Ülkemizde hukuk kaynaklarının bibliyografik denetimi ve erişimi amacıyla çıkarılmış olan basılı kaynaklar; bibliyografyalar, külliyatlar ve çeşitli derleme eserler, sorunlara kısa zamanda çözüm bulması gereken hukukçular için hem kapsam hem de güncellik açısından yetersiz kalmaktadır. Basılı kaynaklar aracılığıyla istenen düzeyde denetim ve erişim faaliyetinin gerçekleştirilemediği ve bu konuyla ilgili olarak bir kurum da oluşturulamadığı için hukuk kaynaklarımız özel ve tüzel

kişilerce elektronik ortama aktarılarak hukukçuların ve araştırmacıların hizmetine sunulmaya başlanmıştır. Bu bölümde, ülkemizde hukuk kaynaklarının erişim açısından durumu ortaya konularak ve başlangıcından günümüze söz konusu kaynakların elektronik ortama aktarılması gereksinimi ve faaliyetleri irdelenecektir.

V.2.1. Hukuk Kaynaklarımızın Durumu

Türk toplumu büyük bir gelişme ve değişim içindedir. Gelişme ve değişim o kadar hızlı olmaktadır ki, her konuda getirilen çözümler, çok kısa bir zaman içinde toplumsal gereksinimlerin gerisinde kalmaktadır. Her toplum gibi Türk toplumu da geliştikçe ve büyüdükçe toplumun düzen gereksinimi de artmaktadır. Bu gereksinim, hukuka çeşitli şekillerde yansımakta ve birçok güçlükleri ve çelişkiyi de beraberinde getirmektedir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Kanunların sayısı artmaktadır.
2. Kanun değişiklikleri artmakta ve değişiklikler daha sık olmaktadır.

3. Toplumunu düzenleyen kanunlar, değişik biçimlerde ve isimlerde karşımıza çıkmaktadır. Kanun, tüzük ve yönetmelik gibi klasikleşmiş isimler yanında pek çok hukuki konu, kanun hükmünde kararname, genel tebliğ, genelge, ve benzeri gibi değişik isimler altında düzenlenmektedir.

4. Toplumunu düzenleyen kanunları koymağa yetkili organlar artmakta ve değişmektedir. İdarenin düzenleme yetkisini kullanarak çıkardığı idari metinler, çeşitli kanunların verdiği yetkiye dayanılarak değişik organlarca yürürlüğe konulmaktadır. Dolayısıyla;

- Bakanlar Kurulu,
- Bakanlıklar,

- Kamu tüzel kişileri,
- Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları,
- Yargı organları,
- Çeşitli kanunlarla kurulan kurullar, hukukî düzenlemeye katılmaktadırlar.

Sayıları on binleri bulan kanunları ve çeşitli yetkili organlarca değişik isimler altında yürürlüğe konulan hukukî metinleri uygulama durumunda olan yargıç, avukat ve idareciler her gün aşağıdaki sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır:

1. Belirli bir konudaki kanunlar ve hukuk kuralları nelerdir?
2. Bunların yürürlükte olan son metinleri nelerdir?
3. Bunlar kolaylıkla nasıl sağlanabilir?

Bütün bunların yanında; çeşitli hükümler arasındaki çelişkinin nasıl giderileceği sorunu ile de sıkça karşılaşılmaktadır. Bunun sonucu olarak hukuk kaynaklarının düzeni giderek yetersizleşmekte ve yeni baştan düzenlemeyi gerekli kılmaktadır (Dinçer, 1975: 180-181).

Türk pozitif hukukunun kaynakları (kanun, tüzük, yönetmelik gibi) ulaştıkları sayısal boyutlar itibariyle herhangi bir hukukçu ya da hukuk araştırmacısı tarafından kişisel çabalarla edinilememekte ve günü gününe izlenememektedir.

Ayrıca, günümüze kadar hukuk kurallarının hazırlanması ve kabulünde uyulması gereken kuralların kanun düzeyinde esaslara bağlanmamış olması nedeniyle belli ilke ve şekil standardına uyulmadan hukuk kuralı yürürlüğe konulduğu, kurallar yığını durumunda olan bu metinlerin yayımlandıkları resmi kaynaklarda aranılanların her zaman kolay bulunmadığı ve bu kaynaklardan yararlanma şekillerinin yeterince bilinmediği de birer sorun durumundadır. Önemli

bir başka sorun ise, özellikle eski tarihli hukuki metinlerimizin dilinin anlaşılmasının güç oluşudur.

Hukuk devleti denildiğinde, yönetilenlere hukuk güvenliği sağlayan devlet şekli anlaşılmaktadır. Başka bir deyimle, hukuk devleti; insan haklarına saygılı ve bu hakları koruyucu eşit bir hukuk düzeni kuran, bunu devam ettirmeye kendini yükümlü sayan, bütün davranışlarında hukuk kurallarına ve anayasaya uygun, tüm işlem ve eylemleri yargı denetimine bağlı olan, vatandaşlara hukuk güvenliği sağlayan devlet demektir (Soysal, 1986: 243). Bunun içindir ki, hukuk devleti, hukuk kuralları ile iç içedir.

Sağlık, eğitim, savunma ve çevrenin korunması ne denli önemli ise, hukuk kurallarının daha kolay bulunup, bulunduğu anlaşılır olması ve belli düzen ve ilkelere uyarak yürürlüğe konulmasının da hukuk devleti için o denli önemli olması gerekmektedir.

Bilgi erişimde, bilgi ne şekilde depolanırsa, depolanan bilgiye erişim de aynı şekilde olmaktadır ilkesinden hareketle hukuk kaynaklarımızın oluşturulmasındaki standartlar da söz konusu hukuk kaynaklarının bibliyografik denetimi açısından son derece önemlidir. Hukuk düzeninin oluşturulmasında ilk söz, ilk adım TBMM'ne aittir. Düzeni kuran ve alanı saptayan Yasama Organıdır. Bu organ tarafından hukuk alanının içine alınmayan herhangi bir sosyal olay, hukuk için mevcut olmayan boş bir alandır. Böyle bir alan hukuk düzeni içine sokulduktan sonra yürütme organı başlamaktadır. Cumhuriyetimizin bütün anayasalarında yürütme organının düzenleyici işlemler yapma yetkisi anayasadan kaynaklanmış ve yürütme organının hukuk alanına kattığı düzenleyici işlemler giderek çoğalmıştır ve çoğalmaktadır. Bu kurallar çoğaldıkça uygulayıcılar bunları izlemekte güçlüğü düşmüşler, bu durum söz

konusu metinlerin derlenerek bir arada bulundurulması gereksinimini doğurmuştur (Merdanoğlu, 1994: 115).

Türk hukuk metinlerinin derlenmesi ve daha iyi düzenlenmesine yönelik düzenlemelerin ilki; Adalet Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 29.3.1984 tarih ve 2992 sayılı Kanun'un (Adalet Bakanlığı'nın..., 1984) 13. maddesine; bakanlıklarca hazırlanan "kanun ve kanun hükmünde kararname taslaklarının" Başbakanlığa gönderilmeden önce Türk hukuk sistemine ve kanun tekniğine uygunluğunu incelemek hükmünün konulmasıdır. Diğeri ise; Başbakanlığın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 10.10.1984 tarih ve 3056 sayılı Yasanın 10. maddesinde "mevzuat hazırlama usûl ve esasları ile ilgili ilkeleri geliştirmek" hükmüne yer verilmişse de bu hüküm 27.12.1991 tarih ve 475 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile "her nedense" kaldırılmıştır (Çoker, 1992: 14). Diğeryandan bakanlıklar ve kamu kurum/kuruluşları tarafından hazırlanıp Başbakanlığa gönderilen, yasa, kanun hükmünde kararname, tüzük ve yönetmeliklerin incelemesini yapmak ve bunlara son şekli verilinceye değin izleme görevini yürüten Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, yukarıda sözü edilen 3056 sayılı Kanun'un sekizinci maddesinde hükümet tasarısı ile ilgili işlemlerin "Bakanlar Kurulu'nda görüşülecek duruma" getirilmekle görevlendirilmiştir.

Kamu hizmetinin hızlı, etkili ve verimli bir biçimde yürütülmesi amacıyla, hukuk metinlerinin taslak ve proje aşamasında uyulması gereken ilkeler genelge ile düzenlenmeye çalışılmış, daha sonra adı geçen 3056 sayılı Kanun'un ikinci ve onuncu maddeleri dayanak gösterilerek, bu konuda tüm kamu kurum ve kuruluşlarının hissettiği boşluğu ve gereksinimi karşılamak amacıyla 1991 yılında

“Kanun, Kanun Hükmünde Kararname, Tüzük ve Yönetmeliğin Hazırlanmasında Uyulacak Esaslar ve Şekil Kuralları Hakkında Yönetmelik” (Kanun..., 1991) yayımlanmış iken, bu kez de, söz konusu, Yönetmeliği yürürlükten kaldıran “Kanun, Kanun Hükmünde Kararname, Tüzük ve Yönetmelik Taslaklarının Hazırlanmasına İlişkin Esaslar” (Kanun..., 1992) yürürlüğe konulmuştur. Adı ne olursa olsun, Türk hukuk metinlerinin hazırlanma ve yürürlüğe konulmalarına düzenleyici işlemlerle çözüm bulunabileceği beklenmemelidir. Bu metinleri hazırlık aşamalarında kaleme alanlar kadar, bunlara son şeklini veren onamaya yetkili kişi ve kurumlarca da ölçü kabul edilebilecek, genel kabul görmüş esaslar ve ilkelerin yasa ile yürürlüğe konulması gerekmektedir. Hukuk kurallarının çıkarılma amacına ulaşabilmesi için, anlam ve içerikleri yönünden iyi düzenlenmeleri gerektiği gibi, yazılı kurallar olmaları nedeniyle, şekil yönünden de iyi yazı ilkelerine uygunluk göstermeleri gerekmektedir (Merdanoğlu, 1994: 116). Birbiri ile çelişen, yürürlükte olup olmadığı saptanamayan, uzun ve anlaşılmaz olan, belli bir düzen ve sistemi bulunmayan kurallar, bu kuralları uygulayanları zorlayacağı için, adaletin sağlanmasını güçleştirecektir. Hukuk devleti ile çelişmeyen, adaletin yerine getirilmesine yardımcı olan hukuk kurallarının yürürlüğe konulmasını sağlamak, bunları istenilen düzeyde kaleme alan uzman elemanların yetiştirilmesi ile olasıdır.

Cumhuriyet dönemi, Osmanlı İmparatorluğu’ndan mevzuat açısından bir enkaz devralmıştır. Bunlardan bazıları bugün Osmanlı dönemi dil yapısı ile yürürlükte dir. Bu metinlerde güncelliğini yitirmiş, anlaşılmaz bir çok ifade yer almaktadır (Velidedeoğlu, 1992: 12). Türk hukuk kurallarını yakından tanıyanların yorumu, onun ne denli dağınık, ne denli karışık, ne denli sistemsiz ve ne denli yüklü olduğu doğrultusundadır. Başta Osmanlı döneminden kalan hukuk metinleri olmak üzere,

hukuk kurallarını yeniden ele alarak; uygulanması zor olanlar, çıkarma ereğine ulaşamayanlar, günün koşullarına uymayanlar, katıldığımız ve katılacağımız uluslararası antlaşmalara uyum göstermeyenler, çelişkili hüküm içerenler, hizmetin gecikmesine neden olanlar, hukuk kurallarında bulunması gereken açıklığa uymayanlar, gereksiz ek ve yük getirenler, bürokratik işlemleri çoğaltıcı özellikte olanlar, bu olumsuz yapılarından kurtarılmalı ve her düzeyde vatandaşın anlayacağı yaşayan Türkçe'ye kavuşturulmalıdır. Kuşkusuz, her uzmanlık alanında olduğu gibi hukuk kurallarında da kendine özgü deyimler vardır. Ancak yine de vatandaşların anlayacağı sözcüklerin karşılıklarının bulunmasına özen gösterilmesi gerekir (Merdanoğlu, 1993: 24). Erişilen bilgi ne olursa olsun kullanıcı tarafından ne kadar anlam taşır ve gereksinimi ne ölçüde karşılırsa bilgi erişim faaliyeti amacına o kadar ulaşmış olacaktır. Hukuk kaynaklarımızın anlaşılır niteliğe kavuşturulması bu açıdan son derece önemlidir.

V.2.2. Hukuk Kaynaklarımızın Elektronik Ortama Aktarılması

Gereksinimi ve Faaliyetleri

Dünyada hukuk alanındaki ilk otomasyon çalışması “Petersburg” projesiyle ABD’de görülmektedir. Daha sonra bu konu Avrupa’da gündeme gelmiş ve hukuk bilgi temelleri yükselmiştir. Avrupa Konseyi, konuyla ilgili bir komite oluşturarak, ilgilenilmesini istemiştir. İtalya ve Almanya’da üniversitelerce finanse edilen araştırma programları oluşturulmuştur. 1982 yılında Avrupa Topluluğu kanadı, gündeme geldikten sonra Topluluğa üye ülkeler geçmişten günümüze bütün yasal düzenlemelerine erişim imkanının sunulduğu bilgi sistemlerini kurmayı başarmışlardır.

Yabancı ülkelerde bu gelişmeler yaşanırken ülkemizde hukuk alanında bilgisayar kullanımı, 1970’li yıllarda gündeme gelmiştir. Türk hukuk kaynaklarının ilk kez bilgisayarda toplanması, hukuk alanında bilgisayardan yararlanma konuları, 1972 yılında düzenlenen “I. Hukuk Kongresi”nde ele alınmıştır. Bu kongreyi 1973 yılında İstanbul Barosu’nun düzenlediği Hukukta Bilgisayar Uygulaması” konulu toplantı izlemiştir. Bundan bir yıl sonra da Ankara’da “Hukukta Siberetik ve Bilgisayar Kullanımı” başlıklı seminer ve toplantılardan sonra, konuyla ilgili somut çalışmalar gündeme gelmiştir (Hukukta..., 1992: 14).

1-3 Ekim 1973 tarihleri arasında yapılan “Siberetik ve Elektronik Beynin Hukuka Uygulanması” seminerinde hukuk alanında ortaya çıkan sorunlar dile getirilmiştir. Hukuk dili sorunu, dosyaların düzensizliği, adli ve diğer sicillerin yetersizliği, kanuni ve hukuki bilgilerin sistemli olarak tutulamamasından doğan aksaklıklar hukuk devletinde hukukun üstünlüğüne gölge düşürmektedir. Bütün bu aksaklıklar genel olarak bir tek şeye bağlıdır: Bilgiyi değerlendirememeye. Ana sorun, bir bilgi biriktirme, bilgi işleme ve bilgi erişim sorunudur (Köksal, 1973: 23).

Hukuk kaynaklarımızın elektronik ortama aktarılması çalışmalarını başlamadan önce hukuk kaynaklarına erişim geleneksel olarak şu şekilde gerçekleşmekteydi:

T.B.M.M.’den çıkan kanunlar, Bakanlar Kurulu kararları, Danıştay ve Yargıtay kararları Resmi Gazete aracılığıyla yayınlanmakta, topluca mevzuat olarak adlandırılan bu bilgiler Resmi Gazete okuyucularına ulaşmakta, ayrıca bazı resmi ve özel basım yoluyla da bunlardan bir kısmı kitap olarak yayınlanabilmekteydi. Bu yayınlardan bazıları (Düster, Kavanin Dergisi, Resmi Gazete fihristi gibi) günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Çalışmanın “Hukuk Kaynaklarımızın Yayınlanması” adlı III. bölümünde söz konusu basılı kaynaklara ilişkin bilgiler

verilmiştir. Ancak bunların Resmi Gazete'den farkı formatıdır. Bu eserler geçerli ve geçersiz bütün bilgileri kapsamaktadır. Amaç, yürürlüğe giren her mevzuatı ilgililere ulaştırmaktır. Tek yönlü çalışan bu haberleşme sisteminde, mevzuat yürürlüğe girdiği zaman, amaçlardan yalnızca biri olan duyurma işlemi yapılabilmekteydi. Bilginin yaşatılması için gerekli değişikliklerin işlenmesi, yürürlükten kalkan bir bilginin ayıklanması ve gerektiğinde geçerli bilgiye anında ulaşım olanaklarının oluşturulması gibi fonksiyonlar ise yerine getirilememekteydi. Dolayısıyla hukuk kaynaklarından yararlanma durumunda olan herkes ayrı ayrı, bir değişikliği izlemek, eğer tutuyor ise kütüğünde bunları işlemek zorunda kalmaktaydı. Kaldı ki, hukuk kaynaklarının dağıtım sisteminin yapısı değişiklik işleme olanağına da sahip değildi. Tüm bu erişim ve kullanım zorluklarının ortadan kaldırılması bir mevzuat kütüğü oluşturma gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Yani, tüm kullanıcılar adına birileri (özel ya da tüzel kuruluş) bir mevzuat kütüğü tutacak, değişiklikleri işleyerek bu kütüğü güncelleştirecek ve söz konusu değişikliklere olanak verecek bir sistem oluşturacaktır. Ayrıca bu işlemin tüm kullanıcılara duyurulması gerekmektedir (Üney, 1975: 200).

Mevzuat, başta Anayasa olmak üzere kanunları, kanun hükmünde kararnameleri, TBMM kararlarını, uluslararası antlaşmaları, tüzükleri, yönetmelikleri ve diğer düzenleyici idari metinleri, Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararlarını ve yüksek mahkemelerin içtihatları birleştirme kararlarını bütünüyle ifade eden bir hukuk terimidir. Anayasa, kanun, kanun hükmünde kararname, TBMM kararları, uluslararası antlaşma, tüzük, yönetmelik ve benzeri hukuk kaynaklarına birbirleri ile bağlantılı olarak etkin ve hızlı erişimin sağlanması hukukçular açısından bir zorunluluktur. Ayrıca, Mevzuatımızın diğer önemli bir bölümünü oluşturan yüksek

mahkemelerimizin içtihatları birleştirme kararlarının yüksek mahkemelere göre aranıp bulunması, geçerli ve aktüel olup olmadıklarının tespiti hukukçular için ayrı bir sorundur. Ayrıca bu kararlar ile diğer hukuki metinler arasındaki bağlantının kurulması da genellikle güç bir konudur.

Hukuk alanında kullanılan her türlü bilginin birikimini ve yaşatılmasını sağlamak ve bu bilgilere zamanında kolayca erişim olanaklarını getirecek sistemler bulmak ve bunları uygulamak hukuk kaynaklarımızın bibliyografik denetim sorununun çözümü için yeterli olacaktır.

Hukuk kaynaklarımızın bilgisayara aktarılması amacı ile 1980 yılında Güven Dinçer tarafından oluşturulması planlanan mevzuat kütüğü şu önerileri içermektedir:

Türk mevzuatı, her grup bir bütün halinde ve belirli yöntemlerle bilgisayara verilecek ve kaydedilecektir. Böylece, her grup bir kütük oluşturacaktır. Kanun kütüğü, tüzük kütüğü, içtihatları birleştirme kararları kütüğü gibi. Ayrı ayrı kütüklerin bütünü ve birbirleri ile olan ilgi ve bağlantılarının kurulması ise “mevzuat kütüğü”nü meydana getirecektir. Mevzuat kütüğü canlı bir yapıdır. Her gün Resmi Gazete’de yayınlanan hukuki metinler, belirli bir sistem içinde bilgisayara verilmeğe devam edecek ve kütük yeni kayıtlarla güncelliğini koruyacaktır. Dolayısıyla herhangi bir anda ve konuda yaşayan hukuku (yürürlükteki mevzuatı) ve ayrıca hukukun kendi içindeki sistemini ve bağlantılarını süratle ve güvenle elde etme imkanı sağlanacaktır.

Mevzuat kütüğünün temelini oluşturacak olan kanun kütüğü;

- a) İmparatorluk döneminden kalan kanunlar kütüğü,
- b) Cumhuriyet kanunları kütüğü,
- c) Anayasa kütüğü,

- d) Yasama meclisleri yorum ve kararları kütüğü,
e) Kanun hükmünde kararnameler kütüğü olmak üzere beş kütükten oluşacaktır.

Kanun Kütüğü Bilgi Fişi:

KANUN ADI:

Kanun Kodu:

Kanun Numarası:

Kanunun Kabul Tarihi:

Kanunun Yayınlandığı Resmi Gazete Numarası:

Kanunun Resmi Gazete’de Yayımı Tarihi:

Kanunun Düsturdaki Yeri:

(Düstur: Tertip, Cilt, Sahife)

Kanunun Kanunlar Dergisindeki Yeri:

Kanunun TBMM Tutanak Dergisindeki Yeri:

KANUNUN TÜRÜ:

Esas Kanun- Tadil ve /veya İlga

Sürekli-Geçici

Bütçe-Kesin Hesap

Özel Af

Vatani Hizmet Aylığı

Uluslararası Antlaşma

YÜRÜRLÜK DURUMU:

- Tadil ve/veya ilga eden kanun hükümleri

- Yürürlüğü etkileyen kanun hükümleri

DİĞER NOTLAR:

- Tadil ve/veya ilga edilen kanun ve hükümleri
- Diğer kanunlara yapılan atıflar
- Kanunla ilgili Anayasa Mahkemesi kararları
- Düzenleyici idari metinlerin çıkarılmasını öngören ve olanak veren hükümler
- Şimdiye kadar ve bu kanuna dayanılarak çıkarılan düzenleyici idari metinler
- Bu kanunla ilgili içtihatları birleştirme kararları
- Bu kanunla ilgili sair dokümanlar.

Mevzuatımıza ilişkin diğer hukuk kaynakları için oluşturulacak kütüklerin bilgi fişleri de bu plan ve açıklayıcı bilgiler şablonuna göre hazırlanmıştır.

Mevzuatla ilgili kütüklerin kurulması iki aşamada olacaktır: Birinci aşamada, tüm mevzuat, ismen ve ilişik formlara göre başlık olarak ve bilgi fişlerindeki bilgilerle bilgisayara verilecektir. İkinci aşamada, o ana kadar çıkarılan mevzuat metinleri bilgisayara bütünüyle verilecek ve günlük gelişmeler, her gün Resmi Gazete’de yayınlanan metinler kodlandırılıp sınıflandırılarak bilgi işlem sistemine verilmeye devam edilecektir. Bu kütüğün birinci aşamasının kurulmasından sonra;

1) Herhangi bir konudaki kanun, idari düzenleme, Anayasa Mahkemesi iptal kararı, yüksek mahkemelerin içtihatları birleştirme kararlarını kapsayan bilgiler,

2) Herhangi bir kanunun, tüzük ve yönetmeliğin ek, tadil ve ilgasına ilişkin metinlerin tamamına ilişkin bilgiler,

3) Herhangi bir kanun veya kanun hükmüyle ilgili tüzük, yönetmelik, genelge, tebliğ gibi idari düzenlemeleri, Anayasa Mahkemesi iptal kararlarını, içtihadı birleştirme kararlarının tümünü gösteren bilgiler,

4) Bilgisayardan elde edilecek bu metinlere ait meclis müzakerelerine ve hazırlık belgelerine ait çeşitli referanslar,

5) Bu metinlerin, resmi gazete ve düsturdaki yerlerini gösteren bilgiler,

6) İstendiği anda Türk mevzuatının çeşitli kesimleri ile bütünü gösteren çeşitli sistematik, analitik ve tarih sıralı dizinler, bilgisayardan hemen öğrenilebilecek ve bilgisayara hazırlatılabilecektir.

Kütüğün ikinci aşamasının kurulmasından sonra, söz konusu bilgilere ek olarak aşağıdakiler de bilgisayardan istendiği anda elde edilebilecektir;

1) Türk mevzuatı içinde yer alan herhangi bir metnin tam ve yürürlükte olan şeklini gösteren metinler.

2) Türk mevzuatı içinde yer alan herhangi bir metnin herhangi bir zaman kesitinde yürürlükte olan şeklini metinler (mevzuatın ilk yürürlüğe girdiği andan itibaren geçirdiği değişikliği gösteren metinler).

3) Herhangi bir hukuki metne atıfta bulunan metinler.

Mevzuat kütüğünün kurulmasından sonra, bilgisayar sistemine bağlı bir ekranda ve yazı makineleri düzeninde yukarıda yazılı bilgi ve metinlerin görüntü ve yazılı metin olarak elde edilmesi artık saniyelerle ifade edilebilecek zaman dilimleri içinde olacaktır (Dinçer, 1980: 6-11).

Bu bağlamda, Türk hukuk kaynaklarının önemli bir bölümünü oluşturan mevzuat kaynaklarının bibliyografik denetim ve erişiminin bu işlem dizisi ve mantık çerçevesinde çağın koşullarına uygun duruma getirilmesi önerilmiştir.

Bağlayıcılık yönünden hukukun esas kaynakları arasında yer alan içtihatları birleştirme kararları için de ayrı bir kütük oluşturulacaktır. “İçtihatları Birleştirme Kararları Kütüğü” ise, esasta Danıştay, Yargıtay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek

İdare Mahkemesinin içtihatları birleştirme kararlarının kronolojik bir sıralaması olacak ve çeşitli bilgileri kapsayacaktır. Ayrıca çeşitli tüzüklerle bu kütüğün bağlantıları yapılacaktır.

Mevzuat kaynakları dışında diğer önemli bir hukuk kaynağı da “Yüksek Mahkeme Kararları”dır. Bu kararların düzenlenmesine ilişkin çalışmalar da 1980’li yıllarda hız kazanmıştır. Yasalar, (kanun, tüzük ve yönetmelik gibi değişik isimler altında çıkarılan kuralların bütünü) ve yasa kuralları, yapıları gereği toplumu genel, sürekli ve emredici nitelikte düzenler. Yasa hükümleri soyut ifadelerdir. Bunlar ancak uygulandıklarında anlam kazanır ya da anlamları belirlenir. Yasa kuralları çoğu zaman bir hukukçu için bile belirsizlik, anlamsızlık ve suskunluk ifade eder. Herhangi bir mahkeme tarafından verilen bir karar ise, ilgili hukuk kurallarının yargıçlarca yorumlanması, açıklanması ve hukuk düzeni içindeki yerinin ve diğer hukuk kuralları ile bağlantısının belirlenmesidir. Bu nedenle yasa kurallarını uygulayanlar ve hukukçular, ilgili yasa kurallarının kendileri için belirsiz, anlamsız ve suskun olduğu zamanlarda o kurallarla ilgili yüksek mahkeme kararlarını arayıp bulmak ve incelemek istemektedirler. Yüksek mahkeme kararlarına (içtihatlara) erişim konusundaki ülkemizdeki uygulama şu şekildedir:

Yüksek mahkemeler (Danıştay ve Yargıtay) ve barolar tarafından çıkarılan hukuk dergilerinde yüksek mahkeme kararlarının çok küçük bir bölümü yayınlanır. Bu kararlar zaman ve konu bakımından bir bütünlük teşkil etmezler. Ancak bu kararları, özel olarak toplayıp arşivleyenlere kaynaklık yapabilirler. Bunun dışında, hangi konuda, hangi dergide bir içtihadın yayınlandığı hakkında bir başvuru kaynağı mevcut değildir. Belirli ve ana kanunlar hakkında yüksek mahkemelerin verdikleri kararlar, bu konularda uzmanlaşmış hukukçular tarafından derlenerek

çeşitli sınıflandırma sistemleri içinde yayınlanmaktadır. Ceza Kanunu, Medeni Kanun, Ticaret Kanunu, Ceza ve Hukuk Yargılama Usûlü Kanunları, İcra ve İflas Kanunu, Tapulama Kanunu, İş Kanunu gibi temel ve büyük kanunlar hakkında yapılan içtihatlı kitap yayınlarında bu uygulamayı görmekteyiz.

Bu yayınlardan yararlanabilmenin çeşitli maddi ve teknik güçlükleri vardır. Önce bütün hukuk yayınlarını izlemek herhangi bir hukukçunun fizik ve para gücünün çok üstündedir. Ayrıca bunların belirli bir sistem içinde izlenmesi güçtür, hatta olanaksızdır. Zira yaşayan ve gelişen, hareketli bir varlık olan hukuk her gün değişmektedir. Kanunlar değişmektedir. Kanunlardaki değişiklik doğal olarak mahkeme kararlarına yansımaktadır. Ayrıca mahkeme kararlarının ilgili bulunduğu hukuk kuralları (kanun hükümleri) değişmese bile bunlar hakkında yapılan yargısal yorumlar (içtihatlar) zaman zaman değişikliğe uğramaktadır. Tüm bu nedenlerle yüksek mahkeme kararlarının, uygulayıcılarca (idareci, yargıç, avukatlar, hukuk araştırmacıları) çağdaş teknolojinin verdiği olanaklarla en çabuk, en kolay, eksiksiz ve sınıflandırılmış olarak elde edilebilmesi gereklidir. Bu bağlamda yüksek mahkeme kararları için de bir kütük oluşturulması gereksinimi ortaya çıkmıştır.

Yüksek Mahkeme Kararları Kütüğü (İçtihat Kütüğü) kurulmasına ilişkin 1981 yılındaki bir çalışma dikkat çekicidir. O dönemde Danıştay üyesi olan Güven Dinçer tarafından gerçekleştirilen bu çalışmada yüksek mahkeme kararlarının düzenlenmesine ilişkin şu öneriler yer almaktadır:

Yüksek mahkeme kararları belirli bir sistem içinde bilgisayara verilecek ve depo edilecektir. Yüksek mahkeme kararları bilgisayara verilirken daha önce kurulmuş olan diğer kütüklerle (kanun, tüzük, uluslararası antlaşma, düzenleyici idari metin, Anayasa Mahkemesi kararları, içtihatları birleştirme kararları kütükleri)

gerekli ilgi ve bağlantılar da kurulacaktır. Bilgisayara belirli bir sistem içinde verilmiş ve depolanmış kararların tümü bir kütük oluşturacaktır. Kararların bilgisayara yüklenmesinden önce yapılacak işlemler ise şu şekilde sıralanmıştır:

- 1) Bilgisayara verilecek kararlar yüksek mahkemelerde kurulmuş birimdeki yetkili hukukçularca emsal (örnek) nitelikte olan kararlar arasından seçilerek ayrılacaktır.
- 2) Her karar için o kararı niteleyici bilgilerin bulunduğu bir fiş doldurulacaktır.
- 3) Her kararın gerekçe ve hüküm bölümü aynen, bunlar yeterli görülüyorsa olayın özetini içeren bir not da özet olarak ilaveten karar fişinin altına yazılacaktır. Bundan sonra kararlar bilgisayara verilecektir. Bilgisayara verilecek her karar için adeta bir sicil fişi düzenlenmektedir. Bu fişte Yüksek Mahkeme kararının hangi bölüme ait olduğu, tarihi ve numaraları da kaydedilmektedir. Her yüksek mahkeme kendi kararlarını inceleyerek ve kararların bütününe belli bir sınıflandırmaya tabi tutarak, belirli bir sınıflandırma sistemi meydana getirecektir. Bu sistem alfabetik sıraya dizilmiş bir konu sınıflandırmasıdır. Her konu, kendi içinde ana bölümlere ve ana bölüm tekrar tâli bölümlere ayrılacaktır. Ayrıca kararda gerekçeler sıralanırken hukukun temel kavramlarına yapılan bir yollama (atıf) varsa, bu kavramların altı çizilerek bunlar konusunda yapılan karar araştırmaları kolaylaşacaktır. Örneğin, (amme hizmeti, amme kudreti, idarenin bütünlüğü, idari istikrar, temel anayasal ilkeler vs. gibi) çeşitli hukuk müesseselerine ait temel kavramlar, ayrıca bir emeğe ve çabaya gerek kalmadan bilgi bankasına alınabilecektir. Her kararın dayandığı kanun ve mevzuatın yanı sıra kararda sözü geçen Anayasa Mahkemesi kararları ile içtihadı birleştirme kararları da ayrıca fişe not edilecektir. Mahkeme kararları kütüğünün kurulmasından sonra aşağıdaki bilgiler bilgisayardan anında elde edilebilecektir:

- 1) Usûlle ilgili kararlar,

- 2) Herhangi bir konudaki (ana bölüm veya tâli bölüm adı altında) kararlar,
- 3) Herhangi bir kanun, tüzük veya düzenleyici tasarruf hükmüne dayanarak verilen kararlar,
- 4) Herhangi bir anayasa hükmüne ve Anayasa Mahkemesi kararına dayanan kararlar,
- 5) Herhangi bir içtihadı birleştirme kararına dayanan kararlar,
- 6) Herhangi bir yüksek mahkeme dairesinin karar numarası veya tarih verilerek, o kararın kendi veya belirli tarihte verilen kararlarla, bilgisayara depolanmış kararlar,
- 7) Belirli hukuk kavramlarının geçtiği kararlar.

Mahkeme kararlarının bilgisayara verilmesi yoluyla kurulacak olan mahkeme kararları kütüğü ile önemli bütün yüksek mahkeme kararlarına ilgililer çok kısa zamanda erişebileceklerdir. Bu kütüğün kuruluşu mevzuat kütüğü ile bağlantılı olacağından, herhangi bir yasa hükmünü bilgisayardan istediğimizde, buna bağlantılı olarak o yasa maddesi ile ilgili tüzük, yönetmelik, kararname, tamim, uluslararası antlaşma, Anayasa Mahkemesi kararı, içtihadı birleştirme kararı ve yüksek mahkemelerin bu hükümle ilgili bütün kararları bulunabilecektir. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ile Askeri Yargıtay iş hacimleri ve görev alanları bakımından bu incelemenin kapsamına alınmamışlardır (Dinçer, 1981: 60-61).

Hukuk kaynaklarımızın elektronik ortamda depolanması ve erişimine ilişkin bir başka öneriye göre de; Türk hukuk kaynaklarının bilgisayara yüklenmesi işi iki ayrı aşamalı olarak programlanması gerekir. Birincisi; tek metin olarak derlenmiş bulunan Mevzuat Külliyyatı'nda olduğu gibi, yürürlükte olan hükümler değişiklikleri ile bir arada derlenmiş bir şekilde, sürekli güncelliği korunarak bilgisayarda

izlenebilmelidir. İkincisi; her olaya, olayın meydana geldiği tarihteki, hukuk kurallarının uygulanacağı ilkesi uyarınca, bir süre yürürlükte olduktan sonra, yürürlükten kaldırılan ya da Anayasa Mahkemesi'nce iptal olunan eski hükümler de özgün şekilleri ile yani Resmi Gazete'de yayımlandıkları şekilleri ile bilgisayar ortamında izlenebilmelidir (Merdanoğlu, 1994: 127).

Bu açıklamalar ışığında denilebilir ki, ülkemizde hukuk kaynaklarının bilgisayara aktarılması çalışmaları, hukukçular tarafından kabul görmüş bir faaliyettir. Ülkemizde 1970'li yıllarda başlatılan bu çalışmalar, günümüzde, ticari, kamusal ve özel hukuk web sitelerinin ortaya çıkmasına neden olurken, tüm hukuk kaynaklarımıza ilişkin genel ya da alt konular şeklinde veri tabanı hazırlama çalışmaları için de bir altyapı oluşturmuştur. Kuşkusuz bu gelişmelerin ortaya çıkmasında İnternet teknolojisinin rolü büyüktür. İnternet ve bilginin paylaşımını evrenselleştiren bir takım enformasyon teknolojisi ürünleri ile de hukuk kaynaklarının erişimi ve denetimi konusunda önemli adımlar atılmıştır.

Dağınık durumda bulunan mevzuat kaynakları ve diğer hukuk kaynaklarına erişim amacıyla oluşturulmuş basılı denetim ve erişim araçlarının hepsini edinmek hem masraflı olmakta hem de hacim itibarıyla bu kaynaklar çok yer kaplamaktadır. Hukukçuların ve araştırmacıların ilgi alanı dışındaki gereksiz bir çok bilgiyi edinmesi ve saklaması da anlamsızdır. Ayrıca basılı bibliyografik kaynaklar aracılığıyla Türk Hukuku'nu güncel olarak takip edebilmek neredeyse imkansızdır. Dolayısıyla, hukuk kaynaklarımızın kapsam ve güncellik açısından yetersiz durumda olan basılı kaynaklar aracılığıyla denetim ve erişiminin sağlanması hukukçular açısından bilgiye erişimde çeşitli güçlüklereden dolayı neden olmaktadır. Her sektörde olduğu gibi hukuk alanında da enformasyon teknolojisi ürünlerinden faydalanmak bilgiye

erişim sorununa çözüm olarak görülmüştür. Bu bağlamda bazı kuruluşlardaki pilot uygulamalarla kendini gösteren hukuk kaynaklarımızın elektronik ortama yani bilgisayara aktarılması faaliyetleri başlatılmıştır. Yaklaşık 30 yıl önce başlatılan bu çalışmalardan amaç, hukuk kaynaklarımızın elektronik ortamda derlenmesi ve İnternet aracılığıyla ilgililere en kısa sürede iletimini sağlamaktır. Ülkemizde bu amaç doğrultusunda hukuk kaynaklarımızla ilgili olarak özel ve tüzel kişiliklerce veri tabanı çalışmaları yapılmış, web siteleri oluşturulmuş ve bazı kurumlar da kurum içi faaliyetlerinde otomasyon sistemlerini kurmuşlardır.

V.2.3. Hukuk Kaynaklarımıza İnternet Erişimi

Hukuk ve bilgisayar hemen her zaman birbiri ile bağdaşmayan kavramlar olarak görülme eğilimindedir. Bu inancın yaygınlaşmasında hukukun bir "sosyal bilim" olmasının rolü varsa da asıl neden hukukçuların bilgisayardan uzak durma davranışlarıdır. Buna rağmen bilgisayarın kullanım alanı bulduğu ilk sektörler arasında, hukuk yer almaktadır. 1948 yılında Kaliforniya Adalet Konferansı'nda; Hukukta bilgisayar konusu görüşülürken, yargıç William Douglas: "Hukuk içtihat ve kararları, bazı düğmelere basılarak ortaya çıkan bir hesap makineleri topluluğu değildir." diye haykırmişti. Daha sonraki yıllarda bilişim teknolojisinin bilim dallarındaki etkinliğinin artması ve bilgisayarın hukuk alanında da yararlı olabileceğinin anlaşılması üzerine, aynı yargıç bu konudaki görüşünü değiştirerek, "Düğmelere basmak benim elimde olduğu sürece, bilgisayarın kazaî kararların verilmesinde yardımcı olarak kullanılmasına itiraz etmem mümkün değil" diyerek, gerçeği kabul etmek zorunda kalmıştır (Çek, 1990: 101).

Bilgisayar hukukla bağdaşmayan bir "hesaplama aracı" olmadığı gibi, aslında verimli ve doğru kullanıldığında hukuka çok önemli katkılar sağlayacak bir yardımcıdır. Bilgisayarı kullanan pek çok hukukçunun bildiği üzere bu katkı öncelikle bilgisayarın daktilonun yerini alan ama ondan çok daha yetenekli bir yazı aracı olarak kullanılması şeklinde kendini göstermiştir. Gerçekten de bilgisayarın özellikle Türkiye'de Hukuk sistemimizin içinde kendine bulduğu yer genellikle çok fonksiyonlu bir daktilo olmasıdır. Bilgisayarın bir yazı aracı fonksiyonu görmesi hukuk sistemimize entegre olması açısından iyi bir başlangıç sayılabilirse de, bilgisayarın hukuk bilimine tek katkısının bu olmadığı da bir gerçektir.

Hukukta bilgisayar başka nasıl kullanılabilir? Bilgisayar öncelikle mükemmel bir "bilgi depolama ve erişim" aracıdır. Bu açıdan bilgisayarın hukukla ilgili bilgileri depolamak için kullanılması mümkündür. Bu bilgiler mevzuat veya hukuki inceleme ve eserler olabileceği gibi, mahkeme kararları, içtihatlar da olabilir. Böylece bilgisayarın verimli kullanılması ile sözgelimi, 30 yıl önce verilmiş herhangi bir Yargıtay kararına ulaşılabilir bunun yanı sıra, içinde -örneğin- "temyiz kudreti" ifadesi geçen tüm mahkeme kararlarının dökümünü almak da mümkündür.

Sanılanın aksine gerek mahkeme aşamasında, gerekse avukat bürolarında adli dosyaların tamamen bilgisayar ortamına geçirilmesi pratikte mümkün değildir. Adli prosedürün temel olarak resmi evraklar üzerinde yoğunlaşması ve evrakın aslının dosyalarda bulunma mecburiyeti ve en önemlisi devlet bürokratik teşkilatının halen "kağıt bazlı" çalışma anlayışında olması nedeniyle adli dosyaların -en azından derdestken- birebir bilgisayara geçilmesi imkansızdır. Ancak hukuki kanıt niteliği olmasa bile hukuki kayıtların elektronik ortamda depolanması hem asıl belgelerin sık

kullanımından kaynaklanan yıpranmayı önleyecek hem de çok çeşitli sorgulama olanaklarıyla hızlı ve etkin bir erişim olanağı sağlayacaktır.

Bununla birlikte başlangıç için bilgisayarın bir "kelime işlemci" olarak kullanılmaya başlanması şarttır. Ancak maalesef Yargıtay'ın bilgisayara yaklaşımı oldukça olumsuz olup, çok yakın zamanda Anadolu'da bir hakimin kendi parasıyla aldığı bir bilgisayar ile yargılama zabıtlarını yazdırmasını dahi "Devlet Malzeme Ofisi tarafından temin edilen daktilo kullanılmadan yargılama yapılması bozmayı gerektirir" gerekçesiyle kabul etmediği de bilinmektedir.

Bilgisayarın "daktilo işlevi" dışında zaman içinde indeksleme amaçlı olarak, - başta eski mahkeme kararları ve mevzuat olmak üzere- pek çok hukuki dokümanın depolanması amacıyla kullanılması da mümkün ve gereklidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da hukuk, bilgisayar ile eski kararların taranarak en adaletli ve güvenilir yargılamanın yapılması sürecine girmişken, bilgisayarı Türk Hukuk Sistemi'nden uzak tutarak Türk Hukuku'nu halen tozlu dosyalar ve evrak yığınları arasına hapsetmek hukuk sistemimize yapılan en büyük kötülüktür. Bu nedenle öncelikle bilgisayarın Hukuk Sistemimiz içine entegre olmasını sağlayacak her atılımın ivedilikle ve önemle yapılması gerekmektedir (Dünyanın..., 2002).

İnternet dünyanın en büyük bilgi otoyoludur söylemi, iddialı ve doğru bir yaklaşımdır. Dünyanın en ücra köşesindeki tüm bilgi ve belgeler bir tuşla, bir kaç saniyede hizmete sunulabilmektedir. İnternet ile birlikte hukuk sektörünün yükü olarak kabul edilen kaynak tarama işlemi sorun olmaktan çıkmıştır. Artık ülkenin hatta dünyanın neresinde olursanız olun ulaşmak için günlerce beklenen hukuki bir kayda anında ulaşılabilir. İdari ve yargı sistemlerinde yer alan kurumların, düzenli çalışması için gereksinim duyulan her türlü mevzuat bilgisinin derlenmesi ve elde

edilen sonuçların diğer kurumlara hızla ulaştırılması için ülkemizde hukuk web siteleri ve veri bankaları oluşturulmuştur. Oluşturulan ve oluşturulmakta olan bu veri bankalarını etkin kılan İnternet erişimidir. İnternet'in ülkemizde kullanılmaya başlamasıyla basılı olarak tam anlamıyla bibliyografik denetim ve erişimini sağlayamadığımız hukuk kaynaklarımızın web siteleri aracılığıyla ya da veri tabanları hazırlanarak derlenmesi ve geniş çapta her tür kullanıcının hizmetine sunulması amaçlanmaktadır. Ülkemizde kullanımda olan hukuk web sitelerinden ve veri bankalarından verilecek örnekler ülkemizde bilgisayarın ve İnternet'in hukuk sektöründe hangi boyutlarda kullanılabildiğinin gösterilmesi açısından yararlı olacaktır.

V.2.3.1. Hukuk Kaynaklarımıza İlişkin Web Siteleri

Türk Hukuk Kaynakları'na ve hukukla ilgili yayınlara erişim amacıyla çok sayıda özel ve kurumsal web sitesi hazırlanmıştır. Söz konusu hukuk web sitelerinden bazıları ücretsiz olarak kullanıma sunulmaktadır. Ülkemizde hukuk kaynaklarına erişimde veri bankalarının ve web sitelerinin kullanımına ilişkin yapılan çalışmalara örnek teşkil edebilecek önemli hukuk sitelerimiz şunlardır:

V.2.3.1.1. Türk Hukuk Sitesi

Bu site, Sinan Öztürk tarafından hazırlanmaktadır. Türk Hukuk Sitesi ilk olarak 1997 yılının Şubat ayında öncelikle kişisel sayfada bir alt başlık olarak ve sadece birkaç sayfadan ibaret bir İnternet sitesi olarak ortaya çıkmıştır. 1997-1999 arası iki yıllık süreç içerisinde siteyi ziyaret eden hukukçuların da teşvikleriyle bu sayfalar

zaman içinde gelişmiş ve içeriği zenginleştirilmiştir. Site 1999 Mayıs ayından itibaren TURKHUKUKSITESI.COM adı altında yayınlanmaya başlamıştır.

Şubat-Mart 2000 döneminde ise sitenin tüm şablonu ve görsel programlaması yeniden yapılarak site, İnternetin değişen yönüne ve gelecekteki beklentilerine daha iyi ayak uyduracak bir hale getirilmiştir. Bu görsel şablon Ocak 2001'de tekrar gözden geçirilerek aynı tarihte, site içine yine yoğun bir programlama çalışması sonucu İnternetin ilk Türk Hukuku Arama Motoru "Türk Hukuk Sayfaları Arşivi" eklenmiştir.

Ocak-Nisan 2002 arasında ise sitede yeni bir radikal değişim başlamış ve site forum alanları İnternetin bugüne kadar yazılmış en iyi forum programı ile güçlendirilerek, çok yetenekli bir hukuk iletişim platformu oluşturulmuştur. Bu platformun özelliklerini de kullanarak Türk Hukuk Sitesi ilk kez yine bu tarihte "siteye üyelik" kavramını başlatmıştır. Yine aynı dönemde Site "statik"likten çıkarılıp "dinamik bir portal" haline dönüştürülmüştür.

Bu site, hukukçuların mesleki yaşamlarını kolaylaştırmak, onlara birbirleri ile iletişim kuracakları platformlar, araştırmalarını kolaylaştıracak kaynaklar sağlamak, çağın gerektirdiği teknolojileri yakalamalarını ve kullanmalarını mümkün kılmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu sitede Türk Hukukuyla ilgili İnternet üzerinde bilinen tüm mevzuata linkler bulunmaktadır. Ancak söz konusu linkler zaman içinde site sahibi şirketlerin politikalarını değiştirmeleri sonucu abonelik ile ulaşılabilir hale gelebilmektedir. <http://www.turkhukuksitesi.com>. adresinden siteye girildiğinde:

Hukuk Sayfaları başlığı altında; Mevzuat, Hukuk Kaynakları, Gerekli Linkler, Hukuk Programları, Hukuk Siteleri, Hukukçuların Sayfaları, Hukuk İletişim; Site İçinden başlığı altında; Hukuki Soru ve Sorunlarınız, Bilimsel Çalışmalar, Hukuk

Sembolleri, Hukukçulara İnternet Okulu, Hukuk E-Mail Adlı kategoriler karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Sitede Resmi Gazete Arşivi, İçtihat Arama Motoru, Hukukçular Rehberi, Hukuki Bilimsel İncelemeler, Hukukla İlgili Önemli Duyurular ve Hukukçuların Sohbet Odası yer almaktadır. Türk Hukuk Sitesi, Türk hukuk kaynaklarına erişim açısından kapsamlı ve yararlı bir web sitesi olarak değerlendirilebilir (Türk Hukuk..., 1997).

V.2.3.1.2. Kazancı Bilişim

Bu sitede Çalışmanın konusuyla ilgili olarak “Mevzuat” ve “İçtihat” arama motoru bulunmaktadır. “Mevzuat Programları” ve “İçtihat Programları” olarak iki başlık altında düzenlenen bu sayfanın alt başlıkları ise şu şekilde oluşturulmuştur:

Mevzuat Programları:

- T.C. Ana Mevzuatı
- İş ve Sosyal Güvenlik Mevzuatı
- Dış Ticaret Mevzuatı
- Türk Vergi Mevzuatı
- Belediye Mevzuatı
- Türk Ticaret, Finans ve Takip Mevzuatı
- Devlet ve Kamu kurumları Mevzuatı
- Milli Eğitim Mevzuatı
- Güvenlik Kuvvetleri Mevzuatı

İçtihat Programları:

- Borçlar Kanunu ve ilgili mevzuat içtihatları
- T.C. Danıştay Kararları (Danıştay’ın kararlarına kendi web sitesinden ulaşamamaktadır).

- TCK-CMUK ve ilgili mevzuat içtihatları
- İcra, İflas Kanunu ve ilgili mevzuat içtihatları
- İş-Sosyal güvenlik mevzuatı içtihatları
- Medeni Kanun ve ilgili mevzuat içtihatları
- Ticaret Kanunu ve ilgili mevzuat içtihatları
- Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK) ve ilgili mevzuat içtihatları
- Yargıtay (İçtihatı Birleştirme Genel Kurul) İBGK Kararları.

Sözgelimi T.C. Ana Mevzuatı kategorisine girildiğinde mevzuatı oluşturan “T.C. Kanunları”, “T.C. K.H.K.’leri”, “T.C. Tüzükleri”, “T.C. Yönetmelikleri” karşımıza çıkar. Bu sayfadan da örneğin T.C. Kanunları ile ilgili olarak alfabetik, konuya göre, kanun numarasına göre, Resmi Gazete sayısına göre, Resmi Gazete tarihine göre tarama yapılabilmektedir. Ayrıca Sitede “Değişiklik Yapan Mevzuat”, “Yürürlükten Kalkan Mevzuat”, “Pratik Önemli Bilgiler” ve “Güncelleme Endeksi” seçenekleri de yer almaktadır. Sitenin adresi: <http://www.kazanci.com.tr>.

Yararlanacağınız programa göre farklı ücretler karşılığında kullanıma sunulan Kazancı Bilişim’in sitesi ülkemizde hukuk kaynaklarından mevzuat ve içtihatlarla İnternet ortamında çok yönlü erişimi sağlayan bir hukuk web sitesi olarak hizmet vermektedir (Kazancı..., 2002).

V.2.3.1.3. İdeal Hukuk Sitesi

Bu sitede Anayasa’daki tüm kanunlar isimlerine göre gruplandırılarak listelenmiştir. Bu kanunlara alfabetik olarak erişmek mümkündür. Ayrıca Kanunlara, Kanun Hükmünde Kararnamelere, Tüzüklere ve Yönetmeliklere de son

çıkan mevzuat (güncel mevzuat) başlığı altında yer verilmiştir. Sitenin en önemli özelliği;

- Kamuya ait Siteler,
- Akademik Siteler,
- Hukukçular için Özel Türk Hukuk Siteleri,
- Mevzuat Siteleri,
- Ticari Hukuk Siteleri,
- Yabancı Hukuk Siteleri,
- Yabancı Hukuk Dergilerinin Siteleri, grupları altında hukuk sitelerine linkler içermesidir. Bu özelliği ile İdeal Hukuk Sitesi bir “Hukuk Portalı” niteliği taşımakta ve güncel mevzuata ilişkin erişim imkanı sunmasının yanı sıra hukukla ilgili makaleleri, medyada çıkan haberleri, çeşitli duyuruları içermesiyle de hukuk alanındaki gelişmelerin izlenmesine olanak sağlamaktadır. Sitenin web adresi: <http://www.idealhukuk.com/index.asp> (İdeal..., 2000).

V.2.3.1.4. Başar Bilgi Bankası

Başar Bilgi Bankası oluşturulurken;

- a) Bilgiye çok süratli ve ekonomik şekilde ulaşmak,
- b) Mevzuatımızın daha çok kişi tarafından incelenmesini sağlamak,
- c) Yasalar arası çelişkileri, vatandaşlar arası ihtilafları asgari düzeye indirmeye araç olmak,
- d) Bilimsel araştırmalara yer verilerek ülkemizin bilgi toplumu olmasına katkı sağlamak,
- e) Kanun koyucuların toplumsal konsensüslerini sağlayarak yasa çıkartmalarına yardımcı olmak,

f) Özellikle bilgisayar ortamında yayınlanarak, kağıt, kütüphane ve dolap kullanımını azaltarak, doğal kaynakları korumak amaçlanmıştır.

Sitede Türk Hukuk Kaynaklarına İlişkin Bölümler:

Yeni Mevzuat: Bu Bölümde son zamanlarda Resmi Gazete’de yayımlanan Kanun, Kanun Hükmünde Kararname, Tüzük, Bakanlar Kurulu Kararları, Yönetmelikler, Tebliğler ve benzeri yer almaktadır. (Ayrıca bu bilgiler ilgili mevzuata işlenmektedir).

Mevzuat Dergisi: Hakemli bir dergi olup, konusunda uzman ve akademik kariyerli kişilerin makale ve incelemelerinin yer aldığı sürekli bir yayındır.

Medya Bank: Kişilerin veya kurumların yapacakları ya da yaptıkları çalışmalar sırasında onlara kaynak oluşturmak amacıyla; yayınlanmakta olan ve merkeze gönderilen tüm dergiler gerek yazar adlarına göre, gerekse konu başlıklarına göre indekslenmiş bir arama motorudur.

Düster Bank: Başbakanlık Basımevi ve Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü tarafından yayınlanan Kanun, Kanun Hükmünde Kararname, Bakanlar Kurulu Kararı, Yönetmelikler, Tüzükler, Tebliğler, Milletlerarası Antlaşma ve Sözleşmelerin indekslendiği Düster’ların içeriğinin bilgisayar ortamına geçirilmesi ve ayrıca güncel mevzuat bölümünde yayımlanmış olan bilgilerin yer aldığı bir çalışmadır. Amaç, 1876 yılından bugüne kadar olan tüm mevzuatı kısa bir zamanda bu bölümde yayımlamak ve Türkiye’de bu alandaki eksikliği gidermektir.

Yargı Bank: Anayasa, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay ve Yüksek Seçim Kurulu Kararlarının indekslenmiş bir biçimde yayımlanmaktadır.

Başar Mevzuat ve Bilgi Araştırma Merkezi Ltd. Şti. tarafından hazırlanan bu site aracılığıyla hukukçular ücretsiz olarak özellikle mevzuat ve yüksek yargı

kararlarına erişebilmekte, söz konusu bölümlerde tarama yapabilmektedir. Sitenin adresi: <http://www.basarm.com.tr>. (Başar..., 1997).

V.2.3.1.5. Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi (MBS)

Cumhuriyet ile birlikte, Türkiye'nin sosyal, ekonomik, hukuk ve idari yapısında meydana gelen köklü değişimleri yazılı kurallara bağlamak üzere, bir takım yasal ve idari düzenlemelere gidilmiştir. Bu amaçla birbiri ardına kanunlar yürürlüğe konulmuş, tüzükler ve Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konulmuş tüzükler ve yönetmelikler çıkarılmıştır. Başbakanlık tarafından yapılan çalışmalar sonucu kanunlar, kanun hükmünde kararnameler, tüzükler ve Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konulmuş yönetmelikler yürürlükteki en son şekilleriyle tek metin halinde toplanmış ve düzenli bir mevzuat külliyyatı biçiminde kamuoyunun hizmetine sunulmuştur. Söz konusu Külliyyat, bilgisayarın sağlamış olduğu olanaklar göz önünde tutularak, bilgi akışının daha etkin ve verimli bir şekilde süratle ilgililere sunulmasını sağlamak üzere Başbakanlıkça bilgi işlem ortamına aktarılmış ve güncel hale getirilmiştir. Sistemin kamuya açılmasından sonra da, Resmi Gazete'de yayımlanacak olan Kanun, Kanun Hükmünde Kararname, Tüzük, Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Yönetmelikler, Resmi Gazete'de yayımlandıktan ve yürürlüğe girdikleri tarihten itibaren Mevzuat Bilgi Sistemi (MBS) içinde değişiklikleri ile birlikte güncel olarak görülebilecektir.

Böylece modern hizmet anlayışı içerisinde mevzuatta meydana gelen değişikliklerin günü gününe bilgisayarlardan takip edilme imkanı sağlamıştır. Türkiye genelinde bu hizmeti gerçekleştirmek amacıyla, MBS tüm kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerin çevrimiçi kullanımına belli bir ücret

karşılığında 1 Haziran 1995 tarihinden itibaren açılmış, ayrıca hizmet Internet aracılığıyla da verilmeye başlanmıştır. Sitenin adresi: <http://www.mevzuat.basbakanlik.gov.tr/bilgi.htm>. (Başbakanlık..., 1995).

V.2.3.1.6. Elektronik Resmi Gazete Servisi (REGA)

TAM Bilgi İletişim A.Ş. tarafından hazırlanan bu site ücretlidir. 1 Ocak 1994 tarihinde hizmete girmiştir. 1 Mayıs 1997 tarihinde WEB sayfaları olarak izlenebilmesi için adaptasyon çalışması yapılmıştır. 15 Temmuz 1997 tarihi itibarıyla de gerçek yayın hayatına başlamıştır.

Resmi Gazete; T.C. Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne bağlı Resmi Gazete Döner Sermaye Müdürlüğü tarafından basılmaktadır ve T.C.'nin resmi yayın organıdır. Elektronik Resmi Gazete Servisi Ankara Bürosu her gün sabah 7:00'de günün resmi gazetesini Döner Sermaye saymanlığından almaktadır. Resmi Gazete, sayfalara ayrılarak iki ayrı grup tarafından fiilen bilgisayara kaydedilir. Kaydedilme işlemi, görevli elemanların satır satır gazetede yazılan her bilgiyi bilgisayara klavyeden yazmaları ile mümkün olmaktadır. Kaydedilen bilgiler her yarım saatte bir İstanbul merkeze modem ile gönderilmektedir. Ankara'dan gelen resmi gazete bilgileri; her gün sabah 8:00'den itibaren; konusuna, kaynağına ve içeriğine göre Bilgi Bankasına indekslenmektedir. Bilgi Bankasına yüklenen bilgilerin WEB sayfalarını bilgisayar hazırlamaktadır. Sitede Resmi Gazete'ye ilişkin "Son Baskı", "Arşiv", "Arama" seçenekleri yer almaktadır. Yazılı bir anlaşma olmaksızın bu bilgilerin her ne şekilde olursa olsun yayımlanması ve ticari meta olarak kullanılması hakkı yalnızca TAM Bilgi İletişim A.Ş.'ye aittir. Sitenin adresi: <http://www.rega.com.tr>. (Elektronik..., 1994).

V.2.3.1.7. Ajans Tüba / Mevzuatbank-Pro

Ajans Tüba; 1973 yılından bu yana resmi-özel kesimdeki çok sayıda kurum ve kuruluşu, çeşitli meslek mensuplarına her geçen gün yenilenerek hizmet vermektedir. Mevzuat konusundaki 28 yıllık birikimini ve deneyimini bilgi işlem teknolojisinin üstün olanaklarıyla bilgisayar ortamına aktararak Türkiye'deki ilk ve en kapsamlı, kolay kullanımlı, çağdaş, günü gününe takip edilebilen Mevzuat Bilgi Bankası'nı gerçekleştirmiştir. Ajans Tüba, 300 cilt ve yaklaşık 200.000 sayfayı kapsayan bu bilgiyi Compact Disc, Disket, İnternet aracılığıyla aboneleriyle paylaşmaktadır. Basılı ortamda da föy-volant klasörlerle mevzuata ulaşmak mümkündür. Sitenin İçeriği: "Mevzuat" başlığı altında şu diziler yer almaktadır:

T.C. Yasaları Dizisi: Bu dizide, Osmanlı Yasaları'ndan günümüze kadar yürürlükteki tüm Yasalar, Kanun Hükmünde Kararnameler, Tüzük ve Yönetmelikler bulunmaktadır. Hükümlerin değişmeden önceki biçimleri, değişiklik yapan mevzuat bölümlerine de yer verilmiştir.

Yargı Kararları Dizisi: Yargı Kararları Dizisi; Yargıtay Kararları ve Danıştay Kararları olmak üzere iki bölümde ele alınmıştır. Tüm yasalar genelinde derlenen Yargıtay Ceza ve Hukuk Dairesi kararlarının yanı sıra emsal oluşturacak nitelikteki Anayasa Mahkemesi, Uyuşmazlık Mahkemesi, Sayıştay kararları da eklenmiştir.

Özel Mevzuat Dizileri: Vergi Mevzuat Dizileri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Mevzuat Dizileri, Hukuk Dizileri, Finans Mevzuatı Dizileri, Dış Ticaret mevzuatı Dizileri, Gümrük Mevzuat Dizileri, Belediyeler Mevzuatı Dizileri ana başlıkları ile verilen özel mevzuat dizilerinde; Temel Yasa'nın yanı sıra bu mevzuatla ilgili Yasalar, Kanun Hükmünde Kararnameler, Uluslararası Antlaşmalar, Bakanlar Kurulu, Yargı Kararları bölümleri yer almaktadır.

Ayrıca 1 Ocak 2001 tarihinden itibaren yayınlanmış Resmi Gazete Fihristleri de mevcuttur. Mevzuata iki şekilde abone olunabilir. Tercihe göre mevzuatın tamamına veya gruplandırılmış ekonomik paketlere abone olunabilir. Tüba/Mevzuatbank-Pro'ya Windows ortamında Compact Disc aboneliğinde İnternet erişimi ücretsiz olarak verilmektedir. Ancak isteğinize göre sadece İnternet abonesi de olunabilir. Sitenin adresi: <http://www.ajanstuba.com.tr/ajanstuba.htm> (Ajans Tüba..., 2003).

V.2.3.1.8. Hukukçu: Türkiye'nin Hukuk Portalı

Editörlüğünü Av. M. Gökhan Ahi'nin içerik danışmanlığını Prof.Dr. Gürsel Öngören'in yaptığı site hukukçuların yararlanacağı çeşitli hukuk alanlarındaki başvuru kaynaklarını bir araya toplamak amacı ile hazırlanmıştır. Sitede, Anayasa Hukuku, Ticaret Hukuku, Bankacılık Hukuku, İş Hukuku, İcra-İflas Hukuku, Tüketici Hukuku, Emlak Hukuku, İdare Hukuku, Vergi Hukuku, Fikri Haklar, Bilişim Hukuku, Reklam Hukuku, Basın Hukuku, Radyo-Tv Hukuku, Ceza Hukuku, Medeni Hukuk, Borçlar Hukuku, Ceza Usul Hukuku, Devletler Hukuku, Sağlık Hukuku, Eğitim Hukuku, Diğer Hukuk Dalları alanlarından birini seçtiğinizde ilgili alandaki mevzuatı, ilgili yargı kararlarını ve bilimsel çalışmaları topluca bulabilirsiniz. Ayrıca Sitede avukatların ve hukukçuların bilimsel makaleleri, tezleri ve kitapları da yayınlamaktadır.

Bunlara ek olarak Sitede “Bugünkü Resmi Gazete”, “E-Hukuk Sayfaları”, “Hukuk Linkleri”, “Hukuk Haberleri”, “Son Çıkan Kanunlar”, “Hukuk Adresleri”, “Avukatlar Forumu” seçenekleri de yer almaktadır. Türk hukuk doktrinine ve hukukun alt alanları ile ilgili mevzuata erişim açısından kapsamlı olarak hazırlanan

site ücretsiz olarak kullanıma sunulmuştur. Sitenin adresi: <http://www.hukukcu.com/bilimsel/indeks.htm> (Hukukçu..., 2001).

V.2.3.1.9. Hukuk Rehberi

Site ilk olarak 1999 yılında Av. Hakan Orhan'ın kişisel web sayfası olarak ortaya çıkmıştır. 2000 yılı ortalarında <http://www.hukukrehberi.8m.com> adresinde "Hukuk Rehberi" adıyla yayınlanmaya başlamıştır. Bu tarihten günümüze Site Gülnet'in desteğiyle hazırlanmaktadır.

Çalışma kapsamında ele alınan hukuk kaynakları ile ilgili olarak Sitenin içeriğinde; Arşiv, Avukatlar Hukuku, Adalet Mevzuatı, Kanunlar, Yönetmelikler, Yeni Kanunlar, İçtihatlar, Belgeler, İnsan Hakları, Resmi Gazete, Makale-İnceleme ve Hukuk Linkleri bölümleri yer almaktadır. Mevzuat kaynaklarına ilişkin alfabetik, konuya ve numaraya göre tarama yapılabilen Sitenin kullanımı ücretsizdir (Hukuk Rehberi, 2002).

V.2.3.1.10. Mevbank.com: Türkiye'nin Mevzuat Portalı

Site, Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş. tarafından hazırlanmıştır. Halen 60 temel mevzuat konusunda hizmet veren firma, gerek basılı gerekse elektronik ortamdaki hizmetleriyle 20.000 abonesine güvenilir, hızlı ve doğru bilgi vermektedir. Basılı ortamda başlayan ve bugün 150 cildin üzerinde mevzuatı kapsayan faaliyetler, çağdaş yayıncılık anlayışına ilişkin arayışlarla birleşmiş elektronik ortamda da Compact Disc üzerinden devam etmektedir. Mevzuata daha kolay ve hızlı bir şekilde ulaşabilme ilkesiyle hazırlanan MEVBANK (Mevzuat Bilgi Bankası) ile aboneler, Windows ortamında Compact Disc üzerinden güncel mevzuata daha rahat

bir şekilde erişebilmektedir. 1996 yılının başından itibaren de T.C. Külliyyatı (yürürlükteki tüm kanunlar, kanun hükmünde kararnameler, tüzükler ve yönetmeliklerden oluşan) MEVBANK üzerinden abonelerin hizmetine açılmıştır. Sitenin adresi: <http://www.mevbank.com>. (Mevbank..., 2000).

Ülkemiz hukuk kaynakları ile ilgili olarak çalışmada tanıtıcı bilgiler verilmiş olan bu web siteleri dışında özel ve tüzel kişiliklerce daha bir çok hukuk web sitesi hazırlanmış ve hazırlanmaktadır. İnternet ortamında hukuk kaynaklarımıza hızlı ve etkin erişim sağlayan söz konusu web sitelerinin yaygınlaşması hukukçular ve hukuk araştırmacıları için özellikle zaman açısından büyük önem taşımaktadır, ayrıca bu sayede hukuk kaynaklarımız derli toplu bir arada görülebilmekte dolayısıyla erişimin yanı sıra denetim faaliyeti de gerçekleşmektedir. Çünkü hukuk web sitelerimiz sık aralıklarla güncellenebilmekte ve hukukçular kendi alanları ile ilgili olarak en son gelişmelerden anında haberdar olabilmektedirler. Ülkemizde hukuk web sitelerine ek olarak hukuk veri bankaları da hazırlanmaya başlanmıştır. Ancak üzücü olan Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yıllar önce yapılmış bu çalışmaların Ülkemizde henüz son beş yıl içinde yapılmaya başlanmasıdır.

V.2.3.2. Ülkemizde Hukuk Veri Tabanı Çalışmaları

Bilgi erişim, bilginin depolanmasıyla başlar. Bilginin sağlıklı depolanması için belli standartlar oluşturulmuştur (Sınıflama sistemleri, kataloglama kuralları, konu başlıkları listeleri ve benzeri). Bu standartlar öncelikle basılı ortamlarda kullanılmış, gelişen teknolojiyle beraber bilgisayar ortamına da uyarlanmıştır. Hatta bilgisayarlar için daha farklı standartlar da oluşturulmuştur (Machine Readable Catalogue-MARC-gibi). Bilginin bilgisayar ortamına depolanması, bir veri tabanı oluşturulmasını

gerektirmektedir. Oluşturulan veri tabanları bilgiye erişimi kolaylaştırmakta, hızlandırmakta ve güncel olmasını sağlamaktadır.

Ülkemizde hukuk kaynaklarımızın bibliyografik denetiminde önemli rol oynayan bir başka denetim ve erişim aracı da hukuk konulu veri tabanlarıdır. Hukuk veri tabanlarına ülkemizden ancak birkaç örnek verilebilir. Çünkü bu konudaki çalışmalar yeni gündeme gelmiştir. Oldukça gecikmeli olarak ülkemizde başlatılmış olan hukuk veri tabanlarına örnek olarak “Başkent Üniversitesi Kütüphanesi Hukuk Veri Tabanı”, “İçtihat Bankası” veri tabanı ve “Corpus” veri tabanı gösterilebilir.

V.2.3.2.1. Başkent Üniversitesi Kütüphanesi Hukuk Veri Tabanı

Bu çalışma, araştırmacıların Türk hukuk literatüründe yer alan makalelere daha kolay ve daha çabuk ulaşımını sağlamak ve literatürdeki danışma kaynağı boşluğunu doldurmak amacıyla başlatılmış bir dizinleme çalışmasıdır. Hukuk veri tabanı hukuk alanında yayınlanan Türkçe ve diğer dillerdeki bilimsel makaleleri, dergilerde yer alan dava örneklerini ve mahkeme kararlarını içermektedir.

Çalışmaya öncelikle, Başkent Üniversitesi kütüphanesinde mevcut olan hukuk konulu süreli yayınlar taranarak başlanmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye’de yayınlanan bütün hukuk konulu dergilere ulaşmak amacıyla Yargıtay’a, Danıştay’a, Sayıştay’a, Adalet Bakanlığı’na ve hukuk fakültesi olan üniversitelere (ikisi K.K.T.C.’de olmak üzere 23 üniversite) dergi isteğinde bulunulmuştur. Bu isteğe kurumların tamamından olumlu yanıt alınamamasına karşın yine de dermeye yeni dergiler eklenebilmiştir.

Bu çalışmanın duyurulması da büyük önem taşımaktadır; çünkü bu çalışma hukuk doktrinine ilişkin tek dizinleme çalışmasıdır. Hukuk konusunda bu çalışmanın dışında veri tabanı çalışmaları ve bibliyografya çalışmaları vardır; ancak veri tabanları

daha çok mahkeme kararlarını, tüzükleri, yönetmelikleri, kanunları gibi hukuk kaynaklarını içermekte, bibliyografyalarsa, değişik konu başlıkları altında, sadece bibliyografik künyeleri içermektedir. Bilimsel makalelerin dizinlenmesi çalışmasına rastlanmamıştır. Çeşitli tartışma listelerinde (hem mesleki, hem de hukuk alanındaki) hukuk veri tabanlarının duyurusu yapılmıştır. Daha önce kurumlara gönderilen dergi istek mektupları aynı zamanda duyuru amacını da taşımaktadır. Çalışmaya farklı kurumlardan olumlu tepkiler gelmiştir.

Ağustos 2001'de başlatılan dizinleme çalışmasına dahil edilen dergi sayısı şu anda 29 adettir. 1 Ekim 2002 tarihiyle 21 adet dergi dizinlenmiştir. Bütün dergilerin dizinlemeye alınmamasının nedeni, önceliğin güncel sayısı olan dergilere verilmesidir. Dergilerden bazıları elektronik ortamda tam metin erişime olanak vermektedir.

Dizinlenen dergiler:

1. Adalet Dergisi
2. Ankara Barosu Dergisi
3. Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi
4. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
5. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
6. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Dergisi
7. Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi
8. Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
9. Danıştay Dergisi
10. Hukukta Son Nokta Dergisi
11. İstanbul Barosu Çalışma Hukuku Komisyonu Bülteni
12. İstanbul Barosu Dergisi

13. KAMU-İŞ, İş Hukuku ve İktisat Dergisi
14. Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
15. Polis Akademisi: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi
16. Rekabet Dergisi
17. Sayıştay Dergisi
18. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
19. Türkiye Barolar Birliği Dergisi
20. Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi
21. Yasa Hukuk Dergisi

Sadece mahkeme kararlarını içeren dergiler bu listeye dahil değildir. Bunun nedeni yıl sonunda kendi dizinlerini yayınlıyor olmalarıdır. (Yargıtay Kararları Dergisi gibi). Dergilerin “hukuk dergisi” olması gibi bir sınırlama getirilmemiştir. Hukukla ilgili bilimsel makale içeren diğer sosyal bilimler dergileri de dizinlemeye alınmaktadır. Dergilerin seçilmesinde Türkiye kaynaklı olması dışında bir kriter belirlenmemiştir. Dizinlemeye öncelikle güncel sayılardan başlanmıştır. Zaman zaman geriye dönük dizinleme yapılmaktadır. 1 Ekim 2001 tarihi itibarıyla toplam 116 dergiden 2877 adet makale dizinlenmiştir. Bu çalışmada verileri bilgisayar ortamına aktarmadan önce kaydetmek üzere bir “Hukuk Veri Tabanı Veri Giriş Formu” oluşturulmuştur. Bu form, bibliyografik bilgiler ve konu başlıkları olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bibliyografik kaydın yapıldığı ilk bölümde ‘Makale Numarası’ (HUK/1’den başlayarak verilen numaralama sistemi); ‘Kayıt Tarihi’ (makalenin forma işlendiği tarih); ‘Yazar Adı’; ‘Makale Adı’; ‘Yayın Adı’ (makalenin yayınlandığı derginin adı); ‘Yayın Yeri’; ‘Yayın Yılı’; ‘Sayı’; ‘Cilt’; ‘Sayfa No’; ‘Not’ alanları bulunmaktadır.

Konu başlıklarının kaydedildiği ikinci bölümde ise; ‘Kontrollü’ (LC Subject Headings’ten alınan İngilizce konu başlıkları ve bu başlıkların Türkçe karşılıkları); ‘Bağımsız’ (ilerde oluşturulması düşünülen ‘Kavramsal Dizin’e girebilecek hukuk terimleri); ‘Doğal’ (makalenin içinde geçen önemli olduğu düşünülen, araştırmacının tarama yaparken kullanabileceği terimler); ‘Ek Girişler’ alanları bulunmaktadır. LC Subject Headings dışında, hukuk sözlüklerinden, Gazi Üniversitesi Konu Başlıkları listesinden de yararlanılmaktadır. Hem kontrollü, hem bağımsız hem de doğal dilin kullanılmasının nedeni, yararlanabilecek herhangi bir hukuk konulu standart konu başlıkları listesi ya da kavramsal dizin olmamasıdır. Bu nedenlerden dolayı LC Subject Headings standart bir kaynak olarak düşünülmüştür. (Sadece konu başlıkları listesinden oluşan bir dizinleme dili kullanılabilirdi ancak, Türk hukuk terimleri tam olarak yansıtılmamış olacağından taramada sorunlar çıkabilirdi. Bilgi depolanmış olacaktı fakat bilgiye erişimde güçlükler yaşanacaktı). Bağımsız dil olarak kavramsal dizin oluşturabileceğimiz terimler seçilmiştir, aynı zamanda doğal dil de kullanılmıştır çünkü bağımsız dildeki terimler de makaleye ulaşımı tam olarak sağlayamayabilir. Dizinleme dilinin kontrollü ya da doğal olması, taramada kullanılacak terimlerin seçimi bakımından önemli olduğundan, veri tabanında yer alan verilerin dizinlenmesinde kullanılan sistem de çok önemlidir. Kütüphane programı olarak kullanılan BLISS, MARC uyumlu bir programdır. Veriler bilgisayar ortamına, MARC formatında kaydedilmektedir.

Veri tabanı çalışmasında 3 kişi dizinleme, 2 kişi veri girişlerinde olmak üzere 5 kişilik bir ekip görev almaktadır. İnternet üzerinden de Başkent Üniversitesi’nin kütüphane sayfasından Hukuk Veri Tabanına erişim sağlanabilmekte ve tarama

yapılabilmektedir. (<http://www.lib.baskent.edu.tr>) Makalelere, yazar adından, eser adından, dergi adından, konu başlıklarından, anahtar kelimelerden erişilebilmektedir.

Hukuk konulu dergilerde standartlaşmaya yönelik gelişmeler olması, dergi seçim kriterlerinin oluşturulmasını ve belki de bu çalışmanın bu konuda öncü olmasını sağlayacaktır. İlerde dergi editörleriyle bağlantıya geçilerek standartlaşma için işbirliği yapılması düşünülmektedir. Öncelikle dergilerde yayınlanan makalelerde iki dilde eser adı, öz ve anahtar kelimelerin oluşu, dizinleme çalışmasını oldukça kolaylaştıracaktır. Dizinlenen hiçbir dergide anahtar kelimeler kullanılmamaktadır, iki dilde eser adı veren dergi sayısı üç adettir. Öz veren dergi hemen hemen hiç yoktur, yaklaşık beş adet makalede öz verildiği görülmektedir (Örkmez; Yüce, 2002: 2-9).

V.2.3.2.2. Corpus: Mevzuat ve İçtihat Programı

CORPUS, tüm T.C. Mevzuatının ve Yargı İçtihatlarının, elektronik ortamda bir veri tabanı içinde, seri ve verimli bir şekilde kullanımını sağlayan bir hukuk yazılımıdır. CORPUS, Latince bir kelime olup, külliyat anlamı taşımaktadır. Hukuk literatüründe ise, Roma Hukuku'ndan gelen bir gelenekle, mevzuat külliyatı demektir. Gerek veri tabanının genişliği ve zenginliği gerekse veri tabanına çok amaçlı ve sorunsuz erişim ve kullanım sağlanması ile CORPUS, Türk Mevzuatını ve Yargı İçtihatlarını yazılım dünyasına kazandırmada yeni bir yaklaşımın öncüsüdür. CORPUS veri tabanı, programın 8'inci sürümü (Nisan 2002) itibariyle, şu unsurlardan oluşmaktadır.

- Yürürlükteki Yasaların tamamı
- Tüm Yasaların (mülga+mer'i) tamamının Listesi
- Yürürlükteki Kanun Hükmünde Kararnamelerin tamamı

- Yürürlükteki Tüzüklerin tamamı
- Bakanlar Kurulu Kararıyla çıkartılan Yönetmeliklerin tamamı
- Kamu kurumlarının çıkarmış olduğu yönetmeliklerin büyük bir kısmı
- Maliye Bakanlığınca çıkartılan Tebliğlerin tamamı
- Diğer Tebliğlerin ve Bakanlar Kurulu Kararlarının bir kısmı
- Kanun maddelerinin değişen metinleri
- Hukuk Sözlüğü (veri tabanı ile ilişkilendirilmiş)
- Yargıtay kararları
- Danıştay kararları

CORPUS, yazılım tekniği ve kalitesi itibari ile sürekli kendini yenilemekte ve olabildiğince "kullanıcı dostu" olmaya gayret etmektedir. CORPUS'un belli başlı özellikleri şöyledir:

- Mevzuat Listelerini Ada veya Numaraya göre Sıralama
- Listede İşaretlenen Mevzuatla İlgili Mevzuat
- Birden Fazla Mevzuatı Aynı Anda Görebilme (Mevzuat Pencereleri)
- Mevzuatın Tümünü veya Bir Kısmını Kopyalayabilme
- Gidilen Maddeleri ve Aranılan Metinleri Hatırlayabilme
- Mevzuat Filtresi (Metin-Kategori-Tarih-Dönem)
- Hiyerarşik Düzendeki Yapılandırılmış Mevzuat
- Mevzuat İçerisinde İstenen Maddeye Anında Gidebilme
- Madde ile İlgili Yargıtay ve Danıştay Kararları ve Bunlar Üzerinde Arama
- Madde ile İlgili Notlar (Diğer maddelere referanslar, önemli bilgiler)
- Tek Bir Metin Üzerinde Arama

- Tüm Mevzuat Üzerinde Arama
- Hazır Mevzuat Şablonları Üzerinde Arama
- Mevzuat Üzerinde Arama Sonuçlarını Kaydedebilme
- Yargıtay ve Danıştay Kararlarına Birçok Yöntemle Erişim (Daire, Kurul, Esas No, Karar No, Tarih, Anahtar Kelime, Metin Arama, Birden Fazla Kelime Kullanarak/Artılı Metin Arama)
- Görsel Uyarıcılar (Not, Tarihçe, Yargıtay ve Danıştay Kararı, İlgili Madde)
- Sık Kullanılan Maddeler Listesi Hazırlayabilme
- Sık Kullanılan Yargıtay ve Danıştay Kararları Listesi Hazırlayabilme (Corpus..., 2002).

V.2.3.2.3. İçtihat Bankası: Yargıtay & Danıştay Kararları

Bu Program Meşe Yazılım ve Bilgisayar Hizmetleri Ltd. Şti. tarafından hukukçulara yönelik olarak hazırlanan İçtihat Bankası üç yıllık titiz bir çalışmanın ürünüdür. İçtihat Bankası kapsamında;

- 1975 – 2002 yılları arasındaki 35.000 adet yayınlanmış içtihat,
- 1926 – 2002 yılları arasındaki tüm içtihadı birleştirme kararları,
- 110 adet kanun metni,
- 11500 adet özel (yayınlanmamış) içtihadı,
- Danıştay Kararları yer almaktadır.

Program; Yargıtay Kararları Arama Motoru, Danıştay Kararları Arama Motoru ve Kanunlar Arama Motoru olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Yargıtay Kararları Arama Bölümü: Bu bölümde, Konu ve Kavrama, Kanun Adı, Maddesi, Numarasına, İlgili Daireye göre arama yapılabilir. İlgili erişim ucundan giriş yapıp Ara Butonuna basmanız yeterlidir.

Danıştay Kararları Arama Bölümü: Bu bölümden istediğiniz Danıştay Kararlarının aramasını Esas Karar numarasını ilgili alana girerek ya da bulmak istediğiniz kelimeleri ayrıntılı arama bölümüne yazarak bulabilirsiniz.

Kanunlar Bölümü: İçtihat Bankası Programında 110 adet kanunun metinlerini bulabilirsiniz. İsteddiğiniz kanunun içerisinde kelime araması yapabilirsiniz. Kanunları kopyalayabilir ve istediğiniz alanın çıktısını alabilirsiniz (İçtihat..., 2002).

Hukuk kaynaklarımıza İnternet erişimi başlığı altında elektronik ortamda hukuk kaynaklarımızın hizmete sunulması konusuna iki farklı açıdan yaklaşmıştır. İlk olarak hukuk kaynaklarımızın duyuru, tarama, reklam, ilgili linklerle bağlantı vb. amaçlarla www.'de hukukçuların ve hukuk araştırmacılarının hizmetine sunulduğu özel ve tüzel kişilerce oluşturulmuş hukuk web siteleri çeşitli yönleriyle tanıtılmıştır. Söz konusu hukuk web sitelerinde çeşitli hukuk kaynaklarımız için tarama (sorgulama) yapma imkanı da olduğundan, kullanıcılara bu imkanı sunan bir veri tabanının oluşturulduğu bir gerçektir. Ancak hukuk web siteleri yalnızca hukuk kaynaklarının depolanması ve sorgulanması amacıyla hizmet vermemektedir. “Ülkemizde Hukuk Veri Tabanı Çalışmaları” başlığı altında ele alınan programlar (yazılımlar) ise, doğrudan hukuk kaynaklarımızın ve hukuk doktrinine ilişkin kaynakların elektronik ortamda belirli standartlarda depolanması ve çeşitli erişim uçları (konu, kelime, numara gibi) ile sorgulanması amacıyla oluşturulmuştur. Dolayısıyla bu veri tabanı çalışmaları hem daha kapsamlı olarak hazırlanmış olup hem de çok çeşitli sorgulama seçeneği sunabilmektedir.

Ülkemizde bu uygulamalar pilot uygulamalar olarak düşünülebilir. Özel ve tüzel kuruluşların bu uygulamaları ülke çapında bir hukuk bilişim sisteminin oluşturulması aşamasında yararlanılabilecek çalışmalar olmaları açısından önemlidir.

VI.BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

VI.1. SONUÇ

Hukuk devleti yönetimini benimsemiş olan ülkemizde ekonomik, sosyal, teknik ve benzeri gelişmeler nedeniyle her geçen gün, zorunlu olarak yazılı hukuk kaynaklarımızın sayısı artmaktadır. Anayasa, yasa, uluslararası antlaşma, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik, tebliğ, yüksek mahkeme kararları ve hukuk doktrini, şeklinde sıralayabileceğimiz yazılı hukuk kaynaklarımız yıllarca bütüncül bir yaklaşımdan uzak ayrı ayrı çalışmalarla kayıt altına alınmıştır. Kuşkusuz bağlayıcılık niteliği taşıyan yazılı hukuk kaynaklarımıza olan saygı, Devlete olan saygının da bir ifadesidir. Bu saygıyı ve saygınlığı korumak, daha işler hale getirmek söz konusu kaynakların bütünsel bir yaklaşımda ele alınması, birbirleriyle ilişkileri gözetilerek açık anlaşılır, işlemleri azaltıcı, çeşitli yükümlülükleri olabildiğince hafifletici düzeyde düzenlenmesi ile olasıdır.

Yasama faaliyeti sonucunda yalnızca kanun düzeyinde on binleri aşan mevzuat kurallarının uygulanmasını temin amacıyla idarece oluşturulan ve bir kanun bazında dahi sayıları yüzleri bulabilen yönetmelik, tebliğ, genelge gibi hukuk kaynaklarının yoğun, dağınık yapısı düşünüldüğünde, idarenin hukuku uygulamasında karşılaşılan güçlükler ve bu güçlüklerin aşılması zorunluluğu ortadadır. Mevzuatımızda hangi hükmün yürürlükte olduğu, hangisinin yürürlükten kaldırıldığı uzun ve ciddi bir araştırma yapmadan uzman hukukçular tarafından bile bilinemez duruma gelmiştir. Bu kurallar bütünü, söz konusu kural ve kaynaklara gereksinim duyan herkesin bilmesi ya da bir arada bulundurması beklenemez. Ancak hukuk kaynaklarımıza en

kısa zamanda ve doğru erişim, düzenli bir Devlet yönetimi ve adaletin en kısa zamanda yerine getirilmesi için ön koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukukun toplum yaşamındaki kaçınılmaz gerekliliği, doğru olarak uygulanması zorunluluğu her düzeydeki hukuk araştırmacı ve uygulayıcılarının hukuk kaynaklarına doğru, güncel, düzenli, çabuk ve sürekli erişimlerini gerektirmektedir. Bu olanağın ülkemizde halen mevcut olmamasının başta hukukçular olmak üzere, hukuk araştırmacıları ve hatta tüm vatandaşlarımızın temel sorunları arasında bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu sorun, ülkemizde hukuk kaynaklarımıza doğru ve tam erişim amacıyla yapılmış bibliyografik denetim faaliyetlerinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Hukuk kaynaklarımıza ilişkin bibliyografik denetim faaliyetlerinin geçmişten günümüze gereğince yerine getirilememiş olması sonucu bu kaynakların yayınlandığı resmi ve özel kaynaklarda aranılan metnin bulunmasında çeşitli zorluklar yaşanmaktadır. Özellikle mevzuatı oluşturan kuralları tanımlayan unsurlar yalnızca sıra sayısından ibarettir ve kaynağın ya da kuralın niteliğini tespit edecek gerekli unsurları taşımamaktadır. Bu durum, hukuk kaynaklarının birbirleriyle olan yapısal bağlantısını koparmakta ve yalnızca ilgili olduğu durumun ve uygulanacak hükümlerin hukuki tespitini dahi uzmanlık konusu haline getirmektedir.

Ülkemizde hukuk alanında bilgi kaybına ve hukuk çarkının yavaş işlemesine hatta tıkanmasına neden olan hukuk kaynaklarımıza ilişkin bilgi erişim sorununu ortaya koymak ve çözüm önerileri getirmek amacıyla, bilgi teknolojilerinde önemli gelişmelerin yaşandığı günümüzde hukuk kaynaklarımızın bibliyografik denetiminin konu edildiği bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır.

“Giriş” başlığını taşıyan çalışmanın birinci bölümünde öncelikle çalışmanın amacı, önemi ve kapsamı hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu bölümde, araştırmanın hangi varsayımlardan hareketle ve hangi araştırma yöntemlerinin uygulanması sonucunda gerçekleştirildiği açıklanarak yararlanılan temel kaynaklar ortaya konulmuştur.

Çalışmaya temel oluşturacak “Hukukun Kaynakları” başlığını taşıyan ikinci bölüm, hukuk kavramı hakkında genel bilgileri, ülkemizde hukukun tüm yazılı kaynaklarının nasıl ortaya çıktığı, bağlayıcılığı, hukukçuların bu kaynaklardan yararlanırken hangi hiyerarşik sırayı izlediği, kaynakların ortaya çıktığı kurum ve birimler hakkında açıklamaları içermektedir. Çalışmanın kapsamı çerçevesinde bu bölüm içinde bağlayıcı niteliği olan ya da yararlanılan yazılı hukuk kaynaklarına ilişkin açıklayıcı bilgiler verilmiştir.. Hukukun esas kaynakları arasında yer almasına rağmen “örf ve adetlere” değinilmemiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü olan “Ülkemizde Hukuk Kaynaklarının Yayınlanması” bölümünde ilk olarak mevzuat kaynaklarının yayımlanması ve mevzuatımızın tek metin halinde derlenmesi konusu açıklanmıştır. Bu açıklamalar kapsamında mevzuat kaynaklarımızın yayımlanmasından sorumlu Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü’nün görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Bu bölümde hukuk kaynaklarımızın yayımlanması “Mevzuat Kaynaklarının Yayınlanması”, “Yüksek Mahkeme Kararlarının Yayınlanması” “Bibliyografyaların Yayınlanması” ve “Elektronik Yayınlar” olmak üzere dört alt başlık altında incelenmiştir. Söz konusu konu başlıkları altında ülkemizde yayımlanmış ve yayımlanmakta olan özel ve resmi yayınlar tanıtılmıştır. Ayrıca günümüze kadar yayımlanmış olan genel ve özel konulu hukuk bibliyografyalarına

ilişkin bilgilerin yer aldığı bölümde hukuk kaynaklarının elektronik ortamda yayımı faaliyetlerine de kısaca değinilmiştir. Bu bölümde verilen bilgiler ışığında, Resmi Gazete ve Düstur olmak üzere temel olarak iki ana kaynaktan yayımlanan Türk mevzuat kaynaklarının Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme Başkanlığı tarafından hazırlanan Külliyatlar aracılığıyla derlendiği, çeşitli hukuk dergilerinde yayımlanan yüksek mahkeme kararlarının ise hala kişisel çabalarla derlenmeye çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca basılı ortamda hazırlanan Külliyatlar'ın Compact Disc (cd) versiyonu da oluşturulmuş ve çevrimiçi bağlantı ile de hizmete sunulmuştur. Bunun yanı sıra Külliyatlar öncesinde hukukçuların kişisel çabalarıyla hazırladıkları çeşitli erişim kaynaklarından, gerek Külliyatların gerekse diğer erişim kaynaklarının hazırlanmasında yararlanıldığı vurgulanarak bugün uygulamada geçerliliği olmayan bu eserler hakkında da bilgiler verilmiştir. Yine bu bölüm içinde, incelenen hukuk yayınlarının devamlılığı, güncelliği, erişim uçları açısından değerlendirilmiş ve eksiklikler ortaya konulmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümü "Türkiye'de Bibliyografik Denetim ve Hukuk Kaynakları" başlığını taşımaktadır. Bibliyografik denetim'in ülkemizdeki yasal tabanı, kurumsal yapısı başlangıcından günümüze bu konuda gerçekleştirilen faaliyetler çerçevesinde ele alınarak, bibliyografik denetim araçlarına ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Cumhuriyet öncesi ve sonrası bibliyografik denetim etkinlikleri, üretilen temel bibliyografik kaynaklar hakkında da bilgiler verilerek söz konusu etkinliklerin ve bir ulusun tüm kaynaklarına erişimde hayati öneme sahip ulusal bibliyografik kaynakların hukuk kaynaklarının bibliyografik denetimini ne ölçüde sağlayabildiği, bu alandaki bilgi erişim sorununu hangi boyutlarda çözüme kavuşturduğu konusunda değerlendirmeler yapılmıştır. Belirli bir süre de olsa

çoğunluğunu hukuk kaynaklarının oluşturduğu Devlet yayınlarını derleyen T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası'nın yayınının durdurulması, Türkiye Bibliyografyası'nın ve Türkiye Makaleler Bibliyografyası'nın ise hukuk kaynaklarımızın bibliyografik denetimi açısından yetersiz kaldığı, ayrıca yabancı ülkelerde yapılmış olan hukuk alanındaki thesaurus çalışmalarının ülkemizde yapılmamış olması, bütün bunların yanı sıra hala kişisel girişimlerle yayımlanmakta olan Türk Hukuk Bibliyografyaları'nın yayımından sorumlu bir kurumun belirlenmemiş olması hukuk kaynaklarımızın bibliyografik denetimi açısından tespit edilen temel sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Hukuk Kaynaklarına Erişim ve Veri Bankaları” başlığıyla oluşturulmuş çalışmanın beşinci bölümünde, öncelikle, yabancı ülkelerde hukuk kaynaklarına erişimin de konu edildiği bu bölümde, İsviçre, İtalya, Almanya, Fransa gibi gelişmiş ülkelerle, Avrupa Birliği'nde hukuk kaynaklarına erişim yöntemleri ve hukuk veri bankalarına ilişkin bilgiler verilmiş, İsviçre, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya Hukuku'na ve uluslararası hukuka ilişkin temel bibliyografik kaynaklar tanıtılmıştır. Çalışma kapsamında ele alınan yabancı ülkelerin hukuk kaynaklarına ilişkin veri bankalarını cd versiyonlarını oluşturup pazarladığı, çevrimiçi bağlantılarla hukuk kaynaklara erişimi başardığı ve çok çeşitli erişim kriterlerinin oluşturulmasına olanak veren thesaurus çalışmalarını gerçekleştirdikleri ortaya konulmuştur. Ayrıca yabancı ülkelerde hukuk kaynaklarına erişim faaliyetlerinde çok sayıda fakültenin, yazılım firmalarının ve çeşitli hukuk kurumlarının işbirliği içinde çalışmaları ülkemiz açısından dikkat çekilmesi gereken bir başka konudur.

Türkiye'de hukuk kaynaklarına erişim konusunun ele alındığı bölümün ikinci alt başlığı çerçevesinde ilk olarak hukuk kaynaklarımızın genel durumuna ve

başlangıcından günümüze hukuk kaynaklarımızın elektronik ortama aktarılması çalışmalarına değinilmiştir. Ayrıca bu bölümde, gelişen enformasyon teknolojisi bağlamında ülkemizde hukuk kaynaklarımıza İnternet erişimini sağlayan önemli, kapsamlı hukuk web sitelerinden örnekler seçilerek içerikleri ve erişimleri konusunda açıklamalar yapılmıştır. Bunun yanı sıra ülkemizde yeni oluşturulmaya başlanmış olan hukuk veri tabanı çalışmalarına değinilerek genel bir değerlendirme yapılmıştır. Tüm bu çalışmalar göz önüne alındığında, hukuk kaynaklarımıza ilişkin veri tabanı ve veri bankası çalışmalarının henüz hukuka ilişkin tüm kaynaklarımızı kapsayacak düzeyde olmadığı ve bu konuda hukuk kurumlarımızın, hukukçularımızın bilgi uzmanları ve teknik elemanlarla tam bir eşgüdüm ve koordinasyon içinde çalışmadıkları ortaya çıkmıştır. Yabancı ülkelere göre geç kalınmış olunmasına rağmen hukuk kaynaklarımızın erişimine yönelik bilgi erişim araç ve yöntemlerinin elektronik ortamda oluşturulması çalışmaları gelecek için umut verici bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın altıncı ve son bölümü olan “Sonuç ve Öneriler” bölümünde, ülkemizde hukuk kaynaklarının bibliyografik denetimi ve hukuk kaynaklarına erişim konusunda gelinen nokta değerlendirilerek, bu alanda giderilmesi gerekli sorunlara çözüm önerileri getirilmiş ve “hukuk dokümantasyon merkezi” kurulmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

VI.2. ÖNERİLER

Ülkemizde hukuk sisteminin ağır işleminin en önemli nedenlerinden biri de hukuk alanındaki bilgi erişim sorunudur. Kültürel amacı, konusu ne olursa olsun kullanıcıyı, gereksinim duyduğu bilgiye ulaştırmak olan ulusal bibliyografik denetim

faaliyetlerinin niteliği, hukuk araştırmalarını da doğrudan etkilemektedir. Ülkemizde hukuk kaynaklarımızın bibliyografik denetiminin tam olarak sağlanması hukukçuların ve hukuk araştırmacılarının bilgiye erişimde karşılaştıkları bir takım sorunların ortadan kaldırılmasını sağlayarak aynı zamanda tüm hukuk kaynaklarımızın derlenmesi amacına hizmet edecektir. Hukuk alanında bibliyografik denetim konusunda söz konusu kaynaklarımızın ortaya çıkarılıp yayımlanmasından erişim yöntemlerine kadar önemli eksiklik ve yanlışlıkların var olduğu yadsınamaz. Bu olumsuzlukların nasıl giderilmesi gerektiği hakkındaki öneriler şu maddeler altında sıralanabilir:

- Bilgi erişim faaliyeti, erişilen bilginin anlam kazanmasıyla amacına ulaşmış sayılır. Dolayısıyla hukuk kaynaklarımıza erişim yöntem ve araçları hakkında bir takım öneriler sunmadan önce söz konusu kaynaklarımızın oluşturulması aşamasındaki bir takım uyumsuzlukların ve yanlışların ortaya konması gerekir. Bunların giderilmesi, bilgi erişim ve bibliyografik denetim faaliyetlerini daha anlamlı kılarak hukuk kaynaklarımızın oluşumu ve depolanmasında da bir standardın belirlenmesine yardımcı olacaktır. Atatürk daha 1921 yılında “konunun uzmanlarınca bilinmelidir ki, kanun koyucu insanlar bir takım üstün niteliklere sahip olmak zorundadır” sözü ile konunun önem ve hassasiyetini vurgulamıştır. Ülkemizde her zaman genel kabul görmüş ilke ve ölçülere uyularak yazılı hukuk kuralı yürürlüğe konulmadığı için aranılanların kolay bulunduğunu, bulunanların anlaşılır olduğunu ve hukuk kaynakları arasında ilgi ve irtibatın kolayca kurulabildiğini söylemek olası değildir. Hukukun kendisi kurallar bütünü olduğu halde, hukuk kuralı yürürlüğe koyma ilkeleri yasa düzeyinde yaptırım gücüne bağlanmamıştır. Adı ne olursa olsun, Türk hukuk metinlerinin hazırlanma ve yürürlüğe konulmalarına düzenleyici idari

işlemlerle çözüm bulunabileceği beklenmemelidir. Bu metinleri hazırlık evrelerinde kaleme alanlar kadar, bunlara son şeklini veren onamaya yetkili kişi ve kurumlarca da ölçü kabul edilebilecek, genel kabul görmüş esaslar ve ilkelerin yasa ile yürürlüğe konması gereklidir. Bilindiği üzere, hukuk kuralları yazılı kurallardır. Bu kuralların çıkarılma ereğine ulaşabilmesi için, anlam ve içerikleri yönünden iyi düzenlenmeleri gerektiği gibi, yazılı kurallar olmaları nedeniyle, şekil yönünden de iyi yazı ilkelerine uygunluk göstermeleri gerekir.

- Hukuk kaynaklarının oluşturduğu hukuk sistemi, söz konusu kaynakların düzenli olması ile amacına ulaşacaktır. Birbiri ile çelişen, yürürlükte olup olmadığı saptanamayan, uzun ve anlaşılmaz olan, belli bir düzen ve sistemi bulunmayan kurallar, bu kuralları uygulayanların çeşitli zorluklar yaşamasına neden olacağından adaletin sağlanmasını güçleştirir. Hukuk devleti ile çelişmeyen, adaletin yerine getirilmesine yardımcı olan hukuk kurallarının yürürlüğe konulmasını sağlamak, bunları istenilen düzeyde kaleme alan uzman elemanların yetiştirilmesi ile olasıdır.

- Suçlu için kanunu bilmemek bir mazeret olarak kabul edilemez. Ancak kanunlar ve diğer mevzuat yalnızca hukukçuları ilgilendirmediğine göre, halkın da bunları okuduğunda kolayca anlayarak yorumlayabilmesi gerekir. Dolayısıyla tüm mevzuat bugünün Türkçesine tercüme edilerek anlatımda sadelik ve kesinlik getirilmelidir. Ayrıca hukuk kaynaklarımızın yayımlandığı resmi ve özel yayınlarda aranılan metin kolayca bulunamamaktadır. Çünkü söz konusu kaynaklardan yararlanma usul ve yöntemleri araştırmacılar ve hukukçular tarafından yeterince bilinmemektedir. Tüm hukuk kaynaklarımıza erişim amacıyla bir kılavuz eserin hazırlanması gerekmektedir.

- Tüzük ve yönetmelikler için konulan kurallara, kanunları yürürlüğe koyan yasama organı uymayacağı için, kanunlarda kimi şekli farklılıklar olmaktadır. Örneğin, son yıllarda bir kanun ile birden çok kanun değiştirilmekte, değişiklik yapan kanuna bazen de geçici madde konulmakta, kimi kez de, “diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır” gibi uygulanabilirliği oldukça zor hükümlere yer verildiği görülmektedir. Aynı konunun birden çok hukuk metninde düzenlenmesi de ayrı bir sorun yaratmaktadır. Hem hukuk devleti olmak, hem de olay ve uyuşmazlıklara, olay ve uyuşmazlıkların olduğu tarihteki hukuk kurallarını uygulamak gereği, gerek yürürlükteki hukuk kurallarının gerekse bir süre uygulamada kaldıktan sonra hukuk alanından kalkmış olan hukuk metnlerinin çok kolay bulunmasını sağlayan bir erişim sistemini geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır.

- Mevzuat kaynaklarımızın yayımlanmasında geçmişten günümüze önemli bir yeri olan “Resmi Gazete” ve “Düster”ün kapsamı ve şekli gözden geçirilerek, kullanımını kolaylaştıracak biçimde yeniden düzenlenmelidir. Öncelikle, Resmi Gazete bir kağıt yığını olmaktan kurtarılmalıdır. Resmi Gazete’nin büyük bir kısmını oluşturan ilânlar bölümünde düzenleyici idari metinlerin yayımlanmasına kesin olarak son verilmelidir.

- Aynı gün ve sayılı ikinci bir Resmi Gazete niteliğinde mükerrer gazete yayımından vazgeçilmelidir. Çünkü, Resmi Gazeteyi düzenleyen görevliler dışında yılın hangi gününde mükerrer Resmi Gazete çıkarıldığına tespiti hukukçular için olanaksızdır. Mükerrer sayılar Resmi Gazete fihristinde de ayrı bir bölümde gösterilmelidir.

- Resmi Gazete fihristleri 1 Kasım – 30 Ekim yasama dönemini değil, takvim yılını kapsamalıdır. Ayrıca her yıl, düzenleyici idari metinler çıkarmaya yetkili

Bakanlıklar, kamu tüzel kişilikleri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, yüksek yargı organları yürürlükte olan düzenleyici idari metinlerin ve değişikliklerinin listesini ve bunların hangi Resmi Gazete’de bulunabileceğini gösteren bir arama cetvelini Resmi Gazete fihristinde ilân etmelidir. Böylece düzenleyici idari metin çıkarmaya yetkili organlar bu konuda ciddi davranmaya mecbur olacaklar, bu metinler ilgililer için güvensizlik kaynağı olmaktan çıkacaktır.

- Her ne kadar çeşitli özel kuruluşlar, elektronik ortam ya da basılı yayın yolu ile hukuk metinlerini derleyip yayımlama işlemini yapmakta iseler de, hukuk kaynaklarımızın derlenmesi yasal olarak, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü’nün görevleri arasındadır. Üstelik, hukuk metinlerinin yürürlüğe girmesinin son aşaması olan Resmi Gazete’de yayımlanma işlemi de Başbakanlık tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel yayınların temel kaynağı da yine Resmi Gazete’de yayımlanan metinlerdir. Ancak Resmi Gazete’nin tam koleksiyonunu her yerde bulmak özellikle de eski sayılarına ulaşmak oldukça zordur. Kuşkusuz bu koleksiyon Başbakanlık arşivinde bulunmaktadır. Başbakanlık arşivinde bulunan, Resmi Gazete koleksiyonunun, optik okuyucu aracılığıyla eksiksiz olarak kamuoyunun hizmetine sunmak, hem hukuk devleti hem de şeffaf devlet olmanın bir zorunluluğudur.

- Başbakanlık tarafından derlenerek halkımızın, yargıçların, avukatların ve araştırmacıların hizmetine sunulan “Mevzuat Külliyatı” bu konuda önemli bir boşluğu doldurmuştur. Ancak, üçer aylık periyotlar halinde, dönem ek’leri hazırlanan ve abonelerine gönderilen bu çalışmaya yeni abone kaydedilmemesi bir eksikliklerdir. Abone olursa bile, her üç ayda değişen yaklaşık beş yüz sayfanın eskileri ile değiştirilmesi günümüz teknolojisi karşısında ilkelik görünümündedir. Bu nedenle

Mevzuat Külliyyatı'nın cd'lere aktarılıp, cd çoğaltan araçlar aracılığıyla isteyenlere ücreti karşılığında gönderilmesi hizmetin etkinliğini artırmış olacaktır.

- Mevzuat Külliyyatı, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü'nün bir biriminde, Resmi Gazetede yayımlanan metinlerden yararlanılarak güncelleştirildikten sonra, kamuoyuna sunulmaya hazır duruma getirilmek üzere, aynı Genel Müdürlüğün bir başka birimine aktarılmaktadır. Ne var ki, gerek bu aktarma işlemi gerekse Resmi Gazete'den yararlanma işi birimler arası bilgisayar programı uyumsuzluğu nedeniyle, elektronik ortamda yapılamadığından zaman kaybına neden olmaktadır. Ayrıca aynı işlem, kamuoyuna sunulmak üzere Başbakanlık Merkez Bilgisayar Başkanlığı'na iletilmektedir. Her nedense, Başbakanlık Merkez Bilgisayar Başkanlığı'nda güncelleştirme işlemleri zamanında yapılamadığından, bu denli yararlı hizmetten güncel olarak yararlanmak her zaman mümkün olmamaktadır.

- Olaylara ilişkin uyumsuzluk mahkemesi kararları ile Yüksek Seçim Kurulu'nun ilke koymayan kararlarının Resmi Gazete'de yayımlanmasından vazgeçilmelidir. Uluslararası antlaşmalar ise ayrı bir seri halinde yayımlanmalıdır.

- İçtihatları birleştirme kararları ayıklanmalı ve bugün geçerli olanları tespit edilmelidir. Yüksek yargı organları bunları özel bir sıra numarası altında yeniden düzenlemelidir. Ayrıca her yüksek yargı organı o yıl için geçerli olan içtihadı birleştirme kararlarının bir listesini çıkarıp yayımlamalıdır.

- Halen yüksek mahkemelerimizde birbirinden ayrı olarak ve muhtemelen birbirlerinden ayrı anlayışların ürünü olarak karar derleme çalışmaları yapılmaktadır. Bu mahkeme kararları derlemelerinin özetleri, kodları standart hale getirilerek bir an önce elektronik ortama aktarılmalıdır.

- Düstur ciltleri de Resmi Gazete koleksiyonları gibi kabarıktır ve gereksiz metinleri kapsamaktadır. Düsturlarda devamlı ve sürekli olmayan yıllık metinler yer almakta ve yüzlerce sayfa işgal etmektedir. Bu nedenle bazı Düstur ciltleri üç ayrı bölüm (kısım) halinde yayımlanmıştır. Bu durum, ciltleri kullanmayı ve saklamayı güçleştirmektedir. Ayrıca uluslararası antlaşmalarda olduğu gibi Düsturlara alınacak metinlerde de istikrarlı bir yol izlenmelidir.

- 1 Kasım – 30 Ekim tarihlerinin yasama yılı olarak esas alınmasıyla çıkarılan Düsturlar takvim yılına uygun olarak düzenlenmelidir.

- Düstur fihristleri yalnızca düsturlara alınan mevzuatı değil, bütün kanun sistematığımızı gösterecek şekilde yeniden yayımlanmalıdır. Bu yeni fihrist:

- Kanunları ve kanun hükmünde kararnameleri,
- Düzenleyici idari metinleri,
- Uluslararası antlaşmaları,
- Anayasa Mahkemesi'nin kanunlar hakkındaki iptal kararlarını
- Danıştay'ın düzenleyici metinler hakkında verdiği iptal kararlarını,
- Yüksek yargı organlarının içtihadı birleştirme kararlarını, ayrı ayrı ve sıra

numarası ile gösteren cetveller kapsmalıdır.

- Yazılı hukuk kaynaklarımız arasında hiyerarşi açısından son sırada yer alan genelge, tebliğ ve benzerine ilişkin Bakanlıklar kendi bünyelerinde bir erişim sistemi oluşturmmalıdır. Maliye Bakanlığı tarafından oluşturulan Vergi Dairesi Otomasyon Projesi (VEDOP) böyle bir uygulamaya örnek olarak gösterilebilir.

- İhtisas bibliyografyaları bir alana ilişkin detaylı olarak alt konulara inebilen bibliyografik denetim araçlarıdır ki hukuk gibi geniş bir yelpazeyi ilgilendiren ve bir çok alt alandan oluşan bir bilim dalı için hukuk bibliyografyalarının hazırlanması

gereklidir. Hukuk alanında ve diğer alanlarda milli ihtisas bibliyografyalarının hazırlanabilmesi için ihtisas bibliyografyaları alanında çalışmak isteyenlerin mânen ve maddeten desteklenmesi ve bu çalışmalarını bir programa bağlamak üzere Bibliyografya Hazırlama Şube Müdürlüğü'nün, ilgili fakülte ve resmi makamlarla işbirliği yapması şarttır.

- Hukuk bibliyografyaları değişik dönemlerle ilgili olarak farklı kişiler tarafından hazırlanmış ve değişik kuruluşlar tarafından yayımlanmıştır. Genel Türk hukuk bibliyografyasını yayımlama görevini üstlenmiş bir kurum ya da kuruluş olmadığı gibi yayımlanan genel hukuk bibliyografyaları da Cumhuriyet döneminin tümünü kapsamamaktadır. Cumhuriyet döneminde 1929 – 1933, 1985 – 2002 yıllarına ait genel hukuk bibliyografyaları yayımlanmamıştır. Hukuk kaynaklarımızın bibliyografik denetimindeki bu önemli eksiklik bir an önce giderilerek hukuk bibliyografyalarını yayımlamakla görevli bir kurum belirlenmelidir. Bu görevi Türk Hukuk Kurumu üstlenebilir.

- Bilgi işlem ve iletişim teknolojisinin özellikle son yıllarda ulaştığı nokta bütün sektörleri olduğu kadar, faaliyet alanı doğrudan ve dolaylı olarak “hukuk” olan birimleri de etkilemiştir. Ülkemizde hukuk kaynaklarının bibliyografik denetimi ve dolayısıyla hukuk kaynaklarımıza erişim konusunda üretilmesi düşünülmüş çözüm dağınık bir sistemdir. Yani her kurumun kendi bünyesinde hukuk bilişim sistemini oluşturması şeklinde hayata geçirilen ve geçirilmekte olan projeler veri tekrarlarına yol açmakta ve gereksiz harcamalara neden olmaktadır. Dolayısıyla ülke çapında bir “Hukuk Bilgi Bankası” oluşturulamamaktadır. İdari ve yargı sistemlerinde yer alan kurumların, düzenli çalışması için gereksinim duyduğu her türlü mevzuat bilgisinin derlenmesi ve elde edilen sonuçların diğer kurumlara süratle iletilmesi bilgi toplama

merkezlerini gündeme getirmektedir. Bütünleşik bir hukuk bilişim sistemi içinde yer alacak kurum ve kuruluşların sahip bulunduğu bilgi toplama merkezlerinin işleyişi ile amaç ve ortak konularının ele alınacağı koordinasyon sonucunda belirlenecek ilkelere uygun şekilde bir “Ortak Dokümantasyon Sistemi”nin kurulması ve bu merkezde oluşturulacak mevzuata ait bilgilerle, emsal kararlara ilişkin verilerin yer alacağı hukuk bilgi bankasının kullanıma sunulması yolları araştırılmalıdır. Hukuk alanında ortak bir bilgi bankası oluşturulmasında bilgi toplama merkezlerinin aynı yapıda birleşmesi ve tek elden yönetilmesi gerekmektedir. Yapısal birleşmede üç önemli faktör dikkati çekmektedir:

a) İdari bütünleşme: Bu düşüncenin temelinde, farklı bilgi toplama merkezlerinin tek elden yönetilmesi için idari yapıda birleşmesi yatar. Merkezde toplanan verilerin derlenmesi, saklanması, yaşatılması ve değerlendirmelerin yapılabilmesi için gereksinim duyulan hukukçular ile diğer uzman kadroların aynı yapı içinde görevlendirilmesi gerekir. Bunun sağlanamaması, sistemin işleyişinde bazı aksaklıklara neden olabilir. Bu yöntem ile kadro fazlalığının önlenmesi ve cari giderlerin azaltılması, teoride mümkün görülmekle birlikte, bilgi toplama merkezlerinin ait bulunduğu hukuk kurum ve kuruluşlarının bünyesinde önemli boşlukların doğabileceği, görev ve sorumluluk alanlarını belirleyen yasalar karşısında zor durumlara düşülebileceği de gözden uzak tutulmamalıdır. Ülkemizde özel sektörde uygulanma şansı yüksek görülen bu yöntemin kamu sektöründe kullanıldığını gösteren ciddi bir örnek henüz bulunmamaktadır.

b) Fonksiyonel bütünleşme: Merkezi yapıda birleşmeye gidilirken, bilgi toplama merkezlerinin ait bulunduğu kurumlardan aktarılabilecek fonksiyon ve sorumluluklarının bozulmamasına dikkat edilmeli, birleşmeden sonra ortak

dokümantasyon merkezi, tüm bilgi toplama merkezlerinin fonksiyonları ile donatılmalıdır. Bu durum görev ve sorumlulukların tek elde toplanmasını da beraberinde getirecektir. Teoride mümkün gözükse de bu bütünleşmenin ülkemizde uygulanması için hukuk kurumları arasında oluşturulacak ciddi protokollere ve işbirliğine gereksinim vardır.

c) Teknolojik bütünleşme: Merkezi yapıda birleşmenin üçüncü bütünleşmesi, teknolojik yapıda gerçekleştirilmelidir. Bilgi toplama merkezlerinde mevcut bulunan tüm veri işleme teknikleri ile donanım ve yazılım özelliklerinin bir araya getirilmesi söz konusudur. Ancak, toplanacak verilerin niteliği, yönetim anlayışındaki farklılıklar, bilgi işlem uygulamalarının eş değer düzeyde bulunmaması, kullanılan donanım ve yazılım özelliklerindeki standartların uyum göstermemesi ihtimali yeni sorunları da beraberinde getirebilir.

Söz konusu “Hukuk Bilişim Sistemi”nin kurulması ve ortak bir “Hukuk Bilgi Bankası”nın oluşturulması için;

a) Hukuk sektöründeki kurumun yeri, görevi ve diğer kurumlarla ortak yönlerinin tespiti,

b) Bilişim sistemi geliştirme konusunda diğer kurumların deneyim ve olanaklarından yararlanma,

c) Uygulamaya geçiş aşamalarının gerçekçi olarak saptanması, genel uygulama öncesi pilot uygulama modelinin denenmesi gereklidir.

Çalışmanın kapsamında incelenmiş yabancı ülkelerde hukuk alanında yer alan kurum ve kuruluşlardaki bilgi toplama merkezleri arasındaki protokollerle, iletişim hatları üzerinden koordinasyon ve bilgi alışverişinin sağlandığı bilinmektedir. Ülkemizde de benzer çalışmaların yapılması için gerekli bilgi birikimi ve teknolojik

alt yapının oluşturulması şarttır. Bun için de Devlet desteği ile ülke çapında özel ve tüzel tüm hukuk kurumlarının belirli bir plan dahilinde işbirliği içinde çalışması gerekir. Mevzuat kaynaklarımızın, yüksek mahkeme kararlarının ve hukuk doktrinine ilişkin kaynakların toplandığı, sistematize edilerek kullanıcıların hizmetine sunulduğu bir hukuk dokümantasyon merkezi oluşturulmalıdır. Bu merkez, Devlet Planlama Teşkilatı içinde ya da Adalet Bakanlığı'nın bir bilgi işlem birimi olarak oluşturulabilir. Kaynaklardan çıkan tüm bilgiler bu merkezde toplanmalı ve buradan dağıtılmalıdır. Türkiye'nin her tarafından mahkemeler, savcılıklar, avukatlar, kütüphaneler, kamu ve özel kuruluşlar ile özel olarak kişiler bu merkeze abone olup sürekli olarak hizmetlerinden yararlanabilmelidir. Oluşturulacak bu merkez hukuk kaynaklarımız için tam bir enformasyon hizmeti sunabilmeli, sözelimi kullanıcı gereksinimleri tespit edilerek hukuk kaynaklarımıza çok yönlü erişime imkan verecek şekilde bir düzenlenmelidir. Ayrıca Swisslex, Redline gibi yabancı hukuk veri bankaları için yapılmış olan thesaurus çalışmaları bir an önce hukuk kaynaklarımıza ilişkin olarak oluşturulmalı ve böylelikle söz konusu kaynaklarımız konu ve kelime yaklaşımıyla tarama yapma imkanına kavuşturulmalıdır. Günümüz bilgisayar ve İnternet teknolojisi böyle bir uygulamaya olanak sağlayacak düzeydedir.

KAYNAKÇA

Acaroğlu, Türker. (1979). “Türkiye’de XIX. Yüzyılda Derleme İşleriyle İlgili Yeni Belgeler Bulundu”. **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni** 28 (1-2): 12-18.

“Adalet Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun”. (1984). **T.C. Resmi Gazete** (18365, 07.4.1984).

Ahmed Midhat Efendi. (1894). “Bibliyografya”, **Mâlûmat Gazetesi** (25, 4 Ağustos 1310/1894).

Ajans Tüba / Mevzuatbank - Pro. (2003). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.ajanstuba.com.tr/ajanstuba.htm>. [01.07.2003].

Alar, Halis. (1979). “T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası Üzerine Bir İnceleme: Düzen ve İçerik Yönünden”. **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni** 28 (3): 118-130.

“Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun”. (1983). **T.C. Resmi Gazete** (18220, 13.11.1983).

Anderson, Dorothy. (1974). **Universal Bibliographic Control a Long Term Policy a Plan for Action**. München: Verlag Dokumentation.

Ansay, Sabri Şakir. (1958). **Hukuk Bilimine Giriş**. 7. bs. Ankara: Güzel Matbaası.

Aral, Vecdi. (1979). **Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine**. 3. bs. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Arslantekin, Sacit. (1998). “Kütüphanelerde Bilgisayar Kullanımı: Veri Tabanlarına Bilgi Depolama ve Erişimde Dikkat Edilecek Temel Noktalar”. **Türk Kütüphaneciliği** 12 (4): 313-322.

“Askeri Yargıtay Kanunu”. (1972). **T.C. Resmi Gazete** (14239, 08.07.1972).

“Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu”. (1972). **T.C. Resmi Gazete** (14251, 20.7.1972).

Atılğan, Doğan. (1996). **Kataloglamada Tutarlılık Açısından Türkiye Bibliyografyası (1985-1990)**. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Aydın, Emin Doğan. (1992). **Bilişim Sistemleri Sözlüğü: Bilgisayar, Bilgi İşlem ve Telekomünikasyon**. Ankara: Doruk Yayınları.

Balta, T. Bekir. (1970). **İdare Hukukuna Giriş**. Ankara: TODAİE.

Bares, Michel. (1984). **La Recherche Documentaire Dans le Contexte Télématique**. 2éme éd. Paris: Technique et Documentation – Lavoisier.

“Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu”. (1934). **T.C. Resmi Gazete** (2741, 02.7.1934).

Başar Bilgi Bankası. (1997). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.basarm.com.tr>. [08.01.2003].

Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi Hakkında. (1995). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.mevzuat.basbakanlik.gov.tr/bilgi.htm>. [09.01.2003].

“Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Karamamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun”. (1984). **T.C. Resmi Gazete** (18550, 19.10.1984).

- Başbuğoğlu, Filiz. (1972). "Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü". **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni XXI (1): 39.**
- Baydur, Gülbün. (1982). **Evrensel Bibliyografik Denetim ve Türkiye Bibliyografyası.** (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Beadiques, Marcell. (1983). "Retrospective National Bibliographies in the Context of Universal Bibliographic Control". **IFLA Journal IX (4): 309-327.**
- Bilge, Necip. (2000). **Hukuk Başlangıcı: Hukukun Temel Kavram ve Kurumları.** Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları
- Cavin, Pierre. (1978). "Le Tribunal Fédéral Suisse". **In: La Cour Judiciaire Suprême: Une Enquête Comparative.** Paris: Economica.
- CDL - CILEA Digital Library.** (2003). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.cilea.i/cdl/italgiure/home.htm>. [27.3.2003].
- Cesur, Hale. (1986). **Bibliyografik Denetim ve Türkiye'de Derleme Olgusu.** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi.
- Chaplin, A. H. (1978). "Basic Bibliographic Control: Plans For a World System". **Aslib Proceedings 27 (February): 48-56.**
- Cinol, Gülgün. (1970). "Dizin Türleri". **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni 20 (3): 141-146.**
- Clarke, T.C. (1978). "Knowing Your Universals: UAP in Relation to UBC". **IFLA Journal (4): 129-133.**

Cooper, Michael D. (1996). **Design of Library Automation Systems: File Structures, Data Structures, and Tools**. New York: Wiley Computer Publishing.

Corpus: Mevzuat ve İctihat Programı. (2002). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.corpus.com.tr>. [11.01.2003].

Cunbur, Müjgan ve Filiz Başbuğoğlu. (1974). **Türkiye’de Sosyal Bilimler, Kültür ve Sanat Alanlarında Verilen Enformasyon Hizmetleri**. Ankara: Milli Kütüphane Başkanlığı.

Cunbur, Müjgan. (1972). “Türkiye’de Bibliyografya Çalışmalarının Başlangıcı”. **Kütüphanecilik** 1(4): 10-12.

Çek, Cumali. (1990). “Hukuki Dokümantasyon Merkezinin Kurulmasında İzlenebilecek Yöntemler”. **Bilgisayar**. (Ocak): 101-106.

Çelik, Edip. (1975). **Milletlerarası Hukuk**. I.c. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

“Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu”. (1998). **IV. Ulusal Yayın Kongresi Komisyon Raporları (16-19 Aralık 1998, Ankara)** içinde (103-110). Ankara : Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı.

Çoker, Fahri ve Sadi Kazancı. (1974). “Önsöz”. **Türkiye Cumhuriyeti Tüzükleri** içinde (5). Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Çoker, Fahri. (1992). “Kanunlaştırmada Bazı Aksaklıklar ve CMUK”. **Parlamento Dergisi** (98): 8-17.

Deschatelets, Gilles. (1986). "The Three Languages Theory in Information Retrieval". **International Classification** (13): 126-132.

Devellioğlu, Ferit. (1962). **Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat**. Ankara: Doğuş Matbaası.

Dinçer, Güven. (1981). "Mahkeme Kararlarının Bilgisayarda Yeniden Düzenlenmesi". **Amme İdaresi Dergisi** (2): 57-62.

Dinçer, Güven. (1980). "Türk Mevzuatının Bilgisayara Verilmesi ve Bilgisayarda Yeniden Düzenlenmesi". **Amme İdaresi Dergisi** (4): 3-20.

Dinçer, Güven. (1975). "Kanunlarımız ve Kanunlarımızın Yeniden Derlenmesi ve Düzenlenmesi". **Milli Prodüktivite Merkezi Hukukta Siberetik ve Bilgisayar Kullanımı Semineri** içinde (180-197). Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi.

Dumoulin, Jean-François and Gabriel Frossard. (1992). **Les Sources du Droit, la Documentation Juridique et l'informatique Documentaire**. Bâle: Helbing and Lichtenhahn.

Dünyanın 9. Harikası İnternet: Hukuk. (2002). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: http://www.yusufkaya49.8m.com/newinfo/internet_hukuk.htm. [02.01.2003].

Elektronik Resmi Gazete Servisi. (1994). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: http://www.rega.com.tr/reg/reg_hakkında.htm. [07.01.2003].

Fişekçi, Oya. (1982). **Sürelİ Yayınlar Toplu Kataloğu**. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Gerçek, Selim Nüzhet. (2001). **İlk Derleme Müdürü Selim Nüzhet Gerçek: Yaşamı, Yapıtları, Kitaplarına Girmemiş Seçme Yazıları**. Haz. M. Türker Acaroğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Göger, Erdoğan. (1974). **Hukuk Başlangıcı Dersleri**. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Gökman, Muzaffer. (1952). “Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ve Atatürk’e Ait Bir Hatıra”. **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni** 1 (2): 111-114.

Görgün, Şanal. (1996). **Hukukun Temel Kavramları**. Gnş. 5.bs. Ankara: Yetkin Yayınları.

Gözler, Kemal. (1998). **Hukuka Giriş**. Bursa: Ekin Kitabevi.

Gözübüyük, Şeref. (2000). **Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları**. Ankara: Turhan Kitabevi.

Guinchat, Claire ve Michel Menou. (1990). **Bilgi ve Dokümantasyon Çalışma Tekniklerine Genel Giriş**. Çev. Sönmez Taner. Ankara. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü.

Günday, Metin. (1997). **İdare Hukuku**. 2. bs. Ankara: İmaj Yayınevi.

Güriz, Adnan. (1986). **Hukuk Başlangıcı**. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Harrod’s Librarians’ Glossary: 9.000 Terms Used in Information Mangement, Library Science, Publishing, the Book Trades and Archive Management. (1995). Compiled by Leonard Montague Harrod. Aldershot: Gower.

Harrod's Librarians' Glossary: and Reference Book. (2000). Compiled by Ray Prytherch. 9. ed. Aldershot: Gower.

Hickey, Doralyn J. (1980). "Bibliographic Control in Theory". **IFLA Journal** (6): 234-241.

Hirş, Ernst E. (1948). **Pratik Hukukta Metot.** 2. bs. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Hukuk Rehberi. (2002). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.hukukrehberi.8m.com>. [09.01.2003].

Hukukçu: Türkiye'nin Hukuk Portalı. (2001). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.hukucu.com/bilimsel/index.htm> [13.01.2003].

"Hukukta Bilgisayarlaşmada Ne Kadar Yol Aldık". (1992). **Bilgisayar** (Temmuz): 14-18.

İçtihat Bankası: Yargıtay & Danıştay Kararları. (2002). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.meseyazilim.com/ictihat/ictihat.html>. [16.01.2003].

İdeal Hukuk Sitesi. (2000). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.idealhukuk.com/index.asp> [08.01.2003].

İnan, Atilla. (1996). "Sayıştay'da İçtihatları Birleştirme". **Amme İdaresi Dergisi** (Aralık): 73-85.

Jeltjakov, A. D. (1972). **Türkiye'nin Sosyo - Politik ve Kültürel Hayatında Basın (1729 - 1908): Matbaacılığın 250. Kuruluş Yıldönümüne Armağan.** Moskova: Nauka Yayınevi.

Juris Expert. (2003). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.jurisexpert.net> [12.3.2003].

“Kanun, Kanun Hükmünde Kararname, Tüzük ve Yönetmeliğin Hazırlanmasında Uyulacak Esaslar ve Şekil Kuralları Hakkında Yönetmelik” (1991). **T.C. Resmi Gazete** (21023, 16.10.1991).

“Kanun, Kanun Hükmünde Kararname, Tüzük ve Yönetmelik Taslaklarının Hazırlanmasına İlişkin Esaslar”. (1992). **T.C. Resmi Gazete** (21339, 08.9.1992).

“Kanunların ve Nizamnamelerin Sureti Neşir ve İlanı ve Meriyet Tarihi Hakkında Kanun”. (1928). **T.C. Resmi Gazete** (904, 04.6.1928).

Kaptan, Saim. (1993). **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri.** Ankara: Rehber Yayınevi.

Karaer, İbrahim. (1978). “Devlet Yayınlarının Bibliyografik Denetimi”. **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni** 27 (3-4): 160-166.

Karahanoğulları, Onur. (1998). “Kanun Hükmünde Kararnamenin Niteliği (Bir Öneri: Birlikte Yasama)”. **Amme İdaresi Dergisi** 31 (2): 41-46.

Karasar, Niyazi. (1998). **Bilimsel Araştırma Yöntemi.** 8.bs. Ankara: Nobel.

Karayağın, Yaşar. (2001). **Hukukda Öğretim - Kaynaklar – Metod Problem Çözme.** Gñş. 5. bs. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.

Karayalçın, Yaşar. (1981). **Hukukda Öğretim – Kaynaklar – Metod Problem Çözme**. Gnş. 2. bs. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.

Karayalçın, Yaşar. (1978). “Resmi Gazete’nin Yeni Şekli Hakkında Notlar”. **Ankara Barosu Dergisi** (1): 38 - 41.

Karayalçın, Yaşar. (1977). “Anayasa Kararlar Dizini”. **Ankara Barosu Dergisi** (1): 245 – 247.

Karayalçın, Yaşar. (1954). **Bibliyografya Meselelerimize Umumi Bir Bakış**. Ankara: Ankara Üniversitesi Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü.

Kayan, Alp Aslan. (1962). “Resmi Yayınlar”. **Ulus** (19 Aralık 1962):2.

Kazancı Bilişim. (2002). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.kazanci.com.tr> [06.01.2003].

Kazancı, Sadi ve Faruk Kazancı. (1974). “Önsöz”. **Türkiye Cumhuriyeti Tüzükleri** içinde (V). Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Kibar, Nuh (1976). **İdare Hukuku ve İdari Yargı İle İlgili İncelemeler III**. Ankara: Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları.

Köksal, Aydın. (1973). “Devlet Düzenimize Sağlık Kazandırmak İstersek İlk Sorunları Ortaya Koymalıyız”. **Türkiye Bilişim Derneği Dergisi** 7: 15-28.

Kurumsal Portal Nedir. Mind 2biz: Bilişim Teknolojileri & Danışmanlık Hizmetleri. (2003). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: http://www.mind2biz.com/services/knowledge_management/eip/prod_eip.htm [21.3.2003].

Le Crosnier, Hervé. (1988). **L’Edition Electronique**. Paris: Editions du Cercle de la Librarie.

Lorr, Peter. (1995). “Legal Deposit: Some Issues in the International Scene”. **Mousaion** 13 (1-2): 94-111.

“Matbaa Nizamnamesi”. (1873). **Düstur** Tertib-i Evvel, 2.c. Dersaadet: Matbaa-i Amire: 227-228.

Merdanoğlu, Hüsnü. (1994). “Hukuk Metinlerimizin Sorunları ve Çözüm Yolları”. **Amme İdaresi Dergisi** 27 (1) : 108 – 128.

Merdanoğlu, Hüsnü. (1993). “Yasalarımızın Sadeleştirilmesi Gereği”. **Türkiye Barolar Birliği Dergisi** 1: 23-35.

Mevbank.com: Türkiye’nin Mevzuat Portalı. (2000). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.mevbank.com> [10.01.2003].

Mevzuat Araştırma Kılavuzu. (1991). Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü.

Milli Kütüphane’nin Görevleri ve Örgüt Yapısı. (2003). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.mkutup.gov.tr/orgut.html>. [23.9.2003].

“Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkında Kanun”. (1950). **T.C. Resmi Gazete** (7469, 23.3.1950): 18201.

“Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkındaki 5632 Sayılı Kanuna Ek Kanun”. (1955). **T.C. Resmi Gazete** (11930, 27 Mayıs 1955): 9013.

Mutlu, Mustafa. (20 Ocak 2002). “Adalet Bakanımız, Ah Bir de Matematik Bilse”.
Star [Çevrimiçi] Elektronik Adres:

O’Neill, M. and A. Morris. (1992). “Veri Tabanları ve Uzman Sistemler – Geleceğe Doğru”. Çev. Sekine Karakaş. **Türk Kütüphaneciliği** 6 (1): 43-51.

Onar, S. Sami. (1966). **İdare Hukukunun Umumi Esasları**. 3c. İstanbul.

Oytan, Muammer. (1994). “Sunuş”. **Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı** içinde (VII - XI). Ankara: Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü.

Oytan, Muammer. (1987). “Sunuş”. **Bakanlar Kurulu Kararıyla Yürürlüğe Konulan Yönetmelikler Külliyatı** içinde (VII - VIII). Ankara: Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü.

Oytan, Muammer. (1987). “Sunuş”. **Kanun Hükmünde Kararnameler Külliyatı** içinde (VII – IX). Ankara: Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü.

Oytan, Muammer. (1987). “Sunuş”. **Yürürlükteki Bazı Kanunların Mülga Hükümleri Külliyatı** içinde (VII - VIII). Ankara: Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü.

Oytan, Muammer. (1987). “Sunuş”. **Yürürlükteki Tüzükler Külliyatı** içinde (VII - VIII). Ankara: Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü.

Öktem, İmren. (1972). “Önsöz”. **Türkiye Cumhuriyeti Kanunları** içinde (IX). Ankara: Ayyıldız Matbaası.

“Önsöz”. (1944). **Türkiye Bibliyografyası. 1944-I**. Ankara: Kültür Bakanlığı.

- Örkmez, Vildan Barış ve Nihal Selçuk Yüce. (2002). “Bir Veri Tabanı Çalışması: Başkent Üniversitesi Kütüphanesi Hukuk Veritabanı”. **ÜNAK 2002: Ünak I. Genel Konferansı 10-12 Ekim 2002, Samsun.** (Yayımlanmamış Bildiri).
- Özal, Turgut. (1994). “Önsöz”. **Yürürlükteki Kanunlar Külliyyatı** içinde (III - IV). Ankara: Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü.
- Özbudun, Ergun. (1995). **Türk Anayasa Hukuku.** 4. bs. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özsunay, Ergun. (1979). **Medeni Hukuka Giriş.** 4. bs. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Pakalın, Mehmet Zeki. (1946). “Bibliyografya Tarihine Bir Bakış”. **Akademi Fikir Hareketleri** 1 (1-2): 27-30.
- Polat, Coşkun. (1998). **Başlangıcından Günümüze Ülkemizde Derleme Çalışmaları.** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi.
- Polat, Coşkun. (1999). “21. Yüzyıla Girerken Ülkemizde Derleme Sorunu”. **Bilginin Serüveni: Dünü, Bugünü ve Yarını...: Türk Kütüphaneciler Derneği'nin kuruluşunun 50. yılı Uluslararası Sempozyum bildirileri, 17-21 Kasım 1999, Ankara** içinde (579-613). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Poudret, Jean-François. (1990). **Commentaire de la Loi Fédérate d'Organisation Judiciare du 16 Décembre 1943; Avec la Collab. de Suzatte Sandz-Monod.** Berne: Stämpfli.
- “Resmi Gazete’de Yayımlanacak Olan Yönetmelikler Hakkında Kanun”. (1984). **T.C. Resmi Gazete** (18418, 01.6.1984).

Rowley, Jennifer. (1996). **Bilginin Düzenlenmesi: Bilgi Erişime Giriş**. Çev. Sekine Karakaş vd. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

Sağlamtuñç, Tülin. (1998). “50. Kuruluş Yılında Milli Kütüphane ve Derleme Sorumluluğu”. **50. Kuruluş Yılında Ulusaldan Evrensele Türk Milli Kütüphanesi (1946-1996), Sempozyum (Bildiriler), 19-21 Haziran 1996** içinde (214-232) Ankara: Kültür Bakanlığı.

Sanalan, Ülker. (1977). **Bibliyografik Denetim ve Türkiye**. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi.

Scemama, Clotilde. (1990). **Répertoire International des Banques de Données Juridiques: 1990-1991**. Paris: Ed. F.L.A Consultants.

Sefercioğlu, Necmeddin. (2003). **Kataloglama İçin Kurallar**. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Sefercioğlu, Necmeddin. (1999). “Bibliyografya”. **Arayış: Kütüphanecilik ve Kütüphaneler Üzerine Görüşler ve Düşünceler** içinde (252-257). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

Serim, Bülent. (1993). “Uluslararası Andlaşmaların Onaylanması ve Denetlenmesi”. **Amme İdaresi Dergisi** (Haziran): 19-43.

Soysal, Mümtaz. (1986). **100 Soruda Anayasanın Anlamı**. 6. bs. İstanbul.

Soysal, Özer. (1983). **Türkiye’de Çağdaş Bibliyografik-Dokümanter Hizmetler’in Gelişimi: The Development of the Current Bibliographical and Documentation Services in Turkey**. Ankara: A.Ü. DTCF.

Soysal, Özer. (1962). “Bibliyografik Kontrol, Sebep ve Sonuçları”.
Kütüphaneciliğin Sesi 2 (3): 16-17.

Soysal, Özer. (1961). “Devlet Yayınları”. **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**
X (1-2): 41-46.

“Sunuş”. (1998). **Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1998/6**. Ankara: Kültür
Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı.

Swisslex Westlaw. (2003). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.swisslex.ch>.
[04.08.2003].

T.C. Başbakanlık. (2002). [Çevrimiçi] Elektronik Adres:
<http://www.basbakanlik.gov.tr/basbakanliktes/mevzuat.html>. [15.05.2002].

Tan, Turgut. (1985). “Resmi Gazete’de Yayımlanacak Yönetmelikler ve Resmi
Gazete Yayınları Üzerine”. **Amme İdaresi Dergisi** (1): 64 - 70.

Tansel, Fevziye Abdullah. (1973). “Bibliyografya Tabirinin Edebiyatımızda İlk Önce
Kullanılışı: Bu İlim Kolunun Mahiyetini Anlatan İlk Yazı Hakkında”,
Kubbealtı Akademi Mecmuası 2 (1): 37-42.

Teziç, Erdoğan. (1996). **Anayasa Hukuku**. 3. bs. İstanbul: Beta Yayınları.

Tonta, Yaşar. (2000). “Elektronik Yayıncılıkta Son Gelişmeler”. **Bilgi Dünyası** 1
(1): 89-123.

Türk Hukuk Sitesi. (1997). [Çevrimiçi] Elektronik Adres:
<http://www.turkhukuk sitesi.com/index.php>. [04.01.2003].

Türkiye Bibliyografyası 1928 – 1938. (1939). 2c. Ankara: Maarif Vekaleti.

Türkiye Bibliyografyası 1938 – 1948. (1957). 3c. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Türkiye Bibliyografyası 1949 – 1953. (1953). Ankara: Maarif Vekaleti.

Türkiye Bibliyografyası. (1954). Ankara: Milli Kütüphane.

Türkiye Bibliyografyası. (1955 -). Ankara: Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü.

Türkiye Cumhuriyeti Kanunları. (1972). Hazl. Fahri Çoker ve Sadi Kazancı. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Türkiye Makaleler Bibliyografyası. (1952 -). Ankara: Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü.

Uler, Yıldırım. (1970). **İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları.** Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Utku, Müfit. (1997). “Önsöz”. **Yargıtay Kararları Dergisi Kılavuzu** içinde (3 - 5). Ankara: Yargıtay Yayınları.

“Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluşu ve İşleyişi Hakkında Kanun”. (1979). **T.C. Resmi Gazete** (16674, 22.6.1979).

Ülgen, İsmail Hakkı. (1971). “Önsöz”. **Danıştay Dergisi** 3 (1):1.

Üney, Tuncer. (1975). “Mevzuat Kütüğü Yaratılması ve Yaşatılması Konusunda Bir Sistem Önerisi”. **Milli Prodüktivite Merkezi Hukukta Siberetik ve Bilgisayar Kullanımı Semineri** içinde (198-206). Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. (1992). “Tahsisat ve Mevzuat”. **Milliyet Gazetesi** 12.

Yalçın, Bekir Sıtkı. (1993). “Yasama Tekniğine İlişkin Kaynaklar”, **Parlamento** (Mayıs): 22 - 25.

“Yargıtay Kanunu”. (1983). **T.C. Resmi Gazete** (17953, 08.02.1983).

Yavuzcan, Güngör ve Turgut Demirsan. (1976). **Hukuka Açılan Pencere: Hukuk El Kitabı**. Ankara.

Yıldırım, Ramazan. (1996). “Türk İdari Yargısında Görev ve Yetki”. **Amme İdaresi Dergisi**. (Eylül): 83-115.

Yılmaz, Ejder. (2001). **Hukuk Sözlüğü**. Gnş. 6.bs. Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları.

Yurdadoğ, Berin U. (1974). **Kitaplıkbilim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Yücel, Mustafa Tören. (1994). “Yargıtay’da Son On Yıl”. **Amme İdaresi Dergisi** (Haziran): 79-88.

ÖZET

Yazılı hukuk kaynaklarımız, hukukçuların ve hukuk araştırmacılarının nitelikli hizmet verebilmesi ve ölkemiz hukuk sisteminin işlerliği açısından temel başvuru kaynakları olarak dikkati çekmektedir. Ölkemizde yazılı hukuk kaynaklarımızın sayıca çokluğu ve oluşumundaki standartların tam olarak belirlenememiş olması, hukukçuların ve hukuk alanında araştırma yapanların bu kaynaklara erişiminde bir takım sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Bu kaynaklardan istenen ölçüde ve zamanında yararlanılabilmesi hem hukuksal işlemlerin kısa zamanda yapılmasını sağlayacak hem de bu alanda varılacak sonuçların güvenilirliğini artıracaktır. Bütün bunların gerçekleşebilmesinin ön koşulu ise, hukuk kaynaklarımıza etkin ve doğru erişimin amaçlandığı bibliyografik denetim çalışmalarının yeterli düzeyde yapılmasıdır.

Hukuk kaynaklarımızın ve bu kaynakların yer aldığı resmi ve özel yayınların da tanıtıldığı bu çalışmada, ölkemizde geçmişten günümüze bibliyografik denetim faaliyetleri açıklanarak hukuk kaynaklarımıza yönelik olarak basılı ve elektronik ortamda hazırlanan bibliyografik denetim araçları günümüz koşulları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Ayrıca bazı gelişmiş ölkelerde hukuk kaynaklarına erişim faaliyetlerine ölkemizdeki çalışmalara örnek oluşturması açısından değinilmiş, söz konusu ölkelerdeki hukuk veri bankaları ve temel bibliyografik kaynaklar hakkında bilgiler verilmiştir. Ölkemizde benzeri uygulamaların geliştirilmesi için yapılması gerekli çalışmalar vurgulanmış ve hukuk kaynaklarımızın oluşumundan bu kaynaklara erişime kadar geçen süreçte karşılaşılan bir takım olumsuzlukların giderilmesine yönelik öneriler getirilmiştir.

SUMMARY

The written legal sources of Turkish law system, which constitute basic reference sources, are remarkable in the aspect of providing qualified services for lawmen and researchers in the field as well as the practicability of our law system. These sources exist in huge amounts and there is a lack of explicitly defined standards that are applicable during their formation. This situation causes problems for lawmen and researchers of the field in retrieving these documents. Therefore a satisfying retrieval system must be implemented which will provide a short access time and make the needed documents available for the users. Such a system will provide the completion of legal transactions in a short time and will contribute to the enhancement of getting more reliable resolutions in this field. In fact to establish a retrieval system which aims to access the available legal sources effectively, preconditions such as bibliographic control studies should be implemented.

Turkish legal sources such as official and private publications are introduced in this study and activities, concerning bibliographic control are explained (examined) with historical perspective. In regard of this bibliographic control tools (printed or? electronic) are evaluated in the frame of current conditions.

Besides this information on law databanks and basic bibliographic sources is given in order to introduce examples concerning retrieval activities to legal sources from developed countries. On this context it is mentioned that similar applications must also be developed in Turkey and recommendations are offered about the solutions of problems that are faced through the process from the production to access of legal sources.